

м

ЧАРЛЗ

СНОУ

СМЕРТЬ
ДЛЯ
ВЕТРИ-
ЛАМПИ

ЧАРЛЗ ЧОУ

СМЕРТЬ
ПІД
ВІТРИ-
ЛАМИ

РОМАН

Переклад з англійської

Видавництво художньої літератури «ДНІПРО»
Київ — 1965

И (Англ.)

С53

На яхті модного лікаря Мілза збирається вишукане товариство. Приятелеві Мілза, від імені якого ведеться розповідь, здається, що це най-благородніші, найприємніші й найчесніші люди. І от одного з гостей Мілза вбито. Вбивця — пасажир яхти. Хто він? В ході розслідування читач дізнається про подробиці життя всіх цих людей, і вони постануть перед ним у новому світлі.

Переклади

І. Галинська та М. Пінчевський

Перекладено за виданням:

C. P. Snow. *Death under Sail*. Heinemann, London, 1959.

ХАРКІВСЬКА КНИЖКОВА ФАБРИКА ім. ФРУНЗЕ

Розділ перший

ШЕСТЕРО ПРИЄМНИХ ЛЮДЕЙ

Я завертав на кожну стежку, що вела до води: вони нічим не відрізнялися одна від одної. На третій милі терпець мені почав уриватися.

Одержавши від Роджера листа, в якому він запрошував мене до Брудз — провести на яхті пару тижнів у товаристві кількох наших приятелів, — я зрадив. З кожним роком мені стає усе важче залишати навіть на якийсь час свою затишну квартиру, де можна потурати власним парубоцьким звичкам, ласувати добрячою їжею і втішатися комфортом спальні. Проте в свої шістдесят три роки я ще ладен був принести себе в жертву деяким, звичайно не дуже великим, незручностям заради приємного товариства. До того ж, з досвіду я знав, що в кожній Роджеровій компанії завжди буває кілька цікавих молодиків і гарних жінок.

І ще одне: я завжди любив і далину рівнин, і лінійний хід судна по спокійній воді, і вечірню зорю, яку бачиш тільки тоді, коли навкруги на сотню миль немає жодного пагорка. Навіть і зараз, марно блукаючи багнистими стежками, я не втрачав почуття якоїсь дразливої насолоди, викликаной красою синьо-червоної лінії обрію, що її порушував лише самотній недоладний вітряк.

І все-таки я чувся трохи ображеним на Роджера. Він з друзями плавав на яхті вже з тиждень, а я оце тільки-но спромігся вибратись із Лондона. Роджер порадив мені доїхати залізницею до Роксгема, а потім пішки дістатися до причалу біля Солхауза. В листі він писав: «...причал легко знайти, і від станції це неда-

леко». Ти б мав пам'ятати, говорив я собі, що відтоді, як у коло пацієнтів Роджера потрапили заможні дамочки, його недоречний оптимізм непомірно зріс. І ось тепер я блукаю сам-один о восьмій годині вересневого вечора під мжичкою, яку приносить прохолодний вітерець. Мій одяг потроху намокав, а валізка відтягувала руку й здавалася дедалі важчою. «Так, боюся, що для таких пригод ти вже занадто старий», — подумав я.

Нараз я побачив, як виблискує між очеретом вода в тому місці, де річка повертає до Солхаузських боліт. І там, за кілька сотень ярдів від мене, на тлі неба чорніла гола щогла яхти! Судно пришвартували на ніч, світло струміло крізь ілюмінатори і пробивалося зеленкуватими променями з-під парусиного тенту. Поспішно прямуючи до яхти, я ще здалека почув гучний голос, що міг належати лише одній людині на землі.

Йй-богу, ніхто на світі не вмів зчиняти такого галасу, як Роджер! Проте в ту мить галас цей був для мене райською музикою, бо означав, що незабаром я сидітиму в затишній каюті і гарненька дівчина піднесе мені чарочку чого-небудь міцного. Заради цього я ладен був вибачити Роджерові і його громохкий голос, і те навіть, що з його ласки я проблукав кілька миль у таку сльотаву ніч.

Мій поганий настрій майже безслідно розвіявся, коли, пройшовши причалом, я гукнув Роджера. В яхт-трюмі щось загуркотіло, і з отвору в тенті вигулькнула Роджєрова голова.

— Це ти, Яне? Де тебе носило? — весело вигукнув він.

— Брав участь у такому дивовижному кросі з перешкодами, якого ти ще й не бачив, — крижаним тоном відказав я. — Умови змагань розробив ідіот. Ось вони: холодної дощової ночі, з важкою річчю в руках, треба пройти незліченну кількість миль до невизначеного місця на земній кулі. Той, хто не знаходить цього місця, програє й помирає. А той, хто знаходить, — виграє і вбиває того ідіота.

Роджер зареготав.

— Лізь сюди! Вип'єш трохи — одразу полегшає.

Я піднявся на яхту.

— Полегшає! — сказав я. — Та я вже ледве дыхаю.

Роджер знову засміявся, і я спустився слідом за ним у люк. Йдучи позад Роджера до каюти, я помітив, що він став іще гладшим, ніж був.

* *
*

В яскраво освітленій каюті панував галас, весело дзвеніли чарки.

— А ось і Ян! — вигукнув один; хтось інший посадив мене на койку, а Евіс налила у келих на довгій ніжці золотавого коктейлю.

Зустрічаючись з Евіс, я щоразу думав, що, коли б мені років на двадцять менше, то дивився б я на неї з іще більшим захопленням, а себе почував би зовсім не так вільно, як це було в дійсності.

Та, на жаль, молодіти нам не дано, а тому мені залишалася єдина втіха — милуватися вродою дівчини.

Вона була напрочуд, я б сказав навіть — безсоромно гарна того вечора. Тільки Евіс уміла наповнювати чарки з таким зосередженням і водночас чарівним виглядом, з виразом меланхолійної радості на обличчі. І я не міг одірвати погляду від її скривлених у невдоволеній гримасці уст, від її тонких білих рук.

Все в ній вражало красою — починаючи від гладко зачесаного каштанового волосся над високим чолом і кінчаючи довгими стрункими ногами. Однак, взявши з рук Евіс келих і побачивши її усмішку, я зрозумів, що якби в неї залишалися самі тільки очі, то й тоді вона все ще була б прекрасне створіння.

— Ваші очі сьогодні привабливо сумні, любя, — сказав я їй.

Зрештою, я був на сорок років старший за неї, а похилий вік дозволяє тобі вільно говорити компліменти, хоч і не дає змоги скористатися з віддяки, якою їх звичайно винагороджують.

— Ви завжди говорите приємні речі, Яне, — відповіла вона і запалила для мене сигарету.

— Багаторічна практика: в молодості я зовсім не вмів цього, — пробурмотів я і відсунувся в свій куток.

— Її очі справді привабливо сумні, — сказав Крістофер, який сидів у кутку навпроти. — Такі сумні очі можуть бути тільки в людини, з якою ніколи в житті не скоювалося нічого неприємного.

Його засмагле обличчя на мить визирнуло з темного кутка, на чітко окреслених устах вигравала усмішка.

Евіс одразу зашарілася і щасливо засміялась. Я ж пригадав поголоску про те, нібито вони збираються нарешті одружитись.

Крістофер упадав коло неї ось уже два роки і, як багато інших її залицяльників, часто доходив до розпачу.

В усякому разі, такий висновок я зробив з того, що бачив раніше, і тепер думав про них, що Крістофер гідна пара для Евіс, якщо, звичайно, він її таки завоював. Цей юнак мені подобався: він відзначався енергійним розумом і сильною вдачею.

І все ж, незважаючи на всі його чесноти, я відчув допик ревнощів, про які в моєму віці вже слід було б забути. Я дивився, як Евіс усміхається до нього, і в душі захотів стати таким же молодим і засмаглим, як Крістофер, і мати, як і він, двадцять шість років.

А втім, з них була гарна пара, і я подумав, що хай уже краще Евіс виходить за нього, аніж за Роджера. Я ж бо знав, що до недавнього часу Роджер залицявся до неї з тією веселою й грубуватою енергією, з якою брався до всього в житті. Евіс йому відмовила, і якийсь час він місця собі не знаходив. Роджер не зник чути «ні», коли йшлося про його бажання.

Тим часом настрої у мене був гарний і, розмірковуючи над цією історією, я придивлявся до Роджера, який сидів біля дверей каюти. Обличчя йому ще більше розчервонілося, а сам він — зробився ще галасливіший. Думка про те, що він міг би стати чоловіком Евіс, видалася мені й зовсім блюзнірською. Я знав, що слава його зростає. Роджер успішно закріпився на Гарлей-стріт¹ і вважався за одного з найздібніших молодих спеціалістів у своїй галузі медицини. Але для такого одруження цього було мало. Він був надто вже — я б сказав — експансивний для Евіс. Вони різнилися в усьому, хоча, як це не дивно, були двоюрідними братом і сестрою — факт для мене майже неймовірний. Та як би там не було, розмови про їхнє можливе одруження, на щастя, припинилися: Евіс, наскільки я міг

¹ Гарлей-стріт — вулиця в Лондоні, де живуть представники медичних професій.

судити, покохала Крістофера, а Роджер незабаром повністю опанував себе і знову став такий же веселий, як і раніше. У мене навіть промайнула думка, що всю цю подорож на яхті було організовано, аби показати нам, що все минулося, і старе, мовляв, пущено в непам'ять.

Мої думки обірвав Роджерів голос; він звучав зовсім не так, як мусив би звучати голос людини з розбитим серцем. Роджер гаркнув:

— Яне, чого ти сидиш, немов у рот води набрав?

— Думаю,— сказав я.

— Про що? — спитав Роджер.

— Про те, що габарити мого господаря весь час збільшуються,— відповів я.

Роджер зареготав на весь голос.

— А що, я таки погладшав,— сказав він.— Так це ж через те, що з усього на світі задоволений. Але стривай, серед нас є незнайома тобі людина. Чи доводилось тобі зустрічати дівчину на ім'я Тоня?

— Ні,— сказав я.— Але буду радий з нею познайомитися.

— Ось вона,— Роджер простягнув свою товсту руку.— Її привіз Філіпп. Це Тоня Джілмур.

Я так замилювався вродою Евіс, що майже не звернув уваги на решту товариства. Коли я увійшов до каюти, Філіпп весело всміхнувся до мене, але я зовсім не помітив дівчини, яка напівлежала поруч з ним на койці.

— Ну то знайомтесь, будь ласка,— сказав Роджер.— Тоню, це Ян Кейпл. Він дуже-дуже старий, йому щонайменше шістдесят років. Я запросив його, щоб віддати шану галантності часів короля Едварда.

— Гадаю, що мені були б до вподоби представники тієї епохи,— сказала Тоня низьким хрипким голосом, і я в думці подякував їй.

Це була дівчина, яка відразу притягувала до себе погляд. Щоправда, вона не відзначалася властивою Евіс витонченістю рис, але все ж мала дуже привабливу зовнішність.

Волосся її при світлі лампи здавалося рудуватим, а високо підняті брови під густою зачіскою утворювали немовби оправу для видовжених вузьких очей, одне з яких (я мало не здригнувся, зауваживши це)

було каре, а друге — сіре. На смуглявому обличчі червоніли яскраво підмальовані уста; струнку тоненьку постать, одягнену в світло-зелену сукню, перехоплював чорний пояс. Засмагли голі ноги вона поклала на койку, і Філіпп тримав руку на її литках.

— У Філіппа виявився далеко кращий смак, ніж можна було сподіватися, — промовив я, і присутні злегка стукнули келихами об стіл на знак згоди, бо Філіпп був наш спільний улюбленець. Чарувати друзів — була головна мета всього його життя. Навчаючись в Оксфорді, він більше байдикував, іноді пописуючи віршики, а іноді беручи участь в аматорських виставах. Тепер же двадцятип'ятирічний Філіпп безцільно подорожував по Європі і, як і раніше, прагнув лише одного — бути чарівним. Філіппів батько був досить багатий, щоб дозволяти йому все це, та й, зрештою, цьому милому юнакові просто неможливо було в чомусь відмовити.

От і тепер, дивлячись на рухливе, жваве обличчя Філіппа, який лежав, гладячи Тонині ноги, я вже наперед готовий був сміятися з першого його жарту, щоб догодити як йому самому, так і спокусливій та веселій Тоні, яку він ввів у наше коло.

Філіпп озвався на моє зауваження.

— Ви щось сказали про смак? Смак, старий негіднику! Якщо ви скажете ще хоч слово, я розповім про оту жінку з плоским обличчям і скривленим носом.

Це було для мене щось цілковито нове. Я розгубився, а всі захихотіли. Філіпп вів далі:

— Ян побачив її в автобусі. Вона читала якусь книжку. Цей наш старий пройда підійшов, сів біля неї й сказав: «Чи не хотіли б ви прочитати іншу книжку?» Вона спитала: «Яку саме?», а він: «Розклад руху поїздів». Вона питає: «Навіщо?», а Ян: «Щоб податися куди-небудь разом зі мною!» Лице в неї було плоске, як сковорідка, а ніс скривлений набік!

Присутні дружно зареготали, причому Роджер — голосніше за всіх. Мій протест потонув у веселому гаморі, і мені залишилося тільки приєднатись до них. Потім пролунав виразний, твердий голос Вільяма:

— Ян — людина зі смаком, а тому на таку пригоду він не здатний. А що Філіппові зовсім бракує уяви, то

він не міг цього вигадати. Отже, я ладен закластися, що ця історія сталася з ним самим.

Філіпп підморгнув йому й усміхнувся, а Тоня ніжно смикнула його за вухо. Я ж простягнув до Вільяма свій келих і сказав:

— Вільяме, хлопчику, ви мене врятували. Дякую, і вітаю вас!

Отакий він був, цей Вільям: він розтуляв рота лише тоді, коли вважав за необхідне вставити якесь влучне зауваження.

Зараз він сидів у своїй улюбленій позі, потираючи рукою прямокутне підборіддя, а на блідому обличчі була ледь помітна усмішка. Роджер познайомив нас чотири роки тому, зауваживши, що з цього молодого лікаря будуть люди, а оце зовсім недавно мені сказали, що Вільям от-от випередить самого Роджера. Визнаю, це повідомлення мене не здивувало. Хоч Вільямові ще не сповнилося і тридцяти, його впевнений та відвертий спосіб мислення і неабияке честолюбство, що ховалося під удаваною байдужістю, свідчили, що він досягне будь-якої поставленої перед собою мети.

І ось він сидить позад Роджера, його розумне бліде обличчя дивовижно контрастує з круглим червоним Роджеровим лицем, і я кажу собі, що якби колись мені довелось звернутись до спеціаліста-онколога (тільки не дай боже, щоб це сталося, бо, як усяка здорова людина, я завжди боявся й досі боюсь лікарів), я пішов би до Вільяма, ні на мить не вагаючись.

Нас було семеро, і ми займали майже всю каюту. Я вихилив свій келих і, відчуваючи, як розливається по тілу тепло після міцного коктейлю, почав придивлятися до своїх супутників.

Щоб краще в них розібратись, я характеризував їх собі так, як це робив би, знайомлячи кого-небудь із ними.

Приємно було знову опинитись у гурті молоді, до того ж ще й друзів. Ліворуч сиділа, тримаючи сигарету в зубах, Евіс Лорінг: вона з чарівною серйозністю дивилася на мене. Поруч з Евіс, між нею і дверима, сидів її двоюрідний брат, наш господар Роджер Мілз — лікар у zenіті слави. В ту мить, коли я глянув на нього, він саме підніс до губ склянку віскі. Вільям Гарнет один займав місце в дальньому кутку.

Як людина нервова й непосидюща, він примостився на самісінькому краєчку койки і сидів, підперши руками лице. Я сказав собі, що незабаром він, безперечно, стане найвидатнішою особою з усіх присутніх. На койці по той бік дверей, звабно вигнувшись, лежала Тоня Джілмур; вона гралася волоссям Філіппа Уейда, а той розкошував, заплющивши очі — справжнє тобі уособлення ледаря-жуїра! Я перевів погляд на свій бік каюти, де в протилежному кутку сидів Крістофер Таррент. Його засмагле тонке обличчя ховалось у напівтемряві, а глибоко запалі очі стежили за руками Евіс.

Я дивився на них і думав, що життя чудове і що всі ці шестеро — вельми милі люди. За винятком Тоні, яка для всіх, крім Філіппа (принаймні так здавалося мені), була людина нова, — всі присутні добре знали одне одного. Три роки тому шестеро з нас відпочивали разом з великою компанією на віллі в Південній Італії, де між нами встановилися дружні стосунки, які я особисто дуже цінував, сподіваючись, що для решти вони теж чимало важать у житті. Я поглядав на друзів і задоволено усміхався.

Евіс схилилася до мене й сказала:

— Ну що, Яне, все довкола стає рожевим, га?

Мені було приємно, що Евіс зі мною жартує.

— Дорогенька, — сказав я, — бачити світ у рожевому світлі — одна з компенсацій, які має похилий вік. Усім нам подобається тут, і всі задоволені з приємного товариства, але ви, молоді, чомусь волієте не признаватися собі в цих почуттях. А я задоволений і не боюся визнати цього!

— Чудова, мабуть, річ старість, — сказала Евіс, і мені почулося, ніби дівчина зітхнула.

— Вона має свої невігоди, — відповів я, дивлячись на її напіврозтулені уста.

Роджер витяг із шафи ще одну пляшку віскі і по черзі наповнив наші келихи. Був час, коли я б здивувався, побачивши, що такі дівчата, як Евіс і Тоня, п'ють спиртне, але до цього мені вже довелося звикнути, як до чогось неминучого в наші неспокійні дні, — отже, тепер я не вбачав нічого недоречного в тому, що вони смакують віскі. Чом би й ні, якщо такий напій їм подобається? Вільям відпив з чарки, подивився на мене і сказав:

— Ян ще не чув останньої новини. Він не знає, що в нас сьогодні свято.

— Свято? З якої нагоди? — спитав я і додав: — Хіба з тієї, що ми зібралися тут разом?

— Крістофер дістав посаду інспектора усіх каучукових плантацій Малайї, — пояснив Вільям.

— Чудово! Я радий за вас, Крістофере, — сказав я і обернувся до нього. — Сподіваюсь, ця посада принесе вам не тільки моральне, але й матеріальне задоволення.

Евіс негайно втрутилася:

— О, він має отримати силу-силенну грошей.

— Такої приємної новини мені давно не доводилося чути, — сказав я.

Я знав, що Крістофер мусив сам заробляти собі на прожиття. Отже, щастя нарешті усміхнулося йому.

— Нумо вип'ємо за Крістофера!

Я підніс свою чарку, і всі ми випили.

— Спасибі, — сказав він, і завжди суворе його обличчя враз зробилося лагіднішим і молодшим. — Але мене ще не затверджено остаточно, — усміхнувся він. — Зі мною ще хоче побалакати всіляке там начальство компанії: треба ж, мовляв, побачити товар лицем!

Всі засміялися, і знову в каюті пролунало: «За здоров'я Крістофера!»

— А чому ніхто не відзначає мою нову посаду? — раптом жалібно запитав Філіпп.

— Любий Філіппе, ми б усі були прикро вражені, якби ти став працювати. Адже те, що ти нічого не робиш, — єдиний у світі факт, який не підлягає сумніву, — лагідно промовила Евіс.

Філіпп випростався з комічною гідністю:

— Ти дитина, Евіс, і нічого не розумієш. Адже Тоня вже майже вирішила зробити мене своїм секретарем.

Тоня поклала йому на плече руку й хрипко промовила:

— Єдиним його обов'язком буде розпечатувати мої листи.

— Навіщо це вам? — здивовано запитав я.

— А щоб примусити його ревнувати, — ще вище звела Тоня свої вигнуті брови. — Як справжній англієць, Філіпп не став би читати чужі листи безплатно. А так йому доведеться їх всерйоз студіювати, і я споді-

ваюся, що хоч це виведе його з рівноваги. Заради цього я готова навіть сама писати любовні листи до себе.

Тут Тоня закохано подивилася на Філіппа. І, я певен, якби не Роджер, вони поцілувалися б у всіх на очах. Але в таких випадках на Роджера можна було покластися: він умів розрядити будь-яку складну ситуацію. От і зараз він весело просурмив:

— Ну, дітки, час і на боковеньки. Я хочу завтра доплисти до Горнінга ще перед сніданком.

— Бачу, що снідати нам доведеться в Горнінгу,— жалісно пробурмотів Філіпп.— Знову схоплюйся спозаранку...

— І якого дідька ти щодня відпливаєш перед сніданком? — запитав, позіхаючи, Крістофер.

— А чого це всіх так турбує? Адже я завжди сам встаю о восьмій і піднімаю вітрило, а ви, ледарі, можете ще цілу годину валятися в постелі,— відповів Роджер, усміхаючись до Крістофера.

Я помітив, що стосунки між ними дружні; якщо зважити на їхнє суперництво за Евіс, то це було до честі їм обом.

— А взагалі, для здоров'я корисно на пару тижнів відмовитися від комфорту,— додав Роджер, сміючись.

— А де спатиму я? — обережно спитав я у нього.— Часом, не на даху каюти? Чи, може, це занадто комфортабельне місце для мене?

Роджер підвівся і потягнувся всім своїм дебелим тілом. Його червоне обличчя лисніло від поту.

— Ні, ми з тобою спатимемо тут, на цих двох подвійних койках, бо ми найстарші й найгладші, а отже потребуємо більше місця. Протягом минулого тижня дівчата спали на таких самих подвійних ліжках у каюті на кормі. Чому — незрозуміло. Ми їх просто розпестили. А оці троє трутнів влаштувалися на вузьких койках у центральній частині судна. Так ми жили весь минулий тиждень.

— А признайся, Роджере, ти ж і сам не віриш у свої спартанські теорії. Адже ж інакше тобі слід було б спати, почепившись до щогли вниз головою,— звернулася до нього Евіс, збираючи зі столу посуд.

— Люба Евіс,— дуже голосно відказав Роджер,— ніхто з вас так і не зрозумів, що робить цю подорож приємною. Головне в ній — це, так би мовити, «поне-

віряння з комфортом». Тобто, ми пливемо на судні, яким самі повинні керувати. На моторці було б далеко вигідніше, але пропала б усяка принадність. З другого боку, у нас цілком пристойна їжа. Ми змогли б жити на самому смальці та чорному хлібі, але це було б не так приємно. Як у всякій грі, ми вигадуємо для себе правила. Рано вставати — одна з умов цієї гри.

— Викладено надзвичайно ясно, Роджере,— сказав я.— Так от, доки ти втішатимешся виконанням іншої умови, тобто готуватимеш каюту для ночівлі, я на свіжому повітрі обміркую всі глибини твоєї мудрості. На добраніч, дами і панове.

Усі попрямували до своїх кают, а я, залишивши Роджера прибирати недокурки й пляшки, піднявся через носовий люк, розташований поряд з нашою каютою, на вузьку палубу і підставив обличчя свіжому вітрові.

Кілька хвилин я думав про тих, хто залишився внизу; думав, як ставлюся до них зараз і що вони тепер роблять. Я — людина немолода. В моєму житті були часи, коли я сумнівався в тому, що на нашій планеті є хоч найменша справедливість. Світ влаштований так недоладно й несправедливо, що одна людина півроку розкошує на яхті, а ще півроку — на узбережжі Середземного моря, тоді як інша — п'ятдесят тижнів на рік мусить тяжко працювати де-небудь в Олдемі¹ і лише два тижні може відпочити у Блекпулі².

Втім, з роками сумнівів у мене залишається все менше і менше. І мені вже спадало на думку, що кінець кінцем важко придумати щось краще, ніж цей нерівний баланс, що надто багато було б утрачено, якби цей світ комфорту й лінощів був зруйнований. Так наївно розмірковував я, стоячи ввечері на палубі яхти напередодні того дня, коли трапилась історія, яку я хочу розповісти.

«...Надто багато було б утрачено!» — думав я далі. Мої знайомі часто і з великою запальністю доводили мені, що все повинно змінитися, мовляв, кожна зміна — на краще, а я не знав, що відповісти їм, бо плутався в думках, намагаючись сформулювати своє ставлення

¹ Олдем — промислове місто біля Манчестера.

² Блекпул — промислове місто на березі Ірландського моря, недалеко від Олдема, «курорт для бідняків».

до цього. Однак, стоячи в цю спокійну ніч самотньо на палубі, я відчув, що якби ці мої знайомі зараз були поруч, я, може, і зміг би все їм пояснити.

Знизу долинув тихий сріблястий сміх Евіс. Навіть уявити собі страшно, що вся принадність цієї дівчини могла б безповоротно щезнути у нудній одноманітності щоденної праці! І я ще сильніше відчув: стан речей, який породив Евіс, виправдовується досягнутими результатами. Потім я подумав про решту пасажирів яхти. Чого б не дозволити таким веселим і милим неробам, як Філіпп і Тоня, розважатися досхочу? Адже вони роблять свою справу — вони прикрашають життя. Якщо позбутися таких людей — це означатиме кінець світу, світу, який, попри всі свої хиби, дає багатом із нас стільки радощів, скільки не дасть ніякий інший, вигаданий світ. Лише господь знає, як багато на землі дурнів і циніків — їх не злічити; але бувають і милі люди, і саме їх мені й пощастило зустріти.

Я знов повернувся думками до своїх друзів з цього товариства. Дехто з них народився й завжди жив у розкоші. Евіс, приміром, все своє життя була в колі людей, для яких існує одна-єдина серйозна турбота: що вдіяти із своїм дозвіллям. Вільям, навпаки, здобув місце під сонцем лише завдяки своєму розумові. Ще десять років тому він мусив важко, не шкодуючи сил, працювати у Бірмінгемській середній школі. Філіпп завжди мав усе, що йому заманеться, а Крістофер — син шкільного вчителя — казав іноді з притаманним йому гірким гумором: «Я завжди був настільки бідний; що не навчився навіть як слід залазити в борги».

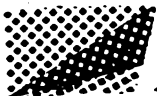
Та звідки б не прийшли ці люди, що зібрались на яхті у Роджера, — вони були чи не наймиліші з усіх моїх знайомих. Якщо світ цих людей загине, філософував я, разом з ним із життя підуть витонченість і світло!

Для повнотілої літньої людини, що стояла пізно ввечері на палубі яхти, це була абсурдна глибокодумність, але я не прошу пробачити мені. Я справді думав саме так, і розповідаю про це, щоб показати, як я ставився до своїх друзів напередодні нещастя, що всіх нас так приголомшило. Визнаю, проте, що мені було трохи соромно розмірковувати над питаннями, які повинні бути ясні вже двадцятирічному юнакові.

Я запалив сигарету — вогник її заблимав, відбиваючись у воді. Вдихнувши вологий запах болота, я пересмикнув плечима; звідкись згори іноді долинали крик сови і м'який шурхіт її крил. Зарості очерету й небо здавалися чорними, бо місяця зовсім не було, і лише з ілюмінаторів яхти падали на воду довгі смужки світла. Ніч була дуже тиха, особливо тут, на воді.

Розділ другий

РОДЖЕР ВІДПЛИВАЄ САМ

 Я спустився в каюту. Роджер сидів за столом, розгорнувши перед собою книгу, схожу на конторську. Щось туди записуючи, він низько схилив голову над сторінкою, бо коротенький язичок полум'я в лампі давав мало світла, і на стінках каюти лежала густа тінь.

— Всі вже полягали спати, — сказав він. — А я роблю запис у судовому журналі. Коли закінчу, прочитаю його тобі.

— Добре, — відповів я, намагаючись приховати нотку покори в своєму голосі. Читання вголос власних творів здається мені чи не найменш приємною людською слабкістю, проте, на жаль, вона вельми поширена, і протестувати проти неї дуже небезпечно. Я вже не раз ставав її жертвою, але завжди намагався слухати з хорошою міною. Якщо вже приймати муки, то чого б не йти на них з гідністю! А що мені подобається робити іншим людям приємність, то я не тільки вислухую романи, поеми й листи своїх друзів, але іноді навіть добровільно напрошуюся на роль слухача. У гіркі хвилини мені навіть здається, що своєю репутацією людини з тонким смаком я можу завдячувати також і цій звичці.

Отже, хоч у мене й не було особливого бажання слухати Рожерові записи про подорож за минулий день, я спробував надати своєму обличчю виразу глибокої зацікавленості, коли він пообіцяв прочитати мені свій звіт.

— Я певен, що тобі це сподобається,— проказав він басом, знову схилившись над журналом після того, як я сказав «добре».— Я ще не зустрічав людини, якій не подобалось би слухати зміст суднового журналу,— і він заходився писати далі своїм гачкуватим, нерівним почерком.

— Авжеж,— відповів я і почав обмацувати стінку над своєю койкою, шукаючи місця, де можна було б примостити краватку. Знайшовши полицю, я поклав на неї свій годинник, запонки й краватку в тому раз і на завжди заведеному порядку, який став для мене непорушний: навряд чи я міг би заснути, не виконавши цього простого ритуалу, згідно з яким годинник мав неодмінно лежати ліворуч від запонок.

Роджер кахикнув, щоб привернути мою увагу, і почав голосно читати:

— «Першого вересня. Відпливли з Екла. «Сирена» знялася з якоря приблизно о восьмій годині відповідно до традиції її капітана...» Капітан — це я,— пояснив Роджер.

— Еге ж,— сказав я.

— «...який,— став читати далі Роджер,— діючи в душі самопожертви, що була йому властива протягом усієї подорожі, вів судно сам-один аж до сніданку. Втім, сніданок розпочався з запізненням, аж о пів на одинадцять, внаслідок загайності жіночого складу екіпажу, бо зазначений склад настільки захопився різноманітними методами самоприкрашання, що забув про фізичні потреби своїх повелителів і господарів».— Він подивився на мене.— Це в мене здорово вийшло, правда? — сказав він і радісно засміявся.

Незважаючи на солідний досвід,— мені ж бо не раз уже доводилося вислухувати твори своїх друзів,— я й досі іноді не розумію, чим вони керуються, обираючи для оплесків той або інший уривок. Хоча я згоден, звичайно, припустити, що існують причини, внаслідок яких слова, що не збуджують в мені ніяких емоцій, можуть здатися надзвичайно смішними Роджерові. Асоціації, викликані в його уяві останнім реченням, змусили його розреготатися на весь голос; мені ж важко було зобразити на обличчі навіть жалюгідну подобу усмішки.

Все ще сміючись, Роджер продовжував:

— «Після сніданку Крістофер і Філіпп заступали один одного за кермом, ведучи «Сирену» вниз по Буру¹. Вітер був слабкий, тож капітан вирішив, що має повне право довірити судно новакам. Він із задоволенням констатував, що Крістофер робить неабиякий прогрес у науці кораблеводіння, чого не можна сказати про Філіппа, який виявився найменш вправним матросом на борту «Сирени». Кількаденна практика допоможе Крістоферові стати не гіршим моряком, ніж Вільям. Вранці Тоня приймала сонячні ванни, викликаючи жвавий інтерес в усіх молодих людей, повз яких ми пропливали». Це теж непогано,— захихотів Роджер. Обличчя його розчервонілось і здавалося тепер особливо повним. Я помітив, що чоло йому вкрилося дрібними крапельками поту — в каюті було досить-таки тепло.

Він читав далі:

— «Філіппа це так занепокоїло, що він кінець кінцем визнав за потрібне взяти на себе роль ширми, сівши поруч з дівчиною. Оскільки це був перший прояв активності з боку Філіппа за час подорожі, то весь екіпаж вигукаючи «ура» вітав його перемогу над лінощами. Надто ж декого з членів екіпажу звеселило ставлення Філіппа до Тоні: очевидно, він настільки переконаний у тому, що вона його власність, що не хоче дозволити іншим навіть дивитися на неї.

Пополудні ми перекусили — нашвидкуруч, бо капітан вирішив, що яхту не можна ставити на якір: нам треба було дістатися до Солхауза того ж вечора. Ми домовилися зустрітись там з ветераном нашого екіпажу, і капітан не хотів запізнюватися. Відтоді, як ми вирушили в плавання, тобто за тиждень, це був наш перший ленч всухом'ятку, але незважаючи на це, Вільям мало не зняв заколоту». Вільям — найменш слухняний серед нас,— сказав Роджер, підвівши голову.— Йому буде корисно дізнатися, що я не схвалюю його поведінки. «Вважаючи, що Крістоферові, можливо, захочеться побалакати з Евіс, капітан сам вів яхту до вечора. Вільяма не допустили до керма — це була кара для нього за негідну поведінку під час ленчу. Крістофер і Евіс тактовно залишили Філіппа

¹ Див. карту на стор. 69

і Тоню самих, але й самі також просиділи увесь день на носу судна. Власне, капітан був єдиний член екіпажу, що втішався красою цього похмурого вітряного дня; інші ж заглибилися у споглядання одне одного чи самих себе».

Роджер широко всміхнувся.

— Мені самому цей абзац сподобався, — зауважив він і став читати далі: — «Десь після п'ятої «Сирена» досягла того місця, де було призначене побачення з Яном, і одразу виникла дискусія щодо того, як нам бути з обідом. Всі зголодніли після влаштованого нашвидку ленчу, тож було ухвалено проплисти до Роксгема, пообідати там у шинку і повернутися вчасно назад, щоб зустріти нашого ветерана. Так ми й зробили. Непогано пообідавши в Роксгемі, ми повернулися й стали на якір за півгодини до того, як Ян дістався до Солхауза. Він, звичайно ж, запізнився, а втім, він завжди був розтелепою. Капітан вибачив йому...»

— Ну й негідник же ти, Роджере! — вигукнув я, сміючись.

— «Капітан вибачив йому, і вечір ми провели за коктейлем та розмовами. Було випито тост за здоров'я Крістофера (слід зазначити, що, коли ми зійшли на берег у Роксгемі, на Крістофера вже чекав лист, в якому повідомлялося, що йому буде надано посаду в Малайї), і після того як Філіпп і Тоня ще раз продемонстрували в усіх на очах свою глибоку взаємну прихильність (а трималися вони так, неначе ніщо в світі не могло й не зможе розлучити їх), всі розійшлися спати».

— Ну, як? — спитав він з нотками торжества в голосі.

— Чудово, — відказав я цілком щиро, бо не сподівався, що запис буде такий короткий.

— Для мене вести судновий журнал — справжня насолода, — прогудів Роджер. — Просто-таки насолода. Я завжди із задоволенням сідаю за нього.

— Не маю сумніву, — сказав я.

— А тепер підую сховаю його. У мене так заведено: для кожної речі — своє місце. Інакше я не можу, — сказав Роджер, скидаючи гумові тапочки. — А потім — на боковеньки.

— Згода, — відповів я. — А де ж ти тримаєш журнал?

— Там, де йому й належить бути, — під лядою кормового люка. Там є спеціальна полицка.

Він навшпиньках рушив до виходу з каюти.

Я швидко роздягнувся й ледве нап'яв на себе ковдру, як він уже повернувся.

— Ого! — сказав він і голосно пирснув від сміху. — А ти швидко влаштувався. Тільки що навряд чи тобі цієї ночі спатиметься. Поки до койки не звикнеш, вона здається надто твердою.

Я повернувся обличчям до стінки й пробурмотів: «На добраніч». Кілька хвилин Роджер ще шарудів чимось, потім задоволено рохнув, лягаючи на койку, і загасив лампу. Я одразу відчув, що койка — річ велими незатишна. Мені заболіла клубова кістка. Я спробував влаштуватися зручніше, але це тільки погіршило справу, тим більше, що від кожного мого руху в каюті, як мені здавалось, ставало все душніше. Тож я примирився з невідгодою, відмовився од надії заснути швидко й легко і поринув у думки, що не відзначалися особливою послідовністю.

Важке дихання Роджера раз у раз долиняло до моїх вух з дратливою ритмічністю, що відганяла й без того далекий сон. Я обурено згадав, як він напосівся прочитати мені судновий журнал тоді, коли мені нічого не хотілося так, як лягти в постіль; тепер він спав, а я мучився, лежачи з широко розплющеними очима. І яка ж типова для Роджера була ця історія з судновим журналом! Він весь у цьому: величає себе «капітаном», пускає шпильки на адресу Тоні та інших, не може подарувати Вільямові, що той звик мати на все власний погляд. А втім, щиро кажучи, галасливість і незлобива хвалькуватість мого приятеля були мені навіть до вподоби. В моїй уяві зринули спогади про часи, проведені разом з Роджером в Італії та інших місцях.

Коли я прокинувся наступного ранку, то минуло кілька секунд, перше ніж, переборюючи дрімоту, я усвідомив, що червона пляма на протилежному кінці каюти — це Роджер у піжамі. Він саме почав одягатися. Побачивши, що я ворущуся на своїй койці, Роджер звернувся до мене з цілком недоречним запитанням:

— Ти не спиш?

У відповідь я буркнув щось невиразне — мовляв, розумій, як хочеш.

— Тобі ще нема чого вставати, — сказав Роджер. Його голос, і так завжди гучний, прогримів цього разу, як ієрихонська труба, розігнавши рештки сну. — Адже зараз тільки восьма година.

Я застогнав, а Роджер продовжував:

— Я сам поведу яхту до Горнінга. Я ж казав тобі вчора ввечері. Там ми й поснідаємо. А поки що всі ви можете ще трохи поспати.

Він одягнув безрукавку й фланелевий спортивний костюм і босоніж почалапав геть з кабіни. Потім я почув, як рипить канат, — це він ставив вітрило — а далі хляпання ніг по палубі й брязкіт якірного ланцюга, і, нарешті, вода ласкаво захлюпотіла об борти — яхта відчалила. Я лежав нерухомо, і ледь чутне плюскотіння знову заколисувало мене.

О пів на дев'яту я нарешті вирішив, що годі вже лежати, підвівся й вийшов на палубу через носовий люк. Ранок був ясний і тихий. Повітря було трохи прохолодне, дарма що небо було чисте, без жодної хмаринки. Легкий західний бриз напинав велике вітрило нашої яхти. На обох берегах густою стіною стояв високий зелений очерет, але де-не-де поміж заростями поблискувала й вода, коли сонячний промінь віддзеркалювався від її поверхні.

На душі у мене було якось особливо легко — таке заспокоєння може викликати, на мою думку, лише безмежний краєвид плоскої рівнини.

Я гукнув до Роджера, якого мені не було видно, бо дах каюти височів між мною і колодязем¹:

— Чудовий день сьогодні, Роджере!

Він саме вів яхту закрутом річки коло Солхауз-Бруд, і тому якусь секунду нічого не відповідав. Потім, коли ми вийшли із закруту й попрямували вперед, я почув у відповідь якусь веселу фразу. Я посидів ще трохи, а потім раптом подумав, що підстаркуватому джентльменові не годиться розгулювати в одній піжамі прохолодного вересневого ранку; отже, я повернувся до каюти, взяв рушника і пішов до вмивальника, який

¹ Див. план яхти. Колодязь — це заглиблена частина палуби, з якої керують румпелем.

стояв під люком. Вмиваючись, я прислухався до голосів, що долинали з інших кают; втім, єдина фраза, яку я розібрав, було хрипке: «Доброго ранку, любий!», що могла належати, безперечно, тільки Тоні.

Потім над палубою гучно розляглася мелодія «Лісового царя». Коли музика скінчилася, бадьорий голос промовив щось по-німецькому, і залунали вступні акорди «Форелі»¹. Я згадав, що керівники тевтонського радіо твердо дотримуються думки про те, що хатні господарки, миючи посуд після сніданку, обов'язково повинні слухати серйозну музику. Повернувшись до своєї койки, я швиденько вдягнув старий костюм і прочинив внутрішні двері каюти, щоб і собі послухати.

Я одразу побачив Тоню — вона стояла, прихилившись до дверей середньої каюти². Перед сном вона, очевидно, вдягалася з такою самою старанністю, що й уранці: біла шовкова піжама з чорним поясом підкреслювала її таємничу привабливість не менше, ніж зелена сукня, що була на ній учора. Я осміхнувся в душі, відзначивши, що губи дівчини були вже підмальовані — це ще перед сніданком.

— Хелло, Яне,— звернулася вона до мене.— Я називатиму вас Яном, добре? Заходьте послухайте приймач,— вона вказала кудись углиб середньої каюти.— Ми вмикаємо його щоранку, щоб, умиваючись, люди могли втішатися музикою.

— Дивна звичка,— сказав я.

— Нічого дивного. Головна втіха ідеального життя — якомога повільніше прокидатися й одягатися. Ну, і, крім того, ми ж не можемо вмиватися всі разом, бо на яхті є, як вам відомо, лише три вмивальники.

Вона розтягувала слова хрипким грудним голосом, і в тьмяному світлі каюти було видно, що очі її різноколірні — одне каре, а друге — сіро-блакитне.

Я помахав рукою Евіс, чия темна голівка на мить з'явилась у дверях її каюти, потім ми з Тонею увійшли до середньої каюти, яку вночі займали Вільям і Крістофер; вранці вона, очевидно, перетворювалася на своєрідний музичний салон. Тут приймач гримів просто-

¹ «Лісовий цар», «Форель» — твори Шуберта.

² Див. план яхти.

таки оглушливо. Крістофер був один. Одягнений у розкішну піжаму такого самого кольору, що й його зазмагла шкіра, він лежав на своїй койці й писав листа; коли ми увійшли, він весело усміхнувся до нас:

— Привіт, друзі! Якщо ви хочете оцінити красу цієї музики, то робіть це краще на відстані.

— Можеш вважати це за офіційний візит. Музика — тільки привід. Насправді ж ми прийшли помилуватися твоєю чудовою піжамою, Крістофере, — сказала Тоня, скоса поглядаючи на нього.

— А де решта? — спитав я.

— Вільям умивається, — сказав Крістофер.

— А Евіс ніколи не виходить, не причепурившись спершу до кінчиків нігтів. Вранці я завжди залишаю її в каюті — не можу дочекатися. Вона просиджує перед дзеркалом буквально години.

Мені здалося, що в голосі Тоні бриніли злостиві нотки. Вона вела далі:

— Що ж до Філіппа, то це ледаче поросля о цій порі ще не вилазить з постелі. Я щодня заходжу до нього й кажу «доброго ранку», а він тільки перевертається на другий бік і сопе собі далі.

— Ах, то ти так зображаєш мене, бісеня? — просичав Філіпп, несподівано з'явившись у каюті. Він обняв Тоню за плечі. — Отже, я такий, га?

Він також був у піжамі, але волосся його було бездоганно зачесане, немов він щойно зібрався на танці.

Я присів на краєчок Крістоферової койки якомога далі від приймача, що стояв на тумбочці біля подушки Вільяма. Філіпп сів навпроти мене на Вільямову койку і, під приводом того, що каюта незабаром заповниться і в ній стане тісно, посадив Тоню собі на коліна. Довгою тонкою рукою вона обняла його за шийку й хрипко промовила:

— Хитрун-плазун.

Сказати правду, такого химерного любовного призьвська я не чув ніколи в житті.

Кілька секунд Крістофер спостерігав їх з якоюсь зачудованою кривою усмішкою, потім повернувся до свого листа.

За хвилину-дві увійшов Вільям у халаті; він коротко кинув «доброго ранку» й сів у головах своєї койки. Запаливши люльку, Вільям сидів мовчки, не звертаючи

жодної уваги на пестоші, якими обмінювалися Філіпп і Тоня на відстані якогось футу від нього.

Крістофер вклав списаний папірець у конверт, заклеїв його і вийшов, сказавши: «Піду вмюся». Вільям спокійно палив. Тоня грайливо поцілувала Філіппа в щоку й подивилася на мене:

— У вас знуджений вигляд, Яне. Чи не хотілося б вам, щоб хто-небудь пестив і вас?

— Тільки не перед сніданком,— відповів я.— Коли я був молодий і займався такими речами, в мене було одне золоте правило: ніколи не віддаватися коханню, не поснідавши.

— Ви ніколи по-справжньому не закохувалися,— зневажливо сказала Тоня.

— Ет, звідки ж вам знати,— відповів я, і згадав про один вечір у своєму житті, коли я був на двадцять років молодший. Але саме в цю мить повернувся Крістофер, обірвавши своєю появою мою сентиментальну подорож у минуле, і я спитав його:

— Як ви гадаєте, Крістофере, чи був я коли-небудь закоханий? У вашому віці?

Він посміхнувся, як мені здалося, трошки гірко:

— Сподіваюся, ні. Так було б краще для вас,— сказав він, а потім немов відповідаючи на якусь свою потаємну думку, додав: — А втім, не знаю. Може, кохання й справді варте того...

— Авжеж, варте,— почувся придушений голос Філіппа (Тоня все ще тримала його в своїх обіймах). Крістофер засміявся й попросив мене трохи посунутись.

— Хочеться бодай на деякий час сховатись од цієї диявольської машини,— сказав він, показуючи на радіоприймач.

Коли він сідав, до каюти граціозною ходою увійшла Евіс, елегантна й чарівна, єдина людина з усієї компанії, крім мене, одягнена повністю. Вона спокійно привіталася з нами всіма, неголосно сказала Крістоферові: «Доброго ранку, любий» — і сіла навпроти Вільяма біля моєї стінки.

— А навіщо нам взагалі ота музика? — жалібно спитав Філіпп.— Вона надто гучна. А ми чомусь щоразу збираємося тут і слухаємо її.

— Так це ж традиція, юначе,— раптом різко кинув Вільям.— Як, скажімо, перука в судді чи навчання

в приватній школі. Коли щось зроблено двічі, то чого б не робити це завжди?

— Ну-ну, Вільяме, ти просто зараз не в гуморі,— зауважила Тоня.— Але з часом це минеться, і ти подо-
бршаєш.

Вона затиснула в губах сигарету й спитала:

— Чи є в кого-небудь сірник для моєї сигарети? У Філіппа ніколи не буває. Може, в тебе, Вільяме? А в тебе, Крістофере?

Крістофер вийняв з кишені коробку сірників і кинув їх Тоні. Коробка впала на підлогу.

— Ніякої тобі ввічливості перед сніданком,— пробурмотіла Тоня, підводячись з колін Філіппа й підні-
маючи сірники.— Де б самому піднести мені вогник.

— Він завжди поводитьсь так до десятої години,— сказала Евіс.

— Бідні створіння ці чоловіки,— зітхнула Тоня.— Але я все ж піду причепурюся: хай мій вигляд справ-
ляє їм приємність, хоч вони на неї і не заслуговують.

Вона повільно вийшла, і Філіпп, глибоко зітхнувши, прихилився до стінки в своєму кутку.

— Надзвичайно приваблива молода жінка,— заува-
жив я.

— Я радий, що ви такої думки про неї. Ви чудовий
дідуган, Яне.

З хвилину чи дві ми сиділи мовчки, слухаючи «По-
тайність» Шуберта. Потім Філіпп підвівся:

— Власне, мені також не завадило б піти причепу-
ритися,— сказав він.— Ну й нудне ж це заняття; от
взьму коли-небудь і зовсім покину вмиватися і відпу-
щу собі бороду медового кольору.

— Навряд чи в тебе виросла б борода,— подразнив
його Крістофер, але Філіпп був уже за порогом.

Вільям розпростав ноги:

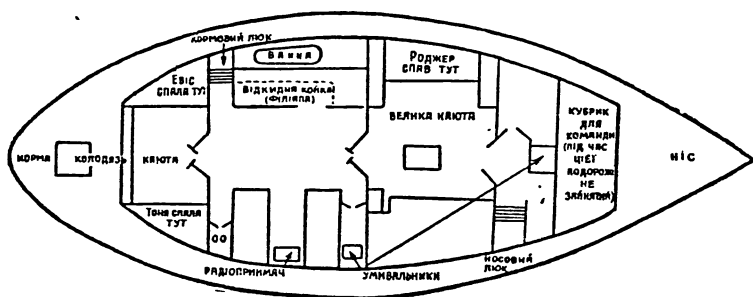
— Нам з Крістофером слід було б одягтися якомсь
пристойніше. Не можна ж весь день ходити в піжамі,—
зауважив він.

Евіс ледь помітно усміхнулась і запропонувала мені
вийти на палубу, щоб дати змогу Крістоферові й Віль-
яму переодягнутися. Я охоче погодився: мені вже на-
бридло сидіти в задушній каюті, а від музики аж
дзвеніло у вухах. Слідом за Евіс я вийшов на палубу
через носовий люк (хай дарує мені господь, але поки

ми піднімались нагору, я милувався її гарними стрункими ніжками) і, на мить зупинившись, ми озирнулися довкола. Яхта так плавно ковзала по воді між мовчазних боліт, що, здавалося, час завмер і зупинився.

Потім ми рушили до колодязя побалакати з Роджером. Раптом Евіс схопила мене за руку і потягла за собою, бігцем долаючи ті кілька кроків, що відділяли нас од румпеля. Я біг за нею, охоплений раптовим страхом. Коли я порівнявся з нею, вона притиснулася обличчям до мого плеча й тремтячим пальцем показала вниз. Я зазирнув у колодязь і побачив тонку цівку темної крові, а потім Роджера і здригнувся.

Бо нашу яхтою керував мрець.

План «Сирени», накреслений рукою Фінбоу.

Розділ третій

Я ПРОПОНУЮ ЩЕ ОДИН ЗЛОЧИН

Видовище було страхітливе. Як і більшості людей мого покоління, мені траплялося бачити різні види насильницької смерті. Деякі з цих спогадів стоятимуть у мене перед очима, поки житиму. Я побував на полі в Іпрі через кілька днів після першої газової атаки. Ще жахливіше було в Дубліні на великдень 1916 року¹ — там трупи лежали на вулиці, немов їх

¹ Йдеться про так зване «Дублінське повстання 1916 року» (24—30 квітня), яке проходило під гаслом незалежності Ірландії.

порозкидав у якомусь химерному порядку злобливий блазень: притулений до стіни труп хлопчика з роззявленим ротом і здивованим обличчям, а за кілька кроків — гладка, рум'яна жінка поперек перекинutoї дитячої коляски, з якої на бруківку струмком лилося віскі.

Але мертвий Роджер був страшніший за все, що мені доводилось бачити. Він сидів, прихилившись спиною до стінки колодязя, затиснувши румпель між тілом і вигнутою рукою. Мов зачарований, втупився я в ту чорну дірку на Роджеровій сорочці і тоненьку цівочку, що струмувала по тілу. Кілька хвилин я не міг одвести очей від рани. Коли ж примусив себе нарешті глянути на обличчя Роджера, то відчув невимовний жах: на устах його застигла щаслива добродушна усмішка, якою небіжчик завжди зустрічав друзів.

Евіс тремтіла, притиснувшись до мого плеча. Раптом вона пронизливо засміялася, і мені здалося, що сміх цей злетів з уст мертвого Роджера.

— Яне,— сказала вона, насилу вимовляючи слова,— Яне, це ж нісенітниця! Таке просто не могло трапитись!

Якусь мить її надломлений голос бринів мені у вухах, а потім у мене теж виникло почуття, ніби я бачу нереальний гидкий жарт; однак я спробував узяти себе в руки.

— На жаль, це реальність, люба. Краще покличмо всіх.

— Вільяме! — гукнув я.— Ідьте-но швидше сюди. Сталось щось вельми неприємне.

Я навіть не усміхнувся, помітивши, що вжив такого безглузлого і недоречного в цій ситуації вислову.

Вільям, голий до пояса, вискочив крізь люк у кормовій частині судна. Він стрибнув у колодязь і, окинувши поглядом Роджера, сказав:

— Мертвий.

І хоча я вже й сам це знав, слово пролунало немов похоронний дзвін.

— І вже нічого не можна зробити? — спитав я.

Вільям щось буркнув.

— Куля влучила прямо в серце,— сказав він з холодною професійною категоричністю.— Поклич усіх, Евіс. Треба поставити яхту на якір.

Він спокійно узяв на себе роль командира.

Я покликав саме Вільяма, бо підсвідомо розумів, що він — єдина серед нас людина дії, для нього дія — це справжній зміст життя. Він вивільнив румпель з-під мертвої Роджерової руки, опустил вітрило і почав керувати судном з такою ж упевненістю, з якою звичайно виконував будь-яку роботу.

Крістофер і Філіпп піднялися на палубу разом.

— Роджер мертвий, — просто сказав Вільям, — треба негайно поставити яхту на якір. Ідіть обидва на ніс і будьте напоготові.

— Мертвий? — перепитав Крістофер.

У Філіппа побіліли губи, він якусь мить стояв мовчки, нерухомо, потім йому, очевидно, вдалося опанувати себе.

— Це ти всерйоз, чи... — голос його злегка тремтів.

— Іди на ніс і не базікай, — суворо обірвав його Вільям, і Філіпп мовчки скорився.

Поки Вільям вибирав місце, щоб пришвартувати яхту, на кормі, де я стояв з багром у руці, з'явилася Тоня.

— Вбито Роджера, — стиха мовив я.

— Я й сама бачу, — відповіла вона дуже хрипким голосом, а її підмальовані уста якось потворно скришилися.

Незабаром Вільям наглянув серед безкрайого очерету клаптик суходолу і скерував до нього яхту. У напруженому мовчанні ми поставили її на якір і згорнули вітрило.

Потім Вільям діловито сказав:

— Його краще залишити тут, — він указав на тіло, — але треба прикрити тентом, а то люди, що йтимуть берегом, можуть поцікавитись, чого це в нас на палубі лежить труп.

Я помітив, що Евіс здригнулася від цих бездушних слів (мене й самого неприємно вразив Вільямів тон), але прикрити тіло тентом було куди важливіше, ніж звертати увагу на делікатність манер.

За кілька хвилин, коли для стороннього ока яхта набрала вигляду звичайного судна, підготовленого для нічної стоянки, Вільям сказав:

— Гарзд. Тепер ми маємо трохи часу. Ходімо до великої каюти, поговоримо.

Дорогою він додав:

— Я на хвилину зайду до себе, одягну сорочку. А ви поки що розміщуйтесь там.

Ми посідали в центральній каюті, за мовчазною згодою залишивши сидіння в глибині її для Вільяма. Я сів праворуч од цього місця, Крістофер — ліворуч. Філіпп і Тоня сиділи далі за Крістофером, а біля мене вмостилася Евіс, спершись підборіддям на руку. Вигляд у неї був мертвотний — здавалось, вона от-от знепритомніє; дівчина навіть не помічала занепокоєних поглядів Крістофера. Ми всі мовчали, чекаючи на Вільяма. Я дивився на порожнє місце, і серце мені болісно стискалося.

Нарешті Вільям увійшов до каюти й сів. Він запалив сигарету, і я помітив, що його пальці зовсім не тремтять. Він почав:

— Всі ви знаєте, що сталося. Десь протягом останньої півгодини Роджера було вбито.

— А це таки вбивство? — спитав Крістофер.

— Оскільки пістолета там немає, то його, очевидно, кинули за борт, — сказав Вільям. — А вистрелити собі прями́нічко в серце, а потім кинути за борт зброю не дуже-то легко.

Крістофер погодився, і Вільям повів далі:

— Цілком ясно, що Роджера вбито десь протягом останньої півгодини.

— Звідки ви так точно визначаєте час? — на мене справила велике враження його впевненість. — *Rigor mortis*?¹

— Цей процес ще не встиг розпочатись. І взагалі лише дурні та шахраї покладаються на такі ознаки. Труп дерев'яніє залежно від безлічі різноманітних факторів; один з них, скажімо, полягає в тому, чи людина перед смертю виконувала якісь фізичні вправи. — У тоні Вільяма бриніла зневага. — Ні, я вважаю півгодини за крайній строк просто тому, що мрець не може керувати стерном. А хоч я і не знаю цієї річки, але ладен закластися, що до найближчого закруту звідси десять хвилин ходу.

— Це можна легко перевірити, — сказав я. — Зараз 9.40, а ми з Евіс вийшли на палубу десь о 9.25.

— Таким чином, вбивство сталося ніяк не раніше,

¹ *Rigor mortis* (лат.) — залякність трупа.

ніж о 9.15, — швидко сказав Вільям. — Все ясно, Роджера вбито між 9.15 і 9.25...

Він трохи помовчав, а тоді додав твердим, спокійним голосом:

— Це зробив хтось із шести присутніх зараз у цій кімнаті.

Моє серце закалатало. Поряд охнула — майже зойкнула — Евіс. Філіпп спробував був запротестувати, але Вільям примусив його замовкнути.

— Не будь дитиною, Філіппе, — сказав він. — Невже ти гадаєш, що хтось підплив до яхти, влучним пострілом порішив Роджера і поплив назад, — так би мовити, виконав ранкову фіззарядку? Звідки б цей убивця міг знати, що на палубі нікого, крім Роджера, не буде?

Мене пройняв мороз. Певно, в цю мить, дивлячись на своїх сусідів, кожен з нас відчував тривогу й страх. Я особисто сушив собі голову над тим, хто ж міг це зробити, бо, попри всі свої емоції, розумів, що Вільям має рацію.

А спокійний голос Вільяма нещадно вів далі:

— Роджера було вбито пострілом зблизька. На сорочці виразно помітні сліди пороху. Чи ж можна припустити, що якийсь незнайомець виліз на яхту, сунув Роджерові під ніс пістолет і вистрілив у нього?

Годі було заперечити слушність цих слів. Я не соромлюсь визнати, що в мене перехопило подих, коли я це сказав:

— Ви, безперечно, маєте рацію, Вільяме.

Трохи повагавшись, ствердно кивнув головою і Крістофер. В блакитних очах Філіппа застиг подив. Тоня вийняла маленьке дзеркальце, старанно підмалювала брови й мовила своїм низьким, горловим голосом:

— Ну, гаразд. В такому разі хто ж із нас це зробив?

Вільям сухо засміявся:

— Не думаю, щоб той чи та, що це зробили, добровільно в цьому зізналися.

І саме тут я висунув пропозицію, яка хоч і була нелогічна, неетична і безглузда, але могла б забезпечити — я й досі так вважаю — єдиний розумний вихід з того жахливого становища, в якому ми опинилися.

— Послухайте, — сказав я, — мені на тридцять років більше, ніж будь-кому з вас і, якщо дозволите, я ви-

словлю свою думку з приводу всієї цієї історії. Всі ми — друзі, і гадаю, що всім нам хотілося б уладнати цю справу так, щоб обійшлося без нових жертв. Роджер мертвий, і якщо ми пошлемо на смерть ще когось, то ні нам, ані Роджерові від цього легше не стане. Простити того, хто убив його, звичайно, не можна. Але, якщо я не можу простити вбивство, то це зовсім не означає, що я хочу побачити, як його (тут мені довелося додати «чи її») поведуть на шибеницю. Я не поділяю фарисейської теорії про відплату і вважаю, що досить з нас і однієї смерті. Тож я пропоную, щоб ми — в разі якщо вбивця зараз зізнається — передусім влаштували все так, ніби Роджер сам заподіяв собі смерть, а потім заприсяглися, що в майбутньому про правду не дізнається жодна жива душа. Усе це, звичайно, ми зробимо з однією умовою: той, хто вчинив злочин, назавжди піде з нашого товариства й більше ніколи до нас не повернеться.

На мить запала мовчанка. Її порушив Вільям, сказавши з незвичайною для нього теплою в голосі:

— Яне, ви запропонували те, чого я ніколи не наважився б запропонувати.

— Ну, що, згодні заприсягтися? — спитав я у присутніх.

У каюті панувала мертва тиша. Хто зізнається? Хто зізнається? Моє серце шалено калатало, на лобі виступив холодний піт. Нарешті, я насилу вимовив:

— Я прошу, щоб кожен пообіцяв мовчати про те, що б тут не викрилося.

Ніхто не озвався.

— Тоді розпочнемо, — сказав я. — Насамперед я поклянуся сам. «Доки житиму, я не повторю ніде жодного слова з визнання, яке зробить тут один із нас». Якщо хтось не хоче давати такої обіцянки, хай скаже одразу.

Всі мовчали.

— Отже, ви згодні. Ну, тоді я обійду каюту і проситиму кожного повторити клятву або... зізнатись.

Тремтячим пальцем я показав у протилежний бік каюти.

— Почнемо з Тоні, — сказав я. — Тоню, ви обіцяєте мовчати?

Виблискуючи то сірими, то коричневими іскорками, очі дівчини зустріли мій погляд, і я раптом побачив, яке вольове у неї обличчя.

— Авжеж, мовчати, — мовила вона байдуже. — Невже ви сумнівалися?

Було чути, як хтось стиха зітхнув. «Отже, Тоня вже поза підозрою», — майнула думка в мене і, немов у гарячці, я став опитувати далі.

— А ви, Філіппе? — спитав я голосно.

На мить він, здавалось, обм'як. Я побачив, що Тоня обернулася й занепокоєно дивиться на нього. Тоді Філіпп знизав плечима і, насилу посміхнувшись, відповів:

— Мовчати.

Тоня схопила його за руку, але тепер я вже не звертав на них уваги. «Хто ж із решти? Крістофер, Вільям чи Евіс?» — запитував я себе.

— Крістофере, ви обіцяєте додержувати таємниці?

— Авжеж, — спокійно відповів він.

Його худе засмагле обличчя було суворе і насуплене.

Таким чином, трое вже пообіцяли мовчати. Хто ж зізнається в злочині — Вільям чи Евіс? Напевне, не Вільям. Намагаючись подолати хвилювання, я подивився на його розумне обличчя. Однією рукою він, як завжди, потирає своє прямокутне підборіддя. Очі його зустрілися з моїми, коли я спитав:

— Ви обіцяєте, Вільяме?

— Так, обіцяю, — сказав він. Якусь частку секунди голос його звучав напрочуд твердо. Значення цих двох його слів поволі доходило до моєї свідомості. Я так міцно стиснув кулаки, що нігті вп'ялися в долоні. В каюті щось зашаруділо.

Я з острахом повернувся до Евіс, яка сиділа ліворуч. Вона вже не ридала, але все ще сиділа, закривши обличчя руками. Невже Евіс? Лише одна вона могла тепер зізнатися. У мене тремтіли коліна і шалено пульсувала жилка на шиї.

— Евіс? — прошепотів я.

Коли вона підвела зрошене сльозами обличчя, всі присутні подалися вперед.

— Я обіцяю мовчати, — сказала вона і додала з гіркою іронією: — Але це вже не має значення, правда?

Напруженість спала. З невимовним полегшенням я заплющив очі і почув, як у кутку хрипко засміялася Тоня, враз розрядивши гнітючу атмосферу. Хвилину тому ми дивилися одне на одного із страхом, надією й підозрою, намагаючись угадати в одному з приятелів убивцю. Всі урочисто пообіцяли, що вічно додержуватимуть таємниці, — і от виявилось, що нам, власне, нема чого додержувати. За мить усі вибухнули сміхом. Почасти він був викликаний нервовим напруженням останніх кількох хвилин, а почасти — тим, що всі відчували величезну полегкість. Особисто я не виправдовую такої реакції, але вважаю, що її можна зрозуміти.

Вільям опанував себе перший.

— І все ж, хтось із нас це зробив, — суворо сказав він. — Ми повинні вирішити, що робити далі.

Крістофер постукав ногою по підлозі.

— Очевидно, треба когось сповістити, — сказав він.

Філіпп повільно кивнув головою.

— Якщо цей ідіот не зізнається, то ми вже нічим не зможемо йому зарадити. В усякому разі, така моя думка, — нерішуче додав він.

Тут втрутився Вільям:

— Нам залишається тільки повідомити поліцію.

Я зробив останню спробу.

— І все ж мені здається, що ми всі занадто легко погоджуємося вплутати себе у справу про вбивство, — сказав я. — Чи розумієте ви, що таке слідство, які це муки?

— Це буде пекло для кожного з нас, — гірко мовила Тоня.

— Нічого не вдієш, — голос Вільямів звучав суворо. — Треба негайно повідомити поліцію. Сподіваюсь, що рано чи пізно когось із нас буде визнано винним і його чи її — задушать на шибениці.

Оце «чи її», що завжди смішило мене в юридичних документах, прозвучало тепер якось зловісно, бо я відчув, як поруч зіщулилась Евіс.

Знову запанувало мовчання. Атмосфера цієї каюти з низькою стелею ставала дедалі більш задушна і гнітюча. Звідусіль на нас насувався страх, що оточує людину в темряві. Евіс почала тихо плакати. За мить знову пролунав голос Вільяма:

— Все. Більше нам нема про що розмовляти. Я викличу поліцію.

— Чи не краще було б подзвонити в Норвіч і запросити сюди якого-небудь кмітливішого поліційного урядовця? — запропонував Крістофер. — Бо якщо ми виклинемо першого-ліпшого охоронця порядку з тутешніх сіл, нам доведеться кілька годин втовкмачувати йому, що тут скоїлося.

— Гаразд, — сказав Вільям. — Ми з Крістофером і Яном попливемо на ялику в Горнінг і подзвонимо звідти в Норвіч. Крістофер з Яном потрібні мені як веслярі, і, крім того, вони пильнуватимуть, щоб ніхто з нас не втік. Не слід забувати, що усі ми тепер перебуваємо під підозрою.

— Звичайно, — сказав я.

— Це означає, — замислено промовив Крістофер, — що поліція захоче встановити за нами нагляд. Де ж ми в такому разі ночуватимемо? Адже на яхті ми спати не можемо.

— Це таки проблема, — погодився Вільям.

— Найкраще було б знайти десь готель, — запропонувала Тоня, звертаючись до Вільяма.

— Якось незручно. Люди витріщатимуться на нас — мовляв, серед них є вбивця... — відказав той.

— У мене ідея, — втрутився Крістофер. — Один мій приятель є власником великої вілли, що стоїть по той бік Поттер-Хайгема. Я певен, що він дозволить нам жити на ній, скільки ми забажаємо. Ми всі там умістимося, хоч деяких незручностей нам, звичайно, не уникнути.

— А надто, якщо доведеться ще поставити полісмена на дверях, — засміялася Тоня. — Філіппе, любий, май на увазі, що полісмени — це моя слабкість.

— Чудово, — сказав Вільям. — Якщо тобі вдасться домовитися, то це буде найкращим розв'язанням проблеми. Там ми й чекатимемо, доки поліція не зробить своєї справи.

— Тоді треба вже сьогодні перебратися до вілли, — докинув я.

— Стривайте, є ще одна річ, — промовив Вільям, потираючи підборіддя. — Ми житимемо усі разом в атмосфері, сповненій взаємних підозр, ми весь час дра-

туватимемо одне одного. Постає питання: яку лінію поведінки нам обрати?

— Ми повинні поводитись так, ніби нічого не трапилось,— сказала Тоня.

— Хіба це можливо? Адже кінець кінцем щось-таки трапилось,— заперечив Крістофер.— Ми можемо лише намагатися й надалі поводитись, так, як досі. Але чим скоріше справа з'ясується, тим краще.

— Я мав на увазі, чи будемо ми шпигувати одне за одним, намагаючись установити, хто вбивця,— нетерпляче пояснив Вільям.

— Нізачо! — запротестував Філіпп.— Хіба ж ми полісмени?

— З другого боку,— твердо сказав Вільям,— ця звичка вбивати може стати заразливою. А роль кролика, на якого полює мисливець, мені зовсім не до вподоби.

— Єдиний розумний вихід: поводитись якомога нормальніше,— запропонував я, але, оскільки ці слова навіть для мене звучали не дуже переконливо, я поспішив додати: — Не можна ж заздальгідь встановити точний критерій поведінки.

— Він має рацію,— погодився Вільям і завершив дискусію, сказавши: — На цьому й закінчимо. А зараз їдемо повідомити поліцію і домовитись про віллу.

Вільям з Крістофером вийшли з каюти і через носовий люк піднялися на палубу, що блищала на тлі освітленої сонцем річки; їм зручніше було б, звичайно, скористатися кормовим люком, але тоді довелося б пройти повз місце, прикрите зеленим парусиновим тентом... Тримаючись за руки, слідом за ними вийшли Тоня і Філіпп. Я вже теж був біля дверей, коли раптом почув тихий голос Евіс:

— Заждіть, Яне!

— В чому річ, люба? — спитав я, обернувшись до неї. На її обличчя жаль було дивитись: ця витончена краса потопала в сльозах.

— Вони подумують, що це зробила я. Далєбі, подумують!

Я поклав руки їй на плечі.

— Ну, годі, дурненька,— сказав я якомога суворіше.— З якої речі їм так думати?

— Інакше й бути не може. Вони неодмінно так

подумають. Хіба ви не знаєте, що після смерті Роджера я залишилася єдиною спадкоємницею всіх грошей його дядька? Яне, вони напевне прийдуть до висновку, що це зробила я. Мене повісять...

— Та ніколи в світі. Це абсолютно неможливо! — вигукнув я, намагаючись заспокоїти дівчину.

— Повісять, — повторила вона тремтливим голосом. — Яне, ви мусите довести, що я цього не зробила, що це зробив хтось інший. Яне, ви мусите довести це.

Почуття безпорадності охопило мене. Я готовий припустити, що в певних речах не поступаюся розумом перед іншими людьми. У мене добре розвинені спостережливість і пам'ять на деталі, але я цілковито нездатний розв'язувати загадки. Було ясно, що виконати її прохання мені не під силу. Але як же міг я пояснити це дівчині, що благально дивилася на мене, ледве стримуючи ридання!

— Я зроблю все, що можу, — пробурмотів я. І раптом згадав про того, хто з усіх моїх знайомих не тільки найбільш здатний докопатися до правди про смерть Роджера, а й зберегти в таємниці все, про що дізнається.

Я-бо таки не міг скинутися почуття страху, думаючи про наслідки, до яких призведе розкриття правди.

— В мене є знайома людина, яка нам може допомогти, — радісно сказав я. — Чи розповідав я вам коли-небудь про свого приятеля на ім'я Фінбоу?

— Так, — відповіла вона.

— Я попрохаю його розв'язати всю цю загадку. Я запрошу його до нас. Не турбуйтеся. А тепер мені треба йти, там чекає Вільям.

Евіс залишилася в каюті наодинці із своїм розпачем.

Я спустився у ялик, де вже сиділи Вільям і Крістофер, похмуро поглядаючи один на одного.

— Веслуватимеш ти, ясно? — крижаним тоном промовив Вільям до Крістофера.

— Мій дорогий Вільяме, — відказав Крістофер, — досі ми дозволяли тобі верховодити, але ж ти мусиш зрозуміти, що твоє слово не є для нас закон.

Вільям зіціпив зуби, потім процідив:

— Це тут ні до чого. Просто ти веслуєш краще за мене, а нам треба якнайшвидше дістатись до Горнінга.

— Ну, якщо так, усе стає на своє місце, — знизав плечима Крістофер. — Слід було спочатку пояснити, а потім уже командувати.

Він почав завзято веслувати, скеровуючи човен у бік Горнінга.

Я жахнувся, побачивши, що нервове напруження вже почало даватися взнаки — навіть невелика різниця в темпераментах, розростаючись, могла призвести до сварки. Втім, ритмічні удари весел заспокоїли мене, я облишив думати про похмуре обличчя Вільяма і благословив себе в душі за те, що згадав про Фінбоу. Я познайомився з ним після війни в Гонконгу. Їздив я туди в справах (тоді я не був ще, звичайно, відставником), а Фінбоу працював там (і працює й тепер) на урядовій службі. В той час він, здається, займав посаду третього заступника міністра колоній чи щось на зразок цього. І хоч був він тоді ще зовсім молодою людиною, я одразу відкрив у ньому чудового знавця людської природи.

Чому Фінбоу живцем поховав себе на Сході й навіть сидів там, я ніколи, власне, не міг збагнути. В усякому разі, скидалося на те, що він обрав собі таке життя, яке було йому до вподоби. Фінбоу втішався усіма благами життя: смачною їжею, добрим вином, дружньою бесідою. Він читав китайську поезію і грав у крикет, але найбільше захоплювався, мабуть, своєю єдиною справжньою пристрастю — вивченням людських слабостей і дивацтв. Студіював він їх на наукових засадах, детально й глибоко. Пам'ятаю, як я здивувався, почувши від нього більше психологічних подробиць, ніж я сам знав, про одну мою легковажну любовну пригоду в Китаї.

На початку нашого знайомства я подумав був, що Фінбоу вивчає людей виключно заради спортивного інтересу, залишаючись при цьому холодним спостерігачем. Однак, познайомившись із ним ближче, я полюбив його, бо зрозумів, що мій новий приятель — людина доброї, лагідної вдачі, хоч і старанно це приховує. Востаннє я бачив Фінбоу місяць тому, коли він приїхав до Англії в річну відпустку. Я насмілювався тоді зауважити, що він не такий людиноненависник, як удає з себе. Усміхнувшись, Фінбоу відповів, що він значно холодніша людина, ніж я припускаю.

Але незалежно від того, хто тут мав рацію, важко було б знайти людину, здатну краще за нього допомогти мені й Евіс, здатну швидше за нього розкрити гру тих темних сил, які призвели до вбивства Роджера в товаристві його друзів. Я дякував долі, що Фінбоу виявився в Англії саме в той час, коли він був такий потрібний мені.

Крістофер енергійно веслував у напрямку Горнінга, а Вільям оглядав червоні котеджі на березі річки, яка в цьому місці утворювала закрут.

— Якщо ви не будете заперечувати, я запрошу до нас на віллу одного мого приятеля,— сказав я щонайбуденнішим тоном.

— Знайшли час виявляти гостинність,— похмуро кинув Вільям і після паузи додав: — А хто це такий?

— Чоловік на ім'я Фінбоу,— відказав я.

— Вперше чую таке недоладне прізвище,— засміявся Крістофер.— А хто він такий, цей Фінбоу?

— Він з Гонконга. Фінбоу нікому не заважатиме, а навпаки, може навіть стати у пригоді. Адже для нас добре було б мати поруч людину, яка не вплутана в цю справу і на яку завжди можна звіритися. До того ж, мені відомо, що Фінбоу добре знається на судовому крутістві.

Я намагався говорити байдужим голосом, бо вирішив, що найрозумніше буде, якщо ніхто навіть і не підозрюватиме, з якою метою я запрошуюю Фінбоу.

— Ми й самі якось дамо собі раду,— сказав Вільям.

— Я певен, що Фінбоу стане нам у пригоді,— наполягав я.

— Ну, то запрошуйте, якщо він вам потрібен,— нечемно відповів Вільям.— Однак мушу зауважити, що мені це якось дивно. А втім... Може, хоч буде четвертий партнер для бриджу, коли Філіппові заманеться цілуватись із своєю Тонею.

Крістофер усміхнувся:

— Я не заперечую. Як на мене, то можете запросити хоч і увесь рід Фінбоу.

В Горнінгу Вільям узяв на себе телефонні переговори з норвіцькою поліцією. Спочатку він говорив спокійно, та незабаром у його чіткому, твердому голосі

забриніли нотки роздратування. Ми з Крістофером чули тільки Вільяма, про увесь же перебіг розмови дізналися щойно пізніше:

— Це норвіцький поліційний відділок? — спитав Вільям.

— Так, а хто говорить?

— Послухайте. З годину тому вбито власника приватної яхти «Сирена» доктора Роджера Мілза.

— Кого?

— Доктора Роджера Мілза.

— Що з ним сталося?

— Його вбито.

— Кого вбито?

— Доктора Роджера Мілза.

— Невже?

Тут терпець Вільямові урвався.

— Мовчіть і слухайте, — сказав він крижаним тоном. — На відстані півмилі від Горнінга, у бік Роксгема, стоїть яхта «Сирена». На яхті лежить її власник з кулею...

— З чим?

Вільям стиснув губи.

— З кулею! З кулею у серці. Зрозуміло, мертвий. Негайно пришліть когось.

Після невеликої паузи Вільям обернувся до нас.

— Ну от, нарешті. До нас приїздить чоловік на ім'я Беррел, сержант поліції Беррел, який вестиме розслідування.

Ми сприйняли повідомлення Вільяма з цілковитим спокоєм, хоча через кілька годин прізвище Беррела вже викликало в нас зовсім інші емоції.

Потім Крістофер подзвонив своєму приятелеві, і я замилювався тією легкою невимушеністю, з якою він домовився про віллу. Поки мене з'єднали з помешканням Фінбоу в Портленд-Плейс, довелося трохи почекати: спершу було зайнято лінію, а потім виявилося, що він ще в ліжку. Крістофер з Вільямом не втерпіли і пішли до ялика. Почувши нарешті дивно спотворений відстанню голос Фінбоу, я коротко виклав йому суть справи.

У відповідь почувся спочатку його улюблений вигук: «Он як!», а потім Фінбоу сказав:

— Звичайно, приїду.

Його голос чітко пролунав у телефонній трубці і, присягаюсь, ніколи в житті я не чув приємніших слів.

— Я буду на яхті за дві години. До побачення, — сказав на закінчення Фінбоу.

Відчуваючи величезне полегшення, я приєднався до Вільяма і Крістофера, які вже були в човні. Потворна чорна примара вбивства заважала мені милуватися вранішнім сонцем, перед моїми очами поставали то усміхнене обличчя мертвого Роджера, то Евіс, що плакала у мене в обіймах, але я знав, що вже зробив усе від мене залежне. За пару годин я все розповім Фінбоу і передам цю брудну справу йому до рук.

Коли я вмостився в ялику, Крістофер спитав:

— Ну, приїде ваш приятель?

— Так, — відповів я. — Він охоче погодився, бо, власне, не знав, куди себе діти.

Вільям щось мугикнув і потягнувся до весел. Крістофер зупинив його.

— Я сам веслуватиму, — сказав він.

— Ти веслував сюди, а назад буду я, — відповів Вільям.

— Треба тебе навчити, що не завжди буває так, як тобі заманеться, — сказав Крістофер. — У цей бік я веслував тому, що ти переконав мене в доцільності цього. А назад я веслуватиму, бо мені так подобається.

Вільям щось буркнув, але Крістофер мовчки повів ялик назад до яхти. Дорогою я думав (очевидно, так само, як і мої супутники) про те, що, повернувшись на яхту, побачу зелену парусину над колодязем, в якому зовсім недавно сиділа за румпелем весела рум'яна людина. Я дивився на рівну чорну тінь очерету над водою. Навкруги панували мир і спокій. Але що чекає нас попереду?

Невимовна тривога стиснула моє серце. Крістофер, мабуть, думав про те саме.

— Сподіваюсь, — сказав він, піднявши над водою весла, — на яхті більше нічого не скоїлося. Гадаю, що Евіс...

— Евіс у цілковитій безпеці, — сухо озвався Вільям.

Однак я подумав, що краще було б їй поїхати разом з нами.

Раптом з боку Горнінга почувся гуркіт мотора, і я побачив, що просто до нас на шаленій швидкості мчить моторний човен. Він проскочив повз ялик, хлюпнувши на нас хвилюю, що вирвала з кочета одне весло. Крістофер вилаявся, а ялик закрутився й став бортом до хвилі. За мить я, Крістофер і Вільям опинились у воді, а поруч плавав перекинаний ялик.

Моторний човен завернув і, зменшивши швидкість, підплив до нас. За кермом сидів повновидий рум'яний чоловік з чорним волоссям. Він крикнув до нас, навіть не намагаючись виправдатися:

— От дурна історія! Та, може, ви самі дасте собі раду, га?

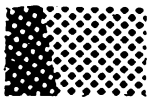
— Та вже дамо, клятий ідіоте, — розлючено кинув Вільям. Він підплив до ялика і намагався перевернути його. Крістофер тим часом рятував весла. — Обійдемося без вашої допомоги. Але чого це вас лихий тут носить на такій швидкості?

— У мене важлива справа. Вельми важлива, — відповів кругловидий. — Я сержант поліції Алоїзіус Беррел з норвіцького відділка. Мені доручили розслідувати злочин, який учинено десь тут неподалік. Я дуже поспішаю, отже, вибирайтеся самі.

Моторний човен помчав проти течії. Так ми вперше зустрілись з Алоїзіусом Беррелом.

Розділ четвертий

АЛОІЗІУС БЕРРЕЛ І ФІНБОУ

 Поборсавшись у воді, ми нарешті видряпались в ялик. Вільям сів на весла і повів човен короткими нервовими ривками. Холодна ванна розвіяла мої тяжкі передчуття, і єдине, що непокоїло мене зараз, був промоклий одяг.

Але коли ми проминули закрут і я побачив яхту, над кормою якої зеленів старанно напнутий тент, страх пройняв мене з новою силою, страх перед тим, що ми можемо побачити на борту судна. Та нараз на палубі з'явилася Евіс; прихилившись до щогли, вона

стояла й дивилася, як ми наближаємось. Потім тріхи піднісни руку, невпевнено змахнула нею в повітрі. Це було майже вітання.

Мою схвильованість одразу ж як рукою зняло. Коли ми підпливли до борту, вона сказала:

— А у нас на яхті якийсь паруб'яга-сержант. Дивний такий. Розпитує хтозна про що.

Вільям пирхнув:

— Це ж той навіжений, що перекинув нас, щоб йому повилазило!

На палубі Евіс зустріла нас лагідною, сумною усмішкою.

— Насамперед вам слід було б переодягтися, — сказала вона.

— А ми це й зробимо, люба, — відповів Крістофер, грайливо торкаючись мокрою долонею її щоки. — Я б і тебе охоче занурив у водичку: так воно веселіше!

Евіс усміхнулась йому, і мені відлягло від серця: отже, вона вже опанувала себе настільки, що може сприймати жарти коханого! Вона прошепотіла:

— Будь ласка, мерщій переодягнись, Крістофере. Якби ти захворів, я б, звичайно, з великою охотою виконувала роль санітарки, але, мабуть, це виходило б у мене досить кепсько.

— А я б і не довірився у твої руки, — сказав він. — Переодягтися, звичайно, треба, але, гадаю, спершу нам все ж таки слід доповісти про своє прибуття цьому Беррелові.

Евіс спохмурніла, очі її потемнішали.

— Він розпитував мене про всіх, хто є на цій яхті, — обурено сказала вона. — А тепер він, здається, пораяється коло Роджера.

Вільям гостро зауважив:

— Не знаю, як ви, а я спочатку переодягнуся, а потім даватиму інтерв'ю. — І він різким голосом гукнув: — Сержанте Беррел!

— Я зайнятий, — долинула відповідь звідкись знизу.

— А я мокрий! — роздратовано підвищив голос Вільям.

За мить Беррел виліз через носовий люк на палубу і попрямував до нас.

У мене не склалося чіткої уяви про його зовнішність після того, як його кругле обличчя промайнуло

повз нас за вітровим склом моторного човна; тепер я побачив перед собою коротенького огрядного чоловічка, вельми жвавого, бадьорого й енергійного.

— О,— сказав він.— То це ви попадали у воду?

— Саме так,— відповів Вільям, холодно дивлячись йому у вічі.

— Отже, виходить, ваша компанія складається з шести чоловік,— вів далі Беррел.— Ота парочка внизу, ця молода леді і вас троє. Я повинен опитати кожного з вас окремо; заждіть, я зараз принесу свої папери.

— Чи вам не впало в око,— сказав Вільям,— що всі ми мокрі до рубчика? Спочатку ми обсушимося й переодягнемось. А після цього розповімо вам усе, що зможемо.

Я чекав, що на круглому червоному обличчі Беррела з'явиться вираз роздратування. Але натомість воно спохмурніло, як лице дитини, в якій відібрали іграшку. Скидалося на те, що ми його просто розчарували.

— А я думав,— сказав він Вільямові,— що у вас вистачить запалу, щоб забути на кілька хвилин про свій одяг.

— Запалу? А то ж до чого? — здивувався я.

— До розслідування злочину,— відповів він дзвінким, соковитим голосом.— Невже ви не розумієте, що розслідувати злочин — річ надзвичайно романтична в наш час? Невже вас це не захоплює? Таж розслідувати злочин — це значить використати з благородною метою всі негативні риси нашої вдачі! Колись люди складали балади про війну, брутальну силу, хтивість,— я не міг би відтворити інтонації жаху, з якою він вимовив останнє слово.— Тепер вони пишуть детективні оповідання, в яких вся енергія героїв сконцентрована на викритті зла. Невже ви не розумієте, про які величезні зміни в свідомості це свідчить? Та якщо хочете знати, детективні оповідання — це символ цивілізації. А розслідування злочину символізує собою все, що є путнього в нашому сучасному світі!

Ця промова цілковито приголомшила мене. В очах Беррела світилася щира й беззастережна віра в справедливість сказаних слів. І його, як бачилось, анітрохи не бентежив той факт, що це ж він декларує найпотемніші свої думки; навпаки, сержант виголошував

усе це так гладко, що в мене навіть виникла підозра — чи не завчив він уже давно цю свою промову? Проте я був надто стурбований, щоб приділяти якусь особливу увагу ексцентричній поведінці детектива. Мої супутники також були розгублені. Нарешті Крістофер з ледь помітною усмішкою сказав:

— Ми зробимо все, що від нас залежить, сержанте, але спершу нам треба обсохнути. Ми не затримаємо вас довго.

— Чудово, — відповів Беррел, одразу лагіднішаючи. — А я поки що закінчу вимірювання, пов'язані з... з тим бідолашним джентльменом.

Евіс пополотніла й одвернулася. Вільям з Крістофером зникли в носовому люці, а Беррел, кинувши оком на мене й Евіс, швидко подріботів до колодязя. Я шепнув Евіс:

— Він не завдасть вам особливих неприємностей. Губи в неї були міцно стулені.

— Такі одержимі, як він, здатні на все, — відповіла вона нарешті.

— За годину Фінбоу буде з нами, — сказав я.

— Ах, Яне, ви така мила людина!

Вона усміхнулася мені, але зморшка відчаю, що залягла їй на чолі над благальними очима, не розгладилася.

Я швиденько переодягнувся і, по-старечому дбаючи про своє здоров'я, ковтнув міцного бренді. Потім приєднався до Беррела і Крістофера в середній каюті. Вільям тим часом підсох і вийшов на палубу. Беррел записував щось у величезному квадратному зошиті. При цьому кінчик його язика рухався слідом за кожною закарлючкою на папері. Коли я увійшов, він підвів очі і сказав:

— Це вельми незвичайна справа, містере Кейпл. Я саме збирався у відпустку і випадково заскочив до нашого відділка взяти складаний ніжик, який там забув, — і ось маєте, дістав оце завдання. Це ще один доказ того, що маленькі речі можуть впливати на великі справи.

Висновок спантеличив мене, але я все ж притакнув.

Беррел тим часом вів далі:

— Якби я не завітав у відділок, то прогавив би найцікавіший випадок з усіх, які мені доводилося розслі-

дувати. А справа таки дуже цікава. Бо для розв'язання її потрібно неабиякої сили уяви. Ви, певно, гадаєте, що сержанти поліції позбавлені будь-якої уяви.

— Після знайомства з вами я вже ніколи так не думатиму, — сказав я.

І сказав майже правду. Як кожна розсудлива й поміркована людина, я не люблю ніяких узагальнень, коли йдеться про характери, стать, раси і таке інше. Проте, уявляючи собі поліційного детектива, я ніколи не сподівався — до знайомства з Алоїзіусом Беррелом — побачити моложавого, рожевощогого, надзвичайно балакучого добродія, який ставиться з палким ентузіазмом до всього, що хоч трохи пов'язане із злочином.

Закінчивши свій виклад про багатство поліційної фантазії, він поставив мені цілу низку запитань, записуючи відповіді великими округлими літерами і невпинно працюючи при цьому кінчиком язика. Слова так і сипалися з нього; він розпитував про цілком зайві деталі; але кінець кінцем виявилось, що в нього все ж таки вистачило вміння в якійсь мірі відтворити для себе картину подій, про які я розповідав у другому розділі.

Його дуже цікавило, що я робив відтоді, як підвівся з койки, і аж до тієї хвилини, коли повернувся до каюти, щоб переодягнутися.

— Ви кажете, що гукнули щось до доктора Мілза? — спитав він.

— Так.

— І він відповів вам?

— Так.

— Це означає, — сказав Беррел, — що десь о дев'ятій він ще був живий, якщо ви, звичайно, не помилилися.

Він подивився на мене з цікавістю. «Невже цей дурень підозрює мене?» — подумав я і роздратовано відповів:

— Ні, я не помилився.

— Може, й так, — погодився він, не без сумніву в голосі. — Зібравши всі свідчення, я зможу точніше визначити це. Темп — ось що важить найбільше в цій справі.

Я спантеличено запитав себе, що саме він розуміє під словом «темп», і дійшов висновку, що, мабуть, він сказав щось інше, а я просто не дочув.

Беррел тим часом жваво розпитував далі:

— А бачили ви пістолет?

— Ні,— сказав я.

— Я маю на увазі — не тільки сьогодні вранці, а взагалі за час перебування на яхті?

— Я на яхті лише з учорашнього вечора.

— Це правильно,— погодився Беррел.

— Авжеж, правильно,— сказав я.— І в мене просто не було часу на те, щоб бачити якісь там пістолети, навіть якщо вони тут були.

— Гм,— мугикнув Беррел,— один, щонайменше, мусив бути. Гаразд... За яких обставин ви знайшли труп?

— Я вийшов на палубу разом з міс Лорінг,— відповів я,— і ми побачили, що доктора Мілза застрелено.

— Міс Лорінг каже те саме,— визнав він.— А хто з вас перший запропонував вийти на палубу?

— Здається, вона. Але за хвилину чи дві я б і сам запропонував зробити це.

— Гм,— знову мугикнув Беррел.— А який вигляд мав доктор Мілз, коли ви побачили його? В якій позі він лежав?

— Майже в тій самій, що й зараз. Він сидів у колодязі. Але коли ми побачили його там уперше, румпель був затиснутий між його боком і рукою, немов він усе ще керував ходом судна,— відповів я.

— А хто змінив цю позу? — різко запитав Беррел.

— Доктор Гарнет, коли він ставив яхту на якір.

— Он як,— промовив Беррел, трохи розтуливши рота й постукуючи олівцем по зубах.— Гаразд, цим разом досить з вас, містере Кейпл. Я хочу негайно побалакати з доктором Гарнетом.

Крістофер, який весь час сидів мовчки (тільки губа у нього час від часу сіпалася), вийшов і привів Вільяма.

— Послухайте, докторе Гарнет,— заговорив Беррел, щойно Вільям переступив через поріг.— Чому ви змінили позу трупа, орудуючи румпелем?

Вільям повільно сів на свою койку і втупився у Беррела зневажливим поглядом.

— А як, по-вашому, можна поставити яхту на якір, не орудуючи румпелем? — відповів він.

— А вам не слід було ставити її на якір, — сказав Беррел. — Ви мусили пам'ятати, що труп чіпати не можна. Коли ми не знаємо точної пози трупа, розслідування значно ускладнюється.

— Невже ви гадаєте, що для зручності поліції я мав дати яхті врзатися в берег на першому ж повороті річки? — спитав Вільям випинаючи вперед підборіддя.

— Саме так я й гадаю, — відповів Беррел спокійно. — Можливо, яхту трошки б трусонуло, але так усе ж було б краще.

— На щастя, я не божевільний, — сказав Вільям.

— Хай вам буде відомо, — Беррел широко розплющив очі й виразно карбував кожне слово, — що єдині відбитки пальців, знайдені біля трупа, були саме на румпелі.

Вільямова витримка, взагалі не дуже велика, повисла на волосинці.

— Мене це анітрохи не цікавить, — сказав він.

— Нещодавно я пройшов спеціальний курс про використання відбитків пальців у криміналістиці, — повідомив усіх нас Беррел. — І я посипав спеціальною пудрою все, що тільки було навколо трупа. Єдині відбитки пальців, які мені вдалося виявити, були на румпелі. Я перемалював їх.

Він показав три маленькі ескізи, зроблені олівцем. Потім різко сказав:

— Мені потрібні відбитки ваших пальців, докторе Гарнет.

— Скільки завгодно, — відповів Вільям.

Беррел вийняв маленьку чорну подушечку.

— Покладіть ваші пальці сюди, а потім натисніть ними на аркушик паперу.

Ми з Крістофером стежили, як Вільям виконує все це своєю широкою вправною рукою. Беррел уважно оглянув відбитки і промовив голосом, у якому бриніло надзвичайне збудження:

— Докторе Гарнет, сліди на румпелі залишені вашими пальцями.

— І в цьому, — сказав Вільям, — немає нічого дивного, оскільки я брався руками за румпель, щоб поста-

вити яхту на якір. Власне, куди дивніше було б, якби відбитки моїх пальців не залишилися на ньому.

— Гм,— по обличчю Беррела промайнула тінь сумніву.— В цьому й справді є раціональне зерно. І міс Лорінг, і містер Кейпл свідчать, що ви справді керували судном.

— Авжеж, я керував судном! — роздратовано вигукнув Вільям.

— Гаразд, облишмо це на якийсь час,— поступився Беррел.— А тепер я б хотів знати вашу думку про те, чи був на борту яхти пістолет.

— Наскільки мені відомо, щось таке було,— відповів Вільям.

— А що саме? Який? Чий? — Беррел аж затремтів од збудження.

— Автоматичний пістолет самого доктора Мілза,— відповів Вільям, потираючи підборіддя.— Пістолет був виданий йому після того, як він виступив свідком-експертом на процесі Купера.

— Якого калібру був пістолет? — вигукнув Беррел, не дослухавши відповіді Вільяма.

— Невеликий автоматичний пістолет, не знаю, якого зразка,— сказав Вільям.

— А де він тримав його?

— Не знаю: він лише раз згадав у розмові, що взяв його з собою, сказавши, що можна буде постріляти птахів.

— А де пістолет зараз? — не вгамовувався Беррел.

— Звідки ж я маю знати?

— Я обшукаю яхту,— заявив Беррел.

— От і чудово,— відповів Вільям.

— А де б він і справді міг тримати пістолет? — спитав Крістофер.

— Найбільше для цього підходила б ота полиця біля кормового люка, де він тримав свій судовий журнал. Але він міг би знайти схованку і в якому-небудь іншому місці,— відповів Вільям.

— Ну, я розпочну передусім з тієї полиці,— сказав Беррел.

Він поставив Вільямові ще низку запитань, головним чином, про те, що він робив, коли виходив з каюти між 9 і 9.10. Покінчивши з Вільямом, Беррел подивився на нас переможним поглядом.

— Я допитав вас трьох, а також решту ваших супутників. Я попросив кожного з вас розповісти, що ви робили сьогодні вранці між 9 і 9.30. Вам, може, цікаво буде дізнатися про результати — сказав він і прочитав:

«1. Вбивство, очевидно, сталося між 8.55 й 9.25.

2. Ніхто не чув пострілу.

3. Ніхто не має повного алібі.

4. Поблизу трупа пістолета не знайдено».

Який висновок напрашується?

Крістофер, Вільям і я не без іронії презирнулися між собою.

— Аніякісінський, — сказав Вільям.

— Висновок такий, — незворушно промовив Беррел, — що всі ви перебуваєте під підозрою. Всі шестеро. Я кажу вам це цілком відверто, підозра лежить на всіх вас.

— Та це ж просто смішно, — запротестував я.

— Вам усім доведеться бути під наглядом, — провадив він далі.

— Ми вже зважили на те, що можуть виникнути такі обставини, — сказав Крістофер. — А тому я найняв віллу біля Поттер-Хайгема, де ми оселимося вшістьох. Цей будинок ви зможете тримати під наглядом.

— Це чудове розв'язання проблеми, — схвально озвався Беррел. — Просто чудове! Я зараз накажу полісменові поїхати по великий моторний човен, щоб перевезти вас туди. А за віллою буде встановлено належний нагляд — про це я поклопочуся особисто.

— Гарзд, — сказав Крістофер. — І сподіваюсь, ви поклопочетесь також про те, щоб репортери не довідалися, що ми там живемо.

— Можете цілком покластися на мене, містере Таррент, — відповів йому Беррел і вийшов з каюти.

Ми почули, як він голосно інструктує полісмена, що приїхав разом з ним на маленькій моторці. Невдовзі сержант повернувся.

— Ну, одну справу владнано, — сказав він. — Незабаром прибуде катер, щоб перевезти вас до вашої вілли. А тепер приступимо до розшуків пістолета. Покажіть-но мені, будь ласка, полицю, про яку ви згадували, докторе Гарнет.

Вільям підвів нас по трапу до кормового люка і показав на широку полицю біля верхньої сходинки трапа.

— Судновий журнал завжди лежить тут. Так само, як і шовковий вимпел, що його доктор Мілз вивішував з нагоди якого-небудь свята, — сказав він. — Отже, і пістолет міг зберігатися в цьому місці.

Беррел уважно оглянув полицю.

— Але тут немає анічогісінько, — сказав він роздратовано. — Навіть журналу.

— Це дуже дивно, — сказав Вільям розгублено.

Крістофер зауважив:

— Якщо хтось клав судновий журнал не на місце, то в очах Роджера це дорівнювало просто-таки державній зраді. Він страшенно лютував, коли не знаходив тут журналу.

— Може, він залишив його у себе в каюті: він робив у ньому записи вчора ввечері, коли ми розійшлися спати, — припустив Вільям.

Тут мені довелося заперечити.

— Ні, — сказав я, — він вийшов з каюті, щоб покласти його на місце.

— Тоді я просто не розумію, — сказав Вільям.

Беррел нетерпляче втрутився:

— Можливо, цей факт щось важить. Але понад усе мене цікавить зараз пістолет. Або його викинули за борт, або ж він захований десь на яхті. Мені залишається провести ретельний трус.

— І все-таки це дуже дивно, — зауважив Крістофер. — Чи не могли б ви заодно шукати й судновий журнал, сержанте?

— Чого ж, можна, — погодився Беррел. — Він міг би стати ключем до розгадки.

— І ще одна дивна обставина, — сказав Вільям, поки ми сходили трапом вниз. — Куди подівся вимпел?

— Вимпел? — перепитав Беррел.

— Ота штуковина, що майорить на верхівці щогли, — зневажливо пояснив Вільям.

— А, ви маєте на увазі трикутний прапорець, — здогадався Беррел.

Вільям насилу стримав ущипливі слова, що мало не зірвались у нього з язика, і різко промовив:

— Як би ви не називали це, йдеться про шовковий прапор, яким доктор Мілз зрідка користувався. Звичайно у нього на щоглі висів простий полотняний вимпел, шовковий же він завжди зберігав на тій полиці. А тепер його там немає. Він зник.

— Судновий журнал і трикутний прапорець, можливо, й справді відіграють якусь важливу роль у цій справі,— сказав Беррел.— Але спершу нам треба знайти пістолет.— І він підозріливо витріщився на Вільяма.

Що ж до мене, то я, широко кажучи, не розумів, який зв'язок може бути між зникненням суднового журналу та вимпела і смертю Роджера. «Правда, в журналі могло бути щось таке, що вбивця хотів би знищити,— промайнуло у мене в голові,— але кому міг би знадобитися вимпел? На що можна використати клапоть шовку й кілька дюймів мотузки? Ні, тут просто йдеться про збіг обставин»,— подумав я і пішов слідом за іншими в обхід яхти.

Дійшовши до Філіппової койки, ми вже зраділи були, що натрапили на цікаву знахідку. Я побачив великий блокнот, а під ним — книжку в брунатній паперовій обкладинці, схожу, як мені здалося, на журнал, в якому напередодні робив запис Роджер. Я доторкнувся до обкладинки і спитав:

— А це часом не судновий журнал?

— Ні, той був далеко більших розмірів,— зауважив Вільям, але Беррел уже встиг витягти книжку і почав гортати її. Книжка виявилася всього-на-всього примірником «Клодіни в Парижі», яку Філіпп прихопив з собою, очевидно, як розважальне читиво. Крістофер саркастично мугикнув, побачивши її назву, але реакція Алоїзіуса Беррела здивувала мене: він зашарівся і поквапно поклав книжку на місце.

З хвилину я не розумів, що сталося. Сержант поліції, що з надзвичайним ентузіазмом береться розслідувати злочин, був уже сам по собі явище дивне, але в сержанта поліції, вразливого, як героїня роману Вікторіанської доби, просто годі було повірити. Я вже звернув увагу на те, з якою відразую він кілька хвилин тому вимовив слово «хтивість». І раптом я зрозумів, звідки походить його ім'я. Він був ірландець — і це пояснювало геть усе. Кілька разів мені вже доводи-

лося бути свідком проявів надзвичайної соромливості з боку ірландських католиків — соромливості, що в однаковій мірі спричинялася до суворої цензури в Бостоні (штат Массачузетс), гангстерської війни в Америці, творчості пана Джеймса Джойса, а в цю мить — до надзвичайного збентеження сержанта поліції Алоїзіуса Беррела.

Барва ще не зійшла з його обличчя, коли йому довелося зазнати ще одного шоку. Ми привели його до каюти, яку займали Евіс і Тоня, — останнього місця на яхті, де міг би бути захований пістолет. Беррел постукав у двері й увійшов досередини. Я встиг помітити, що Тоня сиділа на колінах у Філіппа, обійнявши його за шию. А потім двері грюкнули, і Алоїзіус Беррел вискочив назад червоний як рак.

Він вказав на зачинені двері й промовив:

— Просто гидко, коли молоді чоловіки й жінки вирушають на прогулянки отакими компаніями й пестяться потім по кутках. — А тоді, зробивши паузу, додав: — Особливо, коли щойно було вбито людину.

Його перебив чийсь приємний голос:

— Між іншим, цікаво те, що люди більше схильні пеститися — як вдало висловився цей джентльмен — саме після того, як було вчинено вбивство, аніж за будь-яких інших обставин. Як засіб збудження, знаєте, горе куди ефективніше, ніж джаз-оркестр.

Я обернувся й побачив Фінбоу. В очах його світілася лукава усмішка.

Він щойно спустився через кормовий люк і тепер стояв унизу, високий, елегантно вдягнений, незворушний. Одна дівчина якось сказала мені про нього, що саме таким, певно, уявляють собі чужинці справді вродливого англійця; втім, він подобався тій дівчині більше, ніж вона йому, отже це визначення, можливо, було не зовсім об'єктивне.

А взагалі, її слова були близькі до правди. Фінбоу відзначався тією вродою, якій заздять всі жителі європейського континенту і більшість американців, — вродою, що водночас і не разюча, і благородна. Він мав довгасте й худорляве обличчя з породистим носом, волосся йому вже взялося сивиною; який-небудь лютий ворог Фінбоу міг би, можливо, порівнювати його лице з кінською мордою, але найкращий його друг міг би

з більшими на те підставами твердити, що Фінбоу — надзвичайно вродливий чоловік.

Я познайомив Фінбоу з усіма моїми супутниками. Філіпп і Тоня вийшли з каюти потиснути йому руку, і я помітив, що Тоня дуже силкувалася справити на нього добре враження. Фінбоу, проте, майже не звернув на неї уваги, бо був саме зайнятий розмовою з Беррелом.

— Гадаю, сержанте, що для вас було б далеко корисніше, якби в тому будинку оселилася також людина, не заплутана безпосередньо в цій справі,— сказав мій приятель.

— Це правда,— без особливого ентузіазму визнав Беррел.

— Крім того,— вкрадливо вів далі Фінбоу,— я все життя мріяв про те, щоб побачити, як насправді розслідують справу про вбивство. Мені завжди хотілося побачити, сержанте, як саме отакій людині, як ви, вдається пройти крізь лабіринт доказів і встановити істину. Це ж, мабуть, неймовірно цікаво!

Красномовність Фінбоу не виявилась марна: на рожевому обличчі Беррела розлився вираз майже дитячого захвату, і він розчулено відповів:

— Якщо ви справді хочете винести з цього науку, містере Фінбоу, то вам слід було б ознайомитися з першими кроками слідчого. Логічна побудова — це головне в розслідуванні, а якщо ви не знатимете, з чого воно починалося, то й логіка його залишиться для вас загадкою.

— А певно,— сказав Фінбоу.

— Це дуже цікавий випадок. Я ретельно обшукав геть усю яхту і не знайшов ні пістолета, ані суднового журналу, ані вимпела. Всіх цих речей як не було. Але я зібрав чимало фактів. Тож, якщо хочете, ми можемо піти до великої каюти, і там я розповім вам, що мені вдалося встановити протягом останніх тридцяти хвилин.

— Це буде надзвичайно люб'язно з вашого боку,— сказав Фінбоу, і вони вдвох вийшли.

Вільям прислухався до цієї розмови з похмурим виразом на обличчі. Коли за ними зачинилися двері, він підозріливо спитав мене:

— Отже, цей ваш приятель захоплюється криміналістикою, га?

— Він цікавиться нею, — відповів я. — На світі майже не існує речей, якими б він не цікавився. Нам не завадить мати в своїй компанії здібну людину — на разі, якщо нам доведеться відповідати на запитання ще кількох алоїзіусів беррелів.

Вільяма і Крістофера розсмішило вже саме звучання цього прізвища. А Тоня сказала своїм хрипким голосом:

— Цей бідолаха зробився червоний, як буряк, коли зазирнув у каюту й побачив, що Філіпп цілує мене. Треба буде взятися за його виховання.

Ми піднялися на палубу й побачили там Евіс. Вона стояла, апатично дивлячись кудись удалину над болотами. Втім, вона спромоглася блідо всміхнутись, коли ми розповіли їй про дівчачу вразливість Алоїзіуса Беррела, а мені стиха сказала, що перше знайомство з Фінбоу справило на неї приємне враження. Вони перекинулись кількома фразами, перше ніж він спустився до нас.

На палубі яхти ми чекали з півгодини, розмовляючи між собою. Кожен з нас намагався поводитись спокійно, як завжди, але це було нелегко — адже за кілька кроків од нас зеленів тент, який хвилинами навював навіть більший жах, ніж те, що під ним лежало. Цєбто, звичайно, були хвилини, коли всі ми сміялися й жартували, та нараз хто-небудь згадував про те, що сталося, й поринав у похмуру мовчанку.

Я хотів би підкреслити, що людські емоції не можуть довгий час залишатися незмінні. Я не черства людина, ні, — ба навіть я вважаю себе занадто м'якосердим, — а з Роджером я дружив багато років. І все ж протягом двох годин, що минули після його смерті, я встиг і посміятися з Беррела, і відчутти гостру тривогу за Евіс, і зрадіти з того, що зняв нарешті з себе мокрий одяг і вдягнув сухий — і всі ці емоції й почуття витісняли думки про Роджера з моєї голови.

Через півгодини я спустився у велику каюту і побачив, що Алоїзіус Беррел палко просторікує перед Фінбоу, а той підбадьорливо всміхається йому.

— В цьому виді злочину саме темп найприкметніша риса! — вигукнув Беррел. — Вбивство — це ж,

власне, теж мистецтво. А для твору мистецтва характерний передусім темп. Адже темп одного митця завжди відрізняється від темпу іншого. Встановіть, хто мислить і діє в темпі цього вбивства — і вбивцю спіймаю!

Але тут він побачив мене й замовк. Фінбоу вигукнув:

— Це ти, Яне? А ми саме мали дуже цікаву розмову. Сержант Беррел викладав мені свою теорію злочину.

— Містер Фінбоу — чудовий слухач, — розчулено промовив Беррел. — Але вам усім час уже їхати до своєї вілли. Я дуже радий, що ви всі житимете разом. Так воно буде легше для нас.

— А що буде з яхтою? — спитав я.

— Я накажу, щоб її відвели назад до Роксгема. Катер, що має вас відвезти, незабаром буде тут. Я навідаюся до вас, коли в мене виникнуть подальші запитання. Не забувайте про темп, містере Фінбоу!

Знадвору долинув гуркіт двигуна.

— А ось і катер прийшов.

Коли ми вийшли на палубу, всі вже сиділи в моторному човні. Перед тим як попрощатися з Беррелом, я спитав у Фінбоу, чи оглянув він труп. Мій приятель відповів:

— Завдяки сержантові Беррелу я побачив усе, що треба було. Велике вам спасибі, сержанте.

— Це мені було дуже приємно, — відказав Алоїзіус Беррел.

Незабаром яхта зникла з очей. Останнє, що я побачив, дивлячись на неї, був Беррел, який стояв у замисленій позі на носі судна. Я побачив також зелену пляму тенту і про себе висловив надію, що бачу її востаннє.

Коли перед нами відкрилися широкі простори річки, стало відразу легше дихати.

За очеретом праворуч від нас білили вітрила яхт; здавалось, вони пливли по траві, і це нагадувало позбавлену реальності, але красиву картину голландського художника.

Фінбоу стиха проказав до мене:

— Це дуже цікаво.

— Ти зробив який-небудь висновок? — спитав я.

— Голову є чим посушити, — замислено відповів

він. — Сім чоловік, цілком ізольованих од зовнішнього світу — і одного з них вбивають. Цікаво, чи... А втім, безглуздо щось гадати до того, як ти викладеш мені всі факти.

— Либонь, що так, — погодився я.

Потім він посміхнувся.

— Яне, ти сказав, що мене тут чекає загадка. Але ти й словом не прохопився, що мене чекає також і знайомство з Алоїзіусом Беррелом.

— Я тоді й сам ще не був з ним знайомий.

Фінбоу пробурмотів:

— Він зовсім не такий осел, як здається на перший погляд. І він, безперечно, збере всі потрібні йому дані. Але при цьому він, на жаль, вважатиме за необхідне вилити свою душу, а це означає, що нам доведеться вислухувати його. Загалом, Беррел уособлює всі чесноти й усі вади доби порожнього красномовства. Він перечитав усі книжки з свого фаху: проковтнув усі детективні оповідання, що будь-коли з'являлися на світі; читає геть усі судові звіти; простудіював усі підручники з криміналістики, включаючи й товстелезні томи Гросса. Це дуже добре. Якби він зупинився на цьому, то був би дуже цінною людиною в своєму фахові. На жаль, у нашу добу кожна людина вбирає в себе також і величезну кількість словесного мотлоху. Люди куди розумніші за Алоїзіуса Беррела виявляють ту ж таки тенденцію. Ти чув, як він розводився про «темп». Вимовляти таке слово приємно. А повторивши його кілька разів, забуваєш, що воно цілком позбавлене змісту. Ти забуваєш, що вигадано його лише для того, щоб приховати власну необізнаність. Слова гіпнотизують нас усіх. Філософи й літературні критики, проповідники й психологи — всі вони алоїзіуси беррели, які вважають, що, вимовляючи слово «темп», вони розв'язують усі загадки всесвіту.

— Так, — сказав я, бо це була єдина можлива відповідь на будь-яку довгу промову, що її Фінбоу вважав за потрібне виголосити.

— Коли-небудь я розповім тобі про всі вади марнослів'я, але Баррел зараз для нас важливіший, — вів далі Фінбоу. — До речі, він знає силу-силенну термінів і фраз, що стосуються вбивства й злочину. І поряд зі словом «темп» найулюбленішим його поняттям є —

«вбивство, яке вчинила найменш підозрювана особа!»
Чув би ти, з якою насолодою він це вимовляє!

— Он як,— сказав я.

Фінбоу запалив сигарету й недбало запитав:

— Сподіваюсь, не ти вбив доктора Мілза, Яне?

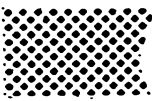
Я давно вже звик до специфічного почуття гумору, яким відзначався мій друг.

— Ні,— сказав я просто.

— Я теж так гадаю,— відповів він з усмішкою.— Але Беррел вважає, що вбивця — ти.

Розділ п'ятий

П'ЯТЬ ЗАПИТАНЬ ФІНБОУ

 Я спробував усміхнутись, але усмішка вийшла жалюгідна — ще б пак: звістка про те, що тебе офіційно запідозрили в убивстві, занепокоїла б кожного. Мимоволі мене охопила тривога...

— Але ж це просто смішно,— запротестував я.

— Певна річ,— лагідно погодився Фінбоу.— Однак саме тому Беррел і взяв тебе під сумнів. На це його наштовхнула теорія про «вбивство, яке вчинила найменш підозрювана особа». Тебе ніхто не підозрює, отже очевидно, що вбивця — ти.

— Сподіваюсь, ти переконав його в тому, що він помиляється? — спитав я.

— Навпаки. Я зробив усе, аби довести, що поділяю його думку,— зауважив Фінбоу, меланхолійно споглядаючи рівнинний краєвид за абатством святого Бенета, яке ми щойно проминули.

— Що?! — заволав я. Мені здалося, що один з нас зсунувся з глузду. Фінбоу погодився з сержантом Беррелом, що Роджера вбив я!

— Все гаразд,— мовив Фінбоу.— Я не збожеволів і знаю, що ти не більше за мене винен у вбивстві цієї людини, але для мене краще буде, щоб Беррел думав, ніби злочинець саме ти.

Нарешті я збагнув ситуацію.

— Розумієш,— вів далі Фінбоу,— якщо він весь час крутитиметься тут, то страшенно мені заважатиме.

Тож я спробував переконати його в тому, що він надзвичайно хитрий, і тепер наш сержант буде собі любі-сінько стежити за тобою і водночас збиратиме дані, які й мені зможуть стати в пригоді.

— Невже ти гадаєш, що він здатний натрапити на щось корисне? — здивувався я.

— А чом би й ні,— всміхнувся Фінбоу.— В усякому разі, Беррел, на щастя, не може накоїти великої шкоди. Головне, щоб він не метушився і вірив, що йде правильним шляхом.

— Як ти гадаєш, певно, він спатиме тепер, під моїм ліжком? — ситуація почала мене смішити.

— Ні, Беррел лише тактовно нишпоритиме за тобою. До того ж, він збирається дістати водолазний костюм і почати розшуки пістолета, який, напевно, лежить десь на дні річки. Я був би дуже радий, якби він його таки знайшов, хоч це й малоімовірно. Крім того, він стежитиме й за тією парою молодих закоханих.

— За Філіппом і Тонею,— підказав я.

— Як усі моралісти, Беррел вважає, що люди, які більшу частину свого життя витрачають на поцілунки, здатні у вільний час на далеко серйозніші гріхи.

— Як же він може водночас підозрювати і мене, і їх? — запитав я.

— А вони становлять для нього варіант номер два. Коли «найменш підозрювана особа» виявляється невинною, підозра в убивстві падає на «осіб, найбільш готових до цього психологічно». Гадаю, що цього він навчився з романів міс Дороті Сейєрс.

— Ну що ж, хай буде так,— погодився я,— якщо це потрібне йому для повного щастя...

— Тільки б він не запросив сюди агентів Скотленд-ярду,— додав Фінбоу.— Я хотів би спокійно день-два попрацювати. Поки Беррел запевнятиме всіх, що це дуже проста справа, я розплутаю її.

— Хіба Скотленд-ярд може стати тобі на перешкоді? — здивовано запитав я, пам'ятаючи, що Фінбоу завжди спокійно обходив усі й усілякі труднощі, які поставали йому на шляху.

— Може. Вони почнуть вишукувати найдрібніші відомості про кожну людину, що будь-коли зналася з Роджером. Нагромадивши ж досить фактів, просто не

можна не дістатись до суті справи. Так звані наукові методи слідства не мають нічого спільного ні з наукою, ані з слідством. Це просто нудне і бездушне накопичення жахливої кількості абсолютно нецікавих подробиць. Хоча кінець кінцем вони таки розплутують справу. Але саме цю справу спочатку мушу розплутати я, бо... — Тут у голосі Фінбоу забриніли тверді нотки, а той спокійний тон, яким він завжди висловлював свої думки про людей і події, зник. — Бо може виявитися, що зворотний бік цієї справи такий брудний і жахливий, що й уявити важко.

Фінбоу з хвилину помовчав. Наш моторний човен тим часом пропливав повз перші вілли, широко розкидані по берегах річки. Потім Фінбоу стиха додав, вразивши мене незвичайною серйозністю тону:

— І досі я плекав не дуже багато ілюзій щодо роду людського. Але боюся, що поміж твоїх супутників є одна чи дві особи, в порівнянні з якими я виявлюся невинною дитиною.

Човен швидко промчав повз яхти, що стояли на якорях коло берега, проминув прибережні котеджі Поттера, проплив під мостом, і за кілька хвилин ми побачили сірий прямокутник Мартамської церкви.

Крістофер показав нам самотню коричневу віллу, розташовану там, де Кендал-Дайк впадає в річку Терн.

— Ось той будинок, — сказав він.

Евіс судорожно зітхнула.

Мені здалося, що вигляд вілли на всіх нас навів почуття важкого смутку. Вона стояла зовсім на безлюдді, і через болото до неї вела вузька стежка. Перед віллою ріс, спускаючись до самого берега, занедбаний садок. Будинок самотньо підводився посеред мовчазних боліт, неначе символ безнадії, на яку було приречено моїх друзів за якийсь жорстокий злочин. Щонайменше одному з них вже не повернутися звідси на білий світ. Коли ми увійшли досередини й подивилися крізь вікна на зарослу очеретом вузьку протоку Хайгем, ще глибший смуток огорнув нас. Де вже Вільям — людина, абсолютно позбавлена чутливості, — але навіть і той понуро мовив:

— Ну, й місцинка! Кращої оселі для відпочинку після вбивства і не придумаєш. Для збереження стилю

нам тільки й залишається, що збожеволіти або вкоротити собі віку.

Евіс обернула до мене своє сповнене відчаю, стомлене обличчя. Мені здалося, що під очима в неї з'явилися темні синці. Навіть Філіпп і Тоня були пригнічені. Лише Фінбоу тримався, наче й не було нічого: по дорозі він балакав з Крістофером про Малайю, а тепер сів за піаніно, що стояло у вітальні, і почав наспівувати, імітуючи Моріса Шевальє. Алоїзіуса Беррела це шокувало б, але Фінбоу досяг бажаного результату, бо через десять хвилин товариство вже жваво обговорювало питання, де ми спатимемо і що їстимемо.

Я радів, слухаючи, як Евіс запально обговорює з Тонею можливість приготувати їжу, хоча в душі й сумнівався, що з цього наміру щось вийде.

Раптом, саме в розпалі дискусії, через двері, що вели з кухні до вітальні, зайшла тілиста присадкувата жінка. Вона вороже оглянула присутніх.

— Хто з вас містер Таррент? — рішуче запитала жінка; у неї була характерна норфолкська вимова.

Крістофер сказав, що це він.

— Гм, — буркнула у відповідь жінка, а потім невдоволено додала: — Містер Вільямсон наказав мені чекати на вас. — Я — місіс Тафтс, економка.

Вона дивилася на нас явно непривітно.

— Ми дуже раді, — насмілився зауважити Крістофер, але місіс Тафтс залишалася непохитна.

— Місіс Тафтс, чи не могли б ми з міс Джілмур приготувати щось попоїсти? Ми б це зробили з насолодою, хоч і не дуже вміємо куховарити... — з чарівною усмішкою мовила Евіс.

— Я сама готуватиму їжу, — відрубала місіс Тафтс.

— Ми хотіли б поснідати. У нас і крихти в роті сьогодні не було, — сказала Тоня.

Місіс Тафтс так зиркнула на неї, що навіть Тоня, попри всю зухвалість своєї вдачі, нервово зіщулилася.

— А чого це ви досі не снідали? — спитала місіс Тафтс.

Тоня відвела очі і промимрила щось невиразне.

— Ой, щось воно тут не все гаразд, — згорнувши руки на животі, зауважила місіс Тафтс. — З доброго дива люди не приїздять не поснідавши і не встигши як слід попередити про свій приїзд. Про сніданок не

може бути й мови. Я не збираюся готувати його об одинадцятій ранку.

Ця розлючена жіночка таки домоглася свого: більше ніхто не насмілювався навіть і згадувати про сніданок. Лише Вільям ще спробував якось укоськати її.

— Ми тут саме домовлялися, хто в якій кімнаті спатиме, — сказав він таким начальницьким тоном, ніби віддавав наказ медсестрі у себе в лікарні.

Місіс Тафтс вийшла на середину кімнати.

— Я сама вкажу, хто де спатиме, — твердо мовила вона. — Молоді леді не заміжні? — Евґіс і Тоня хитнули головами. — Тоді ви обидві спатимете в тій кімнаті, — вона показала на кімнату, двері якої виходили у вітальню, й оглянула всіх присутніх — хай, мовляв, хто-небудь спробує заперечувати!

Раптом почулося хихотіння — це Філіпп марно намагався приглушити приступ сміху. Місіс Тафтс грізно глянула на нього.

— Знаю я, які тепер молоді люди, — повідомила вона.

Потім, дивлячись на мене, додала ще одне — сам лише господь знає, яке несправедливе, — зауваження:

— А дехто із старих теж не краший.

Тут у розмову ввічливо втрутився Фінбоу.

— Я переконаний, місіс Тафтс, що ви все зробите якнайкраще, — сказав він їй, вказуючи на мене, додав: — Можна мені оселитися в тій кімнаті разом з цим джентльменом? — (Він мав на увазі кімнату напроти тієї, яку було призначено для дівчат.) — Ми в цьому товаристві найстаріші й іноді любимо побалакати один з одним.

Мені рідко доводилося бачити, щоб Фінбоу давали відсіч, але місіс Тафтс і тут не розгубилась.

— Як на мене, то можете спати і там, але у вашому віці треба було б знайти якесь краще заняття, аніж порожня балаканина, — різко відповіла вона. — А решта займе ще одну кімнату на двох і оту з одним ліжком, що поряд з нею.

Обмеживши цим свою увагу до Крістофера, Вільяма і Філіппа, місіс Тафтс вийшла з кімнати, кинувши наостанку:

— Ленч буде о першій! І запам'ятайте: я ніколи ні на кого не чекаю.

— Цікаво, що майже всі англійці, зустрічаючись із справжнім хамством, одразу капітулюють,— глибокодумно зауважив Фінбоу.— Чорт знає чому, але ми звикли вбачати в брутальності ознаку сильного характеру. Ми поважаємо доктора Джонсона, герцога Веллінгтонського, королеву Вікторію, містера Шоу і містера Сноудона, знаходячи для цього різні виправдання, але справжня причина полягає в тому, що вони вражають нас своєю грубістю. Місіс Тафтс дуже нагадує їх. В Англії взагалі не можна стати видатною людиною, якщо в тебе пристойні манери. От візьміть мене,— я й досі людина не видатна.

Евіс блідо всміхнулася до нього:

— Спасибі, що ви намагаєтесь нас підбадьорити.

— Боюсь, що я роблю це не дуже вдало,— мовив Фінбоу,— інакше ви б цього і не зауважили. Отже, з огляду на це, нам з Яном краще, мабуть, піти до своєї кімнати й розпакувати речі.

Це ми й зробили, а потім винесли шезлонги на терасу над річкою. На протилежному березі на тлі безкрайнього неба вітер колихав очеретом.

Випроставши довгі ноги, Фінбоу сказав:

— Легко зрозуміти людей, яким подобається жити в такому місці. Я сподіваюсь коли-небудь одружитися й приїхати сюди — слухати, як кричать морські чайки.

З досвіду я вже знав, що коли Фінбоу втішається спокоєм, це означає, що його мозок напружено працює. Я лежав мовчки і палив люльку, підставляючи обличчя сонцеві й вітру. Раптом Фінбоу підвівся, увійшов до кімнати й незабаром повернувся, тримаючи в руках казанок з окропом, чайник і дві склянки. Наливши з казанка гарячої води в чайник, він витяг з кишені невеличку металеву коробочку і кинув в окріп дрібку чаю. Протягом кількох хвилин мій приятель урочисто споглядав чайник, а потім налив у склянки світло-жовтої рідини.

— Найкращий чай у світі,— мовив він, сьорбаючи.

Живучи в Китаї, Фінбоу призвичаївся до найекзотичніших сортів чаю і ось уже кілька років не розставався з своєю металевою коробочкою. Мушу визнати, проте, що цей «найкращий чай», як на мій смак, надто вже відгонить сіном, але я п'ю і страждаю мовчки.

— Якби не ти, Яне,— провадив Фінбоу, присьорбуючи чай,— я б сьогодні дивився матч з крикета. Знавець у наші дні може зазнати насолоди лише спостерегаючи крикетні матчі другорозрядних провінційних команд. Гравці першого класу грають так здорово, що їхні матчі вже зовсім не схожі на крикет.

Я теж ковтнув трохи чаю. Фінбоу слід було дозволити набалакатись досхочу.

І раптом тим самим тоном, яким він щойно розповідав мені про крикет, Фінбоу сказав:

— Я весь час думаю про це кляте вбивство. Мені треба було розібратися в тому, що розповів Беррел. А тепер я хочу почути від тебе все, що ти знаєш про кожного свого супутника й супутницю. Розповідай, що пам'ятаєш, адже я завжди заздрив твоїй пам'яті. А потім уже опишеш події сьогоднішнього ранку.

Я старанно виклав Фінбоу все, що знав. Тобто, я, власне, розповів йому те, про що йдеться в чотирьох попередніх розділах. Ніяких нових для читача фактів у моїй розповіді не було просто тому, що я їх не знав. Пишучи книжку, я тільки висвітлив хід подій більш ретельно й логічно, ніж у розмові з Фінбоу, але, по суті, різниці між цими двома звітами нема ніякої.

Мій приятель двічі протяжно вимовляв «он як!» — вигук, якого Фінбоу вживав так часто і за таких різноманітних обставин, що важко було надати йому якогось певного значення. Втім, я помітив, що під час моєї розповіді цей вигук викликали два факти: по-перше, повідомлення про те, що Евіс відмовилася вийти заміж за Роджера, а по-друге,— те, що Філіпп увійшов до каюти саме тоді, коли слухали радіо.

Після того, як я змалював, як ми з Евіс знайшли труп, Фінбоу відкинувся до спинки шезлонга й заплющив очі. Потім запитав:

— Ну, а що було далі?

Я розповів про те, як Вільям взяв на себе роль командира, і про нараду в каюті. Коли я згадав про Вільямові висновки щодо часу і характеру злочину, Фінбоу з особливим притиском вигукнув «он як!» Потім я торкнувся своєї пропозиції — щоб убивця зізнався. Я чекав, що вона розсмішить Фінбоу, але той слухав з великою цікавістю, хоч і не зміг утриматись від

посмішки, коли почув, як усі по черзі пообіцяли додержувати таємниці.

Нарешті я розповів про нашу поїздку до Горнінга, про те, як ми сповістили норвіцьку поліцію і повернулися назад на яхту.

— Дякую, Яне,— сказав Фінбоу і допив давно вже прохололий чай.— Ти просто неоціненна людина. Сам би я не здобув і половини тих відомостей, що їх дав мені ти. І від тебе я дізнався набагато більше, ніж з нотаток Беррела. До речі, слід у них заглянути, щоб трохи освіжити в пам'яті їх зміст.

І Фінбоу вийняв з жилетної кишені кілька аркушів паперу, списаних бісерним почерком.

— Я переписав нотатки нашого приятеля Беррела. Ця копія майже не відрізняється від оригіналу. Може, і ти хочеш почитати?

Переглядаючи аркуші, Фінбоу по одному передавав їх мені. Ось що там було написано:

Т р у п.

Причина смерті: постріл у серце, зроблений спереду впритул. На початку поліційного огляду труп ще не встиг охолонути. Знайдено його в колодязі яхти, і всі свідки твердять, ніби його не зсували з місця, хіба коли звільняли румпель, щоб мати можливість керувати яхтою. Відбитки пальців є лише на румпелі.

Міс Е. Лорінг.

Каже, що до 9.20 одягалась у себе, а потім зайшла до центральної каюти. Нічого не бачила, нічого не чула. Приблизно о 9.30 вийшла з містером Кейплом на палубу і побачила труп. Твердить, ніби румпель був затиснутий між ліктем і боком небіжчика. Не висловила ніяких припущень. Доктор Мілз дводився їй двоюрідним братом. Знала його ще з дитинства. На її думку, в доктора Мілза не було ніяких особливих неприємностей чи ворогів. Пригадує, ніби в розмові він якось сказав, що у нього є пістолет, але напевне твердити цього не може. Прибула на борт «Сирени» в серпні разом з іншими членами товариства. Минулий тиждень провели дуже приємно, причому жодної ознаки якоїсь сварки не помічала.

Міс Т. Джілмур.

Підвелась о 8.55, зайшла до містера Уейда. Потім пішла до центральної каюти разом з містером Кейплом, де залишалась, поки міс Лорінг не закінчила туалет. Слухала радіо. Нічого не бачила, нічого не чула. Пішла до своєї каюти одягатись і не чула нічого, аж доки не знайшли труп. Нічого не знала про пістолет. Не висловила ніяких припущень. Познайомилась з містером Ф. Уейдом три місяці тому в Парижі. Заручилися з ним напередодні подорожі на яхті. Ні з ким з решти товариства раніше знайома не була. Коли ж познайомилась з усіма, вони їй вельми сподобались. Їй дуже шкода доктора Мілза.

Містер Ф. Уейд.

Розбудила його міс Джілмур; встав, бо доктор В. Гарнет хотів пройти до ванної кімнати, двері якої — позаду його койки. Думав, що доктор Гарнет хоче обмити подряпини на коліні — він упав напередодні. Підвівшись із ліжка, пішов до центральної каюти й слухав там радіо. Нічого не бачив, не чув. Повернувся до своєї каюти одягатись і вийшов на палубу, почувши, що його кличе міс Лорінг. В ту мить одягав на руку годинник і помітив, що було 9.27. Знайомий з доктором Мілзом п'ять років. Не мав найменшої гадки про можливі причини вбивства. Доктор Мілз був дуже веселою і щасливою людиною. І вельми гостинною. Тиждень на «Сирені» пройшов надзвичайно приємно. Нічого не знав про пістолет.

Містер К. Таррент.

Перебував у центральній каюті в той час, коли туди прийшли міс Т. Джілмур, містер Я. Кейпл і містер Ф. Уейд. Пам'ятає, що туди зайшов і доктор В. Гарнет, але потім сам містер К. Таррент пішов умиватись. Незабаром повернувся, нічого не побачивши і не почувши. Сидів у каюті, поки всіх не покликала міс Е. Лорінг. Чув, як містер Я. Кейпл кликав доктора В. Гарнета, але не звернув на це уваги. Вийшов на палубу, як тільки його покликала міс Е. Лорінг. Поба-

чив, що доктор В. Гарнет веде яхту, а доктор Р. Мілз мертвий. Знав доктора Мілза три роки. Завжди вважав його надзвичайно веселою і приємною людиною. Не має ні найменшої уяви щодо причини смерті. Збирався одружитися з міс Е. Лорінг і незабаром виїхати до Малайї. Це була прощальна подорож. Вважає, що минулий тиждень був проведений на судні дуже приємно. Чув, що згадували про пістолет, але не бачив його і не знав, кому він належить.

Містер Я. Кейпл.

Вийшов на палубу перед дев'ятою і гукнув доктора Р. Мілза. Почув відповідь. Спустився вниз і сидів у центральній каюті, доки міс Е. Лорінг не запросила його піднятися з нею на палубу. Нічого не бачив, поки не вийшов на палубу і не знайшов труп. Румпель був затиснутий у згині руки доктора Мілза. Гадає, що це було о 9.25. Під час допиту підтвердив свідчення міс Е. Лорінг, містера Ф. Уейда, міс Т. Джилмур і містера К. Таррента щодо їхніх дій між дев'ятою годиною і часом, коли було знайдено труп. Приїхав на «Сирену» напередодні увечері. Нічого не знав про пістолет. Знайомий з доктором Р. Мілзом десять років. Ніколи не підозрював навіть, що у нього можуть бути якісь вороги. Доктор Мілз йому завжди подобався.

Доктор В. Гарнет.

Вийшов з каюти умитись і обмити подряпини о дев'ятій. Умився і вирішив прийняти ванну. Містер Ф. Уейд був іще в ліжку. Повернувся до вмивальні і кілька разів питав звідти містера Ф. Уейда, чи можна пройти до ванної кімнати. Чув голос містера Уейда. За дві чи три хвилини знову покликав містера Уейда. Останній уже пішов, тож він зайшов у ванну кімнату, налив у ванну трохи води, обмив подряпини і теж подався до центральної каюти. Підтвердив свідчення інших членів товариства щодо їхніх дій перед моментом, коли було знайдено труп. Почувши, що його кличе містер Я. Кейпл, вийшов на палубу, побачив мертвого доктора Мілза, узяв румпель і поставив яхту на якір

у першому ж зручному місці. Знав, що доктор Мілз має на борту маленький пістолет. Останнього було подаровано доктору Мілзу на згадку про справу Купера. Доктор Р. Мілз допомагав докторові В. Гарнету на початку його медичної кар'єри. Прибув на борт яхти разом з іншими. Відбитки пальців доктора В. Гарнета відповідають тим, що виявлені на румпелі.

РЕЗУЛЬТАТИ ОГЛЯДУ ЯХТИ.

Яхту було ретельно обшукано. Не знайдено нічого. Жодного сліду пістолета, котрий, напевне, кинуте за борт (пропонує водолазні роботи, щоб знайти пістолет). Судновий журнал і вимпел теж зникли. Гадаю, що їх також треба шукати на дні.

— Ось наслідок самостійної праці нашого енергійного сержанта, — сказав Фінбоу. — Краще, ніж можна було б сподіватись. Якщо, відкинути, звичайно, те, що він урочисто питає кожного, чи подобався йому Роджер. Не дивно, що всі так само урочисто відповідали: «Авжеж, подобався». Цікаво, на яку іншу відповідь розраховував Беррел.

Я не дізнався майже нічого нового з сержантових нотаток. Хіба тільки те, що Евіс і Крістофер — а також Вільям — знали про існування на яхті пістолета. Мене здивувало також, що Філіпп і Тоня про нього не чули. Навряд, щоб вони одні залишилися непоінформовані.

— Дай-но мені подумати хвилин п'ять, — сказав Фінбоу. — Я хочу об'єднати твою розповідь з нотатками Беррела і зробити з цієї суміші якісь висновки.

Я мовчки смоктав люльку, прислухаючись до шарудіння очерету. Мені більше ніж кортіло закидати Фінбоу запитаннями, але я примушував себе чекати, доки він обміркує всю справу.

За кілька хвилин Фінбоу усміхнувся і мовив:

- Ну, Яне, один висновок я вже маю.
- Який саме? — нетерпляче спитав я.
- Ти Роджера не вбивав.
- Невже?

— Я можу довести це, як тільки хто-небудь дасть мені топографічну карту Броудзьких боліт,— сказав Фінбоу.

— Можеш не турбуватись,— розсердився я.

Фінбоу пирснув.

— І все ж карта стане-таки в пригоді, якщо Алоїзус Беррел захоче потягти тебе на шибеницю. Крім того, доводячи твою невинність, ми водночас можемо довести чийось винність.

— Гаразд,— мовив я. Це вже мало якийсь сенс.

— Річ у тім, що урядовці мають дві надзвичайно неприємні звички,— сказав Фінбоу, готуючись викласти мені свої висновки.— По-перше, кожен з них прагне геть усе занотовувати на папері. По-друге, вони завжди мають при собі папір, щоб було на чому писати.

Тут Фінбоу витяг з бокової кишені кілька складених аркушків паперу.

— Давай одразу запишемо на цьому папері цілу купу різних даних.

Я підсунув до нього свій шезлонг, щоб бачити, що він пише. Фінбоу склав список учасників подорожі:

«1. Доктор Роджер Мілз. 35 років.

Лікар з Гарлей-стріт.

2. Доктор Вільям Гарнет. 26 років.

Працює в тій самій галузі медицини, що й Роджер.

3. Крістофер Таррент. 29 років.

Сподівається незабаром отримати офіційну посаду в Малайї.

4. Філіпп Уейд. 25 років.

Оздоба цього світу.

5. Евіс Лорінг. 23 роки.

Заручена з Крістофером. Двоюрідна сестра Роджера.

6. Тоня Джілмур. 24 роки (?).

Заручена з Філіппом. Нова людина в компанії.

7. Ян Кейпл. 63 роки.

У відставці».

— Це допоможе мені краще все запам'ятати,— сказав Фінбоу.— А тепер я занотую кілька фактів.

І він записав:

«а) Роджера було вбито 8 вересня 1931 року. Не підлягає сумніву, що вбивця — хтось із його гостей».

— Щодо цього Вільям, звичайно, не помилився, — сказав, глянувши на мене, Фінбоу.

«б) Труп було знайдено біля румпеля приблизно о 9.25 ранку».

— Всі інші свідки підтверджують цю твою заяву, — прокоментував він свій запис. — Згідно з Берреловими нотатками, Філіпп саме надягав годинник, коли його покликала Евіс. Він пам'ятає, що тоді було 9.27.

«в) Роджер сам керував яхтою. Отже, судно не могло б обминути закрути, якби в цей час він був уже мертвий. А це означає, що смерть могла наступити лише після того, як яхта проминула останній закрут перед тим місцем на річці, де ви, вийшовши на палубу, побачили труп».

— Цей висновок запозичено у Вільяма, — сказав Фінбоу, — хоча, звичайно, я і сам міг би до нього дійти.

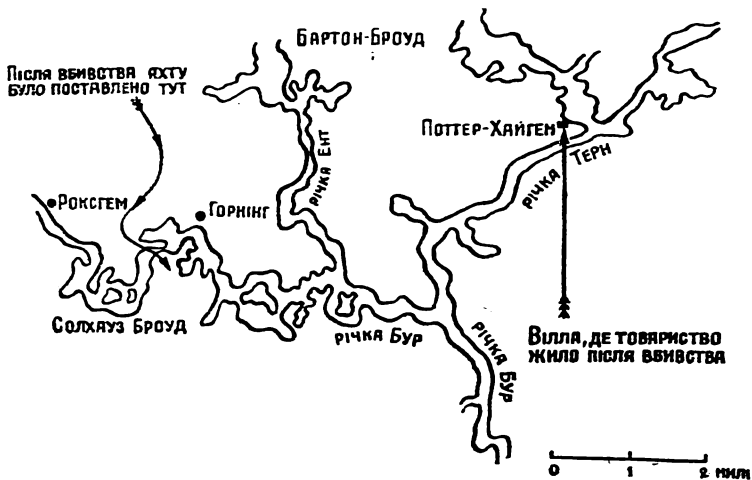
Він якусь мить уважно вивчав написані рядки, а потім додав:

— А втім, це не конче мусить бути істина — вбивця міг і сам провести яхту повз один чи два закрути вже після того, як Роджер був мертвий. Проте цим він нічого не досяг, бо нас цікавить не той час, коли було вчинено вбивство, а той, коли між рукою і боком небіжчика затиснули румпель і яхта попливла далі без стерничого.

— Це можна було зробити тільки на прямому відтинку річки, — сказав я.

— Безперечно. Отже, останній закрут перед прямим відтинком річки і є те місце, де мерця залишили біля румпеля. Це факт безсумнівний, і Вільям тут трохи не додумав, — заявив Фінбоу. — Але в цьому треба бути педантичним, отже, давай пошукаємо цей прямий відтинок. Для цього потрібно карту Брудзьких боліт.

Серед книжок на полиці я знайшов таку карту, і ми ретельно вивчили потрібний нам відтинок річки Бур, а Фінбоу швиденько перемалював карту на клаптик паперу:

Карта Броудзьких боліт

— Тут ви стали на якір, — Фінбоу олівцем зробив позначку на карті і одразу ж додав своє улюблене «он як...»: від того-бо місця в бік Солхауза протягом майже трьох чвертей милі русло річки не мало ніяких закрутів.

— З якою швидкістю йшла цього ранку яхта? — жваво запитав він.

— Вітер був досить сильний, — відповів я, — але на тому й вичерпуються мої знання про швидкість руху під вітрилом.

— Мої також, — визнав Фінбоу. — Однак успіх у житті залежить виключно від двох чинників. По-перше, треба завжди знати, до кого звернутися, коли тобі щось потрібне, а по-друге, треба вміти зробити так, щоб твоє прохання виконали. — Фінбоу всміхнувся і сказав: — Я знаю, хто допоможе нам дізнатись про швидкість руху під вітрилом. Бенсон. Пам'ятаєш, той, що живе у Норвічі? Йому відомо геть усе про Броудзькі болота, про яхти і про те, як плавають під вітрилом. Я зателефоную до нього.

За кілька хвилин Фінбоу повернувся.

— Бенсон каже, що швидкість дорівнювала двом з половиною чи трьом милям на годину. Він цілком

певний цього, бо такі яхти, як правило, мають добрий хід, незалежно від вміння людини, що стоїть за кермом. Крім того Бенсон запевняє, що швидкість вітру сьогодні ще не змінювалася.

Я швиденько підрахував:

— Виходить, вбивство сталося десь між 9.07 і 9.10.

— А пригадуєш, Вільям заявив, що це могло бути тільки після 9.15,— нагадав Фінбоу.

— Але ж він не знав, що річка тече тут по прямій так довго,— заперечив я і враз замислився.

— От і ти вже починаєш робити деякі висновки,— мовив Фінбоу.— В усякому разі, це знімає з тебе будь-які підозри: в розмові з Беррелом усі одноставно підтвердили, що ти зайшов до каюти, коли ще не було дев'ятої і сидів там весь час, аж доки не пішов з Евіс на палубу.

— Казав же я тобі, що нікого не вбивав! — відповів я, але Фінбоу вже не слухав, він писав далі:

«г) Графік часу:

8.50. Ян гукає до Роджера і чує відповідь.

8.55. } Тоня і Ян входять до маленької каюти.

9.00. }

9.05. } Філіпп і Вільям входять до каюти.

9.10. }

9.07. Найбільш ранній час, коли вбивця міг залишити румпель (в крайньому разі — 9.05).

9.12. Крістофер виходить з каюти.

9.15. Крістофер знову заходить до каюти.

9.16. До каюти входить Евіс.

9.18. З каюти виходить Тоня.

9.22. Філіпп виходить з каюти.

9.24. Евіс і Ян виходять з каюти.

9.25. Знайдено труп Роджера.

Між 9.00 і 9.05, як каже Вільям, він намагався зайти до ванної кімнати, що міститься позаду Філіппової койки. Весь час чув голос Філіппа. За дві-три хвилини увійшов до каюти Філіппа. Філіпп не повертався».

— Зрозуміло, цей графік дуже приблизний,— сказав Фінбоу.— Я зробив його на підставі того, що ви всі розповіли Беррелові, і того, що мені повідомив ти. Не можна було підрахувати час абсолютно точно, але загальну картину графік дає.

— Вільям вважає, що вбивство могло статися не раніше, ніж о 9.15,— замислено мовив я.— Якби це справді було так, він залишався б поза всякою підозрою. А тим часом...

Мене охопило нервове збудження.

— Тим часом,— спокійно втрутився Фінбоу,— крім тебе, ніхто алібі не має.

— Ніхто? — запитав я.

— Ніхто,— підтвердив Фінбоу.— Оці щойно записані факти — незаперечні. Я цілком певний щодо пунктів а, б, в і г. Однак серед зібраного матеріалу два факти викликають в мене сумнів. Зараз я занотую їх на папері.

І він написав ще одне речення:

«д) Що означають відбитки пальців Вільяма на румпелі?»

Трохи помовчавши, Фінбоу сказав:

— Розумієш, цілком імовірна річ, що коли вбили Роджера, румпель було зрушено з місця. Отже, яхта мусила змінити курс. Якби вбивця не поставив румпель на місце, ви б наскочили на берег. А що цього не трапилось, то, гадаю, румпель таки був у когось в руках. Таким чином, або вбивця не залишив на румпелі відбитків своїх пальців, а Вільям залишив їх пізніше, ставлячи яхту на якір, або... Вільям торкався румпеля двічі.

— Невже ти вважаєш, що вбивця — Вільям? — схвилювано спитав я.

— Вбивство міг вчинити кожен з присутніх, за винятком тебе,— спокійно відповів Фінбоу.

— Ось ще один незрозумілий факт, який вимагає пояснення,— додав він і написав:

«Чому зникли судновий журнал і вимпел?»

— Не думаю, щоб це був просто збіг обставин,— сказав Фінбоу.— Їх для чогось викинули за борт. Але навіщо? Навіщо, питаю я? Я міг би ще пояснити зникнення суднового журналу. Скажімо, в ньому могли бути записи, що кидали б на когось тінь підозри.

— Ти маєш рацію,— погодився я.— Пам'ятаєш, Роджер розповідав мені, що вчора вони з Вільямом посварилися під час ленчу.

— Цікаво, чого більше ніхто про цю сварку не згадав, — мовив Фінбоу. — І Беррелові про неї нічого не сказали. Мабуть, це була якась дріб'язкова суперечка. Ні, судовий журнал містив якісь далеко серйозніші відомості. А втім, звичайно, це і не обов'язково, бо, як правило, нотатки про таку дружню подорож дають авторові записів привід демонструвати в судовому журналі лише свою схильність до графоманства.

— Але чому зник також і вимпел? — запитав я.

— Хоч убий, не розумію. Можна, звичайно, висловити довірливе припущення, ніби вимпелом витерли відбитки пальців на румпелі, а потім жбурнули його в річку, але пишатися з цього припущення мені чогось не хочеться. — Тут Фінбоу випростав ноги й додав: — Перше ніж я почну аналізувати поведінку пасажирів яхти, слід нанести на папір ще одну річ. Я маю на думці план яхти.

І він почав креслити цей план, позначаючи, хто де спав. Цей його малюнок з виправленими пропорціями вміщено тут у третьому розділі.

— Очевидно, ви з Крістофером вмивались у тому умивальнику, що біля люка в носовій частині яхти, Вільям і Філіпп — у тому, що посередині, а дівчата — в своїй кімнаті, — припустив він.

— Авжеж, — підтвердив я. — Так воно, мабуть, і було.

— Шкода, що ніхто з вас не мав звички пірнати вранці у холодну річкову воду. Я теж, на жаль, не маю такої звички, а вона зміцнює нервову систему, не кажучи вже про те, що в цьому разі могла б запобігти щонайменше одному вбивству, — говорив Фінбоу, дивлячись на план.

Потім він глянув на мене.

— Яне, чому ти кажеш «так воно, мабуть, і було?» Хіба ти не знаєш точно?

— Ти забув, що сьогодні я провів свій перший ранок на яхті. У мене не було часу вивчити звичайний розпорядок. Адже решта жили на судні цілий тиждень.

— Так воно й було насправді. Принаймні, всі заявили Беррелові, що користувалися саме цими умивальниками, — сказав Фінбоу і засміявся: — Але твої останні слова, дорогий друже, найкраще підтверджують, що ти не міг убити Роджера.

— Чому? — запитав я.

— А тому, що вбивця був вельми добре обізнаний з процедурою ранкового туалету на яхті. Уяви тільки, на який риск він би наражав себе, якби не знав звичок кожного пасажира, — сказав Фінбоу.

— Якщо так триватиме й далі, ти незабаром остаточно переконаєшся, що я не вбивця, — іронічно зауважив я, а Фінбоу у відповідь лише усміхнувся і запалив сигарету. Дивлячись удалину, він заговорив:

— Мені треба було побачити, якими фактами я зможу оперувати після того, як доведу твою невинність. Люди так багато базикають про чинники матеріальні і чинники психологічні, ніби цікавлячись першими, не можна водночас цікавитись і другими. Це, звичайно, нісенітниця. Якби в мене були матеріальні докази, мені б не були потрібні докази психологічні. Точніше, якби двадцять вісім свідків, яким цілком можна довіряти, підтвердили, що у них на очах Роджер пустив собі кулю в серце, я повірив би в це, хоча психологічно і неймовірно, щоб така людина, як Роджер, могла вкоротити собі віку. Так само і навпаки: якби я мав усі психологічні докази того, що, скажімо, Алоїзіус Беррел убив Роджера, я повірив би в це, хоч така ситуація здається мені абсолютною нереальною. Але річ у тім, що в твоєму розпорядженні ніколи не може бути геть усіх матеріальних або всіх психологічних доказів. Отже, доводиться задовольнятися далеко неповною сумішшю цих двох факторів.

Я ствердно кивнув головою.

— Треба повторити це Беррелові, — посміхнувся Фінбоу. — У нього є блокнот, куди він записує всі золоті думки з питань криміналістики. Та як там не є, оперуючи матеріальними фактами, зараз можна твердити лише те, що Роджера міг вбити будь-хто з тих п'яти осіб. Навіть ідіот дійшов би до такого висновку. Найважливіше завдання зараз — розкрити чинники психологічні.

— Скажімо, навіщо комусь треба було вбивати Роджера, — підказав я.

— Ну, гадаю, що це одне з найпростіших питань, — сказав він.

— Тоді які питання ти вважаєш складними? — здивувався я. — Ти вже їх сформулював?

— Обіцяю поділитися з тобою всім, що знаю. А також і тим, що я припускаю, — відповів Фінбоу. — Таємничим виглядом люди прикриваються тільки тоді, коли вони внутрішньо порожні. Що ж до мене, то я не соромлюся можливої помилки. Зараз я певний, що Роджера міг убити кожен з п'яти його гостей. Але можу висловити одне припущення: навряд, щоб це зробив Філіпп.

— Евіс не здатна на вбивство. Ти одразу можеш виключити її із списку, — запротестував я.

— Евіс — чарівна дівчина, — сповільна мовив Фінбоу. — Але я хотів запитати, чи знаєш ти що-небудь про Тоню?

— Анічоґісінько, — відповів я.

— Вона теж вельми приваблива. Дивно тільки, що, маючи таке вольове обличчя, вона так екзотично його розмальовує. Чисто тобі — манекен кам'яного віку.

Я засміявся, бо Фінбоу завжди не подобалось, якщо його дотепи не діставали належної оцінки. Потім я сказав:

— Але що ж тобі здається незрозумілим у цій справі?

— А я зараз спробую сформулювати це на папері, — відповів він.

За кілька хвилин Фінбоу простягнув мені аркуш паперу, і я, хвилюючись, прочитав:

«1. Чому не було спроби кинути на когось тінь підозри?

2. Чому вбивця не скористався з пропозиції залишити все в таємниці?

3. Чому Евіс і Крістофер після вбивства уникають можливості залишитись удвох?

4. Чому Філіпп і Тоня після вбивства демонстративно шукають такої можливості?

5. Які емоції ховаються за зовнішнім спокоєм Вільяма?»

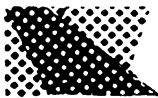
— Ось чого я не розумію, — сказав він, коли я закінчив читати. — Мушу сказати, що відповіді на ці запитання цікавлять мене далеко більше, ніж уся злива фактів, які вдвоє швидше за мене проаналізував би перший-ліпший досвідчений детектив із Скотленд-ярду.

— До речі,— сказав я,— ти сформулював свої питання так, що вони стосуються кожної з п'яти підозрюваних осіб.

— А в цьому,— посміхнувся у відповідь Фінбоу,— і полягає мистецтво ведення слідства.

Розділ шостий

ВІЛЬЯМ ПОСМІХАЄТЬСЯ

 Ленч виявився важкою процедурою для нас усіх. Ми зібралися в маленькій їдальні, з розчинених вікон якої видно було річку й болотяні заплави, яскраво-зелені в сонячному промінні. Але прозора свіжість дня змушувала нас іще гостріше відчувати скутість і мовчазну відчуженість, що так скоро встигли виникнути в наших стосунках.

Ми сиділи, торкаючись одне одного плечима, за столом, де заледве вистачало місця на сімох персон. Кожен досить незграбно намагався уникати теми, що володіла всіма нашими думками; про вбивство не згадував ніхто, і це замовчування було куди більш промовисте, ніж будь-яке обговорення Роджерової смерті. Фінбоу досить багатослівно викладав нам свої погляди на крикет і музику, але решта жадібно поглинала їжу, обмінюючись лише незначущими фразами. Незважаючи на те, що сталося, всі страшенно зголодніли. Стривайте, я сказав: «незважаючи»? Але ж це просто нісенітниця! Результатом сильного переживання часто буває якраз непереборне бажання їсти і, можливо, на недосмажену телятину ми так люто накинулись саме через те, що сталося вбивство, а не всупереч цьому.

Поки ми їли, Фінбоу просторікував. Його балаканина трохи зменшувала загальне напруження, але при цьому нікого, мабуть, не залишала думка про те, що ця атмосфера гнітючої тривоги дедалі глибше просякатиме все навкруг аж доки не станеться вибух. Так, це був неприємний ленч. І присутність місіс Тафтс, яка за інших обставин смішила б нас, зараз лише посилювала загальну нервозність. Ми намагалися підморгувати одне одному і всміхатися, але невблаганність

цієї опасистої жіночки скоріше пригнічувала, аніж розважала нас. Економка з явною нехиттю ставила страви на стіл і взагалі прислужувала нам із щодалі більшим роздратуванням, яке досягло апогею, коли, увійшовши з фруктовим пирогом, вона побачила, що Філіпп гладить Тонину руку. Місіс Тафтс грюкнула тацею об стіл і дуже голосно сказала:

— Молодий чоловіче, що це ви там робите?

Ми з Фінбоу спробували заспокоїти її, але вона повторила знову:

— Молодий чоловіче, що це ви там робите з тією дівчиною?

Філіпп розгубився, але Тоня прийшла йому на допомогу:

— Він гладить мою руку. І я йому це дозволяю. А взагалі, чого це вас обходить?

Місіс Тафтс одразу скипіла:

— Ось вам — маєте сучасну мораль! Не дивно було б, якби вогонь небесний покарав вас за ваші гріхи! І як тільки не соромно отаким дівчатам, як ви! Та вас відшмагати треба!..

Фінбоу підвівся.

— Моя люба місіс Тафтс, ці двоє молодят — дуже й дуже гарні люди. Їхні звички, щоправда, трохи інакші, ніж були за часів нашої з вами юності, але це й усе. Не судіть їх надто різко...

Місіс Тафтс стояла перед ним, як маленький відгодований василіск.

— Я думатиму, що хочу, й казатиму, що хочу, і поки я даю вам їсти й доглядаю цей будинок, я маю право на власну думку щодо розмальованих жінок. І я казатиму про них геть усе, що думаю, поки мого життя!

З цими словами вона вискочила з кімнати.

— Пробачте, — сказав Фінбоу, — нам, звичайно, слід було б тишком-нишком кинути її в річку, але нічого не вдієш: ще якийсь час доведеться їй потурати. Бо, пішовши звідси, ця баба одразу почне розпускати плітки.

Тоня засміялася, але в голосі її забриніла неприємна, істерична нотка, яка здивувала мене.

— Все ж таки важко, — сказала вона, — мати справу одразу з сержантом поліції й економкою, які вважають тебе гіршою, ніж ти є.

— Можливо, вона вважає тебе також і вбивцею, — спокійно кинув Вільям.

Відтоді, як ми зібралися за цим столом, це була перша згадка про вбивство.

Тоня криво посміхнулася й відповіла не дуже твердим голосом:

— Це невдалий жарт, Вільяме. Хоча, один з нас таки й справді вбивця. Ну, та гаразд. Може, заспіваймо? — вона підвелася з-за столу й хрипко почала: «Ти радість мого серця».

Фінбоу не зводив з неї очей.

Я обернувся до Вільяма.

— Місіс Тафтс знає про вбивство?

— Авжеж, — відповів він. — Беррел розмовляв з нею цілих півгодини.

— Я попросив Беррела будь-що затулити їй пельку, — сказав Крістофер. — Може, йому вдасться зробити це. Він же, здається, припав їй до душі.

— Отже, вони заприятелювали, так? — втрутився Філіпп із силуваною веселістю. Очі його занепокоєно стежили за нервовими рухами Тоні. — В такому разі я вважаю за свій обов'язок бути їхнім звідником.

Тоня одвернулася від піаніно й скуйовдила пальцями його шовковисте волосся.

— О, ти хочеш бути звідником? — сказала вона все ще на диво нетвердим голосом. — Та я б не довірила тобі навіть твоє власне весілля влаштувати.

Філіпп відкинув назад волосся, що впало йому на очі, і відповів, усміхаючись уже радісніше:

— А цю справу я полишив би на тебе.

День поволі згасав, навіваючи тугу й тривогу на кожного з нас. Ніхто не міг знайти собі ніякого заняття, та й на місці нікому не сиділося.

Після ленчу Вільям примостився у вітальні, щось читаючи, але час од часу і він схоплювався, безцільно сходячи стежкою до берега річки, а потім повертався назад до своєї книжки. Крістофер лежав на дивані з романом у руках, безнастанно запалюючи сигарети й відкидаючи їх не докуреними й до половини; двічі він підходив до Евіс, яка, похнюпившись, самотньо сиділа у своїй кімнаті, і намагався переконати її вийти на прогулянку.

Двічі я чув, як Евіс відповідала йому тихим голосом:
— Ах, любий, не треба, я тільки зіпсую тобі настрій.

Філіпп і Тоня зробили героїчну спробу і вийшли подихати свіжим повітрям у садок, але кілька разів Філіпп залишав свою дівчину і повертався до нас — узяти сигарету й обмінятися кількома беззмістовними фразами. Я сидів на веранді, удаючи, ніби зберігаю цілковитий душевний спокій, але мені, звичайно, далеко було до нього. Фінбоу просидів поруч зі мною з півгодини, потім пробурмотів: «Хай тебе не дивують мої розмови. У мене свій підхід до цієї справи», — і пішов до вітальні побалакати з Вільямом і Крістофером. Коли він повернувся на веранду, Філіпп, який залишив Тоню, пославшись на те, що хоче попросити в мене сірника, стояв біля мого крісла.

— А, це ви, — сказав Фінбоу. — Може, посидите з нами кілька хвилин?

— Залюбки, — відповів Філіпп. — Але...

Він не закінчив фрази. Тоня лежала на березі, зануривши руку у воду; з нерухомим обличчям вона спостерігала, як Філіпп бере крісло й ставить його між нашими двома.

— Не хвилюйтеся! — Фінбоу підвищив голос, щоб дівчина могла почути його. — Я незабаром відпущу його до вас. Він сідає тут біля нас лише для того, щоб відчути, наскільки приємніше йому бути з вами.

Я побачив, як Тонині губи склалися в усмішку; потім вона одвернулася, і обличчя її нам більше не було видно.

— Ваша Тоня — чарівна молода жінка, — лагідно промовив Фінбоу.

— Так, так, — палко підхопив Філіпп. — Я ще ніколи не зустрічав такої, як вона. І такої енергії немає ні в кого. Може, саме тому я й закохався в неї з першого погляду.

Я посміхнувся в душі, подумавши, як це Філіппа, невиправно ледачого Філіппа, причарувала саме «енергійність» у жінці. А втім, хто знає, може, якраз через брак цієї риси у своїй вдачі він так сильно захопився нею в Тоні?

— Якби ви не покохали її, то більше не варті були б жодного дівочого поцілунку, — усміхнувся Фін-

боу.— До речі, коли саме ви закохалися в неї? Невдовзі після того, як познайомилися?

— В ту саму мить! Це було в Парижі,— обличчя Філіппові збуджено розчервонілося.— Я пробував свої сили в літературі, але в мене чомусь нічого не виходило. І от якось я прийшов на одну вечірку літераторів-початківців на рю де Вожіар — ви знаєте, де це?

У Фінбоу смикнулася губа.

— Знаю,— відповів він серйозно.— Париж був Парижем і за моєї молодості.

Філіпп вів далі:

— Там я вперше побачив Тоню і одразу зрозумів, що нарешті зловився.

— Нарешті? — перепитав Фінбоу.

— Мені двадцять п'ять років, і я досі жодного разу не закохувався,— пояснив Філіпп.— І гадав, що цього вже ніколи й не буде.

— Авжеж, доживши до такого віку, людина часто буває схильна втрачати надію,— погодився Фінбоу.

Філіпп підозріливо глянув на нього, але продовжував:

— Вона була вдягнена у все чорне. Я не міг одірвати від неї очей. Та і вона начебто зацікавилася мною, словом, за пару годин ми вже стояли біля «Люксембурга» і присягалися одне одному у вічному коханні!

— Швидка робота,— зауважив Фінбоу.

— Після того ми провели разом у Парижі вісім чи дев'ять тижнів. Це був чудовий час. Ми ходили всюди разом.

— А в літературі ви й далі пробували сил? — спитав Фінбоу.

— Ні,— відповів Філіпп.— Після появи Тоні в мене зникла потрібна на те енергія. Та з мене однаково нічого не вийшло. Тож я вирішив махнути рукою.

Можливість розповісти про Тоню на кілька хвилин захопила й розпалила Філіппа, але тепер до нього знов поволі поверталася ота лінькувата байдужість, що робила його дилетантом у всякій справі.

— Он як,— пробурмотів Фінбоу.

Філіпп засміявся.

— Власне кажучи, яке це має значення? Я провів два чудові місяці в Парижі, а тепер привіз Тоню

назад, до Англії, щоб оце відпочити в дружньому товаристві.

— Певно,— сказав Фінбоу, усміхаючись,— ви хотіли похизуватися дівчиною перед своїми друзями. Адже найбільша втіха від кохання до вродливої жінки — саме в заздрощах, які ми викликаємо в усіх наших знайомих.

— Ви надто цинічно дивитеся на речі,— Філіппове обличчя раптом розпливлося в чарівній усмішці.— Але я й справді хотів, щоб мої друзі побачили її. Всі ми приятелюємо так давно, тож нічого дивного, що я хотів і Тоню ввести в наше коло. Я написав Роджерові листа і запитав, чи можна мені приїхати на яхту із своєю нареченою. Він відповів, що буде дуже радий познайомитися з нею.

— І ви провели б разом чудові три тижні...— сказав Фінбоу.

— Якби не трапилося оце,— підхопив Філіпп.— А тепер нам ще й доводиться чекати, доки всю цю справу буде з'ясовано. Якби ж тільки цього не сталося! Між нами налагодилися просто чудові стосунки. Спочатку, коли ми тільки відпливли, я побоювався, що Тоні з нами не сподобається, але...

Я помітив, що обличчя Фінбоу ледь-ледь напружилось. Хоч і не розуміючи, куди він гне, я був у захваті від тієї вправності, з якою він спрямовував у потрібне йому русло цей, на перший погляд, цілком імпровізований і банальний діалог.

Фінбоу запитав:

— А чому ви побоювалися цього? Адже вона сподобалася вашим друзям?

— Та так,— замислено промовив Філіпп,— але вона якось перестала бути сама собою. Може, й не слід було б зараз так казати, але Роджер поводився з нею, на мою думку, досить нетактовно. Часом він ставав надто, я б сказав, галасливим. Ну, а на людей, що не знають його, це справляє неприємне враження.

— Мені це цілком зрозуміло,— погодився я.

— Так,— вів далі Філіпп.— Тоня не знала Роджера, і їй не подобалося, коли він брався кепкувати з неї або з мене. До того ж, дотепи у нього досить-таки масні, ну, ви розумієте які.

— Чудово розумію,— кивнув Фінбоу.— Мене такі дотепи ніколи не смішать.

— Отже, у Тоні спочатку трошки псувався настрій. Але незабаром вона звикла до Роджера, і ми всі зажили як одна душа,— сказав Філіпп і додав: — Сердешний старий Роджер! Як би я хотів, щоб він був тут зараз з нами.

В цю мить він побачив, що Тоня киває йому і поспішно сказав:

— Ну, я йду до неї.

Він збіг терасою вниз і впав на траву поруч з Тонею.

Фінбоу задумливо процідив:

— Та-ак.— І після паузи заговорив: — Прагнення більшості людських істот ділитися своїми любовними переживаннями має одну позитивну рису. Воно дозволяє збирати відомості, яких інакше ми просто нізащо не могли б здобути. Кажучи кому-небудь приємні речі про його кохану, ми звичайно можемо дізнатися від нього про що завгодно. А надто, якщо при цьому ще й використовувати мистецтво «невинних» побічних запитань — мистецтво, якому досі приділяють замало уваги.

Мені незрозуміло було, що саме він видобув із своєї розмови з Філіппом, але його збудження ясно свідчило, що ці дані неабияк важать для справи. «Цікаво, кого він підозрює? — подумав я.— Тоню? Але якщо її, то чому?» Хвилин з п'ять Фінбоу сидів мовчки, потім кинув:

— Я зараз на якийсь час приєднаюся до Філіппа з Тонею.

— А може, це буде нескромно з твого боку? — запитав я.

Ті двоє явно хотіли залишитися на самоті.

— Авжеж, буде,— посміхнувся до мене Фінбоу і, підвівшись, повільно пройшов по траві ті п'ятдесят ярдів, що відокремлювали веранду від берега. Він ліг на землю поруч з ними, і незабаром всі троє вже сміялися з якогось його жарту. Однак майже одразу я на хвилину забув про Фінбоу: Евіс нарешті здалася на умовляння Крістофера й вийшла з ним із своєї кімнати прогулятися берегом. Обличчя в неї було бліде й засму-

чене, і я з занепокоєнням стежив за її млявими граціозними рухами. Я помітив, що Крістофер також позирає на неї з неприхованою тривою.

Але тут мою увагу знов привернув гучний сміх Філіппа й Тоні — видно, Фінбоу знову розсмішив їх. Незабаром Фінбоу підвівся й приєднався до Крістофера та Евіс, що стояли, похмуро дивлячись на воду. Його слова долинули до мене.

— Я саме переконував Філіппа й Тоню, що свій медовий місяць вони повинні провести на Балеарських островах.

— Он як, — байдуже сказав Крістофер.

— А ви двоє куди збираєтеся поїхати? — спитав Фінбоу, трохи нетактовно, на мій погляд.

— Ми поки що не можемо робити планів, — глянула на нього Евіс. — Поки не... — і голос її увірвався.

— Моя люба, — сказав Фінбоу, — не дозволяйте цьому трагічному випадкові псувати вам життя. Він і без того досить тяжкий, без додаткових трагедій.

Крістофер і Евіс зайшли з ним у розмову, але говорили вони так тихо, що я не чув окремих слів. Фінбоу, проте, вдалося трошки заспокоїти Евіс, і вони втрьох, приязно розмовляючи, пішли пити чай.

— Ми з Філіппом не віддамо вам нашого милого Фінбоу, — звернулася Тоня через стіл до Крістофера й Евіс.

— Що й казати, — з серйозним виразом промовив Фінбоу, — я завжди був одним з головних предметів умеблювання в оселях молодят.

— Коли я одружуся, — усміхнувся до нього Філіпп, — вам вхід до нас буде заборонений.

— Що ж, доведеться втішити себе чаєм, — відповів Фінбоу. Він дістав з кишені свою маленьку коробочку й заходився виконувати урочистий обряд заварювання цього напою.

— Найкращий чай у світі, — сказав він після першого ковтка.

Нараз двері з грукотом розчинилися, і до кімнати майже влетіла місіс Тафтс. Вона кинула на стіл перед мене газету, пирхнула, сказала: «Це може зацікавити вас» — і, демонстративно ігноруючи всіх, вийшла.

Я прочитав:

«ТАЄМНИЧА СМЕРТЬ ВІДОМОГО ЛІКАРЯ.

Онколога знайдено вбитим на яхті.

Трагедія обриває подорож для розваги.

Сьогодні о 9. 30 ранку доктора Роджера Мілза, цього відомого спеціаліста з ракових захворювань і, звичайно ж, небожа сера Артура Мілза, знайдено вбитим на його власній яхті «Сирена». Причиною смерті, як вважають, є кульове поранення в серце. Серед пасажирів яхти називають міс Евіс Лорінг, екстравагантне вбрання якої на торішньому бал-маскараді в Чёлсі всі ще довго пам'ятатимуть, містера Філіппа Уейда, сина власника пароплавної компанії з Ньюкасла, і містера Яна Кейпла, відомого члена багатьох клубів.

Розслідувати злочин доручено сержантові-детективу А. Беррелові з норвіцької міської поліції. Авторитетні чинники заявляють, що остаточні результати розслідування буде опубліковано найближчим часом».

Не кажучи ні слова, я пустив газету по колу. Кожен читав її мовчки, і, здавалося, всі чекали на чийсь сигнал, не знаючи, що робити: висловлювати вголос свої побоювання чи брати на сміх цей репортерський опус.

Легковажне зауваження Філіппа визначило нашу реакцію.

— Якщо коли-небудь я кину віршувати й візьмуся за прозу,— сказав він,— то намагатимусь писати саме так.

— А я гадала, що ти давно вже так пишеш,— прошепотіла Тоня, і Філіпп удав, ніби хоче кинути в неї ножем.

— Мені особливо сподобалося оте «звичайно ж» у другому рядку,— похитав головою Фінбоу.— Цікаво, як змінюється наша мова; за часів моєї молодості «звичайно ж» означало тільки «звичайно ж», а тепер воно розшифровується приблизно так: «як ми встановили, подолавши великі труднощі й доклавши неабияких зусиль».

— А що означає ота фраза про Яна — «відомий член багатьох клубів»? — спитав Крістофер.— Відомий

іншим членам свого клубу, чи своїх клубів, чи широкій публіці, чи як?

— Крім того, — додав Фінбоу, — мене заінтригувала ота згадка про сенсаційне вбрання, в якому Евіс з'явилася на бал-маскарад у Челсі і яке «ще довго пам'ятатимуть».

— Гадаю, — сказала Тоня, звузивши свої дивні очі, — її головним чином пам'ятатимуть не так за те, що на ній було, як за те, чого на ній не було.

— Балакуха, — кинула Евіс, злегка зашарівшись.

— А про які це «остаточні результати» там ідеться? — різко запитав Вільям. Протягом усього дня він не розтуляв рота, можливо, через те, що, як мені здалося, не довіряв Фінбоу. — Що їм відомо?

— На мою думку, цю фразу можна пояснити тільки широкомовністю Беррела, — відповів Фінбоу. — Я маю таке враження, що він збирається вішати всіх собак на Яна, але поки що йому бракує достатніх доказів, щоб висунути обвинувачення проти цього відомого члена багатьох клубів.

— Але ж Ян не міг зробити цього, — зневажливо відказав Вільям. — Він був у каюті, коли вбивство...

— Невже вам охота розмовляти зараз про вбивство? — лагідно перебив його Фінбоу. — Навряд чи цю тему варто було б порушувати за даних обставин.

Вільям стиснув губи й знову взяв у руки книжку, яку досі читав. Я кинув погляд на обкладинку й прочитав назву: «Всесвіт довкола нас».

Після чаю ми винесли шезлонги на терасу, лягли в них і, запаливши сигарети, почали стежити за яхтами, що повільно пропливали мимо. Вітерець майже вщух, його повів став ледь відчутний; вечір був теплий, і я мимоволі згадав про наш відпочинок в Італії три роки тому. Наша компанія сиділа на терасі точнісінько так само, як сиділи зараз ми, тільки під нами тоді розкинулося синє Іонійське море, і серед нас був Роджер, веселий і галасливий.

У Крістофера також виникла ця асоціація.

— Чи пам'ятає хто з вас, — спитав він, — як ми сиділи на терасі вілли в Сан-Пеллегріно? Світ тоді здався нам таким чудовим!

— А правда, я пам'ятаю, — жваво озвався Філіпп. — На обрії мерехтіли надбережні вогники Сіцилії... То

були б найчудовіші вечори в моєму житті,— усміхнувся він,— якби ще Тоня була там!

— Ми тоді не були знайомі,— хрипко сказала Тоня і додала: — Я ще не знала нікого з вас. Навчалася собі музики в Ніцці, як хороша, слухняна дитинка.

— Роджер провів одну чи дві відпустки в Ніцці. Ви могли б там познайомитися,— зауважила Евіс.

— Не верзи дурниць,— грубо обірвала її Тоня.— Може, ти ще скажеш, що я взагалі всю Ніццу знала, га?

Філіпп змінив тему розмови:

— А де був наш Фінбоу три роки тому?

Фінбоу посміхнувся й відповів:

— Мирно сьорбав чай у своєму будиночку в Гонконгу.

Ми ще перекинулися кількома банальними фразами, аби порушити гнітючу мовчанку, а потім червоне сонце опустилося за очерет і Евіс сказала, що їй холодно. Тож ми перейшли до неосвітленої вітальні. Небо за вікном було різнобарвне — від жовтого до ніжно-блакитного; у сутіні вітальні Тонині очі палали, немов котячі, коли в них відбивалося призахідне світло. Всі мовчали. В темній, тихій кімнаті, освітленій вечірніми відблисками сонячного проміння, здавалося, витали примари смутку, зради й смерті.

Я з полегшенням зітхнув, почувши стукіт закаблуків місіс Тафтс. У дверях тьмяно забіліла її постать.

— Вечера сьогодні запізнюється,— вороже оголосила вона.

— О, це не має значення,— поспішно сказав Крістофер.

— Ні, це має значення,— заперечила місіс Тафтс.— У мене немає ніякої охоти всю ніч бути на ногах.

— Авжеж,— співчутливо погодився Фінбоу.

— Лампи чомусь не горять,— пояснила вона.

— Я не міг би вам допомогти? Я вмю лагодити всілякі пристрої,— запропонував Вільям.

— Ні,— сказала місіс Тафтс і вийшла.

Коли двері за нею зачинились, ми трохи посміялися, але перспектива чекати невизначений час у цій присмерковій кімнаті була, звичайно, невесела. Ми сиділи спохмурені. Небо швидко темніло, і незабаром кімната перетворилася на з'юрмище безформних і химерних тіней.

Раптом Крістофер сказав:

— Минулого вечора в цей час ми сиділи в каюті і Роджер розповідав нам щось.

— А тепер,— промовила Евіс майже пошепки,— Роджер мертвий.

Фінбоу черкнув сірника, щоб припалити, і мерехтливий вогник відкинув тіні на тих, хто сидів поруч з ним. На якусь мить він вихопив з темряви лице Крістофера — засмагле й суворе; але я одразу забув про нього, вражений виразом Вільямового обличчя. Одним ліктем він спирався на бильце крісла і сидів, обхопивши підборіддя руками; коли вогник яскраво освітив його, я побачив, що тонка верхня губа його розтягнута і під нею виблискують міцні білі зуби. Це була, безперечно, жорстока й зловтішна посмішка. Та як тільки сірник зайнявся, ця посмішка зникла, немов і не була, і обличчя Вільямова знову набрало свого звичайного виразу — задумливого, безпристрасного й вольового. Фінбоу обережно припалив сигарету й загасив сірник.

Розділ сьомий

ЧОМУ П'ЯТЕРО МИЛИХ ЛЮДЕЙ НЕНАВИДИЛИ РОДЖЕРА!

 Коли ми розмістилися за маленьким столом і розпочали вечерю, мені все ще не вірилося, що я міг побачити таке. Ось Вільям сидить навпроти мене, спокійно відповідаючи на Філіппове зауваження. Сяйво газової лампи, що стоїть посеред столу, освітлює йому енергійне, розумне обличчя, і я намагаюсь переконати себе, що воно має саме такий вираз завжди, що я ніколи не бачив, як воно кривиться у мстивій посмішці, що це був лише обман зору, до якого спричинився вогник сірника в темній кімнаті.

Чекання в темряві позначилося на настрої всіх нас. Ніхто, крім мене, не помітив посмішки на Вільямовому обличчі — якщо він посміхався взагалі, але всі чули, як Евіс промовила: «А тепер Роджер мертвий», і ця фраза немовби звільнила нас від мовчазної згоди

не згадувати про вбивство. Коли ми взялися за ростбіф (а місіс Тафтс виявилася хоч і дуже рішучою, але невигадливою куховаркою — вечеря була копія обіду з якимось супом із концентратів на додаток), Крістофер зауважив:

— В цьому вбивстві мене особливо дивує одна обставина.

— Яка саме? — швидко спитав Вільям.

Решта присутніх замовкла. Всі ми просто не могли не прислухатися до міркувань з приводу вбивства, хоч і хотіли б, щоб про нього ніхто не згадував. Це було як непереборне бажання торкатися язиком хворого зуба.

— Оця історія з судновим журналом, — відповів Крістофер. — Слід гадати, що зникнення його пояснюється певними причинами. Але що ж то за причини могли бути?

— А що було в тому журналі? — мовби ненароком поцікавився Фінбоу.

— Тільки звіти про те, що траплялося за день, — сказав Крістофер. — Ну, і кілька невдалих жартів на додаток. Роджер чомусь вважав себе за гумориста. — Обличчя йому спохмурніло. — Бідолаха, — скінчив він.

— Очевидно, Роджер написав щось таке, що вбивця хотів би від усіх приховати. Що могло б викрити винуватця злочину, — чітко промовив Вільям.

— Але ця теорія не пояснює зникнення вимпела, — заперечила Тоня. — Чому ж тоді і вимпела немає?

— Оцього я вже не розумію, — визнав Вільям.

— А може, — подумав уголос Крістофер, — вимпел саме тому і викинули за борт, що на це не могло бути ніяких причин? Припустімо, що існувала-таки причина, щоб позбутися судового журналу, і вбивця змушений був його шпурнути у воду — то чи не міг би він разом викинути й вимпел, розраховуючи на те, що всі прийдуть до висновку, ніби між зникненням обидвох речей існує якийсь зв'язок? Гадаю, що цей факт можна було б пояснити в такий спосіб.

— Дотепно, — зауважив Вільям.

Я прислухався до цієї дискусії і думав про гірку іронію ситуації. Бо ж один із нас знав, чому зникли судовий журнал і вимпел! Один чи одна з тих, що сиділи за столом, могли б дати вичерпну відповідь на

цю загадку! І незважаючи на це, в кімнаті панувала така собі хатня атмосфера, немов усі ми просто з'їхали сюди на недільний пікнік. Я швидко обвів поглядом присутніх. Вільям підкреслив своє схвальне ставлення до Крістоферової гіпотези, перехиливши склянку пива; Крістофер доїдав останній шматок телятини; Евіс відсунула від себе тарілку й кришила хліб своїми тонкими пальцями; Філіпп готував для Тоні «шенді» — змішував пиво з сидром, а вона дивилася на нього закоханими очима. Погляд Фінбоу зустрівся з моїм. «Цікаво, що він виніс для себе із дискусії, яка щойно закінчилася?» — подумав я. Позад нього стояла з осудливим і нетерплячим виразом місіс Тафтс — вона чекала, поки можна буде забрати таріль із рештками м'яса.

Розмова перейшла на книжки. Та коли місіс Тафтс прибирала зі столу, Евіс раптом пересмикнула плечима.

— Мені страшенно холодно, — сказала вона.

— Ти часом не захворіла? — тривожно запитав Крістофер. — Як ти себе почуваш?

— Та ні, відчуваю я себе добре, — відповіла вона. — Просто мені холодно. Місіс Тафтс, чи не могли б ви розпалити камін у кімнаті, де спатимем ми з міс Джілмур?

— Камін? — обурено повторила місіс Тафтс. — В цю пору року?

На знервованому, блідому обличчі Евіс раптом з'явився на диво холодний і твердий вираз, вона крижаним голосом промовила:

— Мені потрібен камін, місіс Тафтс.

Місіс Тафтс ступила на крок ближче до столу.

— Обійдеться! — відрубала вона.

Крістофер схопився з місця.

— Місіс Тафтс, — владно сказав він, — ви негайно розпалите камін для міс Лорінг.

— Дзуськи, — відказала економка. — Літнього вечора здорові молоді жінки можуть обійтись без каміна. І оця ваша також обійдеться. У нас тут немає вугілля.

— А з селища не можна принести? — спитав Крістофер, насуплюючись.

— Ні, — відповіла місіс Тафтс. — Я сама хотіла дістати сьогодні пару мішків. — І вона з переможним виглядом вийшла з кімнати.

— Я дуже шкодую, люба,— звернувся Крістофер до Евіс,— але, мабуть, у нас нічого не вийде.

— Та повинно ж десь бути вугілля в Норфолку,— вигукнула вона, і кутки її губ примхливо опустилися.

— Але де ж його шукати зараз, увечері,— сказав Крістофер.— І до того ж, тут не дуже холодно, люба. Ти випий чого-небудь і зігрієшся.

— Мені потрібен камін,— повторила Евіс.— Можеш ти домогтися цього для мене, чи ні?

— Ти ще в Норвіч, може, пошлеш його по вугілля? — втрутилася Тоня.— Та у нас же навіть машини немає! Як йому дістатися до того селища?

Протягом дня я вже не раз помічав, що стосунки між дівчатами були далеко не найкращі, і зараз Тонине зауваження й відповідь Евіс підтвердили мою підозру.

— Я розмовляю з Крістофером,— сказала Евіс. Її білі щоки злегка почервоніли від роздратування.— І це зовсім не стосується ні тебе, ні інших. Крістофере, я ж не так часто звертаюся до тебе з проханнями.— Голос її був уже лагідніший, більш благальний.

Крістофер безпорадно знизав плечима й відповів:

— Я готовий зробити все, що ти просиш, люба. Але зрозумій, ти поведишся зараз нерозсудливо.

Вона силувано усміхнулася й стиха промовила:

— Мабуть, ти маєш рацію. Це все нерви. Я підую ляжу й спробую зігрітися. На добраніч, друзі.

Евіс підвелася з-за столу і граціозно вийшла з кімнати.

— Вона, певно, перевтомилася,— сказав Крістофер вибачливим тоном.— Та це й не дивно— після такого дня.

— Цей день був важкий для всіх,— кинула Тоня.— Уявляю, що було б, якби всі ми почали поводитися, як примхливі зірки балету.

Тут втрутився Фінбоу:

— Це зауваження нагадує мені, як армійські сержанти вичитують новобранцям, у яких не начищені гудзики: «Що було б, якби всі солдати британської армії з'являлися на парад з отакими брудними гудзиками?» На це є лише одна відповідь, але, наскільки мені відомо, з неї ще ніхто не скористався: «В британській армії була б сила-силенна брудних гудзиків!» — Тоня засміялася, а Фінбоу закінчив: — Отже, як бачите, Тоню, це аргумент слабенький.

Готуючись до бриджу, всі забули про незвичайну поведінку Евіс, але в мене на душі все ще було неспокоїно. Я часто бачив Евіс засмученою чи апатичною, але вона ще жодного разу не виявляла ознак дратівливості. Тяжкі передчуття охопили мене з новою силою.

Сповнений цих гнітючих думок, я сів за ломберний столик у вітальні, механічно дав зняти колоду, роздав карти й назвав козири. На щастя, гру повів Фінбоу — він був моїм партнером, і на кілька хвилин це звільнило мене від потреби удавати, ніби я захоплений грою. На канапі, за спиною Фінбоу, я бачив Тоню й Філіппа — вони розмовляли про щось своє, мало не торкаючись одне одного головами. Знову зосередивши увагу на картах, я почав стежити за тим, як Фінбоу виконує ризикові «чотири вина». Після нього грав я, і досить погано, але незабаром бридж усе ж таки захопив мене цілком, змусивши забути про мої страхи.

В бридж я граю вже багато років; пам'ять моя непогана, і тому, скажу не хизуючись, гравець із мене досить сильний. Але мені було далеко до партнерів за цим столом. В Гонконгу я сам чув, як Фінбоу називали «найкращим гравцем на схід од Сінгапура». В цьому не було нічого дивного, якщо зважити на кмітливість мого приятеля і той досвід, якого він набув протягом багатьох одноманітних вечорів за ломберним столиком далеко від батьківщини. Вільям і Крістофер також були першорядні гравці, і, на мою думку, навіть важко було б визначити, хто з них трьох найсильніший. Проте манерою гри вони різко розходилися один з одним. Вільям сидів, потираючи підборіддя і майже не розмовляючи, свої шанси він вираховував з математичною акуратністю і ніколи не ризикував більше, ніж це було потрібно. Гра Фінбоу нагадувала суміш дуже красивого й правильного бриджа з навальним у темпі покером. Після одного особливо зухвалого блефу він зауважив:

— Бридж — жалюгідний замітник розмови. Але жодна розмова не може дати такої насолоди, як ця гра — бо де ще можна здійснити такий блеф і вийти сухим з води?

Крістофер усміхнувся:

— Зважаючи на ті нечисленні розмови, які ви вели

тут, я б сказав, що ви частенько зазнаєте саме такої насолоди.

Що ж до Крістофера, то в нього в цій грі виявлявся якийсь особливий нюх; я помічав такий нюх в інших, але сам був абсолютно позбавлений його.

Поки тривала гра, всі мої страхи й підозри дрімали. Я забув про наше тривожне чекання в темряві. Можу додати також, що хоч мої партнери були, як то кажуть, «у формі», мені весь час щастило, і я виграв фунт стерлінгів.

Десь о пів на дванадцяту ми нарешті скінчили гру і розійшлися по своїх кімнатах. Я вже скидав був з себе піджак, коли Фінбоу раптом зупинив мене.

— Зажди, — сказав він. — Ходім краще покатаємось на човні — мені треба побалакати з тобою.

За будь-яких інших обставин я б запротестував, бо в такому віці, як мій, люди здебільшого вже не міняють своїх звичок, а прогулянки опівночі на човні ніколи не були моєю звичкою — принаймні відтоді, як мені сповнилося двадцять три роки. Але всі мої неясні сумніви й страхи знов наринали на мене після слів Фінбоу. Хвилювання й тривога можуть узяти гору над похилим віком, і я сказав досить щирим тоном:

— Чудово!

— Але доведеться почекати з півгодини, — стиха промовив Фінбоу, запалюючи сигарету, — поки ті молоді люди поснуть. Ти почитай що-небудь — зараз мені не хочеться розмовляти.

Я спробував читати «Дізраелі» Моруа, — цю книжку я поклав до валізки, від'їжджаючи з Лондона, — але вогник моєї свічки весь час миготів, а літери розпливалися в жовтому світлі, і до того ж, драма, про яку розповідалося в книжці, здавалася надто далекою й незначною проти події, учасником якої був я сам. Очі мої раз у раз відривалися від рядків і дивилися на трошки кінський, але вельми благородний профіль Фінбоу. Він сидів за туалетним столиком і записував щось на аркушику паперу. Знову й знову намагався я вчитатися в Моруа — та з дедалі меншим успіхом.

Нарешті Фінбоу тихо підвівся й прошепотів:

— Пора. Вийдім через веранду.

Тримавши черевики в руках, ми навшпиньки підійшли до дверей, тихо відчинили їх і вийшли на терасу.

— Почекай тут, — сказав Фінбоу. — Я піду по човен.

Його довга тінь зникла в кущах — він пішов праворуч, через сад. Місяць світив дуже ясно. Я трохи постояв у тіні під стіною будинку, а потім повільно рушив до того місця на березі, де Фінбоу міг би підібрати мене. Ступаючи, я раптом почув якийсь шурхіт у кущах і з завмиранням серця побачив, що за ними причаїлася чиясь темна постать.

Важко зберігати холонокровність у той день, коли одного з твоїх друзів було вбито і коли ти живеш з убивцею під одним дахом. Поява темної постаті в освітленому місячним сяйвом саду змусила моє серце спочатку завмерти, а потім шалено закалатати. Проте я зціпив зуби і мовчав, боючись, щоб інакше усі не дізналися про те, що я вночі кудись їздив із Фінбоу. Я змушував себе так само повільно йти до річки, весь час відчуваючи, що темна постать скрадається в кущах назирці за мною.

Діставшись до берега, я обернувся й став чекати свого переслідувача. Я був переляканий: того дня я вже бачив раз людину з кулею в серці. Темна постать вийшла з-за кущів і попрямувала до мене; я приготувався чинити опір.

Та за кілька секунд, коли місячне сяйво освітло незнайомця, я мало не розреготався. Це був Алоїзіус Беррел. Підійшовши до мене, він запитав:

— Куди це ви зібралися, містере Кейпл?

— Прогулятися на човні, — відповів я.

— Он як? — в голосі його забриніли грізні нотки.

— З містером Фінбоу, — невинно сказав я.

Обличчя Беррела розчаровано витягнулося.

— Н-ну, тоді це інша справа, — пробурмотів він.

Я почув приглушений плескіт — це веслував Фінбоу. Незабаром він підплив до берега.

— Добрий вечір, сержанте Беррел, — люб'язно привітався він.

— Добрий вечір, сер, — відповів Алоїзіус Беррел.

— Чи не міг би ти підтвердити сержантові Беррелу, що я не збирався тікати? — попросив я свого приятеля.

— Ми збираємося просто покататися на човні, — пояснив Фінбоу. — Нам, старим, перед сном потрібні фізичні вправи.

— О, прошу, прошу, сер, — сказав Беррел. — Спра-

ва, власне, в тому, що я вважаю за потрібне тримати будинок під наглядом, аби запобігти другому вбивству.

— Другому вбивству? — здивовано перепитав Фінбоу.

— Я майже переконаний, що перше було лише початком, — відповів Беррел, одразу збуджуючись. — План злочинця полягає в тому, щоб порішити усю компанію по черзі.

— О, треба відвернути це, — серйозно проказав Фінбоу. — Ви, очевидно, залишатиметесь десь тут, поблизу, поки що-небудь не трапиться?

— Авжеж, — відповів Беррел. — Я повинен знайти отой пістолет, і мушу бути на місці — на разі стануться якісь нові замах.

— Що ж, бажаю успіху, сержанте, — пробурмотів Фінбоу, сідаючи зі мною в човен.

Він мовчки веслував, поки ми не пропливли повз будинок, і, лише завернувши на Кендел-Дайк, дав волю сміхові.

— Йй-бо, я помру через отого сержанта, — вимовив він нарешті.

— Скорше, мабуть, я через нього помру, — сказав я сумовито.

— Та це ж таки справді чудово, Яне, — знову засміявся Фінбоу, веслуючи далі. — Видно, цей Беррел начитався книжок пана Вен-Дайна¹.

— Навіщо ти витягнув мене сюди? — запитав я. — Ми б могли з таким самим успіхом побалакати і в нашій кімнаті.

— Стіни там надто тонкі, — відповів він уже серйозно. — І в мене не було нагоди перевірити, як крізь них проходить звук. Тож я вирішив не ризикувати.

Широко загрибаючи, він веслував уздовж Дайка; ліворуч од нас на багато й багато миль простяглися поля, бліді у світлі місяця; де-не-де мерехтіли самотні вогники у вікнах будинків. Якби в мене було спокійніше на душі, я б, либонь, сидів і милувався цим мирним краєвидом, але зараз сонлива рівнина лише драгувала своїм спокоєм, контрастуючи з тривожними передчуттями, що мучили мене, поки я чекав страшної правди з уст Фінбоу. Я нетерпляче глянув на нього.

¹ Вен-Дайн — автор дешевих детективних історій.

Фінбоу тільки осміхнувся до мене і ще енергійніше завеслував проти течії. Намагаючись тримати себе в руках, я запалив сигарету. Нарешті ми підпливли до заростей очерету в гирлі Хайгем-Саунд. Через воду прокинута була золота місячна стежка, чітку лінію якої порушували самі темні плями латаття. Десь удаліні пролунав крик якогось дикого птаха.

— Та-ак,— сказав Фінбоу, опустивши весла,— в цьому вашому вбивстві справді є дуже дивні аспекти.

— Що тобі вдалося з'ясувати? — спитав я.

— На жаль, не дуже багато,— задумливо відповів він.— Я просто додав ще пару запитань до тих, які записав сьогодні вдень. І перше запитання таке: чому Тоня нервує не менше, ніж Евіс?

— Хіба ж вона нервує? — здивувався я.

— Ще й як! Тільки вона трохи менше це показує. Ось поміркуй сам. Коли ми сьогодні полуднували і Вільям щось сказав про вбивство — вона мало не скрикнула. А потім, коли Евіс сказала, що Роджер бував у Ніцці, вона дуже розхвилювалася. Ти чув, як Філіпп розповідав мені, що Тоня була чогось дуже знервована в перший же день, коли познайомилась з усіма. Чим це пояснити? І що сталося в Ніцці? Правда, можливо, Роджер тут ні до чого. Можливо, в неї просто якісь неприємні спогади про Ніццу — скажімо, там її залишив коханець, чи не вистачило грошей на губну помаду. Та що б там не було, я ладен закластися, що ця міс Тоня ховає від усіх дуже й дуже багато секретів, які стосуються її особисто.

— І ти вважаєш, що Філіпп знає те, що невідомо нам? — спитав я.

— Я вважаю,— всміхнувся Фінбоу,— що він знає навіть менше, ніж ми. Сьогодні вранці я сказав, що Філіпп, очевидно, не вбивав Роджера. Тепер я цілком певний цього.

— Чому саме? — мене його слова трохи діткнули. Звичайно, я був дуже високої думки про здібності Фінбоу, але ж зараз ішлося про те, що я бачив так само, як і він, і до того ж, я дуже добре знав усіх цих людей.— Знову твоя карколомна психологія? «Оскільки він любив свою двоюрідну тітку, коли йому було два роки, він не міг убити Роджера, коли йому сповнилося двадцять п'ять», так?

— Ні,— відповів Фінбоу, анітрохи не образившись.— Мої висновки ґрунтуються на цілком солідній і міцній основі, якщо, звичайно, волосся можна вважати за щось солідне і міцне.

— Ти знайшов чиєсь волосся на Роджері? — спитав я, відчуваючи, як мені мороз поза шкірою пройшов.

— Ні, звичайно,— відповів Фінбоу.— Який же дурень стане буцати свою жертву перед тим, як стріляти в неї? Але скажи мені, ти помічав коли-небудь, як Тоня гладить Філіппа по голівці?

Я зовсім розгубився, не розуміючи, який може бути зв'язок між цією дуже милою картиною й доказом непричетності Філіппа до вбивства. Але Фінбоу вже знову заговорив:

— Цікаво, що Тоня хоче вийти заміж за Філіппа негайно, не зволікаючи. Ти чув, як я запропонував їм поїхати на Балеарські острови? Ти, певно, вже здогадався — я хотів подивитись, як вони реагуватимуть на це. Вона хоче одружитися з ним негайно.

— А Філіпп? — поцікавився я.

— Це і його найбільше бажання, якщо взагалі можна говорити, що у Філіппа є якісь свої особисті бажання. Він — це нуль без палички. Але вона якщо захоче чого-небудь, то доможеться свого,— сказав він, втупившись поглядом у воду.

— Послухай, Фінбоу, ти підозрюєш Тоню?

— Це нечесне запитання,— лагідно покартав мене мій приятель.— Я розмовляю з тобою одвертіше, ніж будь-хто інший став би розмовляти на моєму місці. Я просто міркую вголос, щоб і ти чув мої думки. Не знаю, підозрюю я Тоню, чи ні. Мені відомо лише те, що вона дуже злякана і що вона збирається вийти заміж за Філіппа, як тільки зможе зтягти його до першого ж реєстраційного бюро. З другого боку, Евіс поки що не хоче одружуватися з Крістофером. І це дуже дивно.

— Май совість, Фінбоу,— запротестував я.— Ти робиш силу-силенну всіляких висновків на підставі того, що Тоня хоче вийти заміж. Але ж абсурдно робити такі самі висновки на підставі того, що Евіс цього не хоче. Не можна ж підходити до всього з однією міркою.

— Можна, — сказав він. — І власне, саме це я й збираюся зробити. Справа не в тому, бажають чи не бажають вони одружуватись, а в тому, що якимсь чином і це бажання, і небажання пов'язані із смертю Роджера.

В очереті повільно проплив лебідь, і його поява підсилила ще більше лиховісне звучання слів Фінбоу. Але тут я пригадав вогник сірника і жорстоку, криву посмішку, яку він на мить освітив.

— А ти помітив що-небудь, коли запаливав сигарету сьогодні ввечері? — вихопилосся в мене. — Коли Евіс заговорила про вбивство в темній кімнаті?

— Невже ти гадаєш, що я запалив тоді сірника випадково? — лагідно спитав Фінбоу.

— Отже, ти помітив вираз обличчя у Вільяма?

— Так, вираз його обличчя був досить... дивний.

— Він так ніби злорадів із чогось, — сказав я.

Обличчя Вільяма знов постало мені перед очима.

— А він таки злорадів, — промовив Фінбоу. Голос його був на диво стурбований. — І все ж мені щось тут неясне. Чогось мені бракує щоразу, коли я думаю про Вільяма. Я все відчуваю, ніби я вже бачив щось таке, що може довести або винність Вільяма, або його невинність. Причому це не пов'язане ні з відбитками його пальців, ні з тим, що він брав у руки румпель, ані з тим, що він ходив до своєї каюти, перше ніж ви всі зібралися. Ні, це щось зовсім інше; але я, хоч убий мене, не можу визначити, який саме факт випав з моєї пам'яті. В усякому разі, завтра я думаю завітати до клініки Гая.

Я зробив припущення:

— Щоб дізнатися, як ця історія може позначитися на майбутньому Вільяма?

— Ні, щоб дізнатися, — сказав Фінбоу спокійно, — якої був думки доктор Роджер Мілз про свого здібного молодого колегу доктора Вільяма Гарнета.

— Я ще ніколи не бачив, щоб посмішка так змінювала обличчя людини, як ото у Вільяма, — зауважив я.

— Я також... — Фінбоу занурив одну руку в воду і пустив човен на волю течії. — І все ж відчуваю, що якби я був хоч трошечки кмітливіший, мені не треба було б відвідувати клініку Гая.

— Так, — сказав я. Потім мені сплив на пам'ять ще один епізод, за столом. — А чому ти обірвав його так різко, коли ото за чаєм він заговорив про вбивство?

— Я все ж таки тільки людина, і не більше, — відповів Фінбоу, спокійно всміхаючись. — Я сердився на нього через те, що він становить для мене таку нерозв'язну загадку, — тим більше, коли я переконаний: відповідь на цю загадку сидить у мене ж у голові.

— А тепер ти знайшов цю відповідь? — спитав я.

— Ні, — сказав він, дивлячись мені в очі. — Але завтра знайду.

Він кілька разів змахнув веслами, а потім склав їх. Човен повільно плив униз, до Дайка. Якийсь час Фінбоу сидів, втупивши очі в дно човна, потім сказав голосом, який змусив мене здригнутися.

— В мене є ще одне питаннячко, на яке я хотів би дістати відповідь.

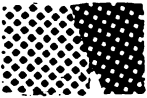
— Яке саме? — різко спитав я, відчуваючи, що нерви мої уже на волосинці.

Фінбоу пояснив:

— Ось воно: чому ці п'ятеро милих людей так люто ненавиділи Роджера?

Розділ восьмий

НА МАЙДАНЧУКУ ДЛЯ ГРИ В КРИКЕТ

 Наступного ранку, коли я прокинувся, Фінбоу в кімнаті вже не було. У мене трохи боліла голова, проте я відразу згадав про запитання, що його поставив Фінбоу, коли ми пливли назад, у бік вілли. Чому ці п'ятеро милих людей так люто ненавиділи Роджера? По дорозі назад я намагався вивідати відповідь на це у самого Фінбоу, але він так і не сказав мені нічого конкретного.

Підвівся я з важкою головою, і, поки вмивався й голився, думки мої все снували навколо цього питання. Власне кажучи, я не замислювався над ним — воно само уперто поверталось знову й знову, доводячи мене до нестями.

Коли я увійшов до їдальні, всі вже снідали. Я привітався до місіс Тафтс, яка у відповідь буркнула щось невиразне. Фінбоу зустрів мене напрочуд весело й бадьоро.

— Хелло, Яне,— сказав він.— А я оце розповідаю, що ти скаржишся на очі і що ми вирішили з'їздити до Лондона порадитись з окулістом.

— Атож,— похмуро погодився я.

— Дуже болять? — співчутливо спитала Евіс.

— Трошки. Я, власне, мав звернутися до лікаря ще перед поїздкою.

Мій і без того поганий настрій ще більше зіпсувався: Фінбоу міг би хоч попередити мене, що мені доведеться брехати.

— До кого ви маєте намір звернутись? — різко запитав Вільям.

— Я повезу його до свого приятеля, бо Янів окуліст, хоч і вельми заслужений, а лікує погано,— ввічливо зауважив Фінбоу.— Таке можна було б дарувати якому-небудь урядовцеві, що від нього однаково ніхто не вимагає ні здібності, ані вміння, але в медицині — це річ непробачна.

Вільям голосно засміявся. Мене це здивувало, на мою думку, дотеп Фінбоу був не такий уже й вдалий. Я не встиг, проте, замислитись над цим, бо в розмову втрутилась місіс Тафтс.

— Кінчайте вже нарешті свій сніданок, я хочу прибирати посуд.

Після сніданку Фінбоу почав квапити мене: він хотів встигнути на поїзд, що відходив з Поттера о 9.48. Бігти я не мав охоти, бо за довжелезним і худим Фінбоу мені, аж ніяк не довжелезному і не худому, важко було б встигати, і, до того ж, я уявляв собі, як сміятимуться з нас дачники, що вже сновигали по річці в моторках. А проте нам довелося-таки йти форсованим маршем. На стежці, що вела через поле, ми зустріли Алоїзіуса Беррела, який шанобливо всміхнувся до Фінбоу і підозріливо глянув на мене.

— Сьогодні він буде зайнятий офіційним слідством,— сказав Фінбоу, коли сержант залишився позаду.— Він збирається попросити коронера¹ відкласти розгляд справи ще на тиждень.

— Я розмовляв з ним перед сніданком,— вів далі Фінбоу.— Він був у начальника поліції графства і вони разом зателефонували у Скотленд-ярд.

¹ Коронер — судовий чиновник в Англії, який провадить розслідування у випадках насильницької або наглої смерті.

Це повідомлення занепокоїло мене.

— Які ж це матиме наслідки?

— Для нас — головне ті, що сьогодні ж ми мусимо відвідати Скотленд-ярд, — відповів Фінбоу.

Поки, вибиваючись з останніх сил, я трюхикав поруч з Фінбоу, у мене не було часу для тривожних роздумів, але як тільки ми опинились у поїзді, що поволі рухався рівниною в бік Столхема, занепокоєння знову охопило мене.

— Чому ти сказав, що вся ця п'ятірка ненавиділа Роджера? — стурбовано запитав я.

— А ти гадаєш, я помиляюсь? — мовив він.

— Не знаю. У мене таке відчуття, ніби я потрапив у вир і кружляю на одному місці, — безнадійно відповів я. — Але ж ти не хотів сказати, що вони змовились між собою вбити Роджера — всі п'ятеро?

— Любий Яне, — засміявся Фінбоу. — Ти міг би стати гідним партнером Алоїзіуса Беррела. Яка чудова ідея! У вбивстві підозрюють п'ятох. Хто вчинив його? Відповідь — всі. Звичайно, таке теж буває, але в даному випадку сталося інакше.

— Що ж ти маєш на увазі, кажучи, що всі вони ненавиділи Роджера? — наполягав я.

— Тільки те, що вони його таки ненавиділи, — відповів Фінбоу.

— Звідки це тобі відомо?

— А ти подивись на них. Невже ти вважаєш, що вони поводяться як люди, які щойно втратили найдорожчого друга?

У мене майнув проблиск надії.

— Ти рідко помиляєшся в людях, Фінбоу, — мовив я, відчувши не тільки полегшення, але навіть і гордість. — Однак я певен, що цього разу ти не маєш рації. Візьми, наприклад, мене. Адже ти не можеш сказати, що я ненавидів Роджера. Навпаки, я дуже любив його.

— Не заперечую.

— І ось тепер, коли його вбито, я зовсім не сумую так, як мав би. І якщо я тривожусь, то більше долею Евіс і тим, як вона все це сприймає. Деякі речі мене смішать, деякі цікавлять — так ніби Роджер зовсім і не помирав. А відтоді, як він помер, не минуло ж іще й доби.

— Легкість, з якою ми сприймаємо нещастя інших,— задумливо мовив Фінбоу,— є однією з найбільших милостей, що їх дарує нам життя. Все, що ти кажеш,— чистісінька правда. Твоя поведінка в цій ситуації абсолютно нормальна. Тебе смішить безглуздість Беррела і місіс Тафтс, тебе цікавлять мої теорії — так само як цікавили б і усякі інші інтелектуальні проблеми,— ти дбаєш про своє здоров'я і боїшся застудитись, виходячи пізно ввечері на прогулянку, і ти з насолодою з'їдаєш добрий сніданок. Усе це ти робиш так, ніби Роджер досі живий і здоровий і спокійнісінько обдирає заможних пацієнток на Гарлей-стріт. Але мені хотілося б знати, що ти відчуваєш, коли згадуєш про його смерть?

Я спробував відповісти абсолютно щиро.

— Я уявляю його в найбільш звичайній для нього ситуації. Ну, наприклад, як він галасливо грає в бридж. Я шкодую, що його вже нема серед нас, і коли думаю про це, то в мене стискається серце,— сказав я.— Власне, тому, очевидно, що вже ніколи я не побачу його, тому, що мене позбавили товариства такої милої людини.

— Як на представника твого покоління, ти, Яне, навдивовижу щирий,— сказав Фінбоу.— Саме в такий спосіб всі ми реагуємо на смерть близького знайомого. Адже це почуття егоїстичне: хтось, хто вмів розважати тебе й бути для тебе корисним, більше цього вже робити не може. Але інші твої приятелі реагують на цю смерть інакше.

Я спробував пригадати все, що відбувалось учора.

— А що вони такого казали? — спитав я.

— Ну, невже ти вважаєш, що Тоня поводитьсь саме так, як мусила б поводитись, дізнавшись про загибель малознайомої людини? Якби за цим не ховалося нічого іншого, вона відчула б тільки легенький сум — не більше. Молоді дівчата такого гатунку не впадають у відчай через те, що хтось застрелив майже незнайому їм людину. А подивись-но на неї,— вона ж по-справжньому налякана. Чого вона боїться? Чому вона горнеться до Філіппа, немов шукаючи в коханні порятунку від свого страху? Чому, ледве заходить мова про вбивство, вона починає грати на роялі? Я не знаю, чого саме Тоня боїться, але знаю, навіщо вона грала на

роялі: бо інакше їй не вдалося б приховати мстивого вогника в своїх очах.

В моїй уяві виникли ті різнобарвні очі. Фінбоу тим часом вів далі:

— А Евіс? Вона плаче, але не тоді, коли треба. Вона боїться, також боїться, але з якоїсь дивної, незрозумілої ще для мене причини. Ти, звичайно, можеш сказати, що їй шкода людини, яка колись кохала її. Молоді дівчата нехтують своїх залицяльників, поки ті живі, і розчулено згадують про них, коли вони мертві. Евіс розуміє, що повинна бути засмучена; вона вважає, що мусить поводитися так, наче Роджер був її коханим. Тим-то вона плаче і час від часу трагічно зітхає. Але все це фальшиве, Яне. Вона просто грає.

— Як ти можеш говорити так! — обурено вигукнув я.

— Можу, — серйозно відповів Фінбоу. — Пам'ятаєш ту мить, коли я запалив сірника і ми обоє побачили Вільямове обличчя? Знаєш, на чиє обличчя я насправді хотів подивитись?

У мене поза-спиною пройшов мороз, неначе у вагоні раптом стало холодно.

— Ні, не знаю, — відповів я.

— На обличчя Евіс, — мовив Фінбоу.

— Але ж саме вона в ту мить з таким сумом згадувала про Роджера, — запротестував я.

— Тим-то я й хотів подивитись, чи вираз її обличчя відповідає засмученим інтонаціям голосу. Евіс сиділа позад мене, але над каміном висіло дзеркало.

— Ну і який у неї був вираз? — спитав я.

— Такий, ніби вона тільки от розчавила ногою таргана. Огида, жах і водночас задоволення, — спокійно відповів він.

— Це неймовірна річ!

— Евіс дуже приваблива дівчина, — сказав Фінбоу без будь-якого видимого зв'язку з своїми попередніми словами. — І вельми здібна актриса. Але я ніяк не второпаю, чого саме вона так боїться.

Ми під'їздили до Норс-Уолшема, і Фінбоу задивився на ліси та поля, що проносились за вікном.

— Лише абсолютно рівнинний краєвид чогось вартий, — сказав він. — А в цьому надто вже чути близь-

кість міста. Я дуже люблю болотяний пейзаж, особливо взимку. Найкращі ж місця для мене — рисові поля в Китаї і транссибірська залізниця, бо там пейзаж завжди один і той самий.

Мене не цікавили протиприродні естетичні уподобання Фінбоу, і тому я сердито запитав:

— А якої ти думки про інших — про Крістофера й Філіппа?

— Філіпп взагалі нездатний на жагучу ненависть, — посміхнувся Фінбоу. — А втім, здається, і на палке кохання теж. Тоня незабаром у цьому пересвідчиться. Цей хлопець народився для романтичних любовних пригод, які починаються на мансардах Монмартра, а закінчуються при зіткненні із справжнім життям. Пам'ятаєш мою вчорашню розмову з ним? Він дуже милий, але й на диво безхарактерний. Проте, якщо він може когось не любити, то Роджера він таки не любив. Пам'ятаєш, як він читав учора газетний звіт про вбивство?

— Так, — сказав я, — Я вже чекав, що хто-небудь з них обуриться, але вони почали жартувати.

— Але хто перший задав цей жартівливий тон? — спокійно запитав Фінбоу. — Тон, яким розмовляють про щось досить смішне, але не варте особливої уваги? Ні, смерть Роджера засмутила Філіппа не більше, ніж, скажімо, місіс Тафтс. І таким самим тоном він розповідав мені, що Роджер не сподобався Тоні. Власне, він дав мені зрозуміти, що був би дуже здивований, якби сталося інакше.

Мене з дитинства обурюють несправедливі твердження. Тому я запротестував:

— Але ж все це дрібні факти, Фінбоу! Це ж не підстави для того, щоб обвинувачувати людей у вбивстві.

Фінбоу посміхнувся.

— А ти гадав, що вони бігатимуть, вищиривши зуби, і гарчатимуть при цьому? Свої висновки я можу робити лише на підставі дрібних фактів. Адже ми маємо справу з живими людьми, а не злочинцями, що ілюструють кримінальні теорії Алоїзіуса Беррела.

— Ну, а Крістофер? — спитав я, остаточно спантеличений.

— Крістоферові пощастило і в роботі, і в коханні, і йому сам бог велів бути веселим і бадьорим. Але, як

джентльмен, він не афішує свою радість. Пам'ятаєш, як він згадував про Сан-Пеллегріно і про Роджера? — запитав Фінбоу. — І згодом, під час обіду, коли він поцікавився, куди подівся судовий журнал? Він цілком байдужим тоном зауважив, що Роджер вважав себе за гумориста. Щоправда, наприкінці він додав: «Бідолаха», але я певен, що це було сказано лише для гідиться. Пам'ятаєш?

Я пам'ятав. В обох випадках Крістоферів голос звучав рівно й сухо.

— Він, власне, і не прагне вдавати дуже засмученого, — закінчив Фінбоу, — але мені здається, що свою байдужість він демонструє надто підкреслено і тому непереконливо. А Вільям... Навіть ти, Яне, мусиш погодитися з тим, що Вільям не дуже любив Роджера.

Я знову побачив вираз Вільямового обличчя при світлі сірника.

— Так, тут я з тобою згоден, — мовив я. — Але якщо все так, як ти кажеш, чи можеш ти все ж таки пояснити, чому вони всі ненавиділи Роджера?

— Мене починає цікавити, що за один був той Роджер, — відповів Фінбоу.

На вокзалі у Норвічі він придбав книжку «Юдіф Парі» і вручив її мені.

— Грубшої книжки мені тут не вдалося дістати, — мовив він. — Сподіваюсь, вона зацікавить тебе.

— Чого це? — спитав я.

— Бо я хочу спокійно поміркувати, — посміхнувся він у відповідь. — Крім того, я купив ще пару газет, побачимо, чи є в них що-небудь про вбивство. А взагалі, мені слід було б на пару годин забути про цю історію і почитати давніх китайських поетів. В детективних романах, якщо я не помиляюсь, позитивні герої завжди роблять щось подібне. Та всі вони більше недомки. Ми не можемо керувати нашими думками так, як нам хочеться. Читаючи китайські вірші, я неодмінно натрапив би на якесь слово, що нагадало б мені про Евіс чи Вільяма. І я почав би знову сушити собі голову над цією проблемою.

На шляху від Норвіча до Ліверпуль-стріт Фінбоу заговорив лише один раз. Минаючи Кембрідж, ми поба-

чили тонкі гостроверхі вежі каплиці Королівського коледжу, і зморшка на чолі Фінбоу розгладилася.

Він лагідно усміхнувся і сказав:

— Честолюбною мрією всього мого життя було перевернути цю химерну споруду догори ногами.

Я здивовано глянув на нього. Вихованець оксфордського Трініті-коледжу, я завжди вважав цю каплицю єдиною спорудою в Кембріджі, з якою Оксфорд не міг конкурувати. Я знав, що Фінбоу закінчив Королівський коледж, і тому чекав від нього слів захоплення, на які ця каплиця, безумовно, заслуговувала. Але Фінбоу тільки буркнув:

— Вона виглядала б тоді далеко краще, — і знову надовго замовк.

Через чверть години після того, як поїзд зупинився на станції Ліверпуль-стріт, ми вже блукали коридорами клініки Гая, де Фінбоу хотів знайти свого приятеля професора Бутбі.

Фінбоу належав до того цікавого різновиду англійців, які, не посідаючи становища, не маючи грошей, а часом навіть і фаху, почувають себе цілком вільно в найрізноманітніших прошарках суспільства. Вони вештаються по клубах Блумсбері, не маючи ніякого потягу до літератури, вони обідають з ученими чи міністрами, хоч ніколи в житті не бачили спектроскопа і не виставляли своєї кандидатури на виборах, їх з однаковою теплотою вітають фінансисти і актриси. Я не належав до цього типу людей, а тому трохи заздрив Фінбоу, що провадив таке життя відтоді, як йому сповнилося двадцять років; але вже кілька разів мені доводилося в душі благословляти його за те, що він має таке широке коло знайомих.

Бутбі ми знайшли в палаті. Він сидів за невеличким столиком і бадьоро гримав на якогось змарнілого чоловіка з пригніченим виразом на обличчі, що стояв перед ним.

— Ви ще не помираєте. Забирайтеся геть, і щоб я не бачив вас раніше, як через рік.

Мені ще ніколи не доводилось бувати в громадській лікарні, і на мене справили гнітюче враження довгі ряди ліжок, вкритих сірими коцями. Мене здивувало також те, що Бутбі не намагався приховати свого веселого настрою. Випроваджуючи отого змарнілого па-

цієнта, гримаючи на молодого лікаря чи вітаючи Фінбоу, він усе мав вигляд капітана крикетної команди, який хоче трохи пожвавити гру. Енергією аж пашіло від цього лисого чоловічка.

— Хелло, Фінбоу! Що сталося? — гукнув він здаля.

— Дякувати богові, нічого, — відповів Фінбоу. — Знаєте, у мене завжди складається враження, що, потрапивши раз сюди, живим би я вже не вийшов.

Бутбі весело зареготав.

— Ну тоді чого ж вам треба від мене? — спитав він не дуже чемно, але якось по-товариському. — У мене нема часу теревені правити. Я мушу працювати.

— Це містер Кейпл. Професор Бутбі, — спокійно відрекомендував нас одне одному Фінбоу. — У мене серйозна справа, Бутбі. Ми приїхали сюди з приводу вбивства Мілза.

Пташині очиці Бутбі округлились під кущистими бровами.

— Невже ви причетні до цього? — спитав він.

— Так, — мовив Фінбоу. — Кейпл був на яхті, коли це трапилось.

— То чим же я можу вам допомогти? — запитав Бутбі.

Дивлячись на нього, я думав, що цей галасливий, життєрадісний чоловічок, напевно, прекрасний факхівець.

— Я хотів би почути, якої ви думки про Мілза як про лікаря, — дуже спокійно відповів Фінбоу.

Бутбі зайшовся реготом.

— Про мертвих, звичайно, негоже говорити погано. Крім того пообіцяйте, що нікому не повторите того, що я сказав, бо інакше мене можуть вигнати з роботи. Так от, з вашого Мілза товариш, може, був і нічого, але лікар він був нікудишній.

— Як же йому пощастило набути репутації такого чудового спеціаліста? — спитав Фінбоу.

Бутбі знову засміявся.

— Трохи винахідливості, трохи щастя і дуже багато енергії. Два чи три роки тому він опублікував цікаву роботу у співпраці з молодим Гарнетом. Цей Гарнет, мабуть, дуже здібна людина, бо навіть Мілз не спромігся зіпсувати його концепції.

Фінбоу зацікавлено кинув «он як» і швидко додав:

— Послухайте, а хто детальніше обізнаний з тим, яку саме частку роботи виконав Гарнет? — Тут він притишив голос і пояснив: — Є підозра, що він причетний до цього вбивства.

Бутбі свиснув.

— Ого! У мене тут двоє молодих лікарів працюють над тією самою проблемою, що і Мілз із Гарнетом. Обидва дуже здібні, але один з них такий нервовий, що з нього жодного слова не витягнеш. Зате другий — живіший. Його прізвище Парфіт. Зараз я звелю покликати його.

Парфіт виявився худорлявим юнаком у величезних рогових окулярах.

Бутбі галасливо повідомив його:

— Послухай, Парфіте, оцей-от містер Фінбоу хоче довідатись, якої ти думки про працю Мілза і Гарнета.

Парфіт гірко посміхнувся і сказав:

— Мілз був лікарем, а Гарнет — учений.

— Здається, ви вкладаєте в слово «лікар» досить зневажливий зміст, — зауважив Фінбоу.

— Як і годиться, — відповів Парфіт.

Бутбі зареготав.

— Ви знайомі з Гарнетом особисто? — спитав Фінбоу.

— Я розмовляв з ним про його роботу, — сказав Парфіт. — Проте в дружніх стосунках ми не були.

— Як я зрозумів, ви працюєте в одній галузі? — спитав Фінбоу. — До кого ж тепер перейде клієнтура Мілза? Чи не до вас?

— Тим часом ні, — Парфіт протер товсті скельця окулярів і замислено додав: — Вона могла б перейти до Гарнета, якби він відмовився від своєї посади у Фулertonському інституті — він там нещодавно влаштувався.

— Он як! — здивувався Фінбоу. — А якби він відмовився, то яку мав би з цього вигоду?

Тут Парфіт щось запідозрив і несподівано спитав:

— Гарнет був на яхті під час вбивства Мілза?

— Так, був, — відповів Фінбоу.

— В такому разі я більше не можу давати вам ніяких відомостей, — заявив Парфіт.

Я помітив, як на обличчі Фінбоу злегка напружилися м'язи.

— Хіба ви не розумієте, що й так уже розповіли досить багато,— лагідно мовив він.— До того ж, про решту я можу дізнатись і без вас — тільки навіщо вам примушувати мене до зайвої роботи?

В розмову втрутився Бутбі:

— Не будь мелодраматичним ослом, Парфїте. Якби ви, молоді лікарі, знали про людей стільки, скільки знає Фінбоу, то з вас було б щось путнє. На підставі того, що він у тебе вивідав, Гарнета вже можна повісити, а разом і тебе, якщо не встерешся.

Парфїт почервонів, а Фінбоу поновив атаку:

— Яку вигоду мав би Гарнет, якби йому дісталася практика Мілза на Гарлей-стріт?

Парфїт кисло відповів:

— Він заробляв би на рік п'ять тисяч фунтів замість кількох сотень. І був би до кінця життя людиною забезпеченою. Щоправда, йому б довелося відмовитись від наукової кар'єри. Але більшість лікарів погоджується на це без особливих докорів сумління;— глузливо закінчив він.

— Так,— мовив Фінбоу.— І ще тільки одне запитання: який характер мало співробітництво Гарнета з Мілзом?

— То було чисте шахрайство,— з несподіваною запальністю відповів Парфїт.— Гарнет не мав грошей, а хотів зайнятися науковими дослідженнями. Мілз дізнався про це, виклопотав для нього якусь стипендію, а потім привласнив половину слави, яка належала одному тільки Гарнетові. Мілз не написав жодного рядка. В науці він був закінчений дурень, і всі його галасливі сентенції були або хибні, або просто безглузді.

— А проте вони обидва підписалися під тією працею,— сказав Фінбоу.— Таке хіба практикується, Бутбі?

— Іноді старі, заслужені вчені публікують дослідження в співавторстві з молодими спеціалістами, що працюють під їхнім керівництвом. Але, як правило, вони докладають до цього і своїх зусиль.

— Та Мілз у науці був як баран в аптеці,— запротестував Парфїт.— І хоч у цій праці він не брав ніякої участі, це, проте, не перешкоджало йому — після опублікування — часто називати її «своєю»! Коли Гарнет

не приходив на які-небудь наукові збори, Мілз брав слово й починав розводити теревені про «свої результати». Боже, як це було гидко!

— А що він говорив про Гарнета в його присутності? — спитав Фінбоу.

— Він демонстрував його як приклад, що ось, мовляв, яких висот може досягти здібний юнак під керівництвом справжнього науковця. На місці Гарнета я б цього Мілзові не дарував.

— Хто його зна,— стиха пробурмотів Фінбоу.— Ну, гаразд. Оце й усе, що я хотів дізнатися. Щиро вам дякую. Ви дали мені багато цінних відомостей. На все добре. До побачення, Бутбі. Я вас поважаю, але сподіваюсь, ніколи не потраплю до вас у пазури.

Коли ми вже сиділи в таксі, що везло нас до Скотленд-ярду, Фінбоу гнівно кинув:

— Підлий нікчема.

— Сподіваюсь, ти маєш на увазі...— нерішуче мовив я.

Фінбоу був збуджений далеко більше, ніж завжди. Він пояснив свої слова:

— Отепер мене вже анітрохи не дивує те, що твої молоді друзі радіють із смерті Роджера. От сучий син! Такий привітний, такий щирий, так допомагає молодим, а насправді, поплескуючи їх по плечу, краде їхню працю... і все це робиться в такій собі жовіальній, старосвітській, діккенсівській манері.— Тут він опанував себе і заговорив спокійніше: — Ну, гаразд, всі ми маємо свої вади. Але найбільше ненавиджу й боюсь я отакої, як у вашого Роджера, напівусвідомленої нечесності, прихованої під машкарою Санта-Клауса.

— А що ти скажеш про Вільяма? — поцікавився я.

— Щиро кажучи, він мене турбує,— визнав Фінбоу.— Ясно, що він мав право стати вбивцею. В усякому разі, я тепер розумію, що за людина був Роджер. Це полегшить нам наше завдання: докопатися до мотивів злочину. Який же він був падлюка! — Фінбоу усмінувся так, ніби дивився на світ з якоїсь верховини і бачив унизу щось досить кумедне.— Один вчений якось розповідав мені, що поміж науковців стільки ж дріб'язкового безчестя і підлого ошуканства, як і поміж фінансистів. І, мабуть-таки, він мав рацію.

Коли ми прибули до Скотленд-ярду, Фінбоу залишив мене в таксі, а сам пішов поговорити з інспектором поліції Алленом, який також належав до числа його давніх знайомих.

Він повернувся лише за годину, і мені ледве вистачило терпцю дочекатися його. Однак тон, яким Фінбоу наказав шоферові їхати до «Лордз» — стадіону з майданчиком для гри в крикет, — одразу примусив мене забути про своє довге чекання, бо я зрозумів, що візит дав добрі наслідки.

— Та-ак! — мовив він, вмощуючись на сидінні. — Оце називається змістовно проведений день.

— Що ж нового? — запитав я.

— Я переконав Аллена, що в разі він не має наміру приїхати до нас власною персоною, то поки що не варто надсилати до Норфолка і нікого з його хлопців. Можливо, завтра вранці він навідається до нас, щоб подивитись на яхту і труп. А тим часом справа залишається в руках Алоїзіуса Беррела, благослови його господь. Крім того Аллен пообіцяв з'ясувати для мене декілька фактів.

— Чудово! — із запалом вигукнув я, бо не міг без жаху думати про безжалісні методи роботи професійних слідчих.

— Як же тобі пощастило досягти цього?

— А я змаював їм усю ситуацію. Ясно, що зараз вони втручатися не можуть, — відповів Фінбоу.

— Що ж ти просив їх з'ясувати?

Фінбоу посміхнувся.

— По-перше, як саме міс Тоня Джілмур навчалась музики в Ніцці і як Роджер проводив там свою відпустку. Сподіваюся, між цими двома фактами виявиться певний зв'язок. По-друге, треба з'ясувати, як саме сформульовано пункти заповіту, згідно з якими Евіс і Роджер отримують спадщину.

Відчай і обурення водночас охопили мене.

— Але ж ти нацькував їх на Евіс! — вигукнув я.

— Любий Яне, невже ти гадаєш, що якби я їм не сказав, вони самі б не додумалися до цього через півгодини? Це ж тобі не гра в хованки з оперетковими полісменами. Аллен — це не Алоїзіус Беррел. Навпаки він дуже розумна людина, — спокійно відповів Фінбоу. — Але можеш бути певний, що я розплутаю цілу

справу ще до того, як вони зберуть усю потрібну їм інформацію.

— Пробач,— промимрив я.— Ти маєш рацію. Але Евіс...

— Ця надзвичайно приваблива молода жінка, в разі потреби, зуміє сама постояти за себе,— мовив Фінбоу.— Крім того, у неї є розрадники: Крістофер і ти.

Я посміхнувся, але одразу ж згадав, що нас везуть на стадіон «Лордз».

— Чому ми ідемо на стадіон? — поцікавився я.— Там же сьогодні нема ніякого матчу.

— Саме тому й ідемо, що нема ніякого матчу,— відповів він.— Відтоді, як крикет став грою для професіоналів, людині із смаком залишається тільки ходити на порожній стадіон, щоб з жалем згадувати про минуле. Або ж принаймні дивитись матчі другорозрядних команд, із сумом міркуючи про майбутнє.

— Тобто ти хочеш сказати, що везеш мене на порожній майданчик для крикета? — недовірливо спитав я.

— Саме так,— відповів він.

Ми усілися в кутку майданчика між «таверною» і «павільйоном». Вітер ледь ворухив траву і меланхолійно світило бліде сонце. Величезне табло навпроти було безнадійно чисте, немов матч з крикета щойно закінчився, а рахунок так і не був відкритий.

— Ти, мабуть, на сьомому небі від щастя,— кисло сказав я,— бо домігся-таки, що я сиджу тут, як ідіот.

— Я й справді щасливий,— відповів він.— І щастю моему не було б меж, якби я міг ще дістати трошки окропу на чай. Найбільша втіха для людини, на мою думку,— це пити найкращий у світі чай на порожньому майданчику для крикета.

— Я завжди знаю, коли твій мозок працює особливо напружено,— мовив я,— бо саме тоді ти верзеш найбільші дурниці. Послухай, мій дорогий, якої ж ти все-таки думки про Вільяма? Це він убив Роджера?

Фінбоу спохмурнів.

— Я все намагаюсь пригадати одну деталь, яка може мати вирішальне значення. Я чомусь переконаний, що Роджера вбив не він, але чому саме я переконаний у цьому,— далєбі, не знаю. Всі обставини вказують на те, що це мусив би зробити саме він. Мотивів

для цього більше ніж досить. Вбивство заради кар'єри або з помсти: Але чи досить сильні ці мотиви? Так, якщо зважити на холоднокривну вдачу Вільяма. Факти свідчать проти нього, але в такій самій мірі і проти інших. Якою була його поведінка після вбивства? Вона могла б цілком підтвердити теорію про те, що вбивство вчинив саме він. А його вдача? У нього ясний, тверезий розум вченого-дослідника, тобто саме те, що потрібне для успішного виконання вбивства. Звичайно, якщо ми припустимо, що він убивця, у нас залишиться ще багато нез'ясованих фактів. Однак для судового слідства ці факти мали б лише другорядне значення.

Фінбоу втупився очима в бар'єр трибуни і раптом стиха вилаявся.

— Та-ак! — мовив він. — Тепер я знаю, чому весь час був переконаний у тому, що Вільям не вбив Роджера.

Я знову пригадав жорстоку посмішку на вольовому обличчі Вільяма, коли його зненацька освітив вогник сірника.

— Ти певен цього? — спитав я. На мою думку, все свідчить проти Вільяма. Пам'ятаєш, що ми побачили, коли ти запалив сірника? Пам'ятаєш посмішку на його обличчі?

Фінбоу відповів:

— Власне, я саме пригадав інше — усмішку на обличчі мерця.

Розділ дев'ятий

ФІНБОУ РОЗТЯГУЄ ЧАС

Майданчик для гри в крикет враз здався мені чимсь далеким і нереальним, коли я приголомшено повторив слова Фінбоу:

— Усмішка на обличчі мерця...

Перед моїми очима виникла картина, що, як це трапляється уві сні, була надто яскрава, щоб бути правдивою: Евіс стискає мою руку і показує на цівку крові й мертве Роджерове тіло.

Фінбоу вів далі:

— Коли я побачив мертвого Роджера, мене вразила його усмішка. Проте розв'язати її загадковість я вирішив згодом. Думаючи про Вільяма, я весь час був переконаний, що існує якийсь доказ на користь того, що вбивця — не він. Я створив для себе певну гіпотезу, яка пояснювала, звідки взялася та усмішка, і Вільям у ту гіпотезу не вмщувався. Отже, хоч і не знаючи, чому саме, я не міг повірити в його винність.

— А я все ж не можу забути Вільямової посмішки, — заперечив я.

— А хіба ж ти на місці Вільяма не був би задоволений, що Роджер убитий, що вбито людину, яка щодо тебе не була навіть елементарно чесною? Безперечно, Роджер весь час удавав, ніби він широко зацікавлений у Вільямовій кар'єрі. Ба навіть більше: він, видно, і сам себе переконав у цьому. Такий вид нечесності ніколи не буває цілком свідомий. Мабуть, Роджер подобався б нам більше, якби він був звичайнісінький пройдисвіт, що в душі сміється з того, як здорово він обдурює Вільяма. Оскільки ж усе це мало інший вигляд, то, гадаю, Роджер жирів на Вільямовій праці, переконуючи самого себе у власній шляхетності. Тож чи не здається тобі, що Вільям мав усі підстави радіти з приводу Роджерової смерті?

— Так, ти маєш рацію, — повільно відповів я.

Якийсь час Фінбоу щось обмірковував, потім, діставши сигарету, сказав:

— Звичайно, Вільям також не святий. Це людина надзвичайно вольової вдачі, людина, що поставила собі за мету блискучу кар'єру. З другого боку, він ще мало розвинений в емоційному плані. Як ти, певно, зауважував, він боїться дівчат, майже ніколи не звертається до них. Художня література не приносить йому насолоди — він читає науково-популярні книжки. Як і багато його колег-учених, він усе ще дивиться очима п'ятнадцятилітнього юнака на все, за винятком своєї галузі науки.

— Ну, не всі вчені такі, — заперечував я.

— Певно, що не всі, — погодився Фінбоу. — Візьми старого... (і він назвав ім'я, відоме всім, хто хоч трохи цікавиться новітніми досягненнями ядерної фізики). Він повноцінна людина, з якого боку на нього не гля-

нути. Але він — виняток, а Вільяма винятком не назвеш.

— Так-таки й не назвеш? — здивувався я. — Згоден, Вільям людина трошки холодна, але він чудово знається на різних буденних речах. Люди, про яких ти казав, і справді живуть тільки в межах своїх лабораторій. А Вільям, навпаки, любить спорт, захоплюється веслуванням...

— Мій дорогий Яне, — перебив мене Фінбоу, — коли я кажу «однобока людина», то ти не повинен думати, що я маю на увазі комічну постать із сатиричного журналу — неуважного професора, що забуває про їжу і тому подібні дрібниці. Власне, такий учений-експериментатор, як Вільям, просто повинен уміти керувати яхтами й ремонтувати автомобілі. Я мав на увазі однобокість психологічну. Я хотів сказати, що така людина почуває себе в своїй стихії, коли має справу з речами, і взагалі всюди, де може застосувати науковий спосіб мислення, але вона боїться емоцій і інших людей, розгублюється, потрапляючи в такі життєві ситуації, які нам здаються найбільш прийнятними й привабливими. Така людина може «бувати в товаристві», але вона не знає, що таке флірт, роман, кохання. Тепер ти розумієш, що саме я мав на увазі?

Я подумав, що ця теорія й справді може пояснити, чому Вільям, який узяв на себе провід всією нашою компанією після вбивства Роджера, ставав по-хлопчакому несміливий і недорікуватий, залишаючись сам на сам з Евіс. Бо в першому разі ситуацію можна було розглядати як наукову проблему, тоді як Евіс належала до світу, що перебуває за межами систематизації і точного розрахунку.

Я кивнув головою, признаючи рацію Фінбоу.

— Вільямів розум чудово витренований і пристосований до своєї роботи, і Вільям безмежно й егоїстично вірить у власний розум і в себе, — вів далі мій приятель. — Скеровуючи всю свою емоційну енергію й розумові здібності в одному напрямку, такі люди, як він, домагаються великих успіхів. Крім того, Вільям належить до тих учених, які щиро радіють, коли завдяки якійсь несподіваній нагоді у них з'являється змога зробити стрибок вперед у своїй кар'єрі й здобути ширше визнання. Отож нічого дивного, коли, черкнувши

сірником у темній кімнаті,— тут Фінбоу запалив сигарету, немовби, щоб краще пригадати той момент,— ми ловимо Вільяма на тому, що він радіє із смерті свого скривдника, радіє з того, що майбутнє буде тепер для нього безхмарне.

— Якщо цей твій Вільямів портрет відповідає дійсності, то мушу визнати, що як людина, він мені більше не подобається,— сказав я.

Фінбоу лагідно всміхнувся й відповів:

— Такі люди, як Вільям, можуть бути менш приємні в співжитті, ніж добренькі старі нероби на зразок нас з тобою, Яне, але від них світ має куди більше користі.

— Мабуть, ти таки не помиляєшся щодо нього,— відказав я, неохоче визнаючи, що Фінбоу має рацію.

— Авжеж, не помиляюся,— промовив Фінбоу якось неухважливо.— Вся його поведінка після вбивства свідчить, що він за людина. Він узяв на себе керівництво на яхті, бо знав, що в десять разів енергійніший від будь-кого з вас. Він зробив кілька вельми розумних висновків щодо вбивства, бо мислить аналітично. Його дратує моя присутність тут, бо він гонористий молодик і хоче, щоб тільки до нього зверталися по поради, як до якогось інтелектуального авторитета. І він посміхається в темряві, бо, цілком природно, ненавидить Роджера більше, ніж будь-кого на світі. Все це поступування повністю відповідає його вдачі.

— А як же пояснити оту обставину, про яку ти згадував учора ввечері,— чому він з'явився тоді на палубі в штанях і пішов униз, у свою каюту? — спитав я.

— На це потрібне досить складне пояснення, але серйозної загадки ця обставина не становить. Поясню тобі при чашці чаю,— відповів Фінбоу.

Я захопився за інший факт, на мою думку, досить важливий.

— Але чому ж він заявив, що вбивство сталося десь після 9.15? Чи не хотів він тим самим зняти з себе підозру?

— Мій дорогий Яне,— усміхнувся Фінбоу,— обговорюючи вбивство, він ставився до нього, як до наукової проблеми. Йому здавалося неправдоподібним, що річка могла текти більш як чверть милі по прямій лінії, отже, він і виходив з цього припущення. Та внаслідок

дивного збігу обставин виявилось, що це був єдиний прямий відтинок річки і притім — досить довгий. Вільям не знає цієї річки; якби ми самі не глянули на карту, то теж дійшли б висновку, що вбивство сталося десь між 9.15 й 9.25.

— В такому разі, — сказав я, подумавши, — вбивця, очевидно, цілком свідомо обрав саме це місце, щоб кожен з тих, хто був на яхті, мав досить часу здійснити злочинний намір.

— Так, — пробурмотів Фінбоу. — Хотів би я знати всі причини, внаслідок яких був обраний саме цей, а не інший відтинок річки. В усякому разі, з Вільяма ми знімаємо підозру. Сподіваюсь, ти згоден з цим?

— Але ти ще не пояснив мені, чому усмішка на обличчі Роджера свідчить про те, що Вільям не вбивав його, — сказав я.

Все, що Фінбоу говорив про вчинки Вільяма, було правильне, і для мене переконливе, однак у чому полягає остаточний доказ його невинності, я зрозуміти не міг.

— Що ж до трупа, то найцікавішою рисою його була, звичайно, ота дивна усмішка, — промовив Фінбоу, кладучи свою довгу ногу на сидіння перед собою й втуплюючись поглядом у далечінь. — Вона не була наслідком судоми, ані теж гримасою, чи нервовим оскалом зубів; це була усмішка людини, яка бачить щось приємне. Спочатку мені важко було збагнути її. Адже більшість людей зовсім не хоче, щоб у них стріляли. Насправді ж пояснення дуже легке. Яне, якщо коли-небудь ти надумаєш вчинити вбивство, вибери жертвою кого-небудь із своїх друзів. Тоді вся механіка справи набагато спрощується.

Трагічність цих спокійних фраз зливалася в моїй уяві з похмурою атмосферою безлюдного майданчика для крикета, меланхолійно освітлюваного сонцем.

Фінбоу вів далі:

— Дуже легко, наприклад, підійти до свого друга й жартома наставити на нього пістолет. Він усміхнеться — знаєш, як буває, коли хлопчики вдають, що збираються вбити один одного. І коли він усміхається — ти його вбиваєш.

— Ти вважаєш, саме так воно й сталося? — спитав я.

— Дуже ймовірно, — відповів він. — Ось чому Вільям не міг бути вбивцею. Уяви собі, що Роджер бачить, як Вільям наставляє на нього пістолет. Він чудово знає, що Вільям ненавидить його, і він бачить Вільямове обличчя — невже ти гадаєш, що Роджер зустрів би його приємною усмішкою?

У моїй уяві постало обличчя Вільяма, сильне й волюбве, немов викуте з металу.

Фінбоу додав:

— Вбивство, гадаю, було вчинено так: хтось із пасажирів — людина, що, на думку Роджера, любила його, — спустився в колодязь, тримаючи в руці пістолет і жартома погрожуючи ним. Можливо, цей жарт першим винайшов сам Роджер і описав його в своєму судновому журналі. Отже, цей «хтось» тепер лише повторює «веселу витівку», наставляючи на Роджера пістолет. Роджер, звичайно, сміється — ти сам казав мені, що він регоче з найменшого приводу. Потім цей «хтось» весело каже: «Зараз я застрелю тебе, Роджере!» І Роджер, певно, сміється ще голосніше. Тоді цей «хтось» запитує: «А куди треба було б стріляти, щоб влучити тобі в серце, Роджере?» Вбивця не був, звичайно, лікарем, і тому не знав, де міститься серце. І Роджер, усміхаючись, приставляє дуло до своїх грудей, продовжуючи цю веселу ранкову гру. І тут цей «хтось» стріляє в нього, а потім кидає пістолет і судновий журнал за борт... Коли ти вбиватимеш, Яне, подбай, щоб твій друг був лікарем. Це дуже допомагає справі. Лікар вказує, куди треба стріляти.

— Вільям як лікар знав би це... Та й Роджер не став би підставляти йому груди, — задумливо сказав я.

— І не став би усміхатися до нього під час цієї «гри», — сказав Фінбоу. — І взагалі, дії вбивці не скидалися б на такий уже веселий жарт, якби він — чи вона, — не удавали, ніби не знають, де міститься серце. Але головне в цьому те, що Роджер просто не міг би усміхатися, якби перед ним з пістолетом у руці стояв Вільям. Вільям був би останньою людиною на світі, до якої Роджер усміхався б у такій ситуації.

Ми підвелися й попрямували до виходу. Серце в мене стискалося, коли, обернувшись назад, я побачив безлюдні трибуни, занедбані й холодні. Я знав, що вже ніколи не зможу забути ані цих слів Фінбоу, ані

цієї його картини вбивства, вчиненого під виглядом дружнього жарту. І я не думав, що коли-небудь у житті ще прийду на цей майданчик для крикета...

Фінбоу повів мене до своєї квартири на Портленд-плейс, і після негостинної прохолоди стадіону мені приємно було відходити в теплій кімнаті, де палахкотів вогонь у каміні і відблиски його червонили темні стіни. Вмостившись у глибокому кріслі, я попивав найкращий у світі чай мого приятеля і в думці віддавав належне тій витонченій простоті, що нею було позначено всі речі в цій кімнаті. Нарешті я не витримав і сказав:

— Знаєш, Фінбоу, я ще не бачив кімнати умебльованої з таким смаком, як оце твоя.

Він відповів:

— Жити із смаком — це єдина втіха, яка залишається людям, що більше не можуть тішитися життям, — і хоч він усміхнувся, я подумав, що сказав він це цілком серйозно.

Але Фінбоу не любив розмовляти про себе і тому повернувся до нашої головної теми:

— Як бачиш, Яне, я наближаюсь до розв'язання загадки цього вбивства не так швидко, як хотілося б. Я знаю тепер, що Вільям і Філіпп не вбивці, але не маю найменшого уявлення, хто ж усе-таки є вбивця.

Ці слова знов розбудили тривогу в моїй душі. Я знав, що процес елімінації підозрюваних осіб триватиме далі, аж доки не зостанеться одна з них. І я боявся тієї хвилини, коли Фінбоу дійде до цієї останньої стадії своїх розшуків. Скоріше для того, щоб звільнитися від цих тяжких думок, аніж відчуваючи якусь особливу цікавість, я сказав:

— Ти ще не пояснив мені, чому і Філіпп не міг вчинити вбивство.

Він усміхнувся.

— О, ти й сам міг зрозуміти це. Адже це дуже просто.

— Можливо, — відказав я. — Але я, певно, зовсім тупоголовий.

— Якби ти подивився на ту нашу табличку часу, то побачив би, що Філіпп вийшов на хвилину раніше, ніж ти з Евіс, тобто приблизно о 9.24 і, отже, не міг би вчинити вбивство за такий короткий проміжок часу.

Він міг би зробити це, щоправда, перед тим, як уперше увійшов до каюти. Ти дуже детально описав мені, як він увійшов, як обняв Тоню... і при цьому ти звернув увагу на те, що волосся йому було гладко зачесане. Ну, а ти певно помічав, що його зачіска розсипається від найменшого дотику. Пам'ятаєш, я сказав тобі, щоб ти подивився, як Тоня гладить його,— за секунду від зачіски нічого не залишається. Волосся в нього таке тонке й м'яке, що він завжди зачісує його, тільки підведеться з ліжка, ще до вмивання, бо інакше в нього дуже скуйовджений вигляд. Так от, якби він побував на палубі й застрелив Роджера під сильненьким-таки вітром, що дув тоді,— невже ти гадаєш, що зачіска в нього була б гладка й акуратна, коли він повернувся?

Я спробував знайти слабке місце в цьому аргументі.

— Він міг би заскочити до своєї каюти після вбивства.

— Але ми чудово знаємо, що він цього не зробив. Вільям підганяв його, щоб скористатися з ванни, між 9 й 9.05, і весь час він чув Філіппів голос. До кімнати він увійшов через дві хвилини після того, як Філіпп вийшов, і Філіпп туди більше не повертався. Отже, Вільям попрямував до своєї каюти і застав там Філіппа. Таким чином, нам залишаються тільки дві хвилини, про які ми нічого не знаємо.

— Цього досить,— сказав я,— щоб застрелити людину.

— Але не досить,— відбив удар Фінбоу,— щоб застрелити людину, а потім привести ще до ладу своє тонке, м'яке волосся без дзеркала й гребінця. Він не міг би зробити цього без гребінця.

— Боюся, ти маєш рацію,— визнав я.

— Боїшся? — сказав Фінбоу.— Ти хотів би, щоб Філіпп виявився вбивцею? Даремно. Він досить безпорадний, але дуже милий юнак.

— Та ні, я зовсім не хотів би, щоб він виявився вбивцею. Я хотів би, щоб ніхто з них не був убивцею. Але, на жаль, хтось із них таки вчинив цей злочин...

Видно Фінбоу відчув ті побоювання, яких я не міг передати словами. Він добре знав мене і, певно, здогадувався, що в душі я вже складаю молитву: «Хай це буде хто завгодно, тільки не Евіс! Хто завгодно, аби тільки не Евіс!»

Він відповів на мою незакінчену думку:

— Отже, як це не боляче, ти хотів би, щоб це був скоріше Філіпп, аніж хтось інший...— Потім він перемінив тему: — Ота історія з відбитками пальців на румпелі тебе, здається, не дуже переконала, так, Яне?

Зрадівши з того, що дискусія перейшла в сферу конкретних фактів, я відповів:

— Мені все ще здається дивним, що там залишилися тільки Вільямові відбитки.

— Але головне тут те, що на румпелі не було також і відбитків пальців Роджера. Це може означати лише одну річ: що румпель, очевидно, старанно витерли після того, як Роджер востаннє торкався його. Якщо вбивця не був ослом, то він стер заодно й свої сліди.

Я кивнув.

— Бачиш, Яне, це зводить нанівець припущення, ніби Вільям вхопився за румпель, як тільки ти його покликав, щоб залишити відбитки своїх пальців, так би мовити, природним шляхом. Якби це була правда, якби Вільям навмисне залишив сліди для того, щоб потім заявити, що він брався за румпель уже після вбивства, то відбитки Роджерових пальців було б також знайдено. Насправді ж убивця, очевидно, стер усі сліди з румпеля перше ніж вибратися з колодязя; отже, Вільям залишив свої відбитки без будь-якого заміру.

Висновок був цілком слушний.

— Так, ти маєш рацію,— визнав я.— Дивно тільки, що ти не дійшов до цього раніше.

— Згоден, це я винен,— задумливо промовив він.— Та все ж таки можна пробачити людині, що вона не одразу звернула увагу на якусь дрібницю в такій складній справі, як ця. До того ж, ця деталь не має особливого значення: і так було ясно, що коли Вільям, як тільки ти покликав його, вискочив нагору і взявся за румпель,— то в цьому не було нічого дивного. Як я вже сказав раніше — всі ці дії Вільяма випливають з його характеру, і немає підстави шукати в них якихось прихованих мотивів.

— Я цілком згоден з тобою. Але чому ж усе-таки він пішов потім до своєї каюти, тоді як усі ми відразу зібралися у великій?

— Пояснити дуже просто,— сказав Фінбоу, лукаво всміхаючись.

— Як саме? — швидко спитав я.

— Він пішов туди, щоб одягти сорочку, — відповів він.

— Тільки для того?

— Тільки для того. Вільям вискочив на палубу без сорочки, і він хотів одягти її перед тим, як увійти до вашої каюти. Якийсь час я сам дивувався, чого це він з'явився нагору напіводягнений; схоже було на те, що він зробив це навмисне, щоб потім під цим приводом забігти до своєї каюти. В цьому було щось підозріле. Але хіба цього припущення в тому, що Вільямові просто нічого було робити в своїй каюті — тільки що вдягнути сорочку. Змити, скажімо, якісь сліди з себе він не міг — там немає вмивальника. Може, він щось сховав там? Ні, це також відпадає, будь-що сховане знайшов би Беррел. Отже, довелося мені відмовитись від цього припущення. Звичайно, неприємно буває, коли вигадуєш собі історійку про спритний маневр злочинця, а потім переконуюєшся, що підозрювана особа взагалі не причетна ні до чого. Та в цьому разі нічого не вдієш: Вільям, безперечно, вискочив на палубу без сорочки тільки через те, що її на ньому не було в ту мить, коли ти покликав його. І до своєї каюти він завернув тільки для того, щоб одягти її.

Я засміявся, а Фінбоу додав:

— Ну от, як бачиш, мені вдалося не тільки розтягти час, а ще й розвеселити тебе, звільнивши від тривожних роздумів про це вбивство. А коли б я обрав якусь абстрактну тему, що не має нічого спільного з твоїми переживаннями, тобі б, напевно, весь час снувалося в голові: «Які ото темні думки намагається він зараз приховати від мене?» — Він лукаво глянув мені у вічі. — Признайся, адже думав би так?

Я кивнув і, помовчавши, спитав:

— А звідки ти знаєш, що я тривожуся?

— Мій дорогий Яне, — відповів він. — Ти маєш чудовий смак до краваток, але актор з тебе вельми благоденний. Побачивши, яким нещасним стало твоє обличчя, коли я сказав, що знімаю підозру з Вільяма і Філіппа, я цілком природно і слушно визначив, що ця історія дедалі більше непокоїть тебе. Чи, може, ти вважаєш цей умовивід безпідставним?..

Обідали ми в моєму клубі, причому Фінбоу попросив мене не поспішати і, коли подали суп, пояснив, чому саме:

— Дуже важливо, щоб жоден з наших друзів і гадки не мав про те, що я намагаюся знайти вбивцю. Дехто з них, можливо, вже підозрює це, але я тішу себе надією, що все-таки досить вдало граю роль давнього приятеля, який з'явився у скрутну хвилину, щоб підтримати друга. Якщо ми зараз кинемося назад у Норфолк так, наче я боюся пропустити бодай одне сказане там слово, це тільки підсилить атмосферу підозріливості. Отже, хоч насправді мені й не хочеться пропустити жодного слова, нам треба залишитися тут і провести вечір так, як це належить двом літнім джентльменам, що вирішили прогулятися до міста.

Мені також кортіло повернутися назад, але я розумів, як важливо зараз, щоб ніхто не здогадався про роль Фінбоу.

Тим часом він вів далі:

— Взагалі я не боюся смерті, але як це не смішно, мені зовсім не однаково, як саме вона прийде до мене. Та й було б надто безглуздо, якби мене вбили у віллі на Брудз, а потім Алоїзіус Беррел і місіс Тафтс знайшли мій труп. Або якби тебе там убили, це б не полегшило мого завдання. Я б мав просто трохи більше фактів, але хто зна, чи кінець кінцем це не ускладнило б справи. Коротше кажучи, я не бачу ніякої користі в тому, щоб тебе вбивали.— Раптом він облишив свій жартівливий тон.— Пам'ятай це: людина, що вбила Роджера, дуже розумна і відчайдушна. Нове вбивство було б для неї лише ще одним кроком на шляху до мети.

Опівночі Фінбоу віз мене на своїй машині через північні околиці міста. Незабаром будинки залишилися позаду, і ми виїхали на Норвіцьке шосе. Фари автомобіля освітлювали пряме, рівне шосе далеко вперед, і я віддався чуттю швидкості й солодкої знемоги, чуттю, що робить нічну їзду такою приємною для мене. Фінбоу зіпсував мені насолоду, сказавши:

— Завтра в цей час мені вже треба буде знати, хто вбивця.

— А що ти збираєшся зробити? — спитав я занепокоєно.

— Намалювати для себе повний портрет кожного з тих молодих людей. Це не дуже важко. Вільям у мене вже як на долоні; щодо нього я не помиляюся, в цьому я переконаний. Філіпп — теж. Я певен, що міг би передбачити майже кожен його крок. Отже, цих двох ми відкинемо. Тепер мені треба розкусити ще трьох. Коли я зроблю це, то, думаю, всі загадкові обставини справи з'ясуються самі собою. А цих загадкових обставин у них, мушу визнати, є чимало. Хотів би я знати, приміром, навіщо Евіс потрібен був вогонь у каміні вчора ввечері... Та нічого, скоро ми про це дізнаємося. В усій цій історії є один плюс: в убивстві можна підозрювати лише п'ятох чоловік. Отже, хоч би який я був дурень, шляхом елімінації я таки мушу дійти правди. Ось де лежить перевага замкнутого товариства! Це все одно, що розслідувати вбивство, вчинене на острові, де тільки шість мешканців!

О пів на третю ночі ми були в Поттер-Хайгемі. Залишивши автомобіль у селищі, ми рушили стежкою, що вела до нашого будинку. Понад берегом річки стелився густий туман, від якого плащі наші одразу проїняло вологою, але високо він не піднімався, і тому нам видно було зірки. Мені не терпілося знов опинитись у будинку, почути, що за цей час нічого не сталося, що всі пожилці його цілі й здорові.

Ми дійшли до закруту стежки, побачили спочатку дах будинку, а потім і стіни, оповиті імлою. Світла у вікнах не було, від дому немовби віяло смутком і самотністю.

— Всі вже сплять, — прошепотів Фінбоу, — ідімо тихо.

Останні кілька ярдів ми пройшли майже навшпиньки, і я обережно відімкнув двері ключем. В маленькому холі панувала суцільна темрява.

— Зайди до їдальні, — сказав Фінбоу. — Там на полиці повинна бути свічка.

Я відчинив двері праворуч од себе, намацав свічку й запалив її. Кілька секунд я дивився на вогник, аж доки він не перестав миготіти, а тоді обернувся і раптом завмер від переляку.

З кутка кімнати, широко розплющивши сповнені жаху очі, на мене дивилася Евіс.

НІЧНІ ВИПРОБУВАННЯ

 Я не! — безпорадно скрикнула Евіс і повільно підійшла до мене.

Я мимоволі глянув на її босі ноги в коротких піжамних штанцях, але одразу перевів погляд на обличчя — воно було напружене й розпачливе. Мое серце завмерло на мить від жахливої підозри, але я опанував себе і безбарвним голосом промовив:

— Ми оце щойно приїхали...

Фінбоу почув наші притишені голоси й увійшов до кімнати. Я поставив свічку на стіл, занепокоєно спостерігаючи, як Евіс силкується усміхнутись до мого приятеля.

— Добрий вечір! — сказала вона. — Мені страшенно захотілося пити, аж я мусила встати.

— Он як, — ввічливо мовив Фінбоу. — Чи не застудились ви часом? Вчора ввечері вас морозило, а тепер, уночі, мучить спрага. Вам треба бути обережнішою із своїм здоров'ям.

Евіс тривожно глянула на нього.

— Спробую, — відповіла вона.

— От і чудово. Тепер ходітьте до вітальні. Вам не слід стояти тут босоніж.

Я переніс свічку й поставив її на ломберний столик. Евіс, підібгавши під себе ноги і загорнувшись у плед, умостилася на канапі. Вона мовчки поглядала то на мене, то на мого приятеля. Фінбоу сів поруч з нею і недбалим рухом актора з сучасної комедії, запалив сигарету. Я ж підсунув своє крісло ближче до світла і здригнувся, побачивши, як утома поорала зморшками обличчя дівчини. Вигляд вона мала цілковито виснажений. «Якщо вже треба щось з'ясувати, то чому б не зробити цього зараз, негайно?» — подумав я. Але вголос запропонував зовсім інше:

— Чи не краще було б нам розійтись по своїх ліжках, Фінбоу? Я певен, що Евіс украй стомлена, та й у нас також день був дуже довгий.

Фінбоу невимушено усміхнувся.

— Та хто там хоче спати! Коли ж тоді розмовляти,

як не зараз! Вдень розмова — це обов'язок, а от зараз, о другій годині ночі, — це потреба і приємність.

— Ну, то ви вельми сумлінно виконуєте свій денний обов'язок, містере Фінбоу, — з якоюсь подобою усмішки сказала Евіс.

В голосі її чулась легка іронія. Я глянув на Евіс, на її мертвотно-бліде обличчя і мимохіть замилювався відвагою дівчини. Щось змушувало її страждати, але що саме, — я не знав. Її поведінка не могла не викликати підозри — навіть я, її друг, що зичив їй тільки добра, не міг повірити у версію про те, ніби їй раптом захотілося пити. І попри все це, вона жартує з Фінбоу так, наче він завітав до неї в гості на чашку чаю.

— Якби ви знали, яких зусиль мені коштує кожне слово! — відповів Фінбоу.

— Що ж, може, ви й справді затятий мовчун, — сказала Евіс.

— Познайомившись з вами, я одразу подумав: переді мною — дуже доброзичлива істота! — відказав Фінбоу.

Щоки мої палали. Я все чекав на якесь слово, що розкрило б мені очі на роль Евіс в усій цій історії. Але натомість — доводилось бути свідком цілком недоречного обміну репліками. Загорнувши в плед своє струнке тіло, Евіс сиділа на канапі і вимушено усміхалася у відповідь на легковажні дотепи Фінбоу. На мій подив, розмова ця все тривала і тривала. Я силкувався зрозуміти, куди гне Фінбоу, але чим далі — то більша мене брала нетерплячка, і до того ще мене знемагав сон. Я похмуро думав про те, що Фінбоу добре вміє правити теревені, але обрав досить-таки невдалу нагоду розважати нас. Розуміючи, що в нього, певно, є на це якісь підстави, я все-таки обурювався, слухаючи гладкі й на перший погляд порожні фрази, якими він розповідав про нашу поїздку до Лондона, а тепер заговорив чогось про театральне мистецтво. У відповідь на одне його запитання Евіс соромливо призналася, що їй подобаються деякі сентиментальні п'єси.

— Одна з трагедій життя полягає в тому, — посміхнувся Фінбоу, — що нам подобаються саме ті речі, які, на нашу думку, нам не повинні подобатися. До речі, це стосується й кохання. Іноді ви чудово розумієте, що людина, яку ви кохаєте, дурна, або нудна, або

нікчемна, або й усе це заразом, але все-таки ви кохаєте її. Власне, критична оцінка п'єси — це наслідок боротьби між тим, що вам насправді подобається, і тим, що вас привчили вважати за позитивне. Найчастіше перемагає перше — і не лише у людей малоосвічених, а навіть у естетів. Хай це звучатиме як блюзнірство, але я вважаю, що захоплюватись «Гамлетом» не варто так само, як і «Пітером Пенном»¹. На мою думку, ці дві п'єси мало чим відрізняються одна від одної.

Я сподівався, що Фінбоу бодай не буде наводити доказів на користь своєї теорії, бо чув уже якось його монолог на цю тему в Гонконгу і пам'ятав, що в своїх літературно-критичних міркуваннях він доходив до висновків надто складним шляхом. До того ж, мене брав сон, і я не запротестував проти абсурдності його слів, тим більше що я все ще не збагнув, куди він хилить. Евіс хотіла була йому заперечити, але Фінбоу вже вів далі:

— Всі ми однакові — однаково грішні. Впродовж останніх двадцяти років я ходив до театру щоразу, коли не знаходив кращого способу змарнувати час. І я можу сказати вам, які саме п'єси мені подобаються. Я переконаний, наприклад, що в світі немає кращого твору, ніж «Вишневий сад». Але чи знаєте ви, яка п'єса мені найбільш яскраво запала у пам'ять? «Дама з камеліями». А це, звичайно, одна з найгірших п'єс у світі. І все-таки вона справила на мене сильніше враження, ніж будь-яка інша. Я бачив Дузе в ролі Маргарити. Це було в Римі, багато років тому. Я не вважаю її великою актрисою: тобто, можливо, для свого стилю гри вона таки була актриса велика, але, на мою думку, сам цей стиль нікуди не годиться. І все ж я вже ніколи в житті не зазнаю такого почуття, як під час тієї вистави. Щоправда, я був у театрі з жінкою, яку тоді кохав, а це, звичайно, також неабияк важило.

Раптом я помітив, що Евіс, яка вже майже засинала, широко розплющила очі. Останні слова Фінбоу привернули її увагу.

— Певно, це і був найголовніший чинник, — спокійно зауважила вона.

— Авжеж, — погодився Фінбоу. — Закоханий добра

¹ Пітер Пен — герой англійських народних вистав.

п'еса подобається через те, що вона добра, а погана — через те, що вона погана.

— Що ви хочете цим сказати? — запитала Евіс, пильно дивлячись на нього своїми великими очима. — А втім, розумію: ви хочете сказати, що куди б закохані не ходили, що б не дивилися — їм завжди приємно. Адже щось побачивши — можна потім удвох про це поговорити, а коли щось не сподобалося, то й посміятися з нього — і знов-таки удвох. Як я шкодую, що мені ніколи в житті не доводилося зазнавати такої радості! Я ходжу в театр із своїми приятелями з сімнадцяти років, але ще жодного разу мені не пощастило побувати на виставі з людиною, чия присутність зробила б для мене п'есу ще кращою. Якби я закохалась, то попросила б свого обранця інколи брати квитки на гальорку, — там нам було б набагато краще, ніж у партері.

— В цьому я сумніваюсь, — сказав Фінбоу. — Дуже сумніваюсь.

Тут Евіс сіла рівно на канапі і промовила збудженим голосом:

— А ще я хотіла б піти на яке-небудь найбезглуздіше рев'ю! Оце було б щось справжнє! Не те, що теперішнє остогидле животіння... Я ще ніколи не зустрічалася з людиною, якому могла б розповісти про те, що я насправді відчуваю. Ніхто мене ще всерйоз не цікавив. Роджер часто водив мене у театр. Але краще б я взагалі туди не ходила, ніж отак, як з ним...

— Дивитись п'есу з людиною, яка на ній зовсім не розуміється, дуже неприємно, — співчутливо мовив Фінбоу.

— Неприємно? Просто гидко! — Пасмо темного волосся впало дівчині на чоло, бо вона рвучко нахилилась вперед. — Мужчинам годі зрозуміти, яке нудне може бути життя. Я аж благала долю, щоб зі мною щонебудь сталося. Я ж нічого не вмю робити, мене нічому не навчили. Я так само далеко від життя, як вікторіанська леді, хіба що лише освічена трохи краще. І коли може що статися зі мною, — то це тільки любовна пригода. Це — єдине цікаве, на що я можу сподіватися. Але й цього зі мною ще ніколи не бувало... — Голос Евіс зірвався. — І я не вірю, що коли-небудь буде. Крістофер — найкращий з них, з мужчин, він

мені дуже подобається, і я благаю бога, щоб одного чудового дня я змогла покохати його...

— Це не приходить на замовлення, — зауважив Фінбоу.

Евіс хотіла була далі заговорити, як раптом за нашими спинами пролунав голос місіс Тафтс.

— Ну, з мене досить! — заявила вона. На якусь мить обличчя Фінбоу спохмурніло, але він одразу опанував себе і, обернувшись до неї, спокійно промовив:

— Сідайте, місіс Тафтс.

— З мене досить, досить, досить! — повторювала місіс Тафтс.

На ній було чорне пальто, одягнуте поверх нічної сорочки, з-під якої виглядали червоні фланелеві пантофлі. Накручене на папільйотки волосся надавало їй ще більш загрозливого вигляду.

— З мене досить! Мене будять серед ночі, і що я бачу? Молоду дівчину в товаристві двох чоловіків, кожен з яких міг би бути її батьком! Яка ганьба! Мені соромно за вас, містере Фінбоу, я ніколи не думала, що ви здатні на це. Ну, а щодо вас, — її лютий погляд вп'явся в мене, — то іншого я й не чекала.

Місіс Тафтс торохтіла все швидше й швидше.

— Всі ви, мабуть, остаточно показалися і вже не знаєте, де добро, а де зло. А ще ж і старі люди — і до того ж, певно, називають себе джентльменами! Ну, а ця... молода... Либонь, ще й за леді себе має! А поводитьься так, що й дикі звірі соромилися б, їй-бо! Я завжди казала й зараз скажу: справжній джентльмен той, хто веде себе, як джентльмен!

На мить вона замовкла, щоб перевести подих, і Фінбоу скористався з цього:

— Місіс Тафтс, ви б краще йшли спати, — сказав він.

Але вона заторахкотіла з новою силою, бо чи не зараз тільки догледіла, що на Евіс під пледом — нічна піжама.

— Ви смієте сидіти тут у такому ганебному вигляді? Та порядна жінка посоромилася б навіть у ліжку лягати в цьому вбранні, а ви сидите в ньому перед чоловіками! — завонала місіс Тафтс, аж сіпаючись від злості, і знову тицьнула на мене пальцем. Очевидно, я став у її очах уособленням всіх гріхів, дарма що мені

бракує всіх необхідних для цього талантів.— Босоніж і в штанях! — кричала вона.— Я вам принесу зараз з вашої кімнати халат і пантофлі і почекаю, поки ви вберетесь і в пристойному вигляді підете спати. А потім подбаю про те, щоб у цьому домі вже дійшло до якогось ладу!

— Вам не можна йти до нашої кімнати — ви розбудите міс Джілмур,— сказала Евіс, кусаючи губи.

Нервувала вона чи намагалася стримати сміх, я так і не зрозумів. Але оскільки на обра́зи ми реагуємо, як правило, далеко гостріше, ніж виявляємо це, я вирішив, що Евіс нервує.

— Якщо для цього мені доведеться збудити навіть усіх чоловіків і жінок у цьому будинку, ви вдягнете халат, перш ніж розгулювати перед цими чоловіками,— сказала міс Тафтс і рішуче рушила до дверей.

— Зауважуєте, як її манера розмовляти нагадує стиль молитовника,— сказав, сміючись, Фінбоу.— А цьому творові ми багато чим завдячуємо...

Але закінчити думку йому не вдалося, бо раптом пролунав вереск міс Тафтс:

— А де поділася друга жінка? Що в цьому домі робиться?

Ми з Фінбоу підбігли до дверей дівчачої спальні і зазирали всередину. Міс Тафтс запалила одну із свічок на туалетному столику і зараз остовпіло дивилася на два порожні зім'яті ліжка. Слідом за нами до кімнати увійшла Евіс, надягла халат, узулась і сказала:

— Її тут нема.

— Хотіла б я знати,— скрикнула міс Тафтс, до якої нарешті повернулася мова,— що за чортівня діється сьогодні в цьому домі! Може, та рудоволоса дівчина просто втекла? Чи, може, робить щось іще гірше?

І, відкопиривши нижню губу, ця тілиста жіночка втупила звинувальний погляд у Фінбоу.

— Однак,— спокійно зауважила Евіс,— дуже далеко втекти вона не могла, вона ж не вдягнена. Он її сукня.

— Я знайду її, якщо тільки вона десь у домі,— зловісно пробурчала міс Тафтс.— А коли вона надворі, то там і залишиться на всю ніч. В будинку два виходи, і я подбаю, щоб обидва вони були замкнені.

Вона зачинила французькі вікна вітальні й зацепила двері в холі.

— В кухні її немає,— сказала місіс Тафтс.— Коли я прокинулась, то мені здалося, що гомонять саме там. Але коли я зазирнула в кухню, там нікого не було. А спальні ми зараз перевіримо. Містер Фінбоу, постукайте-но в кімнату до того молодика.

Фінбоу вислухав тираду місіс Тафтс абсолютно спокійно. Потім він різко постукав до Філіппа. Відповіді не було. Він постукав іще раз, а тоді, запаливши сірника, ввійшов усередину. Філіппове ліжко було зім'яте, але порожнє.

— Он як,— пробурмотів Фінбоу.

Тут із свічкою в руках до Філіппової кімнати увійшла місіс Тафтс, а за нею ми з Евіс. В тому, як ми четверо стояли, сторопіло дивлячись на порожнє ліжко, було щось надзвичайно смішне: високий, елегантний Фінбоу з доброзичливою усмішкою на устах; символ зневаженої моралі — місіс Тафтс у пальті та нічній сорочці; вдягнена у китайський халат бліда від утоми Евіс і я — людина, поважана для всіх, за винятком місіс Тафтс.

— Вони вдвох, і один бог знає, чим усе це може скінчитись! Один бог це знає! — вигукнула в розпачі місіс Тафтс.— Якщо в сусідній кімнаті їх немає, вони в мене ночуватимуть надворі.

Я спробував був запротестувати, але Фінбоу випередив мене.

— А й справді, місіс Тафтс,— сказав він,— залишайте їх надворі, якщо вони там.

Ми знову пішли до вітальні, і Фінбоу постукав у двері кімнати Вільяма та Крістофера. Незабаром звідти почувся чийсь невдоволений буркіт, і Фінбоу зазирнув усередину.

— Тут немає часом Філіппа й Тоні, га?

— Таж ні,— почувся сонний голос Вільяма.— Якого дідька їм тут робити?

— Я б і сам здивувався, якби вони тут були,— сказав Фінбоу.

— А навіщо вони вам? — роздратовано мовив Вільям, який уже остаточно прокинувся.

— Мені особисто вони не потрібні,— сказав Фінбоу,— але місіс Тафтс хоче їх бачити.

— Скажіть їй, щоб вона ішла під три чорти,— мовив Вільям.— На добраніч.

Зачинивши двері, Фінбоу обернув усміхнене лице до місіс Тафтс, яку страшенно обурила Вільямова репліка. Але перш ніж вона встигла кинутися в атаку, Фінбоу сказав:

— Тепер усе ясно, місіс Тафтс. Вони десь надворі й повернуться лише вранці. Пообіцяйте тільки, що, побачивши їх, ви нічого не скажете про нічні розшуки.

— Нічого обіцяти не буду...— почала було місіс Тафтс.

— Але ж це може мати неприємні наслідки для сержанта Беррела,— пробурмотів Фінбоу.

— Н-но? — люто процідила місіс Тафтс.— Ну що ж, хоч це й суперечить моїм принципам, я мовчатиму, доки не побачу сержанта Беррела.

— От і гаразд,— зрадів Фінбоу.— А тепер можемо розійтися по своїх кімнатах і — спати.

За кілька хвилин я вже споглядав, як Фінбоу знімає з шиї комірця.

— Тут ми можемо розмовляти? — спитав я.

— Авжеж,— відповів він.— Ще перед поїздкою до Лондона я перевіряв, які тут завгрубшки стіни. Це єдина кімната на всій віллі, де можна розмовляти вголос.

— Отже, не так уже й треба було вчора увечері плавати по болотяних заплавах,— пробурчав я.

— Ти маєш рацію,— усміхнувся він.— Але тоді я цього ще не знав. В усякому разі, ми зробили приємну романтичну прогулянку.

Я зневажливо пхикнув, а Фінбоу задумливо повів далі:

— Гм... Цікава ніч. І надзвичайно багата на несподіванки.

— Цікава! — обурено вигукнув я. Мені страх як хотілося спати, але заснути я все одно б не міг, не дізнавшись, задля чого саме Фінбоу розмовляв з Евіс. Тим-то я не стримався, щоб не запитати:

— Навіщо ти так довго розмовляв з Евіс? Ти ж бачив, що вона геть виснажена?

— От саме тому я й розмовляв з нею,— відповів Фінбоу.

— Не дуже похвальний прийом,— сказав я.— Розважатися коштом утомленої дівчини.

— Дорогий Яне,— лагідно мовив Фінбоу,— я не прихильник таких розваг. І з Евіс я розмовляв тільки для того, щоб видобути дещо від неї. А зробити це далеко легше, коли маєш справу з утомленою людиною. Річ у тім, що втома робить людину, як правило, такою ж балакучою, як і алкоголь. Цю людську властивість не всі усвідомлюють, але для дослідника людських характерів знання цього чимало важить. Після кількох коктейлів у людини гальмівні центри послаблюються і язик стає вільнішим, а пізній час — це той самий коктейль. Згадай, скільки таємниць звірили тобі після півночі! Згадай, скільки таємниць ти вибобкав сам о тій порі! І пам'ятаєш, як соромно тобі ставало наступного ранку, коли мозок знову починав критично ставитись до твоїх вчинків?

— На жаль, ми часто забуваємо про цю «добову циклічність» процесів людської свідомості,— вів Фінбоу далі.— Це, мабуть, через те, що більшість людей майже нічого не знає про принцип роботи свого головного мозку, гадаючи, що він завжди працює однаково. Я знаю лише одну людину, яка користується цією різницею в інтенсивності роботи мозку. Це один мій знайомий письменник. Він пише вночі, коли активізується підсвідома діяльність мозку, а вранці, коли починають функціонувати його критичні здібності, переписує свій твір наново. Цей мій приятель запевняє, що такий метод найпродуктивніший. Хоча, ніде правди діти, письменник з нього препоганий.

Терпець мені урвався.

— На бога, припини свої теревені, чоловіче, і поясни, навіщо ти розмовляв з Евіс,— благально спитав я.— Що ти довідався? Невже ти не бачиш, що мене це дуже болить? І що вона шукала, коли ми увійшли? Що все це означає?

— Пробач, Яне,— мовив Фінбоу, сідаючи на своє ліжко навпроти мене.— Я розумію, що ти хвилюєшся, але ти мусиш дати мені ще зо два дні. Адже я й досі не знаю, хто вбивця. Не знаю я також і того, що Евіс робила тут, коли ми прийшли. Гадаю, що вона хотіла спалити щось. Пригадуєш, вчора ввечері вона вимагала, щоб для неї розтопили камін?

Я одразу схвилювався:

— Невже ти гадаєш, що це означає...

— Це може означати або все, або нічого, — обірвав мене Фінбоу. — Не забувай, що у цьому вашому товаристві сплутався цілий клубок різноманітних інтересів і намірів, і деякі з них, можливо, нічого спільного з убивством не мають. Вбивцею могла бути Тоня, могла бути Евіс, але підозрювати водночас обох не можна. А проте, обидві поводяться так, наче прагнуть щось приховати. От я і намагаюсь розплутати всі ці тонкощі. Задля цього я й розмовляв сьогодні з Евіс. Це була майстерно побудована розмова, хоч ти і не оцінив її. Я почав із згадки про театр, бо певен, що кожна молода жінка типу Евіс плекає мрію про артистичну кар'єру. Потім я перейшов до любовних мелодрам, напевне знаючи, що в її віці вони їй конче подобатися. Якби Евіс захоплювалась музикою, я заговорив би про оперу, бо я прагнув створити таку атмосферу, в якій можна було б перевести розмову на романтичне кохання. Після досить прозорого натяку на свою власну любовну пригоду мені залишилося тільки сидіти і слухати, як Евіс розповідає історію свого життя, особливо докладно зупиняючись на стосунках з мужчинами, яких вона не кохала.

Я мимоволі глянув на нього з захопленням.

— Ти дуже розумна людина, Фінбоу, — сказав я. Він усміхнувся.

— Широ дякую, я зовсім не почуваю відрази до лестощів. Вміючи лестити іншим, я й сам ловлюся на цей гачок. А втім, сьогодні я заслуговую на комплімент. Якби ота проклятуща місіс Тафтс не зіпсувала нашої бесіди, я б витяг з Евіс усе, що мені потрібне. А так доведеться ще раз розмовляти з нею завтра. Та як би там не було, а дещо я все-таки видобув, хоча ще не знаю, чи на це можна покладатись. В усякому разі, правдоподібно, що Евіс не любила Роджера...

— Я це і без тебе знав, — сказав я.

— А от я думав, що вона могла водночас відчувати до нього і любов і ненависть. Таке трапляється, коли маєш справу з людьми типу Роджера. Але я помилявся, — визнав Фінбоу. — Втім, далеко важливіше те, що вона не любить і Крістофера. Цей факт і його можливі наслідки треба буде добре обміркувати... Господи,

які шалені пристрасті кипіли у вашому невеличкому товаристві: Роджер любив Евіс; Евіс заручена з Крістофером, але не любить його; Філіпп і Тоня кохають одне одного, але я певний, що Тоня щось приховує; Вільям ненавидить Роджера. Тепер мені залишилося тільки дізнатись, якої думки Крістофер про свої заручини з Евіс.

— Гадаю, що він закоханий у неї,— сказав я.— А якщо ні...— Тут у мене виникла ще одна гіпотеза, і я додав: — А якщо ні, то, можливо, він хоче одружитися з нею заради її грошей. Слухай, Фінбоу, може, Роджера вбив саме Крістофер, щоб Евіс одержала більшу спадщину?

— В цьому є глузд, Яне,— зауважив Фінбоу.— Ба навіть більше: можливо, що саме так воно і є. Але я цього не знаю напевне. Отже, краще ходім спати.— Він глянув на годинника.— Уже майже пів на четверту.

Я ліг і тоді лише згадав:

— Фінбоу, а як же Філіпп і Тоня? Не можна ж залишати їх надворі на всю ніч.

— Не можна,— мовив Фінбоу, вкладаючись.— Але вони й не ночуватимуть надворі.

— Як це так? — спитав я.— Хто їм двері відчинить?

— Ніхто,— відповів Фінбоу.— Це їм і не потрібне. Вони десь тут, у будинку.

— Звідки ти знаєш? Хіба ти їх бачив?

— Ні,— сказав він.— Але треба бути божевільними, щоб у таку млу вийти на цілу годину надвір у самих піжамах. Те, що вони закохані,— це правда, але це ще не означає, що вони з'їхали з глузду.

— Де ж вони поділися? Адже ми всюди шукали,— сердито сказав я.

Неприємне почуття охопило мене — здавалося, наче Тоня і Філіпп підглядають за нами із темряви.

— Якщо вони не надворі, то, отже, десь усередині,— позіхнув Фінбоу.— Слухай, Яне, ти хочеш, щоб я зараз схопився і пішов їх розшукувати? Мені б довелося ще креслити план вілли, а це ж така марудність! Я обіцяю тобі, завтра на сніданку ти побачиш, що Філіпп і Тоня живі й здорові.

— Хтозна, що могло трапитись з ними,— заперечив я.— Нам тут тільки бракувало ще одного...— Я замовк на півслові.

Фінбоу доброзичливо усміхнувся.

— Ну, гаразд, доведеться тебе заспокоїти.

Він сів, витяг з кишені піджака олівець і папір і заходився креслити план. Закінчивши малюнок, він задумливо подивився на нього. Я лежав на боці і споглядав, як мій приятель нетерпляче стукає олівцем по коліну. Раптом він засміявся:

— Все ясно. А я вже був подумав, чи не надворі вони. Але це, звичайно, неможлива річ. Я схилию голову перед міс Тонею — вона виявилася найспритніша за нас усіх.

— Так де ж вони сховалися? — запитав я.

— Я міг би сказати. Але вони явно не хотіли б, щоб їм заважали, — відповів Фінбоу.

Тривога, однак, не залишала мене.

— Краще завадити, аніж знайти Філіппа в такій ситуації, як ми знайшли Роджера, — пробурмотів я.

— Не верзи дурниць, — обірвав мене Фінбоу. — Тоня, звичайно, здатна вбивати різних там мужчин, але вона скоріше повіситься, ніж підніме руку на Філіппа. Послухай, Яне, ти заспокоїшся, якщо я піду до Евіс і запитаю її, чи ходила Тоня після обіду купатися в річці? Якщо Евіс відповість «так», — значить, Філіпп і Тоня в домі. Обіцяй, що ти тоді спокійно заснеш.

Думка купатися після обіду здалась мені такою неймовірною, що я погодився. Фінбоу взяв свічку й виїшов, а я залишився сам.

Темрява огорнула мене з усіх боків. Я був надто втомлений, щоб намагатися відповісти на питання, які мене турбували. Що робила Евіс у тій кімнаті вночі? Де Тоня? Невже на нас чатує друга трагедія, ще жакливіша за попередню? Поступово очі звикли до півми, я розрізнув сіру пляму вікна на стіні. Сірий, каламутний морок ще більше посилював мою нервовість. Раптом щось немов штовхнуло мене в спину. Я сів у ліжку, і, вп'явшись руками в подушку, прислухався.

За хвилину до мене долинуло чийсь бурмотіння. Я спробував заспокоїти себе, — мовляв, це Фінбоу розмовляє з Евіс. Та нараз, коли мені вже вдалося трохи відновити душевну рівновагу, пролунав зойк, який подіяв на мене так само, як високий тон скрипки діє на тонке скло. Я затремтів. А втім, за мить я уже не був певен, чи чув цей зойк насправді. Можливо, він про-

звучав лише в моїй уяві і був викликаний нервовим напруженням і мовчазною темрявою? Я вкрився холодним потом.

І тут Фінбоу відчинив двері кімнати. В сляві свічки, яку він тримав у руці, я побачив у нього на устах іронічну посмішку.

— Ти чув? — занепокоєно спитав я.

— Що саме?

— Якийсь зойк. Чийсь придушений стогін.

Фінбоу посміхнувся.

— Ні,— сказав він.— Я нічого не чув. Але я не здивувався б, якби справді почув щось таке.

Я не зрозумів його відповіді, але спробував переконати себе в тому, що можу цілком покластися на Фінбоу.

— Що сказала Евіс? — запитав я.

— Я поцікавився, чи ходила Тоня після обіду купатись,— замість відповіді мовив Фінбоу.

— Що вона сказала? — повторив я.

— Вона сказала, що Тоня перед сном ходила купатись,— відповів Фінбоу, задоволено посміхаючись.

— Отже, ти гадаєш, все гаразд? — Мене здивувало те, що його припущення виявилось правильне.

— Я певен цього,— відповів він.

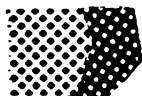
— А як ти вгадав, що вона купалась? — майже засинаючи, запитав я.

Я був надто втомлений, і навіть таємничі події, що відбувалися довкола, вже не могли зацікавити мене. Я бажав єдиного — спати.

— Дуже просто,— відповів Фінбоу.— Адже Тоня — світська жінка.

Розділ одинадцятий

НЕПРИЄМНИЙ РАНОК

Прокинувшись наступного ранку, я побачив Фінбоу — він стояв над моїм ліжком у халаті й весело усміхався, дивлячись на мене.

— Скоро дванадцята,— зауважив він.— Нашу місіс Тафтс от-от візьме грець.

Осліплений світлом, я ще кілька секунд боровся із сном, а потім страхи минулої тривожної ночі наринали на мене з новою силою. Так буває, коли тобі сниться, що лежиш хворий у ліжку, а тоді, прокинувшись, бачиш, що це правда. Я пригадав перелякану Евіс у кутку їдальні, нескінченну розмову Фінбоу з нею, порожнє ліжко Тоні і зойк уночі. Рвучко схопившись, я запитав:

— З ними все гаразд? Всі в домі? Фінбоу, іди подивись.

— Всі на місці й чудово себе почувають,— заспокоїв мене Фінбоу.— Лише Евіс скаржиться на головний біль. Вільям і Крістофер уже давненько поспідали, Тоня щойно сіла до столу, а Евіс і Філіпп і досі по своїх кімнатах.

— А ти давно підвівся? — полегшено спитав я і почав умиватися.

— З чверть години тому,— відповів Фінбоу.— Моя здатність залишатися на ногах після півночі дорівнює тільки моїй здатності спати до полудня,— додав він трохи зарозуміло.

Я одвернувся від умивальника:

— Я радий, що ти не помилився відносно Тоні й Філіппа. Але як ти дізнався?

— Я ж сказав тобі ще вчора вночі. Тоня — це світська жінка.

— А що це значить?

— Щодо цього я чув різні визначення,— відповів Фінбоу.— Причому більшість із них — безглузді. Особисто я називаю «світською» таку жінку, яка знає одну річ...

— Що саме?

— Як користуватися парфумами. Якщо жінка знається на цьому мистецтві, то й у інших речах вона майстерниця. А ти і сам, напевно, помітив учора, коли ми увійшли до цієї кімнати, що Тоня в цій справі — дойда.

— Коли ми увійшли? Я взагалі не почув ніякого запаху,— відповів я, нічого не розуміючи.

— Саме про це і йдеться.

— Вони ховалися в нашій кімнаті? — спитав я.

— Авжеж,— спокійно відповів Фінбоу.— Поки ми шукали їх по всьому будинку, вони сиділи тут і смія-

лися з нас. Подивися на мій план вілли. Коли ми повернулися додому, їх не було в кухні, не було також і у вітальні, бо ми одразу пішли туди. У Філіпповій кімнаті вони не могли бути, бо туди не можна увійти з коридора — тобто, ми б знайшли їх там, коли обшукували будинок. Таким чином, вони або мерзли надворі, що було б безглуздо, або ж сиділи в нашій кімнаті, поки ми балакали у вітальні й шукали їх по всьому будинку. Ну, а коли ми затрималися перед дверима Вільяма — вони швиденько пробігли через вітальню і вскочили до кімнати Філіппа.

— А навіщо це їм було робити? — спитав я, мимохитів сміючись.

Фінбоу весело глянув на мене:

— Певно, вони цілий день прагнули залишитися на самоті, але Беррел і місіс Тафтс ходили за ними назирцем. Отже, коли виявилось, що з останнім поїздом ми не повернулися, вони вирішили, що ми залишимось на ніч у Лондоні, і Тоні спало на думку влаштувати рандеву в нашій кімнаті.

— А чого ж у нашій? Адже вони могли зустрітися і у Філіппа.

— Та того, що наша кімната — єдина, в якій можна спокійно балакати, не боячись, що тебе почують. Тоня — розумна дівчина. Вона не хотіла, щоб решта товариства довідалася, про що вони розмовлятимуть удвох.

— Звичайно вона фліртує з Філіппом у всіх на очах, — зауважив я.

— Втім-то й річ, Яне, що цього разу йшлося не про флірт. Вірніше, флірт не був у цій зустрічі головним. На мою думку, вони мали обговорити щось дуже серйозне. І якби я знав, про що саме вони розмовляли, то почував би себе, мабуть, далеко впевненіше у всій цій справі з Роджером. В усякому разі, назагал це все так виглядало: вони хотіли побути на самоті, і коли всі поснули, вони зустрілися в нашій кімнаті. Але Тоня не збиралася залишати в ній жодних слідів своєї присутності. А жінка вона, як я вже казав, світська, і розуміється на парфумах знаменито. Вона знає, по-перше, що часом парфуми важливіші за вбрання, і по-друге, що її коханець повинен забрати з собою тих пахощів стільки, щоб потім запам'ятати свою пасію. Ну, а третє полягає в тому, що іноді запах може виказати, з ким

коханець зустрічався, а це буває небезпечно. Отже, Тоня чудово усвідомлювала, що, повернувшись, ми можемо почути в кімнаті запах її парфумів і зробимо висновок, недалекий від правди. Тим-то, аби позбутися, наскільки це можливо, свого зрадливого запаху, вона скупалася в річці.

— І як ти міг усе це вгадати? — спитав я голосом, в якому бриніли подив і захоплення.

— Мені вже доводилося зустрічати жінок в її стилі, — посміхнувся він. — Вони досить розумні, і тому зацікавлюють. Цього разу їй би все зійшло гладенько, якби не простісінька випадковість. Їй і на думку не спало, що ми можемо повернутися на машині.

— Так, тут вона явно не все врахувала, — сказав я.

— Ми сказали, що приїдемо назад останнім поїздом, але на нього не встигли. А Тоня ж і в голові собі не покладала, що ми спробуємо будь-що повернутися. Та й, крім усього, вона, очевидно, вважала, що справа варта заходу, — припустив Фінбоу.

— Можливо. Але чому ж тоді вони не вийшли з нашої кімнати, коли ми розмовляли у вітальні? Вони ж знали, що рано чи пізно ми підемо спати й заскочимо їх там.

— На це питання хай відповідь твоя уява, — сказав Фінбоу, сміючись. — Чи був ти коли-небудь закоханий? До того ж, вони знають, що ми — пара старих ідіотів, які розчулено спостерігають, як бавляться молоді.

Я також засміявся. Хоч я вже й старий, але і досі вважаю, що правила існують для того, щоб їх порушувати, — звичайно, за винятком законів пристойної поведінки і чесності в стосунках між друзями. Я б і справді міг у слушний момент розчулено милуватися щастям Тоні й Філіппа. Нараз мені спало на думку тривожне запитання:

— А як же Евіс не помітила, що Тоні не було в кімнаті? — спитав я. — Мабуть, Евіс не знала цього, бо інакше не вийшла б сама.

— Евіс, певно, вийшла перша, — сказав Фінбоу. — Тоня чекала, доки Евіс засне. Філіпп же, видно, на якийсь час раніше прийшов у нашу кімнату. І коли Евіс підвелася й вислизнула із спальні, Тоня скористалася з цієї нагоди.

— Але вона мусила усвідомлювати, що Евіс незабаром повернеться й помітить її відсутність,— запевнив я.

— А що це її обходило? — відповів Фінбоу.— Вона могла попередити Евіс, що коли та виб'ється що-небудь, то й вона не залишиться в боргу.

— Ти вважаєш, Тоня здатна на шантаж? — запитав я, трохи шокований.

— Я певен цього,— відповів Фінбоу.— Шантаж — це в її стилі. Тоня ненавидить Евіс і з насолодою зробила б усе, щоб принизити її в наших очах.

Я мовчки зачесав волосся щіткою, а потім спитав:

— Ти справді вважаєш, що вона ненавидить Евіс?

— Точніше було б сказати — не терпить,— відповів Фінбоу.— Так само, зрештою, як і Евіс не терпить її. Дівчата вони такі різні за вдачею і, до того ж, такі привабливі, що не можуть не викликати одна в одній неприязні. Якщо ти вже готовий, Яне, то ходім снідати. Я хочу сьогодні де в чому розібратися, а на це потрібен час. Насамперед мені треба побалакати з Евіс і Крістофером, бо, не з'ясувавши стосунків між ними, я не можу зробити й кроку вперед.

Я обсмикнув на собі піджак. Фінбоу нетерпляче дивився, як я старанно одягаюсь, і говорив:

— Звичайно, нелегко вивідувати те, що мені потрібно, не ставлячи прямих запитань. Хоча, з другого боку, якби я і міг їх ставити,— це тільки ускладнило б справу. Ці молодята надто розумні, щоб, нічого не приховуючи, одверто відповідати на прості й чесні запитання. На такі запитання, які ставлять детективи, бажаючи виявити потаємні мотиви злочину. Боюся, що справжньому детективу було б тут ще важче, ніж мені.

— Може, ти хотів би, щоб я тримався подалі від тебе, коли ти розмовляєш з ними? — запитав я.— Може, це полегшило б твоє завдання?

— Якраз навпаки. Коли ти поруч зі мною, вони менш підозріливі, бо вважають, що тоді я керуюся звичайнісінькою цікавістю.

Прямуючи до їдальні, ми пройшли через вітальню, де сидів Вільям.

— Добридень,— кинув він нам.— Як ваші очі, Яне?

— Окуліст вважає, що нічого страшного,— відпо-

вів я, відзначивши в думці, що обман мені вдається вже далеко краще, ніж раніше.

— Ну, чудово,— сказав Вільям, як мені здалося, трошки з іронією.— А що то за гармидер ви зчинили сьогодні вночі?

— Грались у хованки,— весело відповів Фінбоу.— Дуже добра гра. Раджу вам поцікавитися нею, якщо не хочете передчасно постаріти.

Тоня лежала на канапі. Я побачив, як блиснули в неї очі, коли вона почула відповідь Фінбоу.

— Хелло,— войовниче озвалася вона, немовби сподіваючись на якийсь неприємний для себе натяк на минулу ніч.

Крістофер привітав нас веселою усмішкою, яка вкрила його засмагле обличчя сіткою приємних зморщок.

— Добридень,— сказав Фінбоу, не звертаючи ніякої уваги на напружену атмосферу, що панувала в кімнаті.— Ми з Яном повернулися досить пізно і тому заспали. Добре, що ви не чекали нас із сніданком. Ми оце зараз тільки йдемо їсти.

Філіпп і Евіс сиділи за сніданком мовчки. Обличчя в обох були досить бліді, проте вони силувано усміхнулися до нас, коли ми сіли поруч із ними.

Місіс Тафтс подала нам тарілки з беконом і яйцями.

— Все вже охолело,— заявила вона.

— Ясна річ,— відповів Фінбоу.— Ви вже не гнівайтесь — ми ж учора полягали спати дуже пізно... А втім, ви ж, звичайно, пам'ятаєте це.

Місіс Тафтс пирхнула.

— Містере Фінбоу,— похмуро сказала вона,— я додержала своєї обіцянки і нікому й словом не прохопилася, що я думаю про ганебні нічні події під цим дахом. Те, що я мушу стояти тут і дивитися, як оті молоді чоловіки й жінки їдять собі, ніби нічого не сталося, те, що я не можу висловити свою думку про їхні брудні вчинки,— це найтяжче випробування у моєму житті. Не думайте, ніби я роблю це заради вас, містере Фінбоу, через те, що пообіцяла вам. Слово я вам дала, бо мені сказано було, аби я в усьому вас слухалася. І звеліла мені це одна людина, якій я повністю довіряю.

— Хто ж саме? — спитав Філіпп.

— Сержант Беррел, — відповіла вона. — Проте якби сержант Беррел розповів мені, які діла ви покриваєте, пане Фінбоу, то я б нізачо не погодилася. Я б нізачо не сказала йому: «Алоїзіусе, я робитиму для містера Фінбоу все, що зможу». Містере Фінбоу, вчора вночі я дала вам певну обіцянку, але це сталося востаннє. Більше цього не буде ніколи! Я лягла спати, сповнена сорому, і сповнена сорому я сьогодні прокинулася.

— Он як? — відповів Фінбоу, розбиваючи холодне яйце. — Зараз, проте, я не звільняю вас від вашого слова.

— Я борюся із своїм сумлінням. — У гладкої місїс Тафтс був у цю мить вельми лютий вигляд. — Не знаю, чи слід додержувати слова в такому разі. Вчинено зло, а я не підношу голосу протесту проти цього зла. Чи маю я право так вестися?

— А ви спитайте в сержанта Беррела, — запропонував Фінбоу.

— Я й спитаю, — заявила вона і, гнівно посапуючи, вийшла з кімнати.

Коли Евіс слухала ці тиради, в її стомлених очах ховалася посмішка. Проте я бачив, що вона весь час механічно крутить у пальцях кільце на серветку. Контраст між тими нервовими пальцями і спокійним виразом обличчя був такий великий, що мимохіть я й сам відчув і тривогу, яка гнітила її, і зусилля волі, потрібне їй, щоб зберігати зовнішній спокій.

В хвилини тяжких переживань фарс іноді може принести полегкість; часто, однак, він тільки поглиблює біль і смуток. Я дійшов висновку, що присутність пані Тафтс погіршує й без того зденерований стан нашого товариства.

Скоро місїс Тафтс вийшла з кімнати, Евіс глянула на Фінбоу з таким самим виразом обличчя, який я помітив у Тоні, коли ми проходили через вітальню. Вона також, очевидно, чекала якихось натяків на події минулої ночі. Я подумав, що, коли б я був з ними сам, вони ставилися б до мене, як до доброго дядечка, цілували б мене і запевняли, що мені нема чого хвилюватися. Але перед Фінбоу, хоч він їм і подобався, вони вважали, що слід якось виправдатися.

Тим часом мій приятель, пережовуючи холодні яйця з беконом, почав дискусію на тему фінансової полі-

тики. Він розтлумачив Евіс, у чому полягають плюси й мінуси конвенції про золоте забезпечення валюти. Пояснював він чітко і навіть з гумором, чого мені не доводилося чути на жодній лекції з питань економіки. Я бачив, що Евіс хочеться кричати, але вона ввічливо слухала його і навіть поставила одне чи два слухні запитання. Я стежив за її блідим, сумним лицем з чорними кругами навколо очей.

— Загалом це не така вже важка річ,— закінчив Фінбоу.— Власне, її далеко легше зрозуміти, ніж оту брудну історію, в яку ви всі вплетані.

Мене шокував цей, немовби й ненавмисний, але насправді добре розрахований і брутальний випад. Евіс підвела на Фінбоу свої великі очі. Філіпп спробував обернути все на жарт:

— Справді? А я гадав, що це цілком буденна справа.

— Не така вже й буденна,— спокійно відповів Фінбоу, помазавши мармеладом грінку, після чого несподівано почав просторікувати на зовсім нову тему — про японський імперіалізм. Я мушу в цьому місці зазначити, що хоч мій приятель і знався на політиці, він усе ж не був експертом в якійсь спеціальній галузі, за винятком, хіба, деяких питань, що стосувалися Китаю, але оскільки я особисто в цих питаннях не компетентний, то не можу бути йому суддею.

Через якийсь час ми перейшли до вітальні. Решта все ще сиділи там, охоплені тією інертністю, яка звичайно настає після нервового збудження. Спочатку людина, хвилюючись, не знаходить собі місця. А потім настає момент, коли тривога цілком її паралізує, і тоді єдине у неї бажання — щоб уже нарешті все вияснилося — хай навіть і в найгірший бік. Тоня все ще лежала на канапі, поклавши руки під голову. Вільям читав детективний роман (здається, під назвою «Неприродна смерть»). Крістофер робив якісь нотатки на зворотному боці конверта. Евіс і Філіпп сиділи мовчки.

Фінбоу порушив мовчанку, весело сповістивши всіх присутніх:

— А ми саме обговорювали становище на Далекому Сході.

— Невже? — сказав Вільям, неохоче відриваючи очі від книжки.— А вас воно дуже цікавить?

— Авжеж, цікавить,— відповів Фінбоу.— Все, що має хоч найменший вплив на долю мільйонів китайців, вельми мене цікавить.

— Даруйте, що я такий егоїст, але в цю мить моє власне життя цікавить мене незрівнянно більше, ніж життя бозна-скільки китайців,— сказав Крістофер.

— Коли ви з Вільямом станете старші,— сказав Фінбоу,— то побачите, що ваше ставлення до таких питань зміниться.

— Дурниці,— втрутився Вільям.— Ваше покоління повністю вичерпало запаси англійського суспільного сумління. Вас не знати як непокоїло майбутнє світу — а подивіться, що з цього вийшло! Подивіться на Крістофера й на мене. Наші перші свідомі спогади — це спогади про воєнну істерію, загальну нервозність, блазенство й глупоту в усіх різновидах. Зростали ми у повоєнні роки, в найбезглуздішу епоху, яку тільки знало людство. А тепер, коли наше життя більш-менш налагодилося, на нас насунула економічна криза, яка може перевернути все шкереберть. Оце й є спадщина вашого покоління, містере Фінбоу, і вашого клятого суспільного сумління. Чи ж дивно, що ми не плакаємо більше ніяких надій? Чи ж дивно, що нас цікавить тільки наше власне життя, а на решту людства нам начхати?

Гіркота цього гнівного вибуху гармоніювала з настроєм решти товариства. Вона відбивала той стан душевного напруження, в якому всі перебували і, хто-зна, можливо, була ознакою навіть чогось глибшого. Фінбоу замислився.

— Я цілком згоден з Вільямом,— докинув Крістофер.— Мій світ обмежується колом кількох приятелів. Ви розумієте, Фінбоу?

— Здається, розумію, хоча навіть якщо підходити до цього з чисто егоїстичних позицій, ви, на мою думку, дуже збіднюєте своє життя, коли отак обмежуєте й звужуєте його.

— Можливо,— усміхнувся Крістофер.— Ну що ж, в Малайї я бачитиму мільйони китайців, і, може, їм удасться розширити мої обрії. До речі, на завтра в правлінні компанії мені призначили останню аудієнцію. Як ви гадаєте, не буде Беррел заперечувати проти того, щоб я поїхав до Лондона?

— Якщо хочете, я піду запитаю його, — відповів Фінбоу. — Мені це легше зробити, адже я маю певний вплив на нього.

Від місіс Тафтс Фінбоу довідався, що Беррел пішов перекусити до шинку «Брідж-інн», і запропонував мені піти з ним і Крістофером до села. Я охоче залишив мовчазне товариство у вітальні. Після свого несподіваного вибуху Вільям знову заглибився в книжку. Філіпп і Тоня сьогодні, як це не дивно, чомусь не виявляли інтересу одне до одного, а Евіс сиділа осторонь від усіх, поринувши в меланхолійну задуму. Я радів нагоді хоч на півгодини вирватися з цієї атмосфери пригніченості й тривоги.

Ми з Фінбоу і Крістофером повільно йшли стежкою.

— Про що йтиметься під час вашої аудієнції в правлінні компанії? — спитав Фінбоу Крістофера.

— Передусім мене пошлють до лікаря нашої компанії. Той огляне мене й вирішить, чи зможу я витримати тамтешні кліматичні умови. Але цього я не боюся, — сказав Крістофер, сміючись. — Мені ще ніколи не доводилося проходити медичний огляд, але я завжди відчував, що цей вид «екзамену» — єдиний, на якому я можу не боятися провалу.

— Не будьте такий скромний, — усміхнувся Фінбоу. — Я певен, що ви можете скласти будь-який іспит, якщо тільки забажаєте. А що ще робитимуть з вами завтра в правлінні?

— З їхнього листа видно, що вони мають поставити мені низку «конфіденціальних» запитань. Це вже не так приємно, але я і це якось переживу. А потім знову до лікаря — з приводу різних там щеплень.

— Ви повернетесь з Лондона завтра-таки? — спитав Фінбоу.

— О так, це не багато часу забере. Я встигну на поїзд о 5.49, — запевнив Крістофер.

Ми перейшли через дерев'яний місток. Фінбоу перемінив тему.

— Я й досі думаю про те, що ото ви з Вільямом сказали. Невже вас справді цікавить тільки ваше найближче оточення?

— Так, — відповів Крістофер. — А неже це так дивно? Хіба ви, скажімо, так вболіваєте за долю народів?

Фінбоу залишив це запитання без відповіді.

— Гадаю,— сказав він замислено,— що більшість чоловіків поділяло б ваші погляди, якби вони були так само, як і ви, закохані в Евіс.

Худе обличчя Крістофера спохмурніло.

— Я дотримувався цих поглядів ще задовго до того, як зустрів Евіс,— сказав він.

Я подумав, що техніка ведення розмови, якою Фінбоу досі успішно користувався, цим разом схибала. Крістофер не дався впійматись на гачок. Однак Фінбоу, анітрохи не збентежившись, вів далі:

— Кохання — це дивна хвороба.

— Я вже не раз чув це,— відповів Крістофер з легкою посмішкою.

— Хтозна, чи короткі години щастя варті довгих днів болісних страждань,— зауважив Фінбоу.

— Хтозна...— і собі озвався Крістофер.

— Коли ми не закохані, то нам здається, що варті. Коли ж закохані, то починаємо в цьому сумніватися,— філософував Фінбоу.

— Цілком природно,— погодився Крістофер.

— Багато дечого залежить від темпераменту особи. Людина веселої вдачі забуває про біль у ту ж хвилину, коли він зникає. Роджер, очевидно, належав до людей такого типу. Мені здається, він був великий веселун,— задумливо промовив Фінбоу.

Крістофер посміхнувся:

— Сердешний Роджер! Йому дуже не щастило! Він і справді був, як ви кажете, веселун. Проте йому треба було надзвичайної бадьорості, щоб зносити незмінну холодність із боку Евіс. І він все не відступався. Упертішої за нього людини я ніколи не бачив. Це, власне, і викликало в Евіс неприязнь до нього.

Я не розумів, чи Крістофер казав це від себе, чи його спровокував на цю щирість Фінбоу.

— Евіс напрочуд приваблива дівчина. Напевно, їй доводилося вже не раз виявляти байдужість до чоловіків,— підхопив Фінбоу.

Крістофер криво посміхнувся і сказав:

— Навколо таких вродливих жінок, як вона, завжди рояться чоловіки.

Висловившись один раз одверто, він тепер немовби знову замкнувся в собі.

— Ви, мабуть, знайомі з нею вже давно? — спитав Фінбоу.

— Років три-чотири, — відповів Крістофер.

— Не те, що Філіпп і Тоня, — пробурмотів Фінбоу. — Ті знають одне одного заледве два місяці. Але вже встигли за цей час геть усе владнати.

— З їхніми характерами це простіше, — зауважив Крістофер. — А крім того, мені здається, вони вже не раз бували закохані і ще не раз будуть.

— Так, — погодився Фінбоу. — Вони з тих людей, що дуже легко ставляться до цієї справи.

Крістофер промовчав, і Фінбоу відмовився від дальших спроб обговорювати Евіс та її почуття. Натомість мені довелося взяти участь у безплідній дискусії про кіно, яка точилася, аж доки ми не увійшли до шинку і не знайшли там Алоїзіуса Беррела.

Беррел стояв, спершись на прилавок, в руці у нього була склянка віскі з содовою. Згідно з його образом, який я створив в уяві, він мусив би пити лимонад, проте я згадав, що комбінація пуританства з тверезістю є чисто англійським винаходом і що в Ірландії можна пити віскі, залишаючись таким непорочно-невинним, як Алоїзіус Беррел. Фінбоу підійшов до нього й сказав:

— Добридень, сержанте.

— Добридень, містере Фінбоу, — відповів той трохи заклопотано. — Місіс Тафтс розповідала мені про страшні речі, що творилися вчора вночі на вашій віллі. Якби про це розповідав мені хтось інший, а не місіс Тафтс, я нізащо не повірив би. Але місіс Тафтс дуже порядна жінка.

— Навіть більш ніж порядна, — притакнув Фінбоу. — І все ж, сержанте, нічого страшного вчора не сталося.

— Це залежить від того, як на це дивитись, — буркнув Беррел.

— Не забувайте, в якому нервовому стані перебувають усі пожилці вілли, усвідомлюючи, що за ними стежить такий досвідчений мисливець, як ви, — вкрадливо промовив Фінбоу. — Та вони просто місця собі знайти не можуть.

Беррел сприйняв ці лестощі з серйозною міною.

— Містере Фінбоу,— сказав він конфіденційно,— у мене все готове до дії.— Шепіт його чути було щонайменше за два ярди від бару.— Чи не хотіли б ви послухати?

— Залюбки,— відповів Фінбоу.— Я дуже вдячний вам за довіру. Мені так подобаються ваші методи слідства.

— Ну, що ви, що ви,— збуджено заторохтів Алоїзіус Беррел.— Отже, як вам відомо, на яхті було проведено старанний і найдетальніший трус. Але жодного сліду судового журналу і пістолета не виявилось. Ніяких відбитків пальців поблизу трупа також не знайшли. Розтин не дав нічого цікавого — в Мілза стріляли з маленького пістолета. З Плімута мені вже вислали легкий водолазний костюм, завтра ввечері він буде тут. Це означає, що післязавтра вранці я спробую відшукати пістолет на дні річки, після чого зможу вжити дальших заходів. Начальник поліції написав до Скотленд-ярду звіт про те, що я встиг досі зробити. Доки звідки не прийдуть інструкції, я не маю права нікого заарештовувати.

— Ви просто талант, сержанте! — промовив Фінбоу.

Рум'яне обличчя Беррела аж пашіло від задоволення.

— Але все це вельми складна річ, містере Фінбоу,— сказав він.— Надзвичайно складна. Адже мені майже немає на що спиратися. Збоку воно може здатися справа дуже проста, та зсередини — це все виглядає інакше.

— Але я певен, що ви кінець кінцем доможетеся свого,— переконливо мовив Фінбоу.— А тепер ось що: ви не будете проти, якщо містер Таррент завтра з'їздить до Лондона? Він має з'явитися до правління компанії у зв'язку з посадою, яку йому запропонували.

Беррел підозріливо оглянув Крістофера й спитав:

— А чи міг би я побачити документ, який би підтверджував, що його викликають туди?

Крістофер посміхнувся й простягнув йому листа, Беррел пробіг його очима.

— Начебто все гаразд,— сказав він.— Але треба

було б, щоб ви десь після обіду зайшли до поліційного відділка, на випадок, якщо мене про вас питатимуть...

Крістофер знизав плечима.

— Будь ласка, якщо треба... Хоча, сказавши правду, для мене це дуже неприємна справа. А куди я повинен з'явитися?

— На жаль, я не пам'ятаю адреси поліційних відділків у тому районі,— занепокоївся Беррел.

Збагнувши, що він не знає Лондона, я згадав відділок на Вайн-стріт, де мені довелося побувати в студентські роки в зв'язку з не зовсім пристойною поведінкою під час університетської регати.

Беррел ухопився за мою пропозицію.

— Авжеж, відділок на Вайн-стріт найбільш зручний для цього. Я зараз до них зателефоную й скажу, щоб на вас чекали, містере Таррент.

По дорозі назад Крістофер посміхнувся своєю характерною, трошки кривою посмішкою і сказав:

— Після розмови з Алоїзіусом Беррелом у мене склалося враження, ніби він опанував науку ведення слідства на заочних курсах.

Фінбоу розсміявся, я ж був надто стурбований, щоб реагувати на жарти. З кожним разом, коли я повертався до вілли, мене охоплювала все гостріша тривога: що там чекає на мене? Я боявся, що почую ще якісь жахливі новини. Щасливого кінця в цій історії бути не могло. Щонайбільше, на що я міг сподіватись,— це кінець, який мені колись бодай удасться забути. У гіршому ж разі... Ні, я волів про це не думати.

Коли ми повернулися, всі вже сиділи за полуденком. Евіс відсунула від себе тарілку з м'ясом і мляво доїдала шматочок хліба. Тоня виглядала майже так само сумовито, тільки очі її блищали — на відміну від зажурених очей Евіс. Вільям уперто мовчав, а Філіпп здавався таким же пригніченим, як того ранку, коли було вчинено вбивство. Ми з Крістофером і Фінбоу зайняли місця в цілковитому мовчанні. Раптом Тоня солодко позіхнула й сказала:

— Ах, як мені хочеться спати!

— Я вам співчуваю,— звернувся до неї Фінбоу.— На вашому місці я ліг би й трохи подрімав.

Але ці слова несподівано вивели Тоню з рівноваги.

— Ради бога, скажіть уже мені все те, що хочете сказати! — вибухнула вона. — Адже ви всі знаєте, що я не ночувала сьогодні в своїй кімнаті! Чудово знаєте! Чому ж ніхто мене про це не запитує? Може, ви підозрюєте, що я хотіла когось убити? Скажіть — підозрюєте чи ні?

Філіпп узяв її за руку.

— Та звичайно ж ні, любя! Вони просто не хочуть втручатися не в свою справу.

— Чому вони нічого не кажуть мені? Вони могли б здогадатися, що просто повинні сказати хоч що-небудь. Фінбоу, чому ви мене ні про що не запитали? Ви не вірите, що мені треба було про дещо переговорити з Філіппом, і це треба було зробити до ранку?

— Це мене не торкається, — ухильно відповів Фінбоу. — Я певен, що всі ваші вчинки мають під собою найкращі підстави.

Тоня затулила обличчя руками, руде волосся її розсипалося.

Раптом Евіс тихо спитала:

— І про мене ви такої ж думки?

Вона повернула до нас своє бліде обличчя.

Тоня знову спалахнула й істерично закричала:

— Так, так! Спитайте, що сама вона робила? Її також не було в кімнаті. Чому тільки я не маю права робити те, що мені подобається? Чому ви її ні про що не питаєте?

— Це правда, Евіс? Тебе теж не було в кімнаті? — гостро запитав Крістофер, подаючись уперед. Здивування й тривога вкрили зморшками його худе обличчя.

Евіс ледь чутно відповіла:

— Так.

І тут втрутився Фінбоу. Він промовив своїм чемним голосом:

— Мені здається, що ви даремно хвилюєтеся. Ми з Яном уже досягли того віку, коли люди знають ціну мовчання. А це означає також, що після півночі ми воліємо не надавати значення нічому й нікому.

ЛЮБОВНІ СПРАВИ ЕВІС

 Зауваження Фінбоу викликало усмішки, і ленч закінчився більш-менш спокійно, хоча дехто з присутніх ще кидав на своїх сусідів люті погляди, а в їдальні час від часу западало напружене мовчання. Було ясно, що всі ледь-ледь стримуються.

Після ленчу я виніс шезлонг на берег річки, щоб спокійно обміркувати все те, що побачив і почув, проаналізувати всі натяки на взаємні обвинувачення і спробувати зрозуміти нарешті, до яких висновків міг дійти Фінбоу.

Незабаром мій приятель приєднався до мене. На мій подив, він розстелив на траві газету й почав розкладати на ній пасьянс.

— Не лякайся, Яне,— сказав він, завваживши мій здивований погляд.— Я не збожеволів. Просто я намагаюсь грати роль твого добросердого, але трохи пришепелуватого приятеля. Після кожного розумного вчинку — а без них не обійдешся — доводиться присипляти пильність твоїх молодих друзів, показуючи, що насправді я звичайнісінький йолоп. На жаль, мені ніколи не вистачало терпцю навчитися правил цього клятого пасьянса. Але, сподіваюсь, якщо я розкладатиму карти рядками, а потім збиратиму їх до купи, то це буде виглядати досить переконливо.

Удаючи, ніби пасьянс цілком заповнив йому увагу, Фінбоу розмовляв зі мною. Голос його звучав дуже серйозно, без тіні звичайної грайливості.

— Я заплутався,— говорив він,— зайшов у глухий кут. І, здається, дедалі менше розумію всю цю історію. Наприклад, все, що стосується Тоні, складається у справжнісіньку головоломку. Що вона говорила сьогодні вночі Філіппові? Чому вона так боїться, що я можу якось вплинути на нього? Що саме непокоїть його самого? Адже Філіпп — людина, яку важко збензити, він надто легковажний для цього і звик заплющувати очі на всілякі життєві прикрощі. Це дуже й дуже цікаво. Або візьмемо Крістофера. У нього да-

леко складніша вдача, ніж у Тоні й Філіппа, і це ще більше заплутує справу. Хотів би я знати, якою мірою сьогоднішні зауваження призначалися для надто допитливих сторонніх осіб... А все-таки по дорозі до селища я зробив один конкретний висновок з нашої розмови.

— Який саме? — спитав я, спостерігаючи, як він кладе винового короля на бубнову двійку, тобто — робить річ неприпустиму в жодному з відомих мені пасьянсів.

— Те, що Крістофер не хоче розмовляти про Евіс, — відповів Фінбоу.

— Про що ж це має свідчити? — занепокоєно спитав я.

— Я й сам ще не знаю, — сказав він. — Якщо прийняти на віру те, що вчора вночі казала Евіс, то поведінку Крістофера можна було б зрозуміти. Мужчині не дуже приємно розмовляти про жінку, яка його не любить. Звичайно, це лише в тому разі, коли сам він любить цю жінку і збирається з нею одружитись. Таке пояснення цілком імовірне. Очевидно, Евіс він таки подобається і, безперечно, він кохає її — ти сам чув, як боляче він реагував на мої запитання. Але обое вони вважають перспективу одруження трохи нереальною.

— Чого ж тоді вона заручилася з ним? — запитав я.

— Не знаю. Але якби всі люди, перше ніж побратись, чекали на кохання, тобі, Яне, не доводилося б щороку витрачати так багато грошей на весільні подарунки. Для мене найважливіше в цьому от що: як Евіс ставилася до Роджера? Вчора вночі вона сказала, що була до нього байдужа, — це, очевидно, мало означати, що вона просто не любила його. Я повірив тоді в цю заяву, сказав про це тобі, і ти погодився зі мною. Та чи правда це? Цілком можливо, що правда: дівчина була надто втомлена, щоб брехати так переконливо.

— На підставі того, що я бачив протягом останніх двох років, я абсолютно впевнений, що вона говорить правду, — сказав я, радіючи, що можу підтвердити слова Евіс.

— Я дотримуюсь тієї ж думки, — сказав Фінбоу. — І знаєш, це може бути основним психологічним моментом, одним з ключів до розв'язання загадки. Отже, ми можемо повірити цій її заяві... Евіс справді ще ніколи

в житті не кохала, щодо цього вона не змогла б мене обдурити. Кожна брехня має свої межі. Крістофер їй подобається, але вона його не любить. А Роджер їй навіть і не подобався. Її слова збігаються з тим, що мені вдалося витягти з Крістофера. Адже він досить недвозначно висловився про ставлення Евіс до Роджера. Втім, я не хочу надавати цьому фактові якогось перебільшеного значення.

— Чому? — спитав я.

— Тому, що Крістофер не гірше за мене розуміє, що можна вбити щасливого суперника. Але вбивати нещасливого суперника немає ніяких підстав. Якби Роджер був щасливим суперником і Крістофер убив його, тоді останній діяв би правильно, намагаючись переконати нас у тому, що Евіс і дивитись не хотіла на Роджера. Тобто він міг би розповідати нам саме те, що ми від нього почули. Але, якби Роджер справді подобався Евіс, було б принаймні смішно сподіватись, що вона захищатиме його вбивцю, запевняючи нас, ніби ніколи Роджера не любила. Ні, на мій погляд, Евіс ставилася до Роджера абсолютно байдуже. Пізніше я ще раз спробую перевірити, чи це правда, але поки що її версія повністю збігається з Крістофєровою.

— Ти щось надміру захопився взаєминами цієї трійки, — сказав я.

Фінбоу перемішав карти й відповів:

— Якби мені пощастило визначити справжні стосунки між ними, я зумів би остаточно з'ясувати, — винний Крістофер, чи ні. Він дуже розумний молодик, я б сказав — «здатний» на таке вбивство. Ти помічав, як він грає в бридж? Він охоче ризикує. Гадаю, що при потребі Крістофер міг би вбити людину. Крім того, мене трохи непокоїть оцей медичний огляд. Якщо він не повернеться, або повернеться завтра ввечері в поганому настрої, я підозрюватиму, що це має якийсь зв'язок з убивством Роджера.

Фінбоу замислився.

— А втім, захоплюватись підозрами не слід. Крістоферові ж і справді треба пройти медичний огляд. І взагалі, того ранку, коли сталося вбивство, він виходив із каюти на дуже короткий час. Не так-то й легко

вбити людину, поставити на місце румпель і привести себе до ладу за три хвилини. Можливо, він побачив або почув щось таке, що злякало його й примусило забігти до каюти.

Я відігнав від себе картину, що поставала із слів Фінбоу.

— Однак,— вів далі Фінбоу,— не виключена можливість того, що вбивця — саме Крістофер. Якби існував мотив ревності, то це припущення було б навіть дуже правдоподібне. Оскільки ж, проте, ми відкинули цю можливість, а я гадаю, ми маємо на це право, то важко знайти причину, яка могла б спонукати Крістофера на вбивство нещасливого суперника. Більш природно було б у такому разі просто втішатися стражданнями Роджера.

— Є ще один можливий мотив, про який я говорив учора ввечері,— сказав я.— Крістофер міг убити Роджера, щоб зробити Евіс багатую спадкоємицею. А після одруження гроші належали б їм обом.

— Цілком можливо,— сказав Фінбоу,— але з психологічного погляду це припущення неймовірне. Я сумніваюся, щоб палко закохана людина пішла на вбивство заради грошей, тим паче коли в перспективі у закоханого пристойна посада і коли в центрі всіх його почуттів — молода жінка, яка ще остаточно й не вирішила, чи виходити їй за нього. Я схильний вважати, що Крістофер, навпаки, не хотів би цих грошей: спадщина могла б усе зіпсувати, бо Евіс, напевно, вирішила б, що немає потреби квапитися з одруженням.

— До якого ж остаточного висновку ти дійшов? — спитав я.

— Поки що ні до якого,— відповів Фінбоу.— Я саме створюю для себе портретну галерею твоїх приятелів. І в портреті Евіс бракує кількох штрихів. Тому сьогодні мені треба ще раз поговорити з нею. Почекай на мене тут, я скоро повернуся.

Я відкинувся на спинку шезлонга і заплющив очі, сподіваючись, що з усієї цієї плутанини в моїй голові викристалізується якась думка. Та даремно. Лише калейдоскоп облич і жестів миготів у мене перед очима під акомпанемент спокійного голосу Фінбоу. Я побачив, як Евіс оплакує смерть Роджера («Вона

непогана актриса», — сказав з цього приводу Фінбоу), як вона зляканими очима дивиться на мене з темного кутка їдальні, а потім розповідає Фінбоу про свою мрію — справжнє кохання («Вона була надто втомлена, щоб брехати так переконливо», — сказав потім мій приятель). Втім, біль, що його ми самі завдаємо собі, як правило, довго не триває. За хвилину я вже будував теорію, що винен в усьому Крістофер. Мені здавалося, що Фінбоу таки підозрює його, і, до того ж, було далеко легше уявляти поруч убитого худорляве засмагле обличчя Крістофера, аніж думати про те, що чарівні очі Евіс могли спокійно спостерігати чорну пляму на Роджерових грудях. Я намагався пов'язати всі факти між собою в такий спосіб, щоб вони підтверджували гіпотезу про те, що вбивця — Крістофер.

Через якихось п'ятнадцять хвилин з садка надійшли Фінбоу і Евіс. На обличчі мого приятеля грала приємна усмішка.

— Я бачу, ти, Яне, непогано влаштувався, — сказав він.

— Та трохи ніби, — погодився я.

— Шкода, — зауважив на це Фінбоу, — бо ми саме збиралися попросити тебе, щоб ти покатав нас у ялику.

Я зітхнув, але прохання це було мені приємне, і я проти нього нічого не мав. Отож, одв'язавши ялик, ми відштовхнулися від берега і незабаром уже потиху пливли Терном в напрямку Поттера.

— Евіс, — спокійно мовив Фінбоу, — мені треба побалакати з вами.

І без того бліде обличчя Евіс зовсім пополотніло, але вона знайшла сили усміхнутися до Фінбоу, який сидів навпроти неї.

— Будь ласка, — відповіла вона.

— Побалакати на тему, яку літній мужчина найчастіше обирає в розмові з молодою жінкою, — вів далі Фінбоу.

— А саме? — дівчина вимушено усміхнулася.

— Про любовні справи, — сказав Фінбоу. — Коли людина наближається до четвертого десятка, вона починає дивитись на сердечні справи ближніх з належної відстані. Це допомагає їй ще більше заплутуватись у своїх власних любовних справах.

Вивівши ялик з небезпечного закруту, я попередив Евіс:

— Обережніше, люба. У нього ніколи не було серця. Він усе це каже лише для того, щоб ви подумали, ніби воно в нього є.

Уста Евіс скривилися в якусь подобу усмішки.

— Мені не дуже хотілося б балакати про свої любовні справи,— сказала вона.

— Однак учора вночі ви охоче розповідали про них,— зауважив Фінбоу.

— Тоді я була сама не своя,— Евіс так міцно стулила губи, що вони аж побіліли.— Усі ми іноді верземо дурниці.

— Атож,— спокійно сказав Фінбоу.— І часто це дуже добре для нас, що ми так робимо. Це йде нам на користь.

— І, до того ж, розважає наших співбесідників,— докинула Евіс.

— Чужа необачність завжди нас розважає,— усмінено мовив Фінбоу,— а необачність гарної молоді жінки — до того ж, і чарує.

— Щиро дякую,— відповіла Евіс.— Сподіваюсь, я була досить необачна, щоб принести вам насолоду.

— О так, але для мого повного щастя вам треба додати ще кілька слів,— сказав Фінбоу.— Якби ви погодились зараз розповісти мені ще дещо, я був би вам надзвичайно вдячний. Гадаю, ви охоче скористаєтеся з нагоди зробити мені приємність.

— Такі речі я вже чула не раз,— погордливо скривилася Евіс.— Саме так говорять оті настирливі спокусники, що липнуть до мене. «Зроби мені приємність, це ж тобі нічого не коштує». Боюсь, містере Фінбоу, що ви надаєте своїй особі перебільшеної ваги.

Я намагався вловити кожен відтінок цього навального діалога, весь час думаючи про те, яка ж Евіс насправді: врівноважена молода жінка, що вправно відбиває репліки Фінбоу, а чи тендітне створіння із слюзамми на очах. Немов у відповідь на ці мої думки пролунали слова Фінбоу, які враз довели двоїстість природи Евіс.

— А я боюсь, що ви маєте перебільшену уяву про свою безпеку,— сказав він, не підвищуючи голосу.

Обличчя Евіс одразу стало нещасним, і вона, зати-наючись, промимрила:

— Ви хочете сказати, що поліція може...

— Я хочу сказати, — мовив Фінбоу, — що в разі, якщо ви не погоджуєтесь мати справу з нами — двома нешкідливими літніми джентльменами, вам доведеться мати справу з людьми, далеко не такими чемними, як ми з Яном.

Евіс з хвилину мовчала. Потім, очевидно, зважившись, спокійно сказала:

— Вам конче треба знати про мої любовні справи?

— Гадаю, що так, — відповів Фінбоу.

Евіс прикусила губу і несподівано заявила:

— Я ніколи нікого не кохала.

— Це, — сказав Фінбоу, — велике нещастя для багатьох мужчин.

— Кілька мужчин мені просто подобалися, а Крістофер навіть дуже подобається і, можливо, коли-небудь я таки покохаю його. Але ви знаєте, чому я з ним заручилася?

— Мені дуже б хотілося про це дізнатись, — сказав Фінбоу.

— Щоб дати одкоша Роджерові, — сердито сказала Евіс. — Мені було потрібно кого-небудь, хто б захистив мене перед ним, хто б заборонив Роджерові цілими днями увиватися біля мене, щовечора запрошувати до ресторану, забігати в гості, коли йому заманеться. — Вона опанувала себе і вже спокійно додала: — Кілька років Роджер не давав мені спокою з одруженням, але я про це без відрази навіть думати не могла. Звичайно, як друга, я його любила, і тепер, коли сталася ця жахлива річ, я шкодую, що не ставилась до нього краще...

Вона скорботно скривила губи, а очі їй поїнялися сумом. Я уважно стежив за виразом її обличчя, і у вухах мені усе бриніли слова Фінбоу: «Евіс непогана актриса!»

Спостерігаючи, як вона оплакує Роджерову смерть, я враз згадав теорію Фінбоу про те, що насправді вона його ненавиділа. Заглибившись у думки, я не зауважив, що ялик підійшов надто близько до берега. Коли я змінив курс і знову прислухався до розмови, Фінбоу саме казав:

— Звичайно, для вас це було жахливо. Скільки разів він вам освідчувався?

— Він робив це регулярно раз на місяць протягом останніх трьох років,— сказала вона, сумно усміхаючись.— Відтоді, як мені минуло двадцять.

— Але ж ви рішуче відмовляли йому з першого ж разу? — звівши брови, і собі усміхнувся Фінбоу.

— Містере Фінбоу,— запротестувала вона, мало не плачучи.— Я ніколи не фліртувала з Роджером. Даю вам слово честі. Мені освідчувались у коханні четверо...

— Щось замало,— прокоментував Фінбоу.

Евіс тільки глянула на нього і повела далі:

— За трьох із них я б могла вийти заміж. Крістофер — один із них і, мабуть, я з ним таки одружуся. Це правда, я трохи фліртувала з усіма трьома. Але ж знаєте, від цього дуже важко утриматись.

— Авжеж,— погодився Фінбоу,— це надто сильна спокуса.

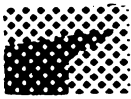
— Але за Роджера я б ніколи не змогла вийти і я ніколи з ним не фліртувала. Анітрохи, ані разу! — запально мовила Евіс.

— Ясно,— сказав Фінбоу.— Яне, ти б краще повертав назад, а то ми запізнимось і місіс Тафтс жбурлятиме в нас тарілками.

Човен повільно плив під легким вітерцем. Я розумів, що Фінбоу довідався про те, чого хотів і тривожно думав, до яких висновків він дійшов. Евіс, очевидно, здивувало те, що Фінбоу більше нічого в неї не питає. На устах її вигравав нервовий усміх, немов вона важилася ще щось сказати. Коли попереду нарешті завиділа вілла, дівчина зітхнула й промовила:

— Містере Фінбоу, хіба ви нічого не збираєтесь питати в мене про духівницю? Ви ж знаєте — після смерті Роджера я успадкувала силу-силенну грошей!

— Ні, я не думаю, що в цьому є якась потреба,— відповів Фінбоу.

Останні слова Фінбоу підбадьорили мене. Чекаючи на свою чашку чаю в ідальні, я радісно розмірковував над тим, що єдино тільки справа спадщини могла кинути тінь на Евіс: оскільки ж Фінбоу зовсім цим не зацікавився, виходить, він відкинув будь-які підозри щодо причетності дівчини до вбивства. Відчуваючи величезне полегшення, я взяв чашку чаю з рук місіс Тафтс і навіть спробував усміхнутися, глянувши на її грізне обличчя.

Тим часом настрої решти товариства був аж ніяк не кращий, ніж за ленчем. Нервові напруження у кожного виявлялося по-своєму. Вільям методично переживував їжу, не обзиваючись ані словом; взагалі більшість часу він присвячував читанню детективних або науково-популярних книжечок, лише вряди-годи вставляючи якесь різке зауваження в розмову інших. Евіс мляво напівлежала в кріслі, — здавалося, рештки енергії покинули її; до того ж, вона явно намагалася триматись осторонь і майже не розмовляла. Поведінка Тоні стала ще агресивніша, вона пробувала жартувати й хрипко сміялася з власних дотепів, проте видно було, що з нею от-от може статися дика істерика. Крістофер їв спокійно, але лоб його весь був поораний зморшками, а обличчя зовсім схудло. Філіпп підтримував досить безладну розмову з Тонею й Крістофером; пригніченість немовби хвилями захльостувала його, і тоді він раптом замовкав і сидів, як у воду опущений, не зводячи засмучених очей з Тоні.

Взагалі ж атмосфера в ідальні залишалася стерпною тільки завдяки Фінбоу. Правило, якого він дотримувався: вести себе так, ніби все було гаразд, — не дозволяло й іншим порушувати удаваний спокій. Проте саме Фінбоу і спровокував кінець кінцем вибух. Він заварив другу чашку чаю своїм методом і, покуштувавши рідини солон'яного кольору, пробурмотів фразу, що завжди звучала в нього однаково: «Найкращий чай у світі!»

Тоня не витримала:

— Фінбоу, якщо ви хоч раз ще скажете це, я закричу!

А Вільям додав із шорсткістю в голосі:

— Вам би слід зрозуміти, що манірність, — а тим більше абсолютно порожня й безглузда манірність, — мусить викликати злість і роздратування в людей, що живуть разом з вами за таких-от обставин, як ці. Невже ви зовсім позбавлені уяви? Чи, може, ви чините це навмисно?

— Послухайте, Вільяме, — запротестував я. — Фінбоу — мій гість. І я не можу дозволити...

— Так, мені відомо, що Фінбоу — ваш гість, — він різко обірвав мене. — Але я хотів би знати... — тут Вільям помовчав, — хто він є крім цього?

Я побачив, що Філіппові зіниці розширилися. Тоня вп'ялася пальцями в бицьця крісла.

— Так, хто він є крім цього? — повторила вона слідом за Вільямом.

— Навіщо він приїхав сюди? — провадив Вільям. — Кожен ідіот зрозумів би, що нам не треба сторонніх зараз, коли ми опинилися в найжахливішій ситуації з усіх можливих. Якого дідька він приїхав? Хіба що... — він глузливо посміхнувся. — Хіба що його привів сюди професійний інтерес?

Фінбоу зайшовся цілком, здавалося, невимушеним сміхом.

— Мій любий Вільяме, — сказав він, — оце так буває, коли людина начитається занадто багато кримінальних оповідань. Їй привиджується детектив за кожним обличчям, якщо воно не досить інтелігентне. Запевняю вас, — цим разом мій зовнішній вигляд анітрохи не обманює вас. Мені подобається спостерігати Алоїзіуса Беррела. Але кому б це було не до вподоби? Звичайно, в детективній повісті я б неодмінно виявився начальником Скотленд-ярду або ж, навпаки, вбивцею...

— Що ви тут робите? — невблаганно запитав Вільям.

Фінбоу і оком не кліпнув.

— Я приїхав сюди як приятель Янів, бо вважав, що можу бути потрібним йому тут. І таки, сподіваюсь, мені вдасться звільнити його від деяких ускладнень офіційного характеру. Якщо ви хочете детальніше

познайомитися з моєю особою, раджу вам звернутися до біографічного довідника «Хто є хто в Англії». Я фігурую там головним чином завдяки тому, що видавець вирішив моїм прізвищем заповнити прогалину між Фінбергом і Фінбургом. Якщо ж я драгую кого-небудь своєю присутністю — що ж, я можу залишити вас і перебраться до сільського готелю.

— Та не будьте смішним, — озвався Крістофер. — Через оце кляте нервове напруження Вільям зовсім втратив здоровий глузд. Про те, щоб ви залишили нас, не може бути й мови.

— Безперечно, — спокійно промовила Евіс. — Вільям мусить перепросити вас.

— Еге ж, тобі легко бути чемною, — кинув їй Вільям з гіркою посмішкою. — Щоб не сталося, тобі все як з гуски вода.

— Але ж тут нема про що сперечатись — ви залишаєтеся, та й годі, — вигукнув Філіпп, раптом пожвавившись. До нього чомусь повернувся гарний настрій.

— Гаразд, я залишаюсь, хоча б на злість Вільямові! — заявив Фінбоу, посміхаючись.

— Ну, от і добре, — сказала Тоня. — Послухайте, а може — забудьмо про все це, згода? І що, якби завести патефон і трохи потанцювати?

Всі погодилися: в цю мить усі погодилися б на будь-що здатне відвернути їхні думки від убивства. Вільям завів патефон, і полилась мелодія сумовитого фокстрота. Тоня й Філіпп танцювали плавно й заміряно, а Евіс лише мляво переступала з ноги на ногу в обіймах Крістофера.

Фокстрот звучав дедалі жалібніше, і я замилювано стежив за Філіппом і Тонею, які рухалися так злагоджено, ніби в них на двох була лише одна пара ніг. Евіс поклала голову Крістоферові на плече. Навколо очей у неї темніли круги. Та коли я знов подивився на її ноги, вони вже ступали граціозно і в такт музиці.

Раптом я помітив, що на дверях стоїть місіс Тафтс. Обличчя її було бліде, а губи міцно стулені.

Тільки танець скінчився, вона обурено вигукнула:

— Це ганьба!

— Облиште ваші дурниці, — сказала їй Тоня, але місіс Тафтс уже годі було стримати.

— Мені здавалося, що навіть люди, які зневажають закони божі... (На цьому слові вона люто зиркнула в мій бік,— певно, тому що Беррел вказав їй на мене, як на вбивцю)... які зневажають закони божі, мусили б мати бодай трохи пристойності, щоб не дозволити іншим вихилатися у цих грішних танцях, коли там лежить та нещасна людина, холодна й задубіла!

Ніхто не наважився відповісти їй. Фінбоу, який звичайно був тим сміливцем, що брався улагоднювати місіс Тафтс, у цю мить дивився у вікно, і на устах у нього було щось наче посмішка. Нарешті тишу порушив Крістофер.

— Місіс Тафтс, якщо ви скажете ще хоч єдине слово, я змушений буду написати містерові Вільямсону,— суворо сказав він.

— А я заявлю містерові Вільямсону, що лише виконую свій обов'язок! — огризнулася та.— Ніхто інший на моєму місці не погодився б залишатись під одним дахом з убивцею!

Нараз у розмову втрутився Філіпп — з тим властивим йому веселим зухвальством, якого він не виявляв сьогодні протягом цілого дня.

— Я б радив вам бути більш гречною, місіс Тафтс!

— Що? Що ви хочете цим сказати? — вигукнула вона.

— Я б радив вам бути більш гречною,— з недбалючим виглядом повторив Філіпп,— бо інакше ми розповімо містерові Вільямсону, що бачили вас у не зовсім пристойній ситуації з сержантом Беррелом.

Місіс Тафтс гнівно щось буркнула, після чого, на наш превеликий подив, густо зашарілася. Філіпп пирснув від сміху, а місіс Тафтс, люто фиркнувши, вибігла з кімнати.

— Коли я помру,— сказав Філіпп,— то, сподіваюсь, ви всі згадаєте, що в своєму житті я зробив одне добре діло.

Після втечі місіс Тафтс всі присутні в їдальні з підкресленою старанністю намагалися продемонструвати свою повагу одне до одного. Вільям знову завів патефон, і Фінбоу з Тонею закружляли у вальсі. Оскільки Крістофер взяв у руки газету, я запросив Евіс. Вона виявилася доброю партнеркою,— приємно було мовчки танцювати з нею, віддаючись музиці. Останні дні були

безперервним випробуванням нервів — доводилося уважно стежити за кожним словом, за кожним поглядом, бо в першому-ліпшому з них міг трапитися ключ до розгадки. І, відчуваючи, як торкаються кучері Евіс моєї щоки, я мимохіть думав, яким же випробуванням для неї й для інших мусили бути ці дні!.. Так, я з радістю топив свої тривоги й сумніви в ритмі вальса.

Танці й кілька пісень, що їх проспівали Тоня й Фінбоу, допомогли нам назовні досить мирно й спокійно дочекатися обіду. Час від часу, щоправда, звучало чие-небудь гостре слово, але до істерії, що панувала перед полуднем, було далеко.

Симптоми нервового перенапруження, проте, знову далися взнаки під час обіду — відчувалося, що насувається буря. Гасові лампи знову чадили, і цього разу місіс Тафтс уже не змогла дати з ними ради. Ми сиділи навколо столу в кімнаті, вікна якої виходили на річку, й їли при тьмяному світлі свічок, розставлених на полицях і столиках. Півтемрява якимось таємничим змінювала зовнішність присутніх. У віконних шибках відбивалися вогники свічок і людські силуети, а далі, за вікнами, видніло темне небо із світлою смужкою над обрієм.

І за звичайних обставин ця кімната виглядала б досить гнітюче, а тим більше зараз — коли нерви наші зовсім розладналися: кожне слово звучало як обвинувачення, кожна фраза ставала викликом, кожне обличчя — маскою таємничого незнайомця, що нагонить жах.

Розмова не в'язалася. Місіс Тафтс майже весь час грізно стовбичила над нашим столом. Коли вона нарешті вийшла, залишивши нас допивати каву, Філіпп раптом вигукнув:

— Скільки можна терпіти це? Сидимо тут усі разом — і одне одного підозрюємо! Я більше не можу!

Тоня пронизливо засміялася:

— Я скоро повірю в те, що ми всі разом вчинили це кляте вбивство!

— Мені б теж хотілося, щоб ми нарешті зробили що-небудь, — признався Крістофер.

Філіпп відкинув волосся, що, розсипавшись, нависло у нього над очима, і запитав:

— А що, достобіса, ми могли б зробити?

Евіс одвела погляд від їхніх збуджених облич і почала дивитися у вікно на оповиті темрявою болота. Вона була дуже бліда.

Вільям втрутився в розмову:

— Нічого ми не можемо зробити,— гірко сказав він.— Фінбоу, безперечно, тримає все під своїм контролем.

Тоня втупилася поглядом у Фінбоу.

— Що ви думаєте про всю цю історію? — спитала вона в нього.

На хвилину запала напружена мовчанка. Потім Фінбоу, галантно всміхнувшись, відповів:

— Я дуже рідко думаю. Ви також відмовитеся від цієї звички, коли станете трохи доросліша, моя люба.

— Що з нами буде? — раптом закричав Філіпп, схоплюючись із місця. Від його різкого руху свічка схитнулася й упала на підлогу. Один край кімнати одразу став темний і страхотливо далекий. Я відчував, що нервові напруження позбавляє наше товариство решток стриманості, що страх поволі продирається крізь густі заслони обережності й хитрощів. Вогниці свічок затремтіли, й кімнату наповнив пронизливий, неприродно високий голос Філіппа:

— Хто це зробив? Боже, хто це зробив? Ми більше не можемо сидіти тут і гратися у ввічливість!

Крістофер перехилився через стіл, також втрачаючи контроль над собою:

— Краще було б для всіх нас, якби винуватець признався. Далі так тривати не може!

Тоня майже завершчала:

— Та скажи ж ти що-небудь, Евіс! Ради бога, не удавай з себе святенницю, якій нема до нас діла! Про кого ти думала зараз? Про Роджера, правда ж?

— Чого тобі треба від мене? — прошепотіла, пополотнівши, Евіс.

— Правда ж, ти зараз думала про Роджера? — повторила Тоня з хрипким, уривчастим сміхом.

Крістофер схопився на ноги й закричав:

— Ах ти клята авантюристка, і ти ще маєш нахабство обвинувачувати її в такому? Таж ти сама обкрутила Філіппа тільки заради його грошей!

У першу мить Тоня зіщулилася перед цим вибухом гніву, та майже одразу в очах їй спалахнула лють:

— Тобі теж дістанеться багата дружина! Дружина, що успадкує Роджерові гроші. І ти смієш казати мені, що я обкрутила Філіппа...

— Авжеж, обкрутила! У тебе, либонь, у цьому практика вже чималенька!..

Крістофер зневажливо дивився на неї спідлоба, його засмагле обличчя набрало густо-червоного кольору.

Філіпп відкинув своє крісло й підійшов до Крістофера:

— Ти що з біса верзеш? — крикнув він. — Ти що...

— Бідна дитинка, — обізвав його Крістофер. — Ти, я бачу, таки влип.

— Я уб'ю тебе! — заверещав Філіпп. — Ах ти ж падлючий!..

— З нас досить і одного вбивства! Відтягніть цього дурня! — вигукнув Вільям.

Філіпп опанував себе.

— Досить і одного вбивства... — прошепотів він. — О, боже!

І тут Тоня накинулася на Вільяма:

— Недоумку! Може, ти ще гадаєш, що вбивця — Філіпп, га? — в голосі її задзвенів метал. — Та якщо хочеш, я можу назвати тобі вбивцю...

Фінбоу не дав їй скінчити. Досить спокійно, але не вдаючись до свого звичайного красномовства, він сказав їй:

— Ну, годі. Не можна так ображати одне одного. Краще перейдім до вітальні й поведьмося як нормальні люди.

У вітальні ми почали партію бриджа — радше для того, щоб уникнути розмов, бо гра нікого не цікавила. Евіс стежила за грою і вела мої записи. Філіпп і Тоня про щось шепотілися на каналі. Вечір тягнувся нестерпно довго, і всі зраділи, коли Вільям заявив, що він стомився і йде спати.

— Гадаю, — сказав Крістофер, — що й нам усім це не завадить. Не знаю чому, але мені теж хочеться спати. Може, через оце болотяне повітря.

— Після закінчення школи я ще жодного разу не лягала спати о десятій, — пробурмотіла Тоня. — Але я завжди охоче пристосовуюсь до нових обставин.

Увійшовши до своєї кімнати, ми з Фінбоу посідали на ліжках. Мій приятель запалив сигарету й задумливо сказав:

— Ще один багатий на події вечір.

— Чому ти не зупинив їх під час обіду? — спитав я. — Це була не дуже приємна сцена.

— А я зупинив їх.

— Після того, як вони зовсім втратили розум, — роздратовано кинув я.

— Мені хотілося почути, якої вони думки одне про одного, — визнав він.

— Ну, і ти видобув хоч що-небудь цікаве для себе?

У мене виникла підозра, що він навмисне дозволив загальній істерії розростися до таких розмірів.

— Нічого такого, що вкладалося б у логічну схему, — коротко відповів він і, підійшовши до вікна, вглянув надвір. Я й собі підійшов до вікна. Кілька хвилин ми мовчки палили. Потім Фінбоу промовив так тихо, що я насилу розібрав слова:

— Мені це не подобається, Яне.

— Чому? — спитав я, і серце в мене завмерло.

— Я боюся, що одній з двох цих красунь незабаром стане дуже важко зберігати свою надзвичайну вроду, — відповів він холодно.

— Що ти хочеш цим сказати?

— Я все більше схиляюся до висновку, що це — Евіс або Тоня.

Ці слова були сказані таким безпристрасним тоном, що мені мало не стало млосно. Тим часом Фінбоу вів далі:

— Якби я міг вибирати, то волів би, щоб це була Тоня. Хоча б з чисто естетичних міркувань. Евіс — найчарівніше створіння, яке мені доводилось бачити. Але поки що, я змушений підозрювати їх обох.

— Чому? — спитав я, втрачаючи останні крихти надії.

— Тому, що Філіпп відпав, Вільям відпав, а після нашої прогулянки по річці з Евіс ми можемо виключити також і Крістофера. П'ять мінус три дорівнює двом.

— А що вона сказала тоді? — Я боявся думати, щоб не зрозуміти правду.

— Між іншим, те, що вирішила вийти за Крістофера, аби раз і назавжди позбутися Роджера. А Крістофер не дурень, він, очевидно, розуміє це так само, як і вона, — сказав Фінбоу.

— І ти вважаєш, що це правда?

— Все свідчить про те. Евіс не кохає Крістофера — вона сама каже так, і, мабуть, це правда. Таким делікатним, вразливим дівчатам, звичайно, не дуже легко буває закохатися, — пояснив він, злегка усміхнувшись. — Зате таким, як Тоня, це заіграшку.

— Але ж Евіс не могла б зважитися на одруження лише заради того, щоб позбутися Роджера, — спробував я заперестувати.

— Е, часто люди одружуються і через дурніші причини! Та навіть із того, що мені відомо про Роджера, я можу Евіс цілком зрозуміти: на її місці я б утік від нього навіть і до Малайї. Певно, що все це не так просто, як вона змальовує. Крістофер подобається Евіс, бо він — милий юнак з блискучими перспективами. Нікого іншого вона не кохає, а заміж вийти хоче. Це — головні чинники. Жоден психічний стан не буває таким простим, яким здається, коли його пояснюєш. Але зваживши на всі ці сприятливі для Крістофера обставини, ми зрозуміємо рішення Евіс. Роджер тільки прискорив його своїми настирливими залицяннями. Він мимохіть розвіяв вагання Евіс — і вона заявила йому, що виходить заміж за Крістофера.

Це пояснення ще не переконало мене.

— Звичайно, — вів далі Фінбоу, струшуючи комара на рукаві, — в її очах усе це зовсім по-іншому виглядає. Вона вважає, що з її боку це акт самопожертви, що вона ошчасливіє Крістофера. І, звісно, вона нізащо не призналася б, навіть самій собі, що просто хоче вийти заміж. Отож вона й подає справу так, ніби в усьому винен Роджер. Але, зрештою, це тільки деталь, ніяк не пов'язана з убивством. Для нас же важливе ось що: Евіс була далеко більш схильна одружитися з Крістофером, коли Роджер жив, аніж після його смерті.

— Ти не враховуєш того, що Крістофер міг ревнувати Евіс до Роджера, — сказав я.

— Ні, суть справи виглядає якраз навпаки. Роджер кохав Евіс, але без надії на взаємність. Крістофер міг

дозволити собі великодушність, яку звичайно виявляють до суперника-невдахи. Про це я вже казав тобі сьогодні вранці.

Я пройшовся по кімнаті й повернувся до вікна.

— Значить, якщо ти не пристаєш на мою теорію про те, що Крістофер гнався за грішми Евіс...

— Не пристаю,— відповів Фінбоу.

— То в такому разі він не мав ніяких підстав вбивати Роджера.

— Так, Крістофер цілком відпадає,— підтвердив Фінбоу.— Ба навіть більше — смерть Роджера для нього просто не вигідна. Крістофер мріє про Евіс і тільки про неї. Поки Роджер був живий, Крістофер мав усі шанси одружитися з нею. Тепер, коли Роджер помер, ці шанси набагато зменшилися.

— Це правда,— понуро погодився я.— А що ти скажеш про Евіс?

На чолі Фінбоу залягла глибока зморшка.

— Просто не знаю, що й сказати,— відповів він.— Я можу поділитися з тобою ідеєю, яку деякий час обмірковував. Тобі, звичайно, відома абсурдна теорія про те, що, коли ти хочеш заховати щось, то треба покласти цю річ на видноті? І я подумав собі: адже Евіс могла скористатися з того, що вона єдина з усіх має цілком очевидний мотив до вбивства Роджера. Хто б міг уявити, що їй стане сміливості вчинити вбивство з такого очевидного мотиву? А застреливши Роджера, вона могла прийти до тебе, до мене чи до будь-кого іншого і сказати: «Ах, я боюся, що мене зацікавлять в убивстві заради грошей»,— тобто знову назвати той самий очевидний мотив. Ми, звичайно, кидаємось їй співчувати, гладимо її по голівці, і вона виходить сухою з води після найпростішого в світі вбивства.

— Послухай, Фінбоу,— я мало не кипів від люті,— невже ти можеш повірити в щось подібне?

Фінбоу відповів не відразу:

— Вона весь час грає завчену роль — але я все ж гадаю, що вона таки й справді налякана. Людина, що зважилася на це витончене вбивство, навряд чи по тому виказувала б такий страх. А втім, хто його зна... Вона одна з найцікавіших жінок, яких я зустрів, — додав він замислено.

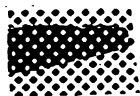
— Завтра я подивлюсь, які шанси могла мати друга наша чарівна дівчина — Тоня. Ну, а сьогодні ці наші розмови вже не дадуть нічого. До того ж, і година пізня. Краще лягаймо.

В ліжку я все думав про Евіс, марно намагаючись знайти бодай один аргумент на її захист. Нараз Фінбоу зауважив напівсонним голосом:

— А цікава річ, Яне. Легко знайти вірогідні причини, чому у цих п'ятьох людей могло виникнути бажання вбити Роджера; але ще легше знайти причини, які спонукали б Роджера знищити їх усіх.

Розділ чотирнадцятий

ЛЮБОВНІ СПРАВИ РОДЖЕРА

Вранці під час сніданку ніщо в їдальні не нагадувало про той жах, який панував тут напередодні ввечері. Тоня хизувалася своїм зеленим пеньюаром, який скорше підкреслював, аніж ховав екзотичність її піжами. У місіс Тафтс від обурення аж шия налилася кров'ю, але свій протест вона обмежувала лише тим, що жбурляла на стіл тарілки. Очевидно, економка ще не отямилася після глузливих слів Філіппа. Усіх нас розважала ця пантоміма. Ранкове сонце яскраво освітлювало кімнату, і після вчорашніх спалхів підозри й страху всі ми, здавалося, пройнялися дружніми почуттями.

Навіть я піддався загальному настроєві, хоч страшні висновки Фінбоу ще бриніли мені у вухах. Це був якийсь дивний, незрозумілий перепоchinoк. Сказавши собі, що, зрештою, Фінбоу може помилятися, я на якийсь час заспокоївся. Всі інші в їдальні один перед одним прагнули продемонструвати, що вони соромляться вчорашньої сварки, що їхні образливі слова — просто від зденервованості і що всі визнають свої помилки і бажують знову стати друзями. Про сварку не згадували — ніби й зовсім її не було.

Всі наче забули про ті жахливі п'ятнадцять хвилин при світлі свічок. Фінбоу довго, з багатьма деталями

розповідав історію про те, як йому довелося раз везти з Ліона до Ле Туке двійко французів-молодят, які справляли медовий місяць, і пару їхніх вельми тактовних друзів-провінціалів. Тоні особливо сподобалося те, як усі намагалися догодити «les jeunes ma-гіés» (так весь час називали молоде подружжя тактовні друзі) і боялися словом чи поглядом збентежити їх.

— Фінбоу,— звернулась вона до мого приятеля,— я б хотіла, щоб ви супроводжували у*весільну* подорож і нас із Філіппом. Нам теж буде конче потрібен друг, який піклувався би про нас.

— Я — людина скромна,— усміхаючись, відповів Фінбоу,— і таке завдання понад мої сили.

Крістофер теж був у доброму гуморі.

— Сьогодні я порадую Алоїзіуса Беррела,— сказав він.

— Чим саме? — спитав Філіпп.

— Піду до поліційного відділка на Вайн-стріт,— засміявся Крістофер.— Якщо хтось із вас його побачить, скажіть йому, що я точно дотримуватимусь усіх його вказівок і зовсім не збираюся тікати. Якщо ж він виявлятиме ознаки тривоги, можете його заспокоїти, сказавши, що я неодмінно повернусь останнім поїздом.

— Я передам усе це Беррелові,— приязно сказав Фінбоу.

— Щиро дякую,— відповів Крістофер.— Коли я зустрічаю Беррела, мені завжди кортить тицьнути його пальцем у живіт і сказати: «Бу-у!» Природа ніби навмисне створила його для отаких жартів.

— Я теж насилу стримуюсь від цього,— пробурмотів Фінбоу.

— Сподіваюсь, начальство не покладе тобі для початку половинної платні... Бо всі оті старигани люблять базікати про потребу в економії,— докинув Вільям, сьорбаючи чай.

— Так, це буде розмова нелегка,— усміхнувся Крістофер.— Отже, побажайте мені, щоб вони зрізали платню не більше як відсотків на десять.

Ми всі підняли свої чашки з чаєм і побажали йому щастя, а Евіс цокнулася з ним своєю чашкою й ласкаво до нього усміхнулася.

Одразу ж після сніданку Крістофер поїхав, а у нас час минав якнайприємніше: ми читали, писали листи,

балакали і навіть грали у «покер ідіотів» — гру, яку вигадав Філіпп. Правила її були досить-таки складні. Спочатку треба було навешукувати в газетах безглузді фрази різних англійських громадських діячів. Далі цитати ці записувалися на маленьких клаптиках картону, якими потім і грали у покер, причому вартість карти була тим більша, чим безглуздіший вислів. Найкраща карта дісталася того дня Евіс, — це були висловлювання трьох директорів шкіл і двох єпископів. Два з цих записів я й досі пам'ятаю. Перша фраза, єпископова, була виголошена в промові на захист сільської Англії і звучала так: «Я ніколи не бачив, щоб на Пікаділлі-сіркус¹ люди танцювали навколо «травневого дерева»². Другу прорік один директор школи: «Я певен, що з юнака, який вчиться у школі морських кадетів і грає у футбольній команді, будуть кращі люди, аніж з того, хто тільки добре знається на літературі. Якби більшість наших державних діячів замолоду побували кадетами і грали у футбол, Англія ніколи б не зазнала таких фінансових труднощів, у яких ми опинилися сьогодні».

Ці перші ранкові години нагадали мені ту щасливу пору, як колись ото ми бували разом у минулі роки, настільки цей ранок був спокійний і безтурботний. Однак незабаром спокій порушився. До ленчу ще було далеко, а Тоня вже сиділа осторонь, сердито стуливши свої підмальовані уста. Роздратування непомітно підкрадалося до нас усіх, і цьому сприяв пронизливий вітер, що позаганяв усіх до вітальні. Вимушене сусідство ще більш дратувало кожного з нас. У вікна періщив дощ, в очереті безперестанку свистів вітер, а на широкому небосхилі над болотами одна за одною пропливали низькі сірі хмари.

На річці одна-єдина яхта поволі рухалася проти вітру. Нею керували двоє юнаків. Дощ шмагав їх по обличчях, а вони вперто, але незграбно намагалися повернути вітрило. Я задумливо спостерігав їхні дії.

Раптом з річки долинув стугін мотора, і на обрії з'явився моторний човен Беррела. Він ледве що не на-

¹ Пікаділлі-сіркус — площа в центрі Лондона.

² «Травневе дерево» — прикрашений квітами стовп, навколо якого в англійських селах танцюють 1 травня.

скочив на яхту, але блискавично повернувши вбік, підплив до берега.

— Цей Беррел таки добре жене! — зауважив Фінбоу.— Певно, хоче з нами побалакати.

Ми відчинили двері на терасу. Беррел увійшов і одразу ж запально почав говорити, не звертаючи жодної уваги на те, що з його дощовика на підлогу біжить вода.

— Добридень,— сказав він.— Я хочу ще трошки розпитати вас про... небіжчика. Здається, я нарешті наближаюсь до кінця розслідування. Мені тільки потрібні деякі додаткові дані про його життя. Тож я прошу вас розповісти все, що ви пам'ятаєте про доктора Мілза відтоді, як ви з ним познайомилися. Вас я не турбуватиму, міс Джілмур, оскільки ви доктора Мілза раніше не знали. Почнемо з вас, містере Кейпл.

— Перше ніж починати,— лагідно мовив Фінбоу,— скиньте плащ. Якщо ви захворієте, це буде великим нещастям для всієї поліції. Ви ж промокли до нитки.

— А я й не помітив,— відповів Беррел. Очі його сяяли.— Коли я вирішую зробити якийсь новий крок у слідстві, то більше ні про що й думати не можу.

— Саме в цьому і полягає ваша головна заслуга,— зауважив Фінбоу.

Беррел вдячно усміхнувся.

— Отже, дозвольте нам,— вів далі Фінбоу,— піклуватися про ваше здоров'я.

Він допоміг Беррелові скинути плащ і підсунув йому крісло, що стояло біля вікна. Я розумів, що Фінбоу треба будь-що підтримувати дружні взаємини з Беррелом, але ця вже надмірна запобігливість була, як на мене, недоречна. Я узяв стільця, сів поруч із Беррелом і похмуро відповів на всі його запитання. Я повідомив, що вперше зустрівся з Роджером років десять тому, коли той саме почав практикувати як лікар хірург у шпиталі; потім дуже часто зустрічався з Роджером і двічі приїздив до нього в гості до Італії, де він мав власну віллу, а Роджер гостював у мене, в моєму котеджі в Росшірі. Коли Беррел поцікавився, чи був Роджер багатою людиною, я відповів:

— Він непогано заробляв, гроші у нього були.

— До того ж, він мав успадкувати гроші свого дядька, правда? — допитувався Беррел.— Після смерті

сера Артура Мілза він мав одержати силу-силенну грошей.

— Здається, так,— сказав я, не маючи ніякого бажання заглиблюватися у цю тему.

— Ви не знаєте, містере Кейпл,— спитав Беррел,— чи не збирався містер Мілз одружуватись?

— Гадаю, що, як кожен мужчина його віку, він мусив замислюватися над цим,— відповів я.

— Мені потрібна конкретна відповідь, містере Кейпл,— з докором у голосі мовив Беррел.

Я подумав, що зараз було б нерозумно уникати прямих відповідей, хай навіть і Алоїзіусу Беррелу, а тому сказав:

— Я чув про якесь нещасливе кохання.

Беррел старанно занотував усі мої відповіді в новенький блокнот, на обкладинці якого я помітив заголовок: «Обставини справи Мілза». Потім він перечитав свої записи і недовіриливо зиркнув на мене:

— Але ж я не дізнався від вас нічого нового! — вигукнув він.

— Що ж, шкода,— відповів я.

— Ну, та гаразд,— махнувши рукою, добродушно погодився Беррел,— однакові все це знадобиться мені лише тоді, коли буде остаточно готова схема вбивства.

Я приєднався до Фінбоу і Тоні, які сиділи разом у кутку вітальні, тоді як решта товариства скупчилася коло Беррела, чекаючи на свою чергу.

— Хелло, Яне,— спокійно сказав Фінбоу.— Ти підійшов вчасно: я саме збираюсь розповісти Тоні її долю.

— Я й сама свою долю знаю,— мовила Тоня, коротко засміявшись.— Все це чисті дурниці.

— Але я певен, що вам моя ворожба припаде до смаку,— усміхнувся Фінбоу.— Будьте милою дівчиною і принесіть мені карти.

Тоня знайшла дві колоди карт, і Фінбоу почав задумливо тасувати їх. Моя увага розділилася надвоє: біля вікна Беррел саме опитував Евіс. Хоч і розуміючи, що навряд чи він почує що нове від неї, я все ж таки напружував слух, силкуючись розібрати, про що там іде мова. Водночас мене цікавили й пророцтва Фінбоу — я здогадувався, що в такий спосіб він хоче з'ясувати думки й почуття Тоні. Це був типовий для

нього прийом. Я знав, що він хоч, може, і непомітно для мене, а таки витягне з неї якісь відомості, потрібні йому, щоб зрозуміти справжню причину її хвилювання. Тож я приглядався і до того, як він розкладає карти двома горизонтальними рядками і бурмоче при цьому:

— Коли вам не сповнилось ще й двадцяти років, ви закохались у якогось брюнета.

— Не такий він був уже й брунет,— сказала Тоня.

— Так, карти не зовсім точно визнають його масть,— погодився Фінбоу.

(Тут мою увагу привернув Беррелів голос: «Протягом останніх чотирьох років ви часто зустрічалися з містером Мілзом, міс Лорінг?» І почув спокійну відповідь Евіс: «Так».)

— А карти розповідають ще про кількох мужчин,— вів далі Фінбоу.— Вони не вказують на точну кількість, але ясно, що їх було більше ніж двоє.

Тонин сміх прозвучав трохи вимушено.

— Цей останній, з каштановим волоссям, це, мабуть, Філіпп,— сказав Фінбоу.— Він, а також той брунет, дуже вас любили. Так свідчать карти.

(«...Мій двоюрідний брат весь час розважав мене»,— почув я відповідь Евіс.)

— Однак перед Філіппом є ще хтось,— зауважив Фінбоу, дивлячись на карти з такою міною, ніби вони й справді йому про щось говорили.

— Це, напевне, Борис,— хутко втрутилась Тоня.— Хіба я не розповідала вам про Бориса, Фінбоу? Я познайомилася з ним у Ніцці. Він закохався в мене, але мені було не до нього: надто багато часу забирали уроки музики.

— Тоді навряд чи той, про кого я кажу, звався Борисом,— пробурмотів Фінбоу.— Бо цим хлопцем ви зовсім не знехтували.

(Беррел уже почав опитувати Філіппа: «Чи давно ви познайомилися з доктором Мілзом?»)

— Карти брешуть,— сказала Тоня.

— Вони ж розповіли про ваші перемоги над Філіппом і тим брунетом, чому ж їм не сказати правди і про інших? Таке ж із ким завгодно трапляється, правда?

Тоня раптом підвелася, зіниці її розширилися.

— Це безглузда гра,— сказала вона.— Дякую, Фінбоу. Краще розкажіть мені що-небудь.

— Я ще не торкався майбутнього,— посміхнувся Фінбоу.

— Майбутнє саме про себе скаже,— відповіла Тоня, скрививши підмальовані губи.

Фінбоу дуже уважно подивився на неї.

— Як хочете,— сказав він, і я зрозумів, що він досяг-таки своєї мети.

Беррел щось дуже довго записував у блокнот, потім побалакав віч-на-віч з Фінбоу і пішов.

Як тільки двері за ним зачинилися, пристрасті спалахнули з новою силою. Мені знову довелося вислухати ті взаємні обвинувачення, що за них — я знав — через кілька годин вони всі жалкуватимуть.

За чаєм руки Евіс тремтіли, коли вона брала свою чашку, а лице її було бліде і виснажене. Вільям похмуро сидів у кутку, ні на кого не звертаючи уваги, і читав собі книжку з чашкою чаю в руці. Філіпп нервував і раз у раз намагався зав'язати розмову з Евіс. Тоня зневажливо відмовилась від чаю, образивши тим самим місіс Тафтс, і зажадала віскі з содовою. Незворушний Фінбоу сам заварив собі чай і, як завжди, про бурмотів: «Найкращий чай у світі».

Втомлений усім цим, я надяг макінтош і вийшов у садок. Провівши стільки годин у приміщенні, я з насолодою підставляв обличчя дощеві і слухав, як пронизливо свистить вітер.

Незабаром поруч почувся голос Фінбоу.

— Правда ж, приємний вечір, Яне?

— В усякому разі, тут далеко приємніше, ніж у хаті,— буркнув я.— Фінбоу, хіба ти не розумієш, що це жахливо? Дивитись, як ці молоді люди щосили намагаються стримати себе... і зриваються? Хіба тобі не шкода їх?

— Мені просто... цікаво,— спокійно сказав він.

— На бога, чоловіче, невже ти такий жорстокий? — обурився я.— Невже тобі приємно спостерігати, як їх корчить і сіпає у тебе на очах?

— Ех, любий друже,— ледь помітно усміхнувся Фінбоу, піднімаючи комір свого плаща.— Якби я мав ніжну й лагідну вдачу, то просто не міг би робити того, що роблю. Я прагну зрозуміти людей, але не бачу ніяких підстав для того, щоб лити над ними сльози.

Глянувши на його суворе обличчя, я сказав:

— У тебе серце куди добріше, ніж ти удаєш.

Він засміявся, але нічого не відповів.

Сильний порив вітру нахилив очерет аж до води і завмер десь удалині.

— Якщо я не помиляюсь, ти дурив Тоню своєю ворожбою, щоб дізнатись, яка її роль у цій справі, так? — запитав я.

Фінбоу з насмішкуватим подивом розширив очі:

— Боже, який ти кмітливий, Яне!

— Навіщо ти обрав такий кружний шлях? — сказав я.

— А тому, що іноді до правди найлегше дійти саме манівцями — замість того, щоб ставити запитання, одразу пропонувати відповіді на них, — сказав Фінбоу.

— На мій погляд, це дуже-таки сумнівний метод, — зауважив я.

Він посміхнувся й пояснив:

— Усталений погляд на те, яким чином можна примусити людину розповісти про свої особисті справи, безглуздіший і наївніший, аніж можна було б сподіватися. Тому й не дивно, що пересічній людині дуже важко дізнатися правди про чийсь особисті справи. Бачиш, Яне, річ тут у тім, що і ти, і взагалі люди відчують якусь нісенітну, забобонну повагу до усних заяв. Коли хтось каже, що було, мовляв, так і так, ви схильні йому вірити. Навіть добре знаючи, що ось він брехун, ви все-таки думаєте, що в його словах є якась частка істини. А я керуюсь одним залізним принципом. Якщо хтось каже, що було, мовляв, так і так, я ні на мить не замислююсь, наскільки правдива ця заява. Я просто запитую себе: «Навіщо ця людина змальовує події саме так?» А знайшовши причину того чи іншого твердження, дуже легко можна оцінити і його правдивість. Все, що ми чуємо в житті, — це суміш правди і брехні, за якою ховається безліч бажань, страхів і спогадів. Для того, щоб відокремити правду від брехні і зрозуміти суть справи, треба вдаватися до методів трохи витонченіших, аніж Беррелові. Тоня, наприклад, сказала нам, що раніше не була знайома з Роджером; потім вона розповіла, що жила в Ніцці, і почервоніла, коли хтось зауважив, що вона могла там познайомитися з ним. Тоні, отже, з якоїсь причини страшенно не хочеться, щоб ми подумали, що в Ніцці вона була

разом з Роджером. Це зовсім не означає, що вона була або не була в Ніцці разом з Роджером. Це означає тільки, що їй гидко про це навіть думати. Уяви собі, що я скористався б з улюбленого прийому Алоїзіуса Беррела і запитав її: «Ви зустрічались у Ніцці з Роджером?» Вона відповіла б «ні», і всі прямі шляхи до правди були б відрізані. Отож доводиться покладатись на асоціації. Якби я міг написати на папері сто слів, як-от:

школа
художник
метро
Ніцца, —

і так далі, а потім примусити усіх з вашого товариства, не замислюючись, написати навпроти кожного з цих слів те слово, з яким перше асоціюється, я гарантував би тобі вельми цікаві результати. Ну, а мій метод слідства — це спрощений, розмовний варіант встановлення асоціативних зв'язків. Якраз тому мене не дуже обходить сама тема розмови — свої висновки я завжди можу зробити. І якраз тому я розмовляю з молодими жінками, коли вони втомлені, хоч це і ятрить твоє лицарське серце. Асоціативні зв'язки в людському мозку пробуджуються найлегше тоді, коли самоконтроль послаблений. Якраз тому я взявся також ворожити — адже більшість людей не позбавлена забобнів, вони сподіваються почути при цьому правду, а це присиплює їхню увагу.

— А що б ти робив, якби не вгадав Тониних кавалерів? — спитав я. — Ти сказав спочатку, що, коли їй ще не було двадцяти років, їй подобався якийсь брюнет. Адже ж якби ти помилився, то не міг би ворожити далі.

— Дівчина з таким темпераментом, як у Тоні, — посміхнувся Фінбоу, — неодмінно зазнає любовних мук ще до того, як їй сповниться двадцять. Ну, а на те, чи він брюнет, чи блондин, шанси були однакові. Ні, навіть не зовсім однакові: брюнети частіше закохуються.

Якусь мить я розгублено мовчав, а тоді знову спитав:

— Так до чого ж ти, врешті, дійшов?

— Почекай кілька годин — тоді почувеш.

Десь над річкою тоскно завив вітер. Я не зміг стриматись, щоб іще не спитати:

— Але ти вже знаєш, хто вбив Роджера?

Він відповів дуже серйозно:

— Гадаю, що знаю, хто це зробив.

— Хто ж? — вигукнув я з нетерпінням.

— Зараз я не можу сказати тобі цього, бо своєю поведінкою ти все зіпсуєш. Розумієш, Яне?

— Але хіба ти не розумієш, що мені вже несила терпіти? — жалібно мовив я.

— Любий Яне, я намагаюся не допустити до ситуації, яка б була ще нестерпніша для тебе, — відповів Фінбоу, і в його голосі забриніла співчутлива нотка.

Наступні кілька годин після цієї розмови були для мене найтяжчі відтоді як ми знайшли труп Роджера. Під час обіду я мусив дивитися на трагічне й засмучене обличчя Евіс, вольове й привабливе — Тоні і думати, що котрась із них є вбивцею.

Фінбоу сидів між ними, жартуючи й балакаючи так, ніби розважав двох молодих симпатичних приятельок, яких запросив на прем'єру модного рев'ю. А тим часом він знає, думає я, хто з цих двох чарівних створінь застрелив Роджера. Ніколи в житті я так не задрив невимушеній поведінці Фінбоу і водночас так не обурювався тим характерним для нього спокоєм, який дозволяв йому втішатися своєю роллю.

І, дивлячись на цю трійцю, я в душі своїй ревно благав долю, щоб Фінбоу кінець кінцем оголосив винною Тоню.

По обіді я спробував був почитати, але слова розпливалися перед моїми очима, складаючись, немов у тумані, в страшне речення, що знову й знову стукало у скроні: «Лікар з Гарлей-стріт загинув од руки своєї чарівної кухні». Я дивився на Евіс, яка безвольно сиділа в глибокому кріслі, і всоте повторював собі, що вона не здатна навіть на найменший поганий вчинок. Зрештою, і Фінбоу може помилятися, а з Вільяма він зняв підозру на підставі майже фантастичних висновків, отже, цілком можливо, що вбивця — саме Вільям. Я ще раз перебрав у думці всі обставини, що могли б свідчити проти нього. А Крістофер? Навіть якщо ми не можемо знайти мотивів, які б штовхнули

його на вбивство, це не означає, що нема підстав не підозрювати і його. Хай це Тоня, хай це Вільям, хай Крістофер, але ні в якому разі не Евіс! — говорив я собі. Та за хвилину сумніви знову позбавляли мене спокою. Не хотів би я пережити ще один такий вечір у своєму житті!

Повернення Крістофера відвернуло мою увагу від цих думок, і я був страшенно вдячний йому за це. Він виїхав з Норвіча машиною і прибув на віллу десь о десятій вечора. До вітальні він увійшов усміхнений і задоволений.

— Ну, як справи? — спитав одразу Вільям.

— Чудово, — відповів Крістофер, сівши. — Здається, я всім сподобався. Затвердили і моє призначення, і платню. Звичайно, я так і сподівався, але завжди приємно побачити такі речі на папері.

— Поздоровляю, любий, — сказав Евіс, сумно всміхнувшись.

— Дякую, серденько, — радісно відповів він і поцілував її.

— Про що ж вони питали тебе? — поцікавився Філіпп, роздаючи всім наповнені чарки, щоб відзначити цю подію.

— Безліч безглузких запитань. Наприклад, якої я думки про расові забобони, чи подобаються мені китайці, як я збираюсь організувати наукові дослідження і таке інше, — відповів Крістофер, задоволено зітхнувши.

— А коли тобі робитимуть щеплення? — спитав Вільям.

— Наступного тижня, — відповів Крістофер і підняв свою чарку, дякуючи нам за тост на його честь. — Лікар виявився дуже приємною людиною, — повів він далі. — Мені ніколи раніше не доводилося проходити медичний огляд, і я не мав ані найменшої уяви про те, що він робитиме зі мною. Та кінець кінцем він сказав, що я абсолютно здоровий.

— Такі слова про себе вельми приємно почути, — зауважив я. — Абсолютно здорових людей на світі не дуже багато. Вип'ємо за Малайю!

Потім одне за одним ми залишили вітальню, бо розуміли, що Евіс і Крістофер зараз хочуть залишитися на самоті і обговорити своє майбутнє. А щоб наша

тактовність не дуже впадала в око, кожен вигадував собі якийсь привід.

Тоня з Філіппом вийшли в садок, Вільям пішов до своєї кімнати, а ми з Фінбоу повільно походили коридором, що вів до виходу. Ми вже збиралися вийти прогулятися надвір, коли раптом почули голос місіс Тафтс:

— Алоїзіусе, Алоїзіусе, ота руда шльондра тікає із своїм парубком. Вони одв'язують моторку. Швидше приїздіть сюди, бо інакше вони втечуть! Треба їх спіймати!

— Це вона доповідає йому по телефону, — прошепотів Фінбоу. — Дуже цікаво.

Ми вийшли надвір і, обійшовши навколо будинку, опинилися в садку. За кілька хвилин над річкою розляглося гуркотіння мотора, і темний контур моторного човна, зробивши коло навпроти вілли, зупинився біля берега. До нього підбігла якась широка присадкувата тіль.

— Алоїзіусе, — прошепотіла тіль голосом — місіс Тафтс.

— Я тут, Елізабет, — долинула відповідь з моторного човна.

— Вони рушили в бік Гіклінга, — відсапуючись, мовила місіс Тафтс.

— Зараз їх знайдемо! — відповів Беррел. — Поїдете зі мною?

— Аякже, — люто промовила місіс Тафтс. — Ця дівка надумала із своїм нікчемою вихопитися у нас з-під носа! Певно, вони спробують дістатися до моря.

— Дякую, Елізабет, — мовив Алоїзіус Беррел. — Їм це не вдасться.

У світлі, що падало з вікон вілли, ми бачили, як низенька гладка постать місіс Тафтс втиснулася в човен. Беррел хутко розвернув його і помчав у бік Дайка.

— Ходім, Яне, — різко мовив Фінбоу, — поведеш ялик. Цього нам не можна прогавити.

Ми швиденько сіли в човен і взяли курс проти течії, підставляючи обличчя холодному сильному вітрові. Береги зливалися з темним небосхилом, вести ялик було дуже важко, і ми ледве-ледве просувалися вперед. Поки ми дісталися до Дайка, усі тривоги й побоювання

за Евіс геть вивітрилися у мене з голови: вся моя увага була зосереджена на тому, щоб вправно вести човна серед нічної темені на цій вузькій річці. Коли ж ми завернули і я поставив вітрило проти вітру, то раптом відчув величезне полегшення. Адже втекла Тоня! Ми переслідуюмо Тоню! А Евіс, моя чорнява сумна Евіс, сидить собі спокійнісінько вдома.

Вітер посилювався, і я трохи приспустив вітрило. Потім попереду почувся знайомий стугін, і моторний човен пронісся повз нас, а тоді розвернувся й підплив ближче. Ялик загойдався на хвилях.

— Це ви, сержанте Беррел? — ввічливо запитав Фінбоу.

— Так, я, сер.— Тут я розгледів нарешті його кругле обличчя.— Я наздоганяв двох членів вашого товариства — міс Джілмур і містера Уейда.— В голосі Беррела забриніла гидливість.

— Яка ганьба! — мовила місіс Тафтс, якої нам не було видно.

— Чи знаєте ви, містере Фінбоу, навіщо ця пара поїхала до Гіклінга? — запитав Беррел.

Фінбоу мугикнув щось невиразне.

— Для того, щоб там пеститися,— вів далі Беррел.

— І щоб наобійматися,— докинула своє обвинувачення і місіс Тафтс.

— Це просто огидно — що вони там виробляють... — вигукнув Беррел.— Я так їм у вічі про це і сказав.

— І я теж,— луною озвалася місіс Тафтс.

— Які безсоромні розпусники! — додав Беррел.

— Я сказала їм, що якби вони були моїми дітьми... — почала було місіс Тафтс, але тут втрутився Фінбоу.

— Якби вони були вашими дітьми, то, напевне, не покохали б одне одного, чи не так, місіс Тафтс? — сказав він.

Алоїзіус Беррел поквапився перемінити тему.

— Хто це з вами? Містер Кейпл? — підозріливо запитав він.

— Так, і зі мною він у цілковитій безпеці,— відповів Фінбоу, насилу стримуючи сміх.

— Завтра,— сказав Беррел,— я починаю розшуки пістолета. А зараз я відвезу місіс Тафтс додому і сам сидітиму в човні, аж доки не повернеться ота пара гультяїв.

— Як прикро, що не всі люди наділені вашим почуттям обов'язку, сержанте...— пробурмотів Фінбоу, але тут я повернув вітрило проти вітру, і ялик рушив вперед у напрямі Дайка.

В протоці було так темно, що ми двічі мало не встряли в очерет, якого в темряві зовсім не було видно. Раз у раз з-під носа ялика злітали птахи, пронизливо скрикуючи спросоння. «Немов місіс Тафтс»,— зауважив з цього приводу Фінбоу. Втім, я нарешті якось спромігся знайти фарватер, що привів нас до затоки Уайтлінг. Наш ялик мчав під вітром, і вода м'яко хлюпала об борти човна. Ми перетнули Уайтлінг і наблизились до першої з віх, якими позначено прохід через Гіклінг.

— Ну, що будемо робити далі? — спитав я Фінбоу.

— Пропливемо ще трошки,— відповів він.— Якщо та парочка цілується, то десь тут, коло берега. Рушай попід берегом, тільки тихесенько.

Я не без задоволення виправив помилку Фінбоу.

— На своєму моторному човні вони неодмінно сіли б на мілину, якби підпливли до берега. Тут і в фарватері глибина не більше трьох-чотирьох футів, отже, вони мусять бути десь посередині затоки,— переможно заявив я.

— Очевидно, мені колись доведеться помандрувати пішки по цих заплавах. Так, так, саме по цих заплавах і особливо по фарватеру,— анітрохи не збентежившись, відповів Фінбоу.— До речі, чому ти питає мене, де вони, якщо і сам це добре знаєш?

Я повів ялик далі. Ми рухались крізь суцільну темряву. Раптом над водою почувся чийсь голос.

— Здається, це Тоня,— прошепотів Фінбоу.— На цих озерах голос чути за кілька миль. Треба ще трошки наблизитися до них. Навряд чи вони весь час віддаватимуться любощам.

— То ти вважаєш, що вони цілувалися навмисне, щоб позбутися Беррела і місіс Тафтс? — стиха спитав я.

— Авжеж,— відповів Фінбоу.— Тоня дуже розумна дівчина. А втім, навіть якщо вони й справді пестяться, то це не повинно бентежити таких двох літніх джентльменів, як ми з тобою.

Мені здалося, що він стиха засміявся. Приспівши трохи вітрило, я обережно скерував ялик у той бік, звідки долинали голоси. Звуки розмови ставали дедалі виразніші. Спочатку ми розрізняли тільки окремі слова, а потім почули і всю фразу, яку сказала Тоня:

— Любий, я не розповідала тобі про це раніше, бо ця історія просто випала з моєї пам'яті. Згадала я про неї тільки після цього вбивства.

Дзвінкий голос Філіппа ми почули вже зовсім виразно.

— Треба було розповісти мені перед тим, як ми приєдналися до цієї компанії. Якби я знав, що ти була знайома з Роджером...

Хрипкий Тонин голос перебив його.

— Якби я знала, що ми їдемо саме до Роджера Мілза, то, звичайно, розповіла б тобі все. Але ж ти просто назвав його ім'я, а на світі є сотні Роджерів. Коли ж я побачила, що то за Роджер, я вже просто не хотіла розповідати тобі, щоб ти не сушив собі голову.

— І, все-таки, ти повинна була розповісти, — наполягав Філіпп.

— Та тут не було про що й говорити, — відповіла Тоня. — Ніцца — веселе місто, там стояла тоді велика спека, а я... просто мусила мати кого-небудь, з ким можна було б пофліртувати. І Роджер був перший, хто мені тоді трапився. Оце й усе. Через пару місяців він мені набрид. Звичайно, він закохався в мене, але я його кинула.

Голос Філіппа потеплішав:

— Ну, це й справді дрібниця, — сказав він.

Тоня відповіла:

— Мій любий, я мусила нарешті розповісти тобі все, бо ця історія мене дуже мучила. Адже клята поліція неодмінно про все це дізнається і потім мене питатимуть, чому я брехала й нікому не сказала, що була знайома з Роджером до цієї зустрічі. Я мусила признатися тобі до того, як вони з'являться й почнуть чіплятися до мене. Вони, певно, намагатимуться довести, що оскільки у мене був роман з Роджером, а потім ми посварилися, то, виходить, його вбила я, — у Тониному голосі забриніли істеричні нотки.

Філіпп почав заспокоювати її.

— Ніхто тебе не обвинуватить. По-перше, вони ні про що не дізнаються, а якщо й дізнаються, то що з того?

— Не будь телепнем, Філіппе, адже вони підозрюватимуть саме мене. Я ж знаю! — гарячкувалася Тоня. — Всі думатимуть, що це зробила я. А я, клянусь тобі, винна лише в тім, що два роки тому пофліртувала з Роджером. Я кинула його і більше з ним уже не зустрічалась.

Філіпп лагідно відповів:

— Тоню, люба, мені не потрібно цих клятв. Не хвилюйся, ми знайдемо якийсь вихід. Фінбоу допоможе нам. Забудьмо про ці вбивства, про полісменів і всі ці дурниці...

Це були останні чіткі слова, які ми почули. Фінбоу тихо прошепотів:

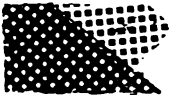
— Я вважаю, що чужі розмови слід або підслухувати зблизька, або зовсім не підслухувати.

Додому ми дісталися швидко й без перешкод. Фінбоу сидів мовчки, замислившись, тільки червоний вогник його сигарети жеврів у темряві. Він не прохопився ані словом, аж доки ми не наблизились до самої вілли. Тоді він спокійно кинув:

— Я починаю все розуміти.

Розділ п'ятнадцятий

АЛОЇЗІУС БЕРРЕЛ У РОЛІ ВОДОЛАЗА

Після нічної пригоди на річці ми з Фінбоу підвелися досить пізно, а до їдальні увійшли, коли вже пробило десяту (Фінбоу саме повернувся з ранкової прогулянки). Ми сподівалися, що в цей час уже застанемо всіх за столом, що нас зустрінуть докірливими поглядами, але, крім місіс Тафтс і Вільяма, який після сніданку палив сигарету, читаючи довгого листа, в їдальні нікого не було. Відколи я познайомився з місіс Тафтс, минуло три дні, і за цей час вона навперемінно була то обурена, то вкрай обурена, але зараз я побачив, що всі її попередні погані настрої були майже янгольські проти сьогодняшнього.

— Ось вам плоди гріха! — просичала вона.

— Ах так... — сказав Фінбоу. — А хто ж зогрішив цього разу?

— Ви можете кепкувати собі, містере Фінбоу, але ви чудово розумієте, кого саме я маю на увазі. — Вона кинула на мене нищівний погляд. — Якби ота руда лисиця зі своїм патлатим молодим негідником не грішили минулої ночі, то не спізнилися б на сніданок. Ми з сержантом Беррелом змушені були ганятися за ними, а решту залишити самих у будинку. Хто зна, що тоді тут робилося? Та за моїх часів коли дівчина залишалася сам на сам з мужчиною — про неї думали хтозна-що.

Фінбоу сів, неухажно кинувши:

— Боюсь, місіс Тафтс, що ви переоцінюєте свої можливості.

Місіс Тафтс уже набрала в легені повітря, готуючись до чергового вибуху, але Фінбоу випередив її, одрізавши коротко:

— Ну, досить.

— Ні, я скажу...

— Не скажете, — сухо обірвав її Фінбоу. — Сьогодні ви нам нічого більше не скажете. Я не дозволю вам ображати міс Джілмур.

Місіс Тафтс вчепилася пальцями в дерев'яні бильця крісла, мобілізуючи всю свою енергію до нової атаки; але Фінбоу примусив її замовкнути, ще раз кинувши: «Досить уже», — і почав читати листа, якого щойно одержав.

Нарешті він мугикнув: «Он як!» — і передав листа мені.

Лист мав позначку: «Скотленд-ярд», і зміст його був такий:

«Дорогий Фінбоу!

Після того як ти побував у нас у вівторок, я одразу послав телеграму нашому агентові в Ніцци, який перебуває там у зв'язку із зовсім іншою справою. Я попросив його зібрати інформацію про відвідування Мілзом Ніцци. Минулої ночі я отримав від нього телеграму: «Мілз добре відомий в місцевих аристократичних колах. Постійний відвідувач Ніцци протягом останніх десяти років, часто приїздив сюди в товаристві різних

жінок. Має репутацію людини щедрої, але непостійної щодо жіноти. Протягом двох місяців жив тут з рудоволосою дівчиною, що на опис відповідає міс Джілмур. Несподівано кинув її. Вона залишалася в Ніцці, чекаючи на його поворот, але він так і не повернувся. Вона влізла в борги й нарешті виїхала з Ніцци».

Міс Джілмур взагалі зацікавила мене. Можливо, я займуся всією цією справою особисто, якщо місцева поліція затягне розслідування.

Тепер щодо духівниці: нічого надзвичайного. Багатство Мілзового дядечка — близько дев'яноста тисяч фунтів, і Роджер Мілз мав успадкувати всі ці гроші, за винятком п'яти тисяч. В разі смерті Роджера Мілза всі гроші має одержати міс Евіс Лорінг. Заодно ми з'ясували і її фінансове становище. В неї, приблизно, двісті п'ятдесят фунтів стерлінгів на рік, але, незважаючи на це, вона користується послугами найкращих магазинів і зустрічається з людьми, річний прибуток яких у десять разів більший, ніж у неї. Ось тобі й загадка — спробуй, знайди відповідь на неї.

Оце й усе, що я можу повідомити. Як ти використаєш цю інформацію? Чи так, як колись — розв'язуючи проблему для власної втіхи? А може, мені не слід було б ставити таких запитань? В усякому разі, якщо твій інтерес до цієї запутаної справи чисто спортивний, я хотів би почути, якої ти думки про неї, — ясна річ, якщо я вирішу приїхати до вас. Я певен, що ти міг би заощадити мені пару тижнів тяжкої праці.

Т в і й Герберт».

Я знав, що Герберт — це приятель Фінбоу, інспектор поліції Аллен. Але мене здивував позбавлений будь-яких формальностей дружній тон листа. Пізніше я довідався, що Фінбоу з Алленом приятелювали вже багато років і навіть разом були розслідували декілька злочинів, коли успіх справи залежав од інтуїції Фінбоу.

Мушу визнати, проте, що стосунки між Фінбоу й Алленом справили на мене незрівнянно менше враження, ніж сама новина, викладена в листі. Отже, минулої ночі в Гіклінгу Тоня сказала Філіппові неправду! Історія її взаємин з Роджером виглядала зовсім інакше, ніж вона розповідала! Але лист містив

також і тривожну інформацію про Евіс. Я намагався переконати себе, що ця інформація, власне, нічого не важить, що, навпаки, лист змальовує в дуже поганому світлі Тоню, спрямовуючи на неї всі підозри... І все ж, страх не покидав мене — я боявся, що я надто упереджений і тому не можу бути в цій справі безстороннім суддею.

Я повернув листа Фінбоу, який спокійнісінько додав яечню — немов він щойно одержав не повідомлення із Скотленд-ярду, а чергову порцію парафіяльних пліток від своєї тітки — старої діви. Тим часом цей лист мав або підтвердити його теорію, або ж довести її неспроможність. Проте я настільки вірив у здібності Фінбоу, що був певен: нічого несподіваного для нього в листі не було. Він тільки ще раз переконався в правильності своїх здогадів, і тепер уже точно знає всю правду.

Я майже ненавидів його за те, що він сидить зараз, пережовує собі бекон, тоді як двох його слів вистачило б, щоб звільнити мене від побоювань. Йому досить було б сказати лише: «Не Евіс!»

Замість цього, він, хитро посміхнувшись, глянув на Тоню, яка щойно увійшла до ідальні, і запитав:

— Болотяне повітря наганяє сон, правда ж?

У відповідь вона також посміхнулася — трошки криво — і сказала:

— Так, дядечку Фінбоу.

— Шкода, що я не міг почути вчора ввечері вашої розмови з сержантом Беррелом, — задумливо зауважив він. — Я певен, що це збагатило б мої знання в галузі образливих епітетів.

Місіс Тафтс фиркнула й демонстративно залишила кімнату. Тоня весело розсміялася.

— Бідолаха мало не врізав дуба, коли побачив, що я поцілувала Філіппа в шию.

В цю мить увійшла Евіс і, почувши останні слова Тоні, стиха сказала:

— Я його розумію.

Тоня блиснула очима. Неприязнь між обома ставала з кожним днем очевидніша.

— Ти що хотіла цим сказати? — спитала Тоня. — Що ти, здається, волієш кохатися тишком-нишком?

Евіс надпила трохи чаю і спокійно відповіла:

— Ти вгадала. Для сторонньої людини любові за-
коханих мусять бути огидним видовищем. Якщо збоку
глянути, то це — найбезглуздіша річ на світі.

— Отже, ти вважаєш, що я не повинна цілувати
Філіппа, коли поблизу нас хтось є?

— Та просто — на це бридко дивитися, як ти його
занапащаєш,— кинула Евіс.

Обидві тепер розпалювалися не на жарт. В очах
Евіс світилася холодна зневага, але спокій її, на мою
думку, був удаваний. Тонині очі горіли, а червоні уста
злостиво кривилися. Все це — природні ознаки антаго-
нізму, який не був секретом ні для кого з нас. Ущип-
ливе зауваження Евіс було тільки сірником, що розпав-
лив багаття.

— Ах ти ж чортова манірниця! — люто засичала
Тоня.— Удає з себе тендітну недоторку! Ми знаємо,
на що ти здатна!

Евіс почала втрачати владу над собою. В цю мить,
проте, втрутився Фінбоу, який весь час не зводив з неї
очей:

— Тоню, а ви не відстаєте від місіс Тафтс. Ви
могли б уже позмагатися з нею у доборі влучних
образ.

Тим часом увійшли Крістофер і Філіпп. Дівчата
одразу знітилися й перейшли на більш стриманий
і навіть чемний тон...

Через пару годин на річці навпроти вілли зупи-
нився великий моторний човен. З нього вискочив Алої-
зіус Беррел. Він попрямував садком до будинку, на
його круглому, рум'яному обличчі малювалося надзви-
чайне збудження.

— Містере Фінбоу! — гукнув він.— Містере Фін-
боу!

Фінбоу саме писав листа, але він одразу відклав
його і, всміхаючись, поспішив назустріч сержантові.

— Я оце їду шукати на дні пістолет,— заявив Бер-
рел.— Хочете приєднатися до мене?

— Авжеж, хочу,— відповів Фінбоу.

Кілька хвилин вони про щось стиха розмовляли.
Я знову заглибився в книжку Моруа, яку читав, сидячи
на веранді, але час від часу поглядав на них. Очевидно,
Фінбоу висував якусь пропозицію, а Беррел не хотів
погодитись. Але кінець кінцем, коли Фінбоу щось

прошепотів йому на вухо, його обличчя розпливлося в широкій посмішці.

— Згода! — радісно сказав він і рушив назад до човна.

Фінбоу підійшов до мене.

— Ходім, зараз буде добра розвага! Наш містер Беррел збирається пірнати за пістолетом. Я вирвав у нього згоду на те, щоб ти поїхав з нами.

— Ото через це ви й сперечалися? — спитав я, відкладаючи книжку.

— Так, — посміхнувся Фінбоу. — Спочатку він трошки заперечував.

— А як же тобі вдалося переконати його? — спитав я, коли ми йшли до човна.

— О, дуже просто. Я сказав йому, що ти, можливо, не витримаєш, коли опинишся на місці злочину, і в усьому зізнаєшся. Надто, коли він драматичним жестом покаже тобі пістолета. Щоправда, як саме він зможе прибрати драматичного вигляду у водолазному костюмі, я й сам не знаю.

Я засміявся, бо Беррелові підозри щодо мене стали вже просто кумедним жартом на тлі дізнання, що провів Фінбоу. До того ж, я зрадив нагоді відпочити від тяжких думок — навіть якщо розважати мене мав Беррел у ролі водолаза.

Моторний човен швидко мчав річкою, збурунюючи за собою хвилі, які немилосердно розгойдували закорені яхти. Це видовище обурило Фінбоу. Він сказав мені:

— Як же ж я не люблю отаких недоладних речей. Ну, хоча б оцей моторний човен. Він несеться швидше, ніж яхта, і взагалі з багатьох поглядів ефективніший; але гасати на моторці по маленькій річечці — це все одно, що їздити велосипедом у великій вітальні: ефективно, зате безглуздо!

Я промимрив щось, розглядаючи без особливої цікавості людей, які пливали разом з нами. Серед них було кілька полісменів у цивільному, пара якихось схожих на кролів урядовців, що їх прізвищ і посад я так і не дізнався, і два матроси, яких найняв Беррел нагнітати насосом повітря в шланги водолазного костюма.

Де й коли Беррел опанував водолазну техніку, я не уявляю собі, але заходжувався коло цієї справи він

з таким самим гарячковим запалом, як і коло слідства.

Ми промчали повз Горнінг, і Беррел звелів зупинити човен саме на тому місці, де було причалено нашу яхту три дні тому.

— Почнемо звідси,— сказав він.— Зараз я передягнуся.

З властивою йому соромливістю він спустився для цього до каюти і незабаром з'явився звідти у вовняних кальсонах і фланелевій жилетці.

Один з матросів зауважив:

— Ви не досить тепло вдягнулися. На дні холодно.

— Так,— сказав Беррел,— я це знаю. Але цю білизну я ношу взимку. Я завжди вдягаю її вже у вересні, щоб бути готовим до холодів.

Фінбоу нахилився до мене й прошепотів на вухо:

— Це звучить як примовка: «В вересні фасони годі вибирати — надягай кальсони по сезону, брате».

Потім він голосно сказав:

— Але вчора, сержанте, ви прийшли до нас промоклі до нитки і зовсім не думали про своє здоров'я!

— Таке трапляється лише тоді, коли я йду по гарячому сліду,— пояснив Беррел.— А звичайно я не забуваю дбати про себе. Сьогодні ж я вдягну на себе набагато більше одягу, бо хочу, щоб під водою мені було тепло.

І він заходився вдягати на себе ще кальсони й жилетки — пара за парою, розбухаючи в нас на очах. Я вперше в житті бачив, як людина влазить у водолазний костюм і не знав, що водолази так і повинні одягатися. Тим-то я вважав, що п'ять пар кальсон — це чергове дивацтво Беррела. Матроси допомогли йому влізти в костюм, і після кількох завершальних маніпуляцій він постав перед нами як справдешній водолаз.

Ми урочисто оглянули його. Щось уеллсівське було в цій подібній до механічного робота постаті з Берреловим обличчям, що виглядало крізь товсте скляне віконце.

Один з матросів гукнув до нього:

— Ви готові?

З виразу обличчя Беррела видно було, що він нічого не зрозумів — просто не почув анічогісінько.

— Ви готові? — гаркнув матрос.

Беррел заблимав очима. Видно, якийсь звук долинув до нього, але значення його він не второпав. Обличчя в сержанта було безтямне, як у зовсім глухого.

Тоді обидва матроси гаркнули хором:

— Ви готові?

Беррел ворухнув губами, немов запитуючи щось. Він явно знову нічого не почув. Тоді матроси жестами вказали йому на воду. Беррел за віконцем кивнув на знак згоди і почвалав до борту човна.

Один із схожих на кролів урядовців пояснив нам, що Беррел посуватиметься дном річки, аж доки не дійде до закруту.

— Тут якраз твердий ґрунт. Йому пощастило. В інших місцях дно багнисте, грузьке.

— З боку вбивці дуже люб'язно було обрати саме цю ділянку, — задумливо промовив Фінбоу.

Беррел нарешті переступив через борт і почав повільно опускатися на дно річки. Насос монотонно хрипів і посвистував: Ми стежили за рухами Беррела під водою — шлях собі він освітлював потужним ліхтарем. Моторний човен помалу плів за ним, зупиняючись що кілька ярдів. Промінь ліхтаря повільно посувався вперед.

Фінбоу був у захваті.

— Я мушу поставити чарчину Алоїзіусові, — сказав він мені. — Вчора ввечері я жартував, що хотів би прогулятися по цих от протоках, але я зовсім не припускав, що побачу на власні очі, як хтось це робить.

Мені ж, однак, було зовсім не так весело — для мене ці підводні пошуки були справою вельми серйозною.

Крок за кроком ми посувалися вперед. Схожі на кролів урядовці про щось джерготіли між собою. Норфолківські полісмени зберігали незворушність. Фінбоу спокійно палив сигарету. Я дивився на чорні, нерухомі тіні очеретів і раз у раз нервово здригався.

Та хвилини спливали, і нервове збудження потроху влягалось. Цей повільний рух уперед почав здаватися мені марним гаянням часу, я вже думав, що він ніколи не скінчиться, що він не дасть і не може дати жодних результатів. Я сидів, безнадійно втупившись у воду.

Та коли ми пропливли отак з півмилі, Беррел раптом тричі змахнув під водою ліхтарем. Ледве я поба-

чив цей сигнал, як у мене подих перехопило. Беррела витягли на поверхню. У рукавичці він тримав пістолета, до якого було щось прив'язане; що саме — з мого місця не було видно.

— Он як, — зацікавлено протягнув Фінбоу.

Полісмени хором вигукнули:

— Браво, Берреле!

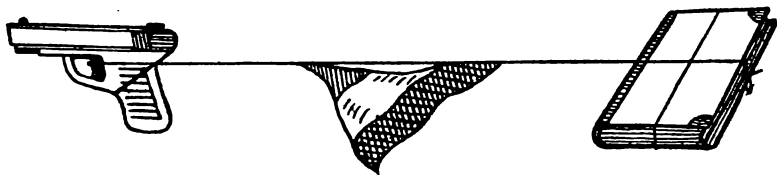
Урядовці промурмотіли щось невиразне.

Матроси схвально сплюнули.

Один з урядовців невміло поклав пістолет на палубу, і матроси заходилися знімати з Беррела водолазний костюм. Ми з Фінбоу підійшли до них, щоб подивитися до сержантової знахідки. Коли я побачив те, що лежало на палубі, то мимоволі аж очі протер. Мені здалося, наче я дивлюсь на щось нереальне — немовби я щойно став свідком експерименту з чорної магії, а тепер мені пропонують повірити в те, що бачив. Бо, зв'язані між собою довгим мокрим мотузком, на палубі лежали маленький пістолет, брудний вицвілий вимпел і велика книга у коричневій палітурці.

— Це судовий журнал, — сказав я Фінбоу і став навколішки, щоб краще роздивитися, як саме ці предмети були з'єднані між собою.

Виявилося, що їх просто було зв'язано мотузком від вимпела, — так, як це показано на малюнку:

Власне, вимпел тільки для того і був тут потрібен, щоб зв'язати між собою пістолет і журнал. Те ж саме можна було б зробити і якою-небудь поворозкою. Дивлячись на цю карикатурну сполуку, я почував себе якимсь безпорадним дурнем: сподівалися знайти сам лише пістолет, а тут маєш — ця безглузда колекція! Я був просто приголомшений.

— Що це може означати? — спитав я Фінбоу, який стояв, посміхаючись.

— Це означає, що хтось мав почуття гумору.

Незабаром Беррел уже стояв на палубі в своїх кальсонах і фланелевій жилетці, з цікавістю розглядаючи пістолет.

— Калібр 5,35. Відповідає кулі, знайденій у серці доктора Мілза,— проголосив він.

— Нічого дивного в цьому немає,— зауважив Фінбоу.

— Мотузок зав'язаний простим вузлом навколо рукоятки,— розчаровано вів далі Беррел.— До другого кінця мотузка прив'язано книжку...

— Яка, ясна річ, є судновим журналом. Я впізнаю його,— докинув я.

— Я й сам здогадався, що це судновий журнал і прапорець, яких ми шукали,— сказав Беррел, холодно зиркнувши на мене. Він розв'язав мотузок і почав гортати книгу.

— Так,— повторив він,— це й справді судновий журнал, але вода вже зробила своє. Тут небагато що прочитаєш.

Він ще раз вкрай розчаровано оглянув пістолет і книгу.

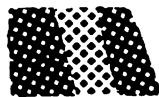
— Вода, звичайно, змила всі відбитки пальців...— буркнув він.

І раптом округле обличчя сержанта проясніло; він нахилився над книжкою й засміявся. Потім випростався, обвів усіх переможним поглядом і, витримавши паузу, кинув одне-єдине слово:

— Самогубство!

Розділ шістнадцятий

АЛОЇЗІУС БЕРРЕЛ СКЛАДАЄ ЗВІТ

 На палубі загомоніли. Один з поліцейських урядовців повторив:

— Самогубство!

— Авжеж,— підтвердив Беррел і ще раз самовдоволено подивився на нас.

— Чи не могли б ви нам докладніше пояснити, сержанте? — звернувся до нього Фінбоу.— Адже не в усіх думка працює так блискавично, як ваша, і те, що для вас цілком зрозуміло, для нас залишається загадкою.

— Гаразд,— погодився Алоїзіус Беррел.— Я приділю вам кілька хвилин, бо, ви самі розумієте, часу в мене мало. Я мушу якнайшвидше зв'язатися з Скотленд-ярдом. Треба буде спростувати деякі хибні концепції.

Ми оточили Беррела, все ще одягненого у вовняні кальсони й фланелеву жилетку. Біля його ніг лежав пістолет. Беррел аж світився од щастя. Це була, безперечно, найкраща хвилина в його житті.

— Навіщо ж інакше було прив'язувати пістолет до журналу?— сказав він.— Якби вбивця схотів позбутися пістолета, він просто викинув би його за борт.

— Алоїзіус має рацію,— пробурмотів один з урядовців.

— Так, навіщо вбивці треба було морочити собі голову, прив'язуючи вимпелом пістолет до журналу?— вів далі Беррел.— Адже він міг просто жбурнути його за борт, та й годі. А от людина, що сама заподіює собі смерть, викинути пістолет уже не може. Що ж вона робить? Перш ніж застрелитись, прив'язує пістолет до якогось важкого предмета і цей предмет перекладає через борт. Таким чином, виконавши акт самогубства,— я зауважив, як Фінбоу посміхнувся, почувши це безглузде речення,— людина випускає з рук пістолет, а важкий предмет, прив'язаний до нього, тягне зброю у воду. Саме так і зникає пістолет, уже після того як людина заподіяла собі смерть. В даному разі найбільш придатним важким предметом виявився судовий журнал.

— Але навіщо все це?— спитав один з поліцейних урядовців.— Навряд чи людина, що стріляє собі в серце, стане ще турбуватись про дальшу долю пістолета.

Беррел пояснив, драматично підвищивши голос:

— Річ у тім, що в цій справі *самогубство мусило бути схожим на вбивство.*

Всі аж загули від подиву.

— Авжеж, це звучить дивно,— кивнув головою Беррел,— але так воно і є. З якоїсь причини Мілз (я помітив, що тепер, коли з'ясувалося, що йдеться не про вбивство, а про самогубство, Беррел випускав слово «доктор» перед прізвиськом Роджера),— вирішив накласти на себе руки. Цю причину можна легко встано-

вити, але особисто я вважаю, що вона полягає в ускладненні матримоніального характеру.

Тут я знову зауважив посмішку на устах Фінбоу.

— Вчора під час детального опиту учасників подорожі на яхті,— вів далі Беррел,— я встановив, що невдовзі перед смертю Мілз заплутався в складній ситуації матримоніального характеру.

Він зробив паузу, немовби смакуючи останнє речення. Потім урочисто виголосив:

— Нещаслива любов може згубити людину.

Запала мовчанка.

— Але історія на цьому не закінчується,— продовжував Беррел,— Мілз не тільки хотів укоротити собі віку. Своім самогубством він прагнув занепасти ще когось. Жахливо навіть уявити собі: людина помирає без святого причастя і перед смертю ще намагається занепасти свого ближнього! Але в нашій професії часто доводиться мати справу з темними сторонами людської вдачі. Отже, Мілз заплутав собі смерть, щоб разом зіпсувати життя ще комусь. Кому саме, я можу тільки догадуватись. Він зробив це дуже просто: влаштував усе так, щоб його самогубство скидалось на вбивство. Я не маю сумніву в тому, що він добре обміркував справу, простудіював літературу з питань криміналістики і там і знайшов цей спосіб. Ви можете прочитати опис такого самого випадку в другому томі «Підручника кримінології» Гросса, на двісті сорок сьомій сторінці. На щастя, я добре знаю літературу з своєї спеціальності, і це допомогло мені встановити істину.

Моїй радості не було меж. Беррел переконав мене. І справді, нічим іншим не можна було пояснити той факт, що до пістолета був прив'язаний тягар. До того ж, Беррелова теорія повністю збігалася з образом Роджера, як його розумів Фінбоу. Роджер помер так само, як і жив,— обдурюючи своїх друзів. В ту мить я не відчув навіть жалю з приводу того, що Роджер вирішив у такий спосіб піти з життя. Я дякував богам, що всі мої друзі виявилися непричетними до цього злочину, і в душі сміявся з себе, згадуючи, як підозрював Евіс. Евіс! Сама думка про можливість зв'язку між нею й злочинном здавалася мені тепер смішною. Я навіть

з теплотою подумав про Тоню, цю чудну, імпульсивну дівчину.

Беррел жваво відповів на кілька запитань і, задоволено всміхаючись, вислухав поздоровлення Фінбоу.

— Сержанте Беррел, — сказав Фінбоу, — жоден англійський урядовець вашого рангу не розплутав би цю справу так швидко, як це спромоглися зробити ви! Сподіваюся, незабаром я зможу привітати вас з підвищенням у чині.

Моторний човен взяв курс на Горнінг, де Беррел мав якомога швидше зв'язатися по телефону з Скотленд-ярдом. Поки Беррел дзвонив у Лондон, ми всі чекали в холі готелю «Лебідь». Повернувся він за півгодини. На устах у нього грала посмішка, він аж сяяв од радісного збудження.

— У Скотленд-ярді їм мову відібрало від подиву! Ще б пак: вбивство, яке намагаються видати за самогубство, для них річ буденна. Але вони просто оніміли, коли я став доводити їм, що в даному разі йдеться про самогубство, яке намагалися обставити як вбивство, — пояснював нам Беррел. — Тепер треба скласти офіційний звіт. Я був би вам дуже вдячний, джентльмени, якби ви залишилися тут, щоб засвідчити, що я справді знайшов усі речові докази саме в такому вигляді, як я змаляю в звіті.

Впродовж кількох хвилин він щось ретельно писав. У мене й думки не було підганяти його, — я просто сидів собі і розкошував, знову й знову думаючи про те, що все нарешті обійшлося добре, що з усіх випробувань мої друзі вийшли незаплямовані.

Мені здавалося, що, може, навіть і варто було пережити усе те пекло, в якому ми були протягом останніх кількох днів, щоб урешті-решт дійти до такого приємного фіналу.

Беррел попросив Фінбоу і присутніх урядовців поставити підписи під своїм звітом. Наскільки пам'ятаю, звучав цей звіт так:

«РОЗШУКИ ПІСТОЛЕТА І ВИСНОВКИ У СПРАВІ МІЛЗА.

Я почав розшуки пістолета, якого бракувало серед речових доказів у справі Мілза, четвертого вересня об 11.30. Мною був застосований метод підводного огляду

річкового дна у водолазному костюмі. Приблизно о 12.10 мої розшуки увінчалися успіхом. Під час огляду зброї з'ясувалося, що я знайшов пістолет калібру 5,35 (що відповідає каліброві кулі, яка влучила у серце Мілза). Цей пістолет, безперечно, і був знаряддям вбивства. З'ясувалося також, що пістолет мотузкою від вимпела був зв'язаний із загальним зошитом. Зошит виявився судовим журналом яхти. Зникнення вимпела і судового журналу згадувалось у попередньому звіті.

Знайдені речові докази підтверджують версію про те, що Мілз сам заподіяв собі смерть — після того як прив'язав пістолет до судового журналу, перекинувши останній через борт яхти (див. підручник Гросса, том другий, стор. 247). Причина самогубства буде пояснена в наступному звіті, який буде надіслано разом з пістолетом і рештою речових доказів для огляду.

Підпис: А. Беррел, сержант поліції норвіцького міського відділка.

Ми засвідчуємо, що розшуки пістолета провадилися саме так, як зазначено в цьому документі, і що привели вони до вищенаведених результатів».

Далі Беррел залишив місце для підписів. Фінбоу, посміхаючись, поставив свій підпис і одразу запропонував нам удвох повернутися до Поттера, щоб заспокоїти наше товариство, яке все ще не знало про щасливий результат розшуків. Беррел з радістю пристав на цю пропозицію.

Ми з'ясували, що автобус до Поттера від'їздить через двадцять хвилин. Щоб якось згаяти час, вирішили прогулятися вуличкою поблизу «Лебедя». Я не міг стриматися, щоб не зауважити Фінбоу із злою іронією:

— Можливо, твоя теорія щодо способу вбивства була б і правильна, якби вбивство справді мало місце.

— Дивно, як ми недооцінюємо ближніх, — пробурмотів Фінбоу. — Я ніколи не думав, що Беррел здатний на якесь важливе відкриття.

— А він спокійнісінько розплутав усю справу, — радісно сказав я.

— Не так уже й спокійнісінько, — запротестував Фінбоу, — я ніколи в житті не зустрівав більш галасливої людини.

— І все ж, він справу таки розплутав. Тепер навіть дивно подумати, що ми могли запідозрити в убивстві Роджера Евіс, а чи Тоню. Зараз мені це здається просто анекдотичним.

— Авжеж, дивно,— погодився Фінбоу.

— Певно, в тебе й гадки не було, що тут ідеться про самогубство. Мені й самому це ніколи б не спало на думку, а я ж знав Роджера досить добре.

— Я й справді ніколи не думав про таку можливість,— підтвердив Фінбоу.

— Ну, нічого. Тепер у нашій віллі запанують мир і злагода,— сказав я, відчуваючи себе безмежно задоволеним.

— Дивна річ,— Фінбоу прихилився до стіни і струсив попіл із сигарети,— на що тільки не здатна людська істота! Уяви собі людину, яка настільки ненавидить когось, що навіть іде на самогубство, аби дошкулити своєму ворогові! Причому робиться все це не простим шляхом, самовбивця не залишає доказів проти якоїсь окремої особи. Він і так певен, що підозра неодмінно впаде на людину, яку він прагне знищити. Ні, самовбивця обставляє все дуже драматично, заплутуючи цілий гурт людей, і інсценізує абсолютно переконливе вбивство. Уяви собі, як він керує яхтою того останнього ранку, тримаючи під рукою пістолет з прив'язаним до нього вантажем — вантажем, який потягне зброю на дно, створивши ілюзію, ніби кинув її туди вбивця. Уяви, з яким злостивим задоволенням він думав про Евіс (бо ж, певно, саме на ній він хотів помститися), про те, як її судитимуть, визнають винною і нарешті накинуть зашморг на її ніжну шию... Уявляєш, як він в екстазі планує все це, а потім, коли все готове, натискує на спусковий гачок і помирає з усмішкою на устах?..

— І пістолет летить за борт... ну, а решту ми вже знаємо,— додав я.

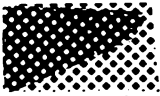
— Пістолет летить за борт, залишаючи на пофарбованій поверхні борту подряпину від мотузки. О, я певен, що на яхті є подряпина саме в тому місці, де мотузка врізалась у фарбу,— промовив Фінбоу, а потім стиха додав: — Та-ак... Надзвичайно розумна людина!

— Роджер і справді був розумною людиною,— погодився я.

— Боюсь, що в цю мить я думав зовсім не про Роджера, — спокійно сказав Фінбоу. — Я думав про людину, яка його вбила.

Розділ сімнадцятий

П'ЯТЕРО МИЛИХ ЛЮДЕЙ ПОЛЕГШЕНО ЗІТХАЮТЬ

 Ніщо в цій таємничій історії ще не злякало мене так, як оці слова Фінбоу. Цілу годину я втішався думкою, що нарешті мир, злагода й щастя знову запанують у нашому товаристві і майбутнє нікого з нас більше не жахатиме. І от Фінбоу одним своїм реченням розвіяв цю надію.

— Людину, що вбила Роджера? — тупо перепитав я. — Хіба ти не віриш, що це самогубство?

— Авжеж, ні, — відповів Фінбоу. — Хоча добре було б, якби власті поки що прийняли саме цю версію.

Я безпорадно глянув на дорогу, і серце моє стиснулося, бо наш автобус уже підходив.

— Але ж це *мусить* бути самогубство! — розпачливо заволав я. — Згадай про судновий журнал! Навіщо вбивці було прив'язувати судновий журнал до пістолета?

Фінбоу посміхнувся, увійшов до автобуса і, зручно вмотившись на сидінні, почав:

— Мій любий Яне, ти, либонь, пам'ятаєш, — якось я зауважив, що ніхто не може знати *всіх* фактів — чи то матеріальних, чи то психологічних. Звичайно, це банальність, але як і більшість банальних істин, вона відповідає дійсності. Я сказав: якби двадцять вісім свідків, гідних довіри, підтвердили, що вони бачили на власні очі, як Роджер заподіює собі смерть, то я тоді мусив би в це повірити. Але і в такому разі я спробував би дізнатись, який психологічний чинник випав з моєї уваги, бо просто поійняти віри в те, що Роджер саме зараз вкоротив собі віку, для мене неможливо. Але у нас немає двадцяти восьми свідків, готових присягтися, що Роджер застрелився сам. Натомість ми дістали речовий доказ, який і дав змогу Беррелові спорудити хитромудру теорію про «зловмисне само-

губство». Саме на це і розраховував вбивця. З другого боку, ми маємо чимало переконливих психологічних доказів, що Роджер був зовсім не такою людиною, яка здатна заповідати собі смерть. До самогубства дуже рідко хто доходить, і, в усякому разі, це не веселі оптимісти, що успішно практикують на Гарлей-стріт.

— Це правда, твоя думка далеко поважніше обґрунтована,— я спробував заперечити Фінбоу.— Але насправді у Роджера все було куди не так гладко. Він, певно, розумів, що Вільям рано чи пізно відбере у нього лаври. Та й ця історія з Евіс, безперечно, завдала йому страждань. Не так воно й приємно кохати дівчину, яка тебе зневажає, правда?

— Згода, але це ще не підстава до самогубства,— з посмішкою відказав Фінбоу.— Очевидно, нещасливе кохання до Евіс не раз псувало Роджерові настрої, але він, напевно, ніколи не відмовлявся від думки, що вона в глибині душі таки кохає його. Бачиш, Яне, людині найважче зрозуміти ту просту істину, що її почуття може й не зустріти взаємності. До якого тільки самообману не вдаються при цьому люди — і то люди найчесніші! — навіть важко собі уявити. Ми вигадуємо безліч пояснень того, чому вона не визнає, що насправді кохає нас. Іноді ми навіть кажемо собі, що вона нас не любить, але насправді ніколи не можемо в це повірити. Гадаю, що так буває з усіма мужчинами. Навіть з такими тверезими реалістами, як я.— Тут мені здалося, що на приємне обличчя Фінбоу на мить набігла якась тінь.— Ну, а що ж тоді казати про людей, подібних до Роджера,— бадьорих на вдачу і нечесних не тільки щодо інших, а й щодо себе самого і до того звиклих до певного успіху серед жіноцтва? Словом, я можу категорично твердити: Роджер майже весь час був переконаний, що Евіс рано чи пізно прийде до нього і скаже, що усі ці довгі роки вона кохала тільки його.

Мені довелося визнати, що цей аналіз ставлення Роджера до Евіс цілком відповідав картині, яку я бачив на власні очі впродовж останнього року.

— А як же з Вільямом? Роджера це питання таки мусило турбувати.

— Та воно-то так, перспектива Вільямової конкуренції турбувала Роджера,— усміхаючись, погодився

Фінбоу,— але не настільки, щоб стрілятися через неї. Роджер міг вдатися до будь-якого іншого рятівного прийому. Ти ж знаєш, що у нього в руках були всі карти. Роджер мав тверду репутацію, а люди поважають тверді репутації, навіть тоді, коли підозрюють, що особа, про яку йдеться, аж ніяк і не заслуговує на пошану. Якби всі лікарі й учені типу Роджера заповідювали собі смерть через суперництво молодих колег, смертність серед лікарів і вчених була б дуже висока. Насправді ж молодим колегам також дозволяють поступово набувати собі твердої репутації, а потім десь цей процес повторюється знову, з'являються нові конкуренти і так воно йде далі, і це триватиме, аж доки ми не дійдемо до наукової «Утопії» Герберта Уеллса.

— В житті Роджера могли існувати невідомі тобі обставини,— задумливо мовив я.

— Цілком згоден,— відповів Фінбоу,— і якби знайшлися незаперечні матеріальні докази, що свідчили б про можливість самогубства, я, безумовно, визнав би, що мої спостереження не були досить глибокі. Та поки що матеріальні докази цілком узгоджуються з чинниками психологічними, і разом вони свідчать про те, що Роджер аж ніяк не міг заповідати собі смерть.

— Матеріальні докази? — запротестував я.— На мій погляд, вони переконують нас саме в тому, що Роджер міг це зробити.

— Є один матеріальний доказ, якого ти не береш до уваги,— лагідно мовив Фінбоу.

— Який саме? — запитав я.

— Ти,— відповів він.

— Що!?! — скрикнув я.

— Подумай сам. Якщо це було самогубство, то воно мусило б бути заздалегідь підготовлене і обставлене так, щоб скидатися на вбивство. Ти згоден з цим?

— Так,— відповів я.

— Гарзд. Але вся ця інсценізація була б зведена нанівець, якби містер Ян Кейпл раптом з'явився з-за рогу й побачив, що Роджер акуратно пускає собі кулю в серце. Адже Роджер знав, що ти в цей час сидиш на палубі... Як же пов'язати можливість твоєї появи з теорією про самогубство, сплановане заздалегідь? Це важливо, Яне! Адже Роджер просто не міг знати, куди ти

підеш. Лише ті, хто сиділи в каюті, могли знати напевне, де саме ти перебуваєш у ту чи іншу мить.

— Певно, ти таки маєш рацію, — сказав я.

— Авжеж, маю. Роджер міг приблизно припустити, де будуть і що робитимуть у ці ранкові години інші з вашого товариства, оскільки він мав змогу вивчити їхні звички. Але він не міг вгадати, що робитимеш ти, не постеживши за тобою пару днів, — пояснив Фінбоу.

— Але ж він міг ризикнути, — не здавався я.

— Міг би, якби мав якусь серйозну потребу поспішати, — спокійно відповів Фінбоу. — Але такої потреби він не мав. Протягом наступних кількох днів не повинно було трапитися нічого такого, чому він хотів би перешкодити. Припустімо, йшлося про весілля Евіс. Але воно планувалося на якийсь невизначений час у майбутньому. Якщо ж, скажімо, йшлося про Вільямову кар'єру, то її з таким самим успіхом можна було б зіпсувати інсценованим самогубством і через місяць, а не конче у той вівторок, першого вересня. Ні, Яне, тут воно не той темп, як сказав би Алоїзіус Беррел.

— Ти що, тепер визнаєш слушність цього Беррелового терміна? — запитав я.

— Безглузді терміни остільки виправдані, оскільки розумна людина може стисліше висловлювати ними свої думки, — посміхаючись, відповів Фінбоу. — Факт, що вбивця був у розпачі; і факт, що він добре знав, де кожен з вас перебував того ранку.

— А навіщо ж він тоді прив'язав до пістолета судовий журнал? — спитав я майже в безнадії, бо починав розуміти, що Фінбоу має рацію і що незабаром я почую речі страшні й нестерпні.

— Вбивця розумніший за всіх нас, — відповів Фінбоу. — Якби вбивство з самого початку було обставлене як вульгарне самогубство з прощальним листом і пістолетом, що лежали б поруч небіжчика, то, гадаю, усіх би одразу поиняв сумнів. Замість цього все було зроблене так, щоб убивство на перший погляд і справді здавалось убивством, до того ж, убивством вельми таємничим, що кидає однаково тяжку підозру на всіх п'ятьох присутніх. Потім знаходять пістолет. Згадай, що він лежав на дні в тому місці, де ґрунт твердий, і де знайти його було не дуже важко. Хоча, правда, і не зовсім легко. Взагалі, в цій справі нема нічого надто

легкого або надто очевидного. До якого висновку дійшла поліція, знайшовши пістолет? Що це самогубство, але самогубство, обставлене як убивство. Це, мабуть, чи не перший випадок в історії криміналістики, коли вбивця влаштовує все так, щоб вбивство мало вигляд самогубства, яке мусить нагадувати вбивство. Як бачиш, вбивці розуму не позичати. Він подумав і про той випадок, коли б не вийшло з версією про самогубство: все обставив так, щоб підозра впала одразу на п'ятьох. Очевидно, злочинець розумів також, що в процесі слідства з'ясується характер Роджера, а отже, поліція зробить висновок, що перед нею — випадок самогубства, обставленого як убивство. Тут геть усе було враховано і продумано. Вбивця, безперечно, — людина тонкого смаку, він ні в чому не переборщив, все дбайливо зважив і синхронізував. Знайшлась-таки хоч одна людина із смаком у цьому світі газетних штампів!

Я мовчав. Фінбоу повів далі:

— Справжня цінність Беррелової знахідки в тому, що вона пояснила кілька загадкових фактів. Тепер нам відомо, чому саме зникли судновий журнал і вимпел. Тепер я певен, що судновий журнал було використано передусім для того, щоб відвернути увагу Роджера в ту мить, коли вбивця мав натиснути на гачок пістолета. Пам'ятаєш, я казав про це ще на майданчику для крикета. А потім журнал придався як дуже зручний тягар. Ну, а чим було прив'язати пістолет до журналу, як не вимпелом, що якраз і лежав на тій самій полиці, пригадуєш? Тепер зрозуміло також, чому ніхто не зізнався, коли ти запропонував отой вихід — із збереженням таємниці. Оскільки вбивця розраховував на те, що вбивство сприймуть як самогубство, йому нічого було зізнаватись.

Тим часом ми доїхали до Поттер-Хайгема і пішки рушили до вілли, спочатку покрученою вулицею селища, а потім полем. Нерви мої були збуджені до неможливого. Отже, це було таки вбивство, і найстрашніше — викриття вбивці — ще попереду! Коли до вілли залишалось кілька кроків, Фінбоу спокійно зауважив:

— Я маю намір сказати твоїм друзям, що цілком поділяю теорію Беррела. Ти також мусиш поводитися так, ніби переконаний у цьому.

Я пообіцяв, що так і робитиму, але ніколи в житті мені не було так важко прикидатися.

Всі п'ятеро чекали на нас у садку. Появу Фінбоу вони зустріли напруженою мовчанкою. Філіпп і Тоня лежали на траві, дивлячись в очі одне одному, Евіс і Крістофер у лінивих позах сиділи в гоїдалках, а Вільям щось уважно читав, вмовившись у плетену кріслі. Коли ми з Фінбоу посідали, я одразу відчув, що в кожного з них на кінчику язика одне й те саме запитання, яке не давало їм спокою з тієї хвилини, як Алоїзіус Беррел повідомив, що їде шукати пістолет.

Втім, сила умовностей взяла гору над цікавістю. Тим-то всі п'ятеро (дарма, що у кожного з них лише одне було на думці) ввічливо слухали, як Фінбоу просторікує про перевагу англійських залізниць над німецькими. Крістофер і Вільям навіть висловили свої міркування з приводу організації залізничного руху в різних країнах світу.

Нарешті Філіпп не витримав.

— Фінбоу, ну, що там з пістолетом? Знайшли? — спитав він.

— Авжеж, — спокійно сказав Фінбоу, дивлячись на нього. — Алоїзіус Беррел знайшов пістолет.

— Невже? — прошепотів Крістофер.

— Так, — відповів Фінбоу. — Знайшов десь за півмилі від Горнінга. Пістолет було прив'язано вимпелом до суднового журналу. Всі дійшли висновку, що Роджер сам заподіяв собі смерть, а перед тим прив'язав до пістолета судновий журнал, щоб той упав у воду і самогубство мало вигляд убивства. Беррел повідомив Скотленд-ярд, що йдеться про винятково цікавий випадок самогубства.

На якусь мить усі принишкли. Потім Евіс стиха зойкнула, і бліде обличчя її освітила усмішка. Тоня й Філіпп обнялися і завмерли в довгому поцілунку. Крістофер задоволено оглянувся довкола й торкнувся руки Евіс. Вільям голосно зареготав.

— Непоганий жарт, — сказав він. — Тут усі підозрюють одне одного, а цей клятий дурень сам вкоротив собі віку.

— І справді, кумедна річ, — погодився Фінбоу.

— Ну, то ви переконалися, що я не вбивця? — додав Вільям. — Адже ви, Фінбоу, підозрювали саме мене.

Фінбоу посміхнувся.

— Навпаки, я з самого початку був переконаний у тому, що ви до цього непричетні.

— Я вам не вірю,— засміявся Вільям.— Звідки ви могли знати?

— Коли-небудь я, може, й поясню вам,— сказав Фінбоу.— Коротко кажучи, моя впевненість ґрунтувалась на тому, що у вас — надто агресивна вдача.

Весь цей химерний фарс перетворився для мене на чистісінькі тортури. Що за мука була слухати, як Фінбоу запевняв усіх, що більше вже нічого хвилюватися. І я мусив удавати спокій, хоч знав, що незабаром стане відомо, хто вбивця. Мої думки обірвав низький голос Евіс.

— Яке це щастя знову відчути себе вільною людиною,— сказала вона.— Ці останні дні... Боже, мені здається, що я постаріла на десять років.

— Так, це було не дуже приємно,— погодився з нею Крістофер.

— Не дай боже ще раз пережити щось подібне,— мовила Тоня, відриваючи своє розрум'янене обличчя від Філіппового.

У кожного на устах бриніло одне: «Не я!», «Не я!», а мені було нестерпно жаль їх усіх, і найбільший жаль був до того, кому примарної волі залишилось усього на кілька годин...

— Послухайте,— мовив Філіпп,— давайте скажемо про це місіс Тафтс.

Всі стали гукати економку. За кілька хвилин вона прийшла — явно неохоче — і зупинилась, кинувши на нас ворожий погляд.

— Місіс Тафтс,— почав Філіпп,— сподіваюсь, що вам буде приємно дізнатись, що ніхто з нас не вбивця.

— Хто це довів? — підозріливо спитала місіс Тафтс.

— Сержант Беррел,— відповів Фінбоу.

Обличчя місіс Тафтс трохи полагіднішало.

— Ну, якщо *він* це довів...— сказала вона.— Сержант Беррел розумна людина і, до того ж, справжній джентльмен. Про нього це можна сказати з більшим правом, ніж про будь-кого іншого.

При цьому вона глянула на мене, бо я таки був їй дуже ненависний,— байдуже, чи вбивав я когось, а чи ні.

— Оскільки ніхто з вас не вбивця,— мовила далі місіс Тафтс,— то, значить, вам більше нема чого тут робити. Коли ви поїдете?

— Одразу ж,— пробурмотіла Евіс.

— Сьогодні по обіді,— сказав Вільям.

— Нам слід було б тут бодай ще одну ніч перебути,— запротестував Філіпп,— хоча б для того, щоб показати, що ми залишаємось друзями і будемо зустрічатись і надалі.

— Непогана ідея,— сказав Крістофер.— Місіс Тафтс, ми залишимось тут ще на день-два.

— Гм! — тільки й відповіла місіс Тафтс.

Пообідні години були для мене справжньою мукою. Мої друзі поводитись як нервові, істерично веселі діти, або — як люди, що сумлінно силкуються відсвяткувати якусь визначну подію. Спостерігаючи їхню радість, Фінбоу незворушно заявив:

— Цікаво, що умовності диктують людям, як вони мусять поводитись за тих чи інших обставин. Глянь-но, як усі вони намагаються бути веселі, бо їм втовкмачили з дитинства, що людина, яка позбулась якоїсь неприємності, мусить бути весела. Тим часом нормальна реакція після нервового напруження — це просто байдужість до всього і втома.

— І як ти тільки можеш приглядатись до них так, наче це якісь комахи, а не люди? — гірко зауважив я.

Фінбоу сидів коло мене, посміхаючись і випускаючи кільцями тютюновий дим, тоді як решта п'ятеро купалися в річці і загоряли на сонці в купальних костюмах. Я стежив за стрункою, блідою Евіс, за гнучкою, засмаглою Тонею, яка бавилася з Філіппом у воді, і думав про те, які вони прекрасні створіння. І все ж, одна з них холоднокровно застрелила людину! До мене долинув спокійний, приємний голос Фінбоу.

— Дуже цікаво, в яких саме стосунках були Тоня й Роджер,— сказав він.— Звичайно, такі дівчата, як вона, закохуються дуже легко і, як правило, до нестями. Зараз вона палко любить Філіппа. Але я певен, що два роки тому вона так само палко любила Роджера. Цікаво, як Тоня реагує на новину, що я приніс. Адже вона старанно намагається приховати, що взагалі була знайома з Роджером.

— Ну, для неї ж було б небезпечно визнати цей факт,— докинув я.

— Якраз ні. Головне для неї було, щоб про це не довідався Філіпп. Ось що найцікавіше в цій справі.

— А хіба є щось ненормальне в тому, що молода жінка намагається приховати від коханого свої давніші любовні пригоди? — запротестував я, не зовсім розуміючи, до чого веде Фінбоу.

— А я ладен закластись, що Тоня розповіла Філіппові про всі свої романи, за винятком історії з Роджером. Вона, безперечно, дуже пишається з того, що коло неї упало так багато мужчин,— посміхнувшись, сказав він.

— Тоді чому вона приховала своє знайомство з Роджером? Чи не тому, що заздалегідь планувала вбити його? — зауважив я.

— Ні. Просто вона прагнула завоювати любов Філіппа і не хотіла, щоб він бачив її в товаристві чоловіка, який знехтував її коханням. Не забувай, що, живучи з Тонею, Роджер увесь час освідчувався Евіс, і Тоня знала, що він кохає Евіс. Ось чого вона не може забути. І ось це вона хоче приховати від Філіппа,— спокійно відповів Фінбоу.

— Але ж якщо Філіпп її справді кохає, то яке це має значення? — спитав я.

— Мабуть, вона просто підсвідомо керувалась правилом, що на людські почуття впливає і оточення. Адже часто жінка нам подобається лише тому, що вона подобається комусь іншому. І навпаки: хоч як би жінка нам подобалась, нам не байдуже, якщо інші чоловіки не захоплюються нею. Отже, коли б Філіпп дізнався, що Роджер любить Евіс, а на Тоню навіть дивитися не хоче, то, можливо, це вплинуло б на його почуття до Тоні. Воно смішно, що на нас так діють уподобання інших людей, але, на жаль, це факт. І це просто тому, що кожен з нас не настільки упевнений у собі, щоб йому не потрібні були ні схвалення, ані задрощі юрби.

— Так, у цій думці щось є, звичайно,— визнав я і подивився на Тоню й Евіс, які стояли поруч, підставивши обличчя сонцю. «Мужчина, якого полюбить одна з цих дівчат,— подумав я,— мусив би вважати себе щасливим. А проте...»

— Ти, мабуть, і сам це зрозумів учора на річці, слухаючи, що Тоня розповідає Філіппові, — у задумі мовив Фінбоу. — Вона майже зовсім не боялась, що її запідозрять у вбивстві. Але дуже боялась, щоб Філіпп не почув від кого-небудь, що Роджер колись був кинув її. Ти ж пам'ятаєш, як вона наполягала на тому, що Роджер їй набрид і вона його залишила. Над усе на світі вона хотіла, щоб Філіпп повірив у це. Саме тому вона їздила з ним на човні, ластилася до нього й розповідала оту історію, в яку хотіла б і сама повірити. І це також причина, чому вона так ненавидить Евіс. Адже присутність Евіс весь час нагадує їй про власну прилизливу поразку.

Я глянув на довгасте обличчя Фінбоу і запитав:

— Все це звучить дуже переконливо й розумно, але що воно має довести?

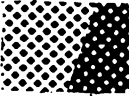
— Це має довести, — відповів він, — що Роджер мертвий — для Тоні далеко небезпечніший за живого. Внаслідок смерті Роджера його роман з Тонею автоматично набуває розголосу, тоді як живий він весь час прагнув би одружитися з Евіс, а отже, ретельно приховував би те, що, упадаючи коло Евіс, він водночас жив з Тонею.

— Тобто ти хочеш сказати, що Тоня не могла убити його? — з жахом запитав я.

— Певно, що не могла, — спокійно відповів він. — Я гадав, що ти зрозумів це в ту мить, коли був знайдений пістолет.

Розділ вісімнадцятий

ЕВІС СПАЛЮЄ ПАПЕРИ

 Мені відібрало мову. Єдина думка свердлила мозок: підозра в убивстві падає на Евіс! А дівчина в цей час нерухомо стояла на березі, очевидно, вирішуючи, чи купатися їй ще, чи ні. Її бліде обличчя зберігало серйозний вираз, струнка постать нагадувала граціозну статуетку. Яке прекрасне створіння! В розпачі я заплющив очі.

Фінбоу ж тим часом спокійно провадив далі:

— Місце, де був знайдений пістолет, абсолютно точно визначає час убивства. Навіть якщо зважити на те, що пістолет перемістився трохи за течією по твердому ґрунті, все одно можна з певністю твердити, що його кинули у воду не пізніше, як о 9.15. Цей підрахунок збігається з тим, який ми зробили першого ж ранку. А це цілковито виключає можливість того, що винна Тоня. Вона не могла вийти з каюти раніше, ніж о 9.20. До того ж, їй десь треба було взяти пістолет — очевидно, в Роджеровій каюті. Звичайно, вона могла б мати пістолет при собі, але це також відпадає, бо сховати його під піжамою, маючи такий стан, як у Тоні, абсолютно неможливо. До того ж, їй ще потрібен був би час на те, щоб убити Роджера. Усе це означає, що, якби вбивцею була Тоня, вона не могла б кинути пістолет у річку раніше, ніж о 9.20.

У мене не було сили заперечувати або висувати якісь свої аргументи. Я розумів лише, що Евіс загрожує смертельна небезпека, і, затаївшись, пробелькотів:

— Отже, це Евіс? Чоловіче, на бога, не роби нічого! Хай гадають, що це самогубство. Я цього не можу витримати!

Голос Фінбоу прозвучав, як завжди, незворушно, коли він відповів:

— Потерпи ще тільки пару годин, Яне. Незабаром усе скінчиться. Я зроблю все, що зможу.

Єдине, що залишалося мені після цієї обіцянки — це хоч трохи прийти до тями, бо думки про те, що має статися, завдавали мені просто-таки фізичного болю.

Коли купальники поодягалися, Тоня запропонувала поїхати до Поттер-Хайгема пити чай. Всі вхопилися за цю ідею: адже поїздка ця мала означати, що ми вже більше не в'язні! З галасом і сміхом усі посідали в два човни, що стояли на березі перед віллою. Філіпп з дівчатами вмовився в моторці, якою кермував Крістофер. Фінбоу з Вільямом сіли в ялик, який повів я. Мені мимохіть сплила на пам'яті вчорашня поїздка з Фінбоу в цьому самому човні. В наївності своїй я думав тоді, що Фінбоу підозрює у вбивстві Тоню. Тепер, коли правда виявилася настільки жорстокішою, спогад цей був для мене нестерпний.

Коли підплив наш ялик, усі вже сиділи за столиком в садку кафетерію.

— Ходіть сюди, — гукнула Тоня. — Влаштуємо трапезу без убивці.

— Якось незвично, — усміхнувся Філіпп, — сидиш за столом і не думаєш про те, що вбивця поруч з тобою.

— І справді, життя стає нудне, — зауважив Крістофер, коли Фінбоу, Вільям і я вмощувалися за столом. — На мою думку, Ян мусить щось придумати. Послухайте, може, попросимо Яна убити кого-небудь, щоб пожвавити наше існування?

Я спробував усміхнутись, але не зміг.

— Що сталось, Яне? — лагідно спитала Евіс. — У вас поганий вигляд.

— Коли ви доживете до нашого віку, люба, — втрутився в розмову Фінбоу, — то зрозумієте, що існує безліч фізичних хвороб, які дуже дошкуляють людині і про які в товаристві не згадують, а надто такі соромливі джентльмени, як Ян. У нього просто нетравлення шлунка.

— Сердешний Ян, — співчутливо вигукнула Евіс, — мені так шкода вас! Чи можу я вам чимось зарадити?

— Не турбуйтеся, якось обійдеться, — пробурмотів я.

— Я піду до господаря спитаю, чи не має в нього часом магnezії, — сказала Евіс. — Моя тітка завжди вживає в таких випадках магnezію.

Хоч-не-хоч я мусив стати головним героєм цієї безглуздої комедії. Зціпивши зуби, я стежив за Евіс, яка підвелася й плавно вийшла принести мені ліки від вигаданої хвороби. А з думки мені не сходили страшні муки, що їх доля готувала для Евіс.

Тим часом комедію доводилось тягнути далі. Я меланхолійно проковтнув білий порошок, і мене більше ніхто не чіпав, дозволивши грати роль мовчазного свідка на цьому радісному святі.

Повертаючись до жарту Фінбоу, Тоня раптом запитала:

— Ви сказали «доживете до нашого віку», Фінбоу, але ж ви, звичайно, молодший за Яна?

— В усіх аспектах, крім календарних років, я далеко старший за нього, — сказав Фінбоу. — Я народився

1879 року, причому це єдина визначна подія за цілий рік.

— Ну, тоді вам тільки п'ятдесят два роки,— підрачував Філіпп.

— Цілком правильно,— погодився Фінбоу.

— Ви ще зовсім молодий, я навіть могла б вийти за вас заміж,— сказала Тоня, підвівши очі від своєї чашки.

— Ну, для такої справи я, мабуть, ще занадто молодий,— відповів Фінбоу.

— Свинтус,— кинула Тоня.

Філіпп обвів поглядом усіх присутніх за столом і сказав:

— Страх навіть подумати, в чому ми підозрювали одне одного ці останні три дні! Я не хочу навіть казати, кого саме я вважав за вбивцю Роджера, бо це надто жахливо.

— Присягаюсь богом, я людина не сентиментальна,— підхопив Вільям,— але і я радий, що все скінчилося.

— А бідолаха Роджер мертвий,— сказав Крістофер.— Але хай уже! Краще подумаймо, де б нам провести наступне літо.

— Ми могли б приїхати в гості до тебе й Евіс в Малайю,— весело вигукнув Філіпп.

— Це й справді було б чудово,— погодився Крістофер, але обличчя його трохи спохмурніло.— Але ми одружимося лише після того, як я попрацюю там з рік-два.

— Шкода! — вигукнула Тоня.— А чому б вам не побратися наступного тижня, водночас із нами?

— О, ми ще маємо час,— обірвала її Евіс.

«Ще маємо час,— подумав я.— У неї, певно, ставлеві нерви».

— Давайте зустрічати різдво разом на Рів'ері! — запропонувала Тоня.

— Я не знаю, чи зможу. Я ж не такий нероба, як ви. Але, в усякому разі, спробую,— сказав Вільям.

— Я згодна,— промовила Евіс.

Я закусив губу, стримуючи зойк.

— Боюсь, що мене рахувати не варт,— сказав Крістофер,— на той час я вже вирощуватиму каучук.

— А ви, Яне? — запитала Тоня.

— Не знаю, любя,— похнюплено відповів я.

— Ну, не засмучуйтесь, завтра вам уже покращає,— підбадьорила мене вона.

— Приїздіть і ви, Фінбоу,— запропонував Філіпп.— Йй-богу, за нормальних обставин всі ми дуже милі люди. Ви зміните свою думку про нас, коли познайомитеся ближче.

— Хтозна, а може, це ви зміните свою думку про мене, познайомившись ближче? — сказав Фінбоу, і я подумав, що тільки я один розумію справжнє значення цих слів.

Трапеза тривала далі, всі весело розмовляли, жартували, багато пили та їли. Фінбоу власноручно заварив собі чаю і, попиваючи його, примовляв своє: «Найкращий чай у світі».

Нарешті настала шоста година, і всі досить неохоче визнали, що час повертатися до вілли. Мене ж особисто перспектива вечора так лякала, що я ладен був би залишитися тут, у садку, хоч би й назавжди.

— Я маю одержати сьогодні пакунок,— сказав Фінбоу,— отже, якщо дозволите, я поведу моторний човен. Ян і Філіпп з Тонею можуть сісти до мене.

— Ми підемо пішки,— відповіла Тоня, беручи Філіппа за руку.— Ми вас усіх дуже любимо, але іноді нам хочеться хоч хвилин десять побути на самоті.

— А можна мені поїхати з вами? — швидко й нервово спитала Евіс. В широко розплющених очах її раптом засвітився страх. Фінбоу уважно глянув на неї і сказав:

— Авжеж, якщо хочете. А Вільям із Крістофером можуть повертатися в ялику.

Дорога від Поттера до вілли забрала три хвилини, і за цей час ми з Евіс не промовили ні слова. Лише Фінбоу зауважив:

— Ніколи не думав, що мені доведеться дійти до такого — сісти за кермо моторного човна.

У відповідь Евіс навіть спромоглася на усмішку. Я ж був у надто великому розпачі, щоб помічати щонебудь, крім її блілого обличчя.

Коли ми причалили, вона вискочила з човна й побігла через садок до вілли. Ми з Фінбоу пішли слідом за нею. У вітальні на столі лежав пакунок, адресований Фінбоу.

— Ну от, нарешті,— сказав він.— Це від Аллена. Будь ласка, Яне, віднеси його до нашої кімнати.

Я поклав пакунок на туалетний столик Фінбоу і невидючими очима втупився у вікно. Тепер мені уже не було кого виглядати. І в майбутньому не буде також. Обличчя Евіс стане лише тінню, що відбилася в пам'яті старої людини.

Ввійшов Фінбоу, тримаючи в руці ще один пакунок, загорнутий у коричневий папір і ненадписаний, і поклав його на столику поруч з тим, що заніс я. Випроставшись, він спокійно сказав:

— А тепер ми повинні піти подивитися, що робить Евіс.

— Невже не можна обійтися без цього? — заблагав я.— Ради бога, облиш це, Фінбоу. Дівчина і так...

— Я вже пообіцяв тобі зробити все, що від мене залежить,— сухо відповів він.

Фінбоу вийшов через двері, які вели до вітальні, а я мимоволі пішов слідом за ним, наче мене підганяла якась незнана сила. На мить Фінбоу зупинився, пробурмотів: «Якщо я не помиляюсь...» — і, раптом шарпнувшись уперед, розчинив навстіж двері до дівочої спальні.

Ідкий запах диму стояв у кімнаті. На підлозі лежала купа попелу й обгорілих папірців, які по краях ще тліли й спалахували вогнистими язичками. Евіс стояла над вогнищем, широко розкриті її очі втуплені в землю, уста скривлені в жорстокій посмішці. Я б ніколи не повірив, що її обличчя може так змінити свій лагідний, меланхолійний вираз, так сповнитися немилосердної зневаги і торжества. Мої сумніви й моя остання надія зникли. «Це кінець»,— подумав я.

Насмішкувато глянувши на Фінбоу, вона сказала:

— У вас досить дивні манери, містере Фінбоу.

Мій приятель вказав на підлогу й рівним голосом спитав:

— Слід гадати, тут ішлося про Роджера?

— Просто геніально! — відказала вона.— І як ви здогадалися? Можу уточнити: це був мій щоденник.

— Звичка вести щоденник — дуже небезпечна,— кинув він.

Евіс досі добре тримала себе в руках, але абсолютний спокій у поведінці Фінбоу трохи похитнув її само-

владання. Голос у дівчини тремтів, коли вона відповіла:

— Можете думати собі що завгодно.

— Саме це, — ввічливо проказав Фінбоу, — я й збираюся робити.

— Он як, — прошепотіла вона.

— Вам, очевидно, цікаво буде знати, що я побачив тут саме те, що сподівався побачити. Тепер моя теорія набула, нарешті, повноти — останній елемент став на своє місце.

— Що ж, поздоровляю, — сказала вона, але в очах її з'явився вираз зацькованості. Після паузи вона запитала: — А що ви збираєтесь тепер робити?

— Це ви незабаром побачите, — відповів він тихо. — Я пропоную вам посидіти, у вітальні зі мною і Яном, поки не повернуться інші.

Евіс опустила на канапу, запалила сигарету і завмерла в зляканому чеканні. Фінбоу мовчки стояв, спершись ліктем на піаніно. Я сів у крісло, почувавши себе абсолютно розбитим.

Раптом Фінбоу стиха мугикнув: «Та-ак», — і звернувся до Евіс:

— Я все ж не такий розумний, яким хотів би бути. Нам з вами доведеться прогулятися, Евіс.

Евіс підвела на нього очі.

— Якщо ви кажете «доведеться», то вибору, очевидно, нема. Але знайте, що мені це не подобається, — холодно сказала вона.

— Боюся, що це вже не має значення, — кинув Фінбоу.

Він швидко пройшов до нашої кімнати і приніс ненадписаний пакунок. Попросивши мене переказати іншим, що вони з Евіс незабаром повернуться, він вивів її через хол і відчинив перед нею двері, за якими починалася стежка у поле.

Я залишився сам у кімнаті, куди вже закрадалися сутінки.

Думки мої проносилися з шаленою швидкістю. Перед очима виникали картини: Евіс плаче у мене в обіймах, благаючи, щоб я допоміг довести її невинність; безутішна Евіс стоїть на палубі і каже мені, як їй подобається Фінбоу; Евіс дивиться у вікно на болота, а Тоня істерично кричить їй: «Чого ти мовчиш?»;

Фінбоу в поїзді розповідає, якою він побачив її при світлі сірника — «немов вона тільки от розчавила таргана»; і тепер оця остання сцена — Евіс палить папери, і крива посмішка спотворює її чарівне обличчя.

З садка до вілли увійшли Вільям і Крістофер.

— Ми, на жаль, трохи припізнилися, — сказав Вільям. — Весь час доводилось міняти курс.

— А чому ви самотою, Яне? — спитав Крістофер. — Де Фінбоу і Евіс?

— Пішли прогулятися, — відповів я і в думці пожалів його — бідолоха, який це буде удар для нього!

— Дивно, — зауважив він. — Он уже мжичить трохи. Гадаю, вони скоро повернуться.

— Авжеж, — відповів я.

Кілька хвилин згодом прийшли Тоня з Філіппом і одразу почали говорити про свої готування до шлюбу. Тоня аж сяяла від щастя.

— Вільяме, — лукаво сказала вона, — тобі також час уже одружуватись.

— У мене забагато роботи, — буркнув Вільям. — І, до того ж, я надто обережний.

— Дурниці, — сказала Тоня. — Перша ж жінка, якій ти впадеш в око, обкрутить тебе так, що й не спам'ятаєшся.

Вона завела патефон і під звуки фокстрота почала танцювати з Філіппом, горнучись до нього всім тілом. З дивним невиразним співчуттям дивився я на засмагле обличчя Крістофера, який тривожно і якимось засмучено спостерігав цей вияв кохання, настільки щасливішого за його власне.

Вільям сів поруч мене й заговорив:

— Ви щось не в гуморі, Яне.

— Я не дуже добре себе почуваю, — признався я.

— Це мусить бути наслідок усього цього напруження. Найчастіше реакція настає, коли вже все позаду. І тоді ми відчуваємо себе так, неначе нас хто обухом заїхав.

Я намагався триматися чемно, дарма що кожне почуте слово здавалося мені ще безглуздішим за попереднє. Я чекав, що от-от з'явиться Фінбоу з Евіс і розповість присутнім усю правду. Дощ періщив по шибках. Мелодії фокстрота, здавалося, кінця не буде. Серце моє шалено калатало.

Нарешті я побачив дві постаті, що наближалися до вілли через сад. Певно, Фінбоу і Евіс пройшли полем до річки, а назад поверталися берегом. Вільям відчинив двері веранди, і вони ввійшли, задихані й промоклі. Волосся Евіс злиплося, а на панчохах видно було темні мокрі плями.

Фінбоу, всміхнувшись, сказав:

— В цю пору року на прогулянку просто хоч не виходь, якщо не маєш із собою якого-небудь захистку від негоди.

— Чому ж ви пішли? — спитав Крістофер.

— Містерові Фінбоу заманулося подихати свіжим повітрям. От я й вирішила задовольнити його бажання, — поспішно відповіла Евіс.

— Авжеж, містер Фінбоу має право трошки розважитися, — докинула Тоня.

— На щастя, мої розваги здебільшого нешкідливі, — зауважив Фінбоу.

Від цього жарту в мене похоллоло серце.

Дощ настільки згустив сутінки, що в протилежному кутку кімнати вже нічого не було видно.

— О боже, — вигукнула Тоня, — усе ж так чудово скінчинлося, чого ми повинні сидіти в цій похмурій темряві?

— А й справді, — підхопив Філіпп.

— Запалім світло! — зажадала Тоня.

Покликали місіс Тафтс, і Крістофер попросив її принести лампи. Вона пробурчала, що лампи зіпсовані, але пообіцяла пошукати свічки. Незабаром слабке жовтаве світло десяти свічок трошки розігнало морок дощового вечора. Ця картина чомусь нагадала мені, як ото уночі сидять біля тіла небіжчика.

— Ну, оце вже краще, — заявила Тоня. — І видніше, і яюсь більш мальовниче!

— Але в кімнаті не стало веселіше, — зауважив Вільям.

— Е, не так воно вже й погано, — сказав Філіпп. — Зрештою, найважливіше те, що все вже залишилося позаду.

— Так, — погодився Крістофер, — тепер усім неприємностям — край.

— Це просто страх як приємно усвідомлювати, що

все скінчилося! — процідила Тоня, випростуючи ногу на канапі.

— Так, тепер уже все скінчилося, або, вірніше, майже все,— спокійно зауважив Фінбоу.— Я саме отримав щось на зразок останнього слова — у вигляді книжки, в якій Роджер записував історії хвороб своїх пацієнтів.

Для мене ці слова прозвучали цілком невинно, але я помітив, що обличчя Евіс пополотніло. І тоді я збagnув, що роз'язка наближається. Тоня, нічого не зауваживши, спитала:

— І в ній є щось цікаве?

— Дуже цікаве,— відповів Фінбоу.

Вільям почав розповідати про свого приятеля, молодого невропатолога, який примудрився загубити книгу з історіями хвороб. Крістофер підвівся й вийшов до своєї кімнати. Вільямова історія була дуже довга, але я не чув майже ні слова, бо все не зводив очей з Евіс. Через якийсь час Крістофер повернувся до вітальні, його худе обличчя мало вираз розгублений і здивований.

— Ага, Крістофере,— гукнув до нього Фінбоу,— ви часом не пакунок шукаєте? Я помилково захопив його з собою, коли йшов на прогулянку, і залишив у ялику.

— От добре,— відповів Крістофер.— Він якраз мені потрібен на хвилинку. Я піду візьму його. А заодно й забіжу до селища по сигарети.

— Гарзд,— сказав Фінбоу.

Крістофер відчинив двері веранди й зник у садку.

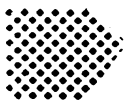
Я чув усі ці слова, але зміст їх не доходив до моєї свідомості,— увага моя була прикута до блілого, нерухомого обличчя Евіс. У мене аж злість закипала: коли вже нарешті Фінбоу заговорить! Тим часом Вільям закінчив розповідь, і заходилась Тоня згадувати якусь свою історію про пригоду з невропатологом.

Я бачив, що Фінбоу сидить у кріслі, напружившись, немов чекає на якийсь сигнал, і подумав, як у тумані, на що б це він міг чекати?

Раптом долинув якийсь короткий сухий тріск, немов хто ляснув батогом. Я не зрозумів, звідки взявся цей звук, та й, зрештою, не надав йому ніякого значення.

— Та-ак...— дуже тихо промовив Фінбоу.

ФІНБОУ ДАЄ ДОВГЕ ПОЯСНЕННЯ

Фінбоу хутко вийшов з кімнати, і ми почули, як він кличе місіс Тафтс. Я прислухався до його низького голосу. Говорив він дуже швидко, і слів не можна було розібрати. «Гаразд, сер. Буде зроблено, сер»,— відповідала місіс Тафтс. Мене здивувала її несподівана покірливість. Фінбоу повернувся разом з нею. Вона швидко озирнулася по кімнаті й вибігла. Фінбоу сів на своє місце і тоді звернувся до мене:

— Пробач, Яне, за все те, що тобі довелося витерпіти сьогодні через мене. Але я нічого не міг вдіяти,— сказав він співчутливо.

— Що... що ти хочеш сказати? — розгублено вигукнув я.

— Мені довелося вдавати перед тобою, ніби я підозрюю Евіс,— відповів він.

Немов крізь туман, я побачив, як Евіс подалася вперед, і всі присутні втупилися в мене здивованими й збудженими очима.

— Що таке? — одним духом вихопилося в Тоні.

— А відповідь дуже проста... Роджера вбив Крістофер.

— Але ж... оце недавно... — промимрив я, — ти казав мені, що це не він... Та й навіщо йому було це робити?.. І чому ти мені не сказав?..

— Ви що? — обурився Філіпп. — Крістофер! До чого тут він? Роджер сам заподіяв собі смерть!

Тоня і Вільям також не стрималися від вигуків подиву.

Тільки Евіс сиділа мовчки, нерухомо. В кількох словах Фінбоу з'ясував, чому саме він відкинув версію про самогубство. Він коротко повторив їм аргументи, які я чув уже від нього в Горнінгу, потім глянув на мене, і, запаливши сигарету, пояснив:

— Того разу, ввечері, коли я сказав тобі, що з Крістофера підозра спадає, я й сам щиро вірив, що це так. І тільки наступного вечора мені довелося змінити свій погляд на нього. Доти, Яне, я ділився з тобою кожною

своєю думкою, бо тоді ти, власне, мав змогу спостерігати все так само, як і я. Тобто тобі відома була вся система фактів і засновків, на яких я будував свою теорію. Але потім я змінив тактику — чому саме, ти зрозумієш, коли я поясню суть злочину.

Перші теплі хвилі полегкості затопили мене. Евіс уже ніщо не загрожує, ніхто вже тепер не скривдить її! Я пробурмотів:

— Видно, я поведився, як ідіот.

— Та щось коло того, — погодився Фінбоу. — Але тебе можна зрозуміти. Між іншим, навіть не вгадаєш, яке було перше спостереження, що навело мене на справжній слід.

— Цікаво, яке? — нетерпляче спитав Вільям.

— Ним я завдячую Алоїзіусові Беррелу, — усміхнено відповів Фінбоу.

— Він щось таке сказав? — хрипко спитала Тоня.

— Ні, щось таке зробив. Вчора вдень, перед тим, як ви з Філіппом утікли від нас, — усміхнувся до неї Фінбоу, — я бачив, як Беррел підплив на моторному човні до нашої вілли. Пам'ятаєте — з наміром ще раз допитати нас. І я помітив тоді, — і навіть звернув на це увагу Яна, — що Беррел чудово водить моторку.

— Але яке це має відношення до справи? — спитав Філіпп.

Ми всі нетерпеливились із цікавості.

Фінбоу провадив далі спокійно і невимушено, так наче виступав десь у літературному клубі.

— Весь клопіт звичайно полягає в тому, що ми надто квапливо даємо оцінки людям. Ми любимо наліплювати на них ярлики, а потім чекаємо, щоб вони себе й поводити відповідно. В літературі це явище називається «зберігання традицій англійського роману»; на практиці ж воно призводить до того, що ми, наприклад, починаємо ставитися до Беррела, як до справжнісінького блазня, єдиною метою існування якого є розважати людей. Пам'ятаєте, як Крістофер, Ян і Вільям скупалися в річці того першого ранку, коли Беррел обігнав їх, поспішаючи до яхти? Отож, здавалося б, перекидати човни на річці — це щось таке, чого тільки й чекай від Беррела. Вже через п'ять хвилин після знайомства з ним ми вважали, що це — в його стилі.

Я визнав у думці, що так і сприйняв усю ту історію.

— А тим часом все було не так, — продовжував Фінбоу. — В багатьох речах Беррел і справді блазень. Він цілком губиться, коли бачить Тоню в надто прозорій піжамі; він не здатний глянути на світ чужими очима. Проте він дуже кмітливий і вміє блискавично реагувати на вчинки. В розумних руках він міг би стати добрим майстром своєї справи. Скажімо, він просто народився для такого мистецтва, як-от водити човни чи машини, що потребує якраз швидкої реакції. Отже, якби ви не мали звички бачити в людях лише дійових осіб з англійського роману дев'ятнадцятого століття, то дійшли б висновку, що човен міг би перекинути скоріше Ян чи там я, аніж Беррел.

— Це логічно, — зауважив Вільям.

— З другого боку, Крістофер веслує чудово. Імовірність того, що човна перекинув хтось із них двох випадково, мимоволі, — дуже мала. Спостерігаючи згодом, як Беррел вів моторку, я зробив висновок, що йдеться тут не про випадок, а про умисний акт з боку Крістофера.

— Але навіщо йому було чинити це? — запально спитав Вільям. — Він же не божевільний!

— От тим-то я вирішив повернутися до тих п'яти запитань, які я занотував на другий день після вбивства. На мою думку, ці запитання окреслюють суть усієї справи. Ось вони... — І кажучи це, він дістав папірця з п'ятьма пунктами, що їх він записав того першого ранку, коли ми сиділи в садку.

— На запитання номер п'ять¹ я вже відповів. Коли-небудь, Вільяме, я розповім вам про нього, бо воно стосується вас. Зараз же я скажу вам лише одне: на вашому місці я нізащо не дозволив би Роджерові так визискувати себе. Запитання номер чотири², взагалі кажучи, не було дуже важке. Я знав, що Філіпп не міг бути вбивцею; і я був майже певен, що поведінка Тоні пояснювалась просто якимись амурними ускладненнями. — Він підвів очі й усміхнувся до них. — Будь ласка, ви вже вибачте мені, що я говорю про вас, як про

¹ Які емоції ховаються за зовнішнім спокоєм Вільяма?

² Чому Філіпп і Тоня після вбивства демонстративно шукають можливості залишитись наодинці?

піддослідних кролів.— Далі повернувся до перерваної думки: — Можна було б, звичайно, припустити, що причини Тониної стривоженості не обмежуються амурними ускладненнями, але ці мої підозри відпали після того, як ми з Яном підслухали розмову між Тонею й Філіппом на Гіклінг-Броуд.

Тонині очі гнівно заблищали:

— Підслухали?! Цікаво, що ж саме ви почули?

— Я почув досить, щоб переконатися, що для вас було б вигідніше, якби Роджер жив,— відповів Фінбоу.— Якщо ж ви хочете, щоб я докладно змалював ваше ставлення до Роджера, то я радо зроблю це. У приватній розмові з вами.

Вільям витріщив очі.

— Але ж ти не знала Роджера раніше! — вигукнув він до Тоні.

Та не звернула до нього жодної уваги й знову атакувала Фінбоу:

— Цікаво, що ви про мене знаєте?

— Дуже багато,— усміхнувся він до неї.— В усякому разі, досить, щоб не плескати язиком про вас, ну, і щоб вподобати вас ще більше, ніж раніш.

На цей час до мене вже повернулась ясність розуму, яку я зовсім був утратив, побоюючись за безпеку Евіс. Заодно прокинулась і спостережливість, і цікавість до інших. Я помітив, як тривога за себе й за Філіппа витіснила з Тониного серця будь-які інші почуття: вбивство в цю мить зовсім не обходило її! Власний роман був для неї важливіший за Роджерову смерть. Так само для Філіппа, який зараз із занепокоєнням стежив за її запитаннями, кожен факт, що виставляв Тоню в новому світлі, був далеко важливіший, аніж доказ вини Крістофера. Що ж, ми всі, видно, схожі одне на одного. І очевидно, інакше й бути не може.

Фінбоу тим часом розповідав далі:

— Десь на дванадцятую годину тієї ночі я уже, власне, мав відповіді на запитання четверте й п'яте. Ці відповіді могли допомогти мені розв'язати загадку вбивства хіба що тільки в плані негативному. Крім того, вони дали мені досить повний портрет Роджера. Але в той час, коли Ян віз мене на човні до вілли, я почав розуміти, як має виглядати відповідь на запитання третє. Допомогло мені в цьому переконання, що

випадок на воді інсценував саме Крістофер. Третє запитання¹ дуже турбувало мене. Протягом якогось часу я намагався пояснити його чисто емоційними причинами. Я припускав, наприклад, що, може, Евіс підсвідомо кохала Роджера і після його смерті відштовхнула від себе Крістофера. Але незабаром я пересвідчився, що це було не так.

— Між іншим,— озвалася Евіс тихо,— Крістофер після вбивства фактично не шукав мого товариства, аж доки не повернувся з Горнінга.

— Власне,— підхопив Фінбоу,— я так і думав. Якийсь час мені здавалося, що Евіс — одна з тих молодих жінок, які в хвилини тяжких випробувань стають глухі й сліпі до всього навколо. Однак я переконався, що помиляюся також і в цьому. Даруйте на слові, але я скажу: в разі якого нещастя нормальний юнак, закоханий у таку дівчину, як Тоня чи Евіс, обов'язково прийшов би до неї, тільки що поведився б інакше з однією, інакше — з другою. Тоню він спробував би втішити своїм коханням, з Евіс — вів би розмови, намагаючись утішити її, так би мовити, чисто духовним контактом.

Евіс зашарілася, а Тоня розсміялась. Фінбоу ж вів далі:

— Евіс просто стримана дівчина. Та, безвідносно до її вдачі, нормальний юнак за таких обставин неодмінно прийшов би до неї. Крістофер цього не зробив. Отож я спробував глянути на цю справу з іншого боку. Ключем до розв'язання загадки став перекинутий човен. Бо завдяки цьому дуже складному прийомові Крістофер зумів... помитися.

Ми всі сиділи мовчки. Вільям запалив сигарету. Тріск сірника пролунав, як голосний зойк.

— Перед тим я вважав, що неможливо вбити людину, вмитися й виконати весь ранковий туалет протягом трьох хвилин. Але мені просто не спадало на думку, що вбивця міг і не вмиватися. Отож, Крістофер зовсім не вмивався того ранку, коли було вбито Роджера. І ніхто з вас не звернув уваги на цей факт.

— На яхті таких речей не завважуєш,— втрутився

¹ Чому Евіс і Крістофер після вбивства уникають можливості залишитись удвох?

Вільям.— Після вбивства він був серед нас, і ніхто не побачив нічого незвичайного.

— Цілком можливо, — погодився Фінбоу.— Я й сам не одразу подумав про це. Лише згодом я пригадав пару деталей, що розповів мені Ян. Наприклад, коли всі сиділи в каюті, Крістофер коробку з сірниками кинув Тоні — замість того, щоб піднести їй запаленого сірника. Це мене здивувало. Адже Крістофер — добре вихована людина, і до того ж — Тоня була за два кроки від нього. Звісно, це могла бути й випадковість. Але у мене все ж виникла підозра: а може, Крістофер не хотів, щоб Тоня побачила його долоні?

А потім ота сварка з Вільямом — з приводу того, хто веслуватиме до Горнінга. Чому Крістофер так не хотів веслувати до Горнінга і чому так наполягав, щоб вести човна назад?

Тепер ми вже знаємо цілком точно, що вбивця мусив вставити румпель між рукою й боком своєї жертви. Послідовність його дій була, очевидно, така: спочатку — вбив Роджера; потім зв'язав між собою пістолет, вимпел і судновий журнал і кинув їх за борт, зробивши подряпину на планширі, і, нарешті, встановив румпель так, щоб яхта пливла далі за прямим курсом. На грудях Роджера вже мусила з'явитися кров...

Якщо Крістофер під час цієї операції забруднив руку кров'ю і зауважив це лише тоді, коли повернувся до каюти, то вся його подальша дивна поведінка стає зрозуміла. Він не міг допустити, щоб Тоня побачила його руку зблизька; він не хотів веслувати, щоб його долоня, розігрівшись, не залишила кривавої плями на веслі. Та коли йому все ж довелося веслувати, він вирішив змити цю пляму, доки ніхто її не помітив. Отже, коли ви поверталися назад, головне для нього було обмити весло, а водночас — і це було навіть важливіше — і руку. Вільямові він не хотів дозволити веслувати з двох причин: по-перше, щоб той не побачив весла, а по-друге, щоб самому при нагоді перекинути човна (а це ж легше зробити весляреві). Він весь час чекав на таку нагоду, і, нарешті, вона трапилася, коли повз вас промчав Беррел.

Як тільки я зрозумів цей факт, все інше почало чудово узгоджуватися між собою. Така розумна й обачлива людина, як Крістофер, безперечно, мала би пла-

нувати і виконувати свої дії саме так, як я і уявляв собі. Це був мій перший крок. Якщо прийняти версію про те, що Крістофер убив Роджера, то його поведінка після вбивства стала для мене цілком зрозуміла.

Далеко важче було зрозуміти, *чому* Крістофер убив Роджера. Після розмови з Евіс я виключив імовірність того, що він міг би бути вбивцею, бо з-поміж усіх він єдиний, здавалося, не мав для цього жодних підстав. Але я звернув Янову увагу на дуже знаменний факт, що Роджера скорше можна було б запідозрити в бажанні повбивати пасажирів яхти, аніж їх у бажанні вбити Роджера. Роджер, наприклад, міг спробувати усунути із свого шляху Крістофера — через те, що Евіс погодилася вийти за нього заміж. На підставі того, що я знав про характер Роджера, я дійшов висновку, що він ладен був зробити все можливе, аби тільки знищити Крістофера. Якщо так воно й було насправді, то можна було б прийняти припущення, що Крістофер діяв з метою самооборони. Отже, цю тему я й почав обмірковувати.

Я пригадав, що напередодні від'їзду на медичний огляд Крістофер був надзвичайно веселий і бадьорий. Але тут-таки я сказав собі, що вбачати в цьому факті щось підозріле було б просто безглуздо. Він знав, що має пройти медичний огляд, і знав, що пройде його успішно. І справді, його визнали цілком здоровим. Але все ж мене трохи спантеличила його надмірна бадьорість. Крістофер казав, що ніколи раніше не проходив медичного огляду. А чи ж може інтелігентна людина бути такою бадьорою і впевненою в собі напередодні першого медичного огляду в своєму житті? Я ще не зустрічав людини, яка б не побоювалася трошки цієї процедури. Тоді я собі подумав, чи раніше вже його не оглядали? І якщо так, то чому він приховує це? Якщо Крістофер побував у якого-небудь лікаря порівняно недавно, то, природно, йому нічого було боятися ще одного огляду. Це річ ясна. Але навіщо ж тоді робити з цього таємницю?

І тут я зрозумів, що це може бути пов'язане з Роджером. Що, як Крістофер хотів приховати щось, а Роджер про це довідався?.. Це могла бути якась лікарська таємниця, може, якийсь витяг з медичної картки Крістофера... І при першій-ліпшій нагоді Роджер міг би

скористатися з неї, щоб нашкодити Крістоферові. А ота посада в Малайї саме й могла бути такою нагодою.

Евіс судорожно зітхнула. Вона дивилася на Фінбоу широко розкритими темними очима.

— Тепер я міг уже сформулювати нове припущення, — вів далі Фінбоу. — Ще тоді, коли Крістофер з Роджером товаришували, і Крістофера ніщо не в'язало з Евіс, він міг звернутися до Роджера за лікарською порадою. І Роджер, скажімо, знайшов у Крістофера якусь серйозну хворобу. Це цілком могло б усе пояснити. Роджер, припустім, заліковує цю хворобу, зовні Крістофер має вигляд людини здорової, і тільки лікар-спеціаліст може визначити, що в нього було насправді. Я маю на увазі таку хворобу, як, приміром, діабет: якщо хвора на нього людина дбає про себе і перебуває під наглядом лікаря, то поверховий медичний огляд ніколи не визначить його у пацієнта.

Проте така хвороба, навіть вилікувана, могла спричинитися до того, що Крістоферові відмовили б у посаді в Малайї. Хай і несправедливо, але його б дискваліфікували, — мовляв, хвороба може завадити йому добре виконувати свої обов'язки, вона може відновитися і так далі. І тут неважко уявити, як Роджер переконує самого себе, що його обов'язком є поінформувати міністерство про хворобу Крістофера, про те, що той не підходить для цієї посади. Роджер міг навіть *повірити*, що це й справді є його обов'язок. Це було б цілком «у стилі» цієї брутальної, галасливої й бездушною людини, яка вважала б такий акт мало не за «моральний подвиг».

Евіс закусила губу, що та аж побіліла. Потім вона зауважила:

— Ви дуже розумна людина, містере Фінбоу.

— Єдина моя заслуга в тому, що я зумів правильно розкрити характер кожного з присутніх, — відповів він. — Отож, ця моя теорія пояснювала майже всі факти. Наприклад, запитання номер два¹. Відповідь на нього найобгрунтованіша в тому разі, якщо вбивця — Крістофер. Бо ж якби він признався в цьому, то втра-

¹ Чому вбивця не скористався з пропозиції залишити все в таємниці?

тив би Евіс. Він був недурний і чудово усвідомлював, що у нього й так дуже мало шансів на одруження з нею. Найменшого приводу було б досить, щоб Евіс розірвала заручини. Уявляю собі, що з властивим йому терпким гумором Крістофер міг би навіть подумати: «А вбивство — цілком достатній для цього привід...»

Запитання номер один¹ залишалося без відповіді доти, доки Беррел не знайшов пістолета. Коли того вечора ми з Яном поверталися на човні до вілли, я сказав йому, що починаю все розуміти. Я мав на думці тоді таке: як тільки мені пощастить довести, що Роджер знав якусь пов'язану з Крістофером лікарську таємницю, геть усе одразу з'ясується.

— Але чому ж ти не сказав мені цього? — вигукнув я докірливо.

— Бо я був захоплений геніальністю Крістофера і хотів, щоб ти й далі крутився коло Евіс із нещасним виразом на обличчі. Якби Крістофер запідозрив, що я натрапив на слід, то нам загрожувало б ще одне таємниче вбивство — і дуже скоро. Сьогодні вранці я подзвонив із селища до свого приятеля із Скотленд-ярду — Аллена. Я попросив його переглянути реєстраційну книгу Роджера і надіслати її мені. Він знайшов у ній ім'я Крістофера, але розібратися в записі не зумів. А оце щойно я одержав цю книгу, але ще не розгортав її.

— Я можу розповісти вам дещо про цей запис, — засмучено промовила Евіс. — Крістофер мав якусь дивну хворобу крові. Спочатку Роджер вважав навіть, що вона смертельна. На щастя, було винайдено якийсь екстракт. Крістофер мусив регулярно вживати його, і це давало йому змогу почувати себе цілком нормально.

Фінбоу уважно подивився на неї:

— Я так і гадав, що ви знаєте. Тепер це багато що пояснює мені. І я дуже радий, що не поділився з Яном своїми думками, — додав він.

— Чому? — спитав я.

— Людина, якій сказали, що в неї невиліковна хвороба, вже ніколи, або принаймні дуже довгий час, не здатна повернутися до нормального психічного ста-

¹ Чому не було спроби кинути на когось тінь підозри?

ну,— сказав Фінбоу.— Вона якось втрачає повагу до цінностей життя взагалі. І, зрештою, годі й звинувачувати її в цьому. Навіть якщо їй щастить вилікуватися, певна моральна травма однаково залишається. У Крістофера цією травмою є свого роду байдужість, що завдяки їй він і став таким талановитим убивцею. І якби він побачив, що йому знову загрожує небезпека, то, я певен, він не обмежився б тим першим убивством. Отже, як я вже казав, вчора ввечері я з'ясував для себе все, що стосується Крістофера. Інформація від Аллена тільки підтвердила мою теорію, в правильності якої я був уже переконаний. Тепер мене цікавило інше: як пояснити поведінку Евіс?

— Мою? — спитала Евіс.

— Так, вашу. Сьогодні вранці я одержав листа від Аллена, де він змальовує деякі епізоди з життя Тоні. Цей лист переконав мене, що я не помилявся в своїх висновках про неї. Аллен згадав у листі і умови духівниці, за якими Евіс мала отримати спадщину, а також розміри її річного прибутку.— Фінбоу запалив сигарету й повів далі: — Тут я торкаюся єдиного свого досягнення в цій справі, яким можу пишатися. Я мусив бути дуже обережним, щоб не змішати факти, які я знав, з фактами, про які тільки здогадувався. На підставі різних відомих мені даних я викреслив із списку підозрюваних осіб Вільяма, Філіппа й Тоню. Залишалися, проте, Крістофер і Евіс. Чи можна було підозрювати Евіс?

Я довідався, що бюджет Евіс становить двісті п'ятдесят фунтів стерлінгів на рік і це, безперечно, недостатньо як на її потреби. Однак цей факт не справив на мене особливого враження. Адже чимало молодих жінок спмагаються створювати ілюзію розкоші за дуже скромних фінансових обставин,— головне, завдяки тому, що інші люди забезпечують їх усім необхідним у житті.

Евіс блідо всміхнулася й призналась:

— Я вже майже рік не плачу за свою їжу, за винятком сніданків.

— О боже! Я просто не розумію, як такі жінки можуть жити? — гнівно вигукнула Тоня.— Нічого свого не віддають, беруть усе в інших, ще й корчять із себе святих!

Фінбоу повів свою розповідь далі:

— З другого боку, дев'яносто тисяч фунтів — це величезні гроші. Однак якби Евіс убила Роджера, то після злочину мусила б поводитися зовсім інакше. Припустімо, вона вбила Роджера заради грошей. Тоді, природно, вона мусила б удавати розпач і сльози і відчувати при цьому справжній страх. Замість цього я спостерігав у Евіс цікавий конфлікт емоцій. Щирий страх, щира гіркота, щирі докори сумління і так само щира радість. Можна було б припустити, що вона вбила Роджера заради Крістофера, бо знала, що Роджер має намір зруйнувати його кар'єру. Але я відкинув цю версію.

— Чому? — спитав Філіпп.

— Тому, що Евіс не кохала Крістофера. Власне, я дуже скоро кинув підозрювати її в убивстві Роджера. Але я дійшов іншого висновку: вона, очевидно, чудово знала, хто вбивця.

Злякані очі Евіс зустрілися з холодним поглядом блакитних очей Фінбоу.

— З цим убивством пов'язана одна досить дивна обставина, — сказав Фінбоу. — Ніхто не признався в тому, що чув постріл. Ясна річ, його не могли почути ті, хто перебував у ту мить в каюті, біля приймача. Однак навіть невеликий пістолет робить якийсь шум, схожий на отой тріск, що ми чули кілька хвилин тому. — На мить він замовк, потім продовжував: — Якщо Евіс не вбила сама, то, в такому разі, вона мусила бути в каюті біля колодязя, де знайдено труп Роджера. Отже, безперечно, вона чула постріл. Невдовзі після цього вона увійшла до середньої каюти й застала там Крістофера, який саме повернувся. Я переконаний, Евіс, що з тієї хвилини ви вже знали все.

Евіс втупила в нього погляд своїх величезних очей.

— І ви знали також, чому Роджера вбито. Я підозрюю, що ви переказали Крістоферові щось таке, що почули від Роджера. З ваших слів Крістофер зрозумів, що Роджер збирається поінформувати правління компанії про його хворобу. Але Роджер не здогадувався, що Крістоферові це відомо, він сподівався, що зможе виконати свій «обов'язок» потайки і що Крістофер ніколи й не довідається, чому компанія відмовила йому в посаді. Ось через це Роджер був запанібрата з Крі-

стофером: він почував себе в цілковитій безпеці й удавав з себе щирого приятеля. Роджер усміхався в момент смерті. Він навіть не підозрював, що Крістофер може заповідати йому якусь кривду.

Евіс сиділа нерухомо. Лице її було бліде як полотно.

— Коли я зрозумів усе це, поведінка Евіс перестала бути для мене загадкою. На якусь хвилику вона справді злякалася, що її можуть обвинуватити в злочині, і тому звернулася по допомогу до Яна. Згодом вона пошкодувала про це, бо зрозуміла, що допомога Янова може спричинитися до розкриття небезпечної правди. Вона раділа...

Евіс уся зіщулилася.

— ...Вона раділа, що Роджера вбито, але боялася, що вбивство вчинив Крістофер. Та над усе вона мучилася тим, що затаїла правду, не розповівши всього, що знала, і ще більше тим, що могла б проти волі виказати Крістофера у хвилину слабодухості. Адже Крістофер їй таки насправду подобався.

Евіс у цю мить усією своєю істотою немовби уособлювала розпач, вона не рухалася, не плакала, тільки очі її потьмяніли від невимовного болю.

— А я весь час підозрював, що вбила вона, — докинув Філіпп.

— Я б також так думала, якби була певна, що їй могло вистачити на це відваги, — додала Тоня.

— Облиште це, Тоню, — звільна промовив Фінбоу. — Ви краще моліть бога, щоб вам самій ніколи в житті не довелося опинитися в такому становищі. — За хвилину він повернувся до своєї розповіді. — Після того, як я розшифрував поведінку Евіс, все стало на свої місця. Я поїхав з Беррелом і подивився, як він виконує роль водозаза. Мене трошки здивував знайдений фальшивий пристрій для самогубства — та майже одразу він викликав у мене щире захоплення. Цей пристрій давав мені повну відповідь на запитання номер один.

Я вже казав Янові, що це було найбільш сміливо й геніально заплановане самогубство. Самогубство, замасковане під убивство, — навіть і таку схему не кожен зрозумів би. Але вбивство, замасковане під самогубство, яке своєю чергою мало справляти враження

убивства,— це вже така комбінація, яку може зрозуміти лише людина, здатна добре мислити абстрактно.

Коли, повернувшись, я розповідав вам про висновок Беррела — що це, мовляв, самогубство,— то я спостерігав при цьому, як реагує на мої слова Евіс. Вона грала дуже добре, але не змогла приховати певного занепокоєння. Тоді я подумав, що, оскільки Евіс усе ще стривожена, то, мабуть, існують ще якісь речові докази на шкоду Крістофера. Я вже раніше підозрював, що Евіс усе прагне позбутися чогось. Першого вечора у віллі вона зажадала, щоб їй розпалили камін; наступної ночі вона снувала у темряві по кімнатах. А сьогодні те, що я підозрював, стало фактом. Вдершись до неї в кімнату, я побачив, що вона спалює свого щоденника.

— А що означали оті слова, які ти пробурмотів перед дверима Евіс, за мить до того, як відчинив їх? — спитав я.— Ти сказав: «Якщо не помиляюсь...»

Фінбоу посміхнувся:

— Просто могло статися, що я помиляюсь.— І тоді провадив далі: — Отже, виявилось, що причиною побоявань Евіс був щоденник. Вона боялася, що кожної хвилини в кімнаті можуть провести трус, а знайдений щоденник довів би вину Крістофера. Проте в сільській віллі — та ще й повсякчас будучи у товаристві,— не так-то й легко нишком позбутися чогось. До речі, може, ви розкажете нам, Евіс, що було в тому щоденнику?

Тремтливим голосом Евіс пояснила:

— Там було повно різних записів, між іншим, і про Крістофера. Наприклад, років зо два тому, я записала, приблизно, таке: «На Крістофері — уже можна поставити хрест. Бідолаха! Як це не трагічно, але надій нема. Він хоче тримати це в таємниці, і ми не розповідатимемо нікому». Або от інший запис, зовсім недавній: «Щойно одержала листа від Роджера. Якраз у його дусі. Він пише, що я, звичайно, не вийду за Крістофера. Мовляв, я могла б на це зважитися, якби Крістофер дістав посаду в Малайї, але його хвороба виключає цей шанс». Крім цього, в щоденнику були, звичайно, і різні інші речі...

— Та-ак,— промовив Фінбоу.— Не диво, що ви хотіли спалити його. Але мене цікавить ще одне. Як це вдалося Крістоферові тримати в таємниці свою хво-

робу? Адже, здається, ніхто, крім Роджера, про неї не знав. Ну і вас, звичайно, бо Роджер був закоханий у вас і не міг не поділитися з вами таким секретом.

Евіс насилу стримувала сльози. Вона відповіла дуже тихо:

— Я ніколи не зустрічала таких витриманих людей, як Крістофер. Він міркував так: якщо йому пощастить одужати — то чиєсь знаття про його хворобу може тільки зашкодити йому: якщо ж не одужає — а це було більш імовірно — то хіба вже не все одно буде? Тому він і мовчав і смажився на сонці. Про свій загар він мені якось сказав: «Всі оті дурні вважають, що кавовий колір шкіри — це ознака здоров'я». Ніхто ніколи й гадки не мав, що він тяжко хвора людина.

— Це дуже характерно для Крістофера, — сказав Фінбоу. — Саме так, майже бездоганно, тримався він і після вбивства. Поведінка його була цілком природна, без перегравання. В Лондоні він купив маленький автоматичний пістолет і, повернувшись сюди, показав його Беррелові, сказавши при цьому, що пістолет може стати йому в пригоді в Малайї. Сержант погодився з ним. І я ладен закластися, що якби Беррел не знайшов у річці першого пістолета, Крістофер подбав би про те, щоб під час повторної спроби сержант знайшов другий з яким-небудь хитромудрим тягарем, — і однаково дійшов би до висновку, що смерть Роджера була наслідком самогубства.

— Шкода, що цього не сталося. Це був би чудовий номер, — сказав Вільям.

— Другий пістолет лежав у пакунку, загорнутому в коричневий папір. Я поклав його в човен, — ніби між іншим зауважив Фінбоу.

— Так, ти дуже докладно роз'яснив нам усе, — звернувся я до свого приятеля. — Шкода лише, що Крістофер заплатить головою за життя цього покидька Роджера.

— Роджер був свиня, — докинув Філіпп. — Така свиня, що далі й нікуди.

Тихо плачучи, Евіс прошепотіла:

— Я ніколи не кохала Крістофера. І зараз шкодую за цим.

— Крістофер був дуже нещасна людина, — сказав Фінбоу, насупивши брови.

— Чому ви кажете «був»? — вигукнув Вільям.

— А що це за тріск ми почули перед тим, як ви почали свою розповідь? — спитала Тоня.

Всі завмерли.

Фінбоу відповів повільно, рівним голосом:

— Гадаю, що це застрелився Крістофер.

Вільям і Філіпп шарпнулися до дверей на веранду.

— Заждіть-но хвилинку, — гукнув до них Фінбоу. — Я не хотів би, щоб ви наразилися на якісь нові неприємності. Ось чому я запросив сюди місіс Тафтс — я хотів, щоб вона підтвердила, що всі ми в ту мить були в цій кімнаті. Ось чому також я весь час розважав вас своєю розповіддю. Місіс Тафтс побігла по Беррела. Те, що сталося, — сталося без нашої участі.

— А ви щось розповіли Крістоферові? — спитав Вільям.

— Згадавши про книгу з історіями хвороб, я дав йому зрозуміти, що знаю все. І Крістофер зрозумів, — відповів Фінбоу.

Ми вийшли в сад. Навпроти вілли, на річці, стояв моторний човен Беррела. Хтось показав пальцем на щоглу вітрильного човна, що стояв трохи нижче за течією. Ми кинулися туди. Холодний вітер дув нам в обличчя, тихо завиваючи в очереті.

Човен стояв, вривавшись носом у береговий мул. Вітрило надималося й опадало в якійсь безсилій люті. В човні лежав Крістофер, струминки дощу стікали йому з обличчя. Над серцем його чорніла рана, з якої на плащ сочилася цівка крові. Пістолета ніде не було видно. Це був останній похмурий жарт Крістофера. Він убив себе в такий самий спосіб, як убив Роджера. Зброя впала на дно річки в ту мить, коли човен був під вітрилом.

Гримаса посмішки скривила губи Крістофера; очі ж його були холодні й нерухомі. Очерет пригинався хвилями, жалісливо схиляючись над його обличчям, а вгорі висіло безнадійне сіре небо.

У ПОШУКАХ СПРАВЖНЬОГО ВБИВЦІ

— Ви читали вже «Смерть під вітрилами», новий детективний роман, переклад з англійської?

І якщо ваш співрозмовник у відповідь тільки непевно, а то і ображено зниже плечима, будь ласка, не дивуйтесь. А може й вас примушує насторожитися уже самий термін «детективний роман»? Надто бо великих зусиль доклали ідеологи реакції на Заході, щоб споганити цей жанр, перетворити його на знаряддя духовного розтління мас.

За дуже незначними винятками, сучасний детектив — усі ці романи Еллері Квінта, Дашієля Хаммета, Міккі Спіллейна та ін. спрямовані не на боротьбу із злочинством, як це силкуються довести апологети цього жанру, а на вихваляння «спритності» злочинця, його вміння знайти «найутилітарніший» і в той же час найжорстокіший спосіб знищення своєї жертви на підставі «останніх досягнень науки, техніки і психології».

«Кинджал і куля віджили свій вік, — вигукує детективних справ майстер Дашієль Хаммет устами одного з своїх персонажів. — Тепер не досить самого лише удару, самого лише стогону, самого лише передсмертного зойку вночі. Треба розробити ділові методи колективного знищення собі подібних, навчитися вбивати повільно, навчитися вбивати страхом, навчитися змінювати на радість для себе — негмовну жагу до чужого страждання, передсмертну муку інших».

Ці рядки були написані ще на початку 30-х років, а вже через кілька років у нацистських таборах смерті покидьки, які перетворили смерть у своє ремесло, втілили ці маячні вигадки хворого розуму в практику буття, страшну вже своєю «буденністю» і «прозаїчною повсякденністю».

Фашизм було розчавлено, але моторошлива ідеологія, зрощена ним, ідеологія людиноненависництва, насильства, вбивства, наче отруйна хмара, й досі постає з сторінок детективного роману Заходу. «Ці галюцинаторні образи, ці страхаючі видіння, — характеризує прогресивний американський літературознавець Джонатан

Коулс детективний роман наших днів,— могли виникнути тільки в гарячковому мозку тих літераторів, на душах яких осів брудною пеленою чадний попіл печей Освенціму й Дахау. Виникши у туманній примежовій смузі, яка відділяє нормальне мислення від безуму, вони, втілюючись у фабулі й характерах, створюють атмосферу безкрайого жаху, що відбиває найтемніші сторони душі людської... В історії літературних жанрів важко, майже неможливо знайти твори, в яких поєднувалися б з такою диявольською витонченістю фізична жорстокість і жорстокість духовна».

Сюжетна канва усіх цих творів проста й невибаглива. У центрального героя, детектива, як правило,— сила горили, гнучкість ву́жа, хитрість лисиці. Його раз у раз оглушують ударами важких предметів по голові, але він, дурень з роду, не може від цього стати дурнішим. При кожній нагоді цьому героєві розбивають носа, щелепи, а то й зовсім не залишають на ньому живого місця від куль. Він, у свою чергу, теж проробляє всі ці маніпуляції, до чого, власне, і зводиться увесь сенс його «діяльності».

Детективові Хаммета або Спіллейна чужі будь-які моральні норми. Якщо він і виходить на єдиноборство з злочинцем, то зовсім не через те, що воює з злочинством як явищем соціального лиха, а тільки для того, щоб ствердити своє «я», перемігши біологічно слабкішого супротивника. Детективні романи цього роду пронизує фальшива теза: будь-яка жорстокість як з боку детектива, так і з боку злочинця внутрішньо виправдана, оскільки вона породжена біологічною суттю людини, що здійснює «природне» своє прагнення до перемоги у запеклій боротьбі за існування. Ось чому полісмен повинен бути такий же жорстокий і безжалісний, як і переслідований злочинець, а постійною жертвою їхньої безглуздої жорстокості повинна залишатися — проста людина, що в її душі навіки стихли агресивні інстинкти печерних предків.

Прославляючи біологічне насильство в ім'я особистих, егоїстичних інтересів, апологети поліційного роману готові, по суті, виправдати будь-яку соціальну несправедливість: безчинства куклукскланівців, воєнні авантюри, терор. Та чи ж і могло бути інакше, коли в їхньому уявленні злочин, учинений під егідою сили, стає синонімом Закону, а Закон, не підтриманий силою, рівнозначний злочинові?

Майк Хаммер, герой романів Спіллейна, винаходить цілу систему моральних і фізичних катувань, перш ніж вбити свою жертву в ім'я... Закону. Він ніжитья в обіймах чудових отруйниць і лише потім посилає їх на електричний стілець. На вигляд це веселий хлопець, добродушний балакун. Але як озвіріло — ясна річ, тільки «в ім'я Закону» — стріляє він з автомата в негрів і комуністів:

«На війні я понюхав пороху,— хизується Спіллейн своєю безсердечністю,— і відтоді я не можу перестати вбивати».

І все ж не просто запах крові перетворює Спіллейна в професійного отруйника розумів і сердець. «Хай йому біс! — писав він, пояснюючи ідейну спрямованість своєї творчості,— я не письменник, не митець; я графоман з душею ката і з потребою життєвого комфорту. Я літератор не тому, що прагну творчості, а тому, що хочу натішитися життям. Хай, прочитавши мої твори, люди почнуть перегризати одне одному горло. Плював я на це. Кидали б тільки гроші в мій капелюх!»

Читаєш ці «оджровення», і такими далекими здаються часи засновників детективного роману — Едгара Аллана По, Уїлкі Коллінза, Артура Конан-Дойля! І це не дивно, бо на перших етапах свого існування як жанру детективний роман виконував діаметрально протилежну функцію. Згадаймо хоча б Шерлока Холмса — цього мовчазного чоловіка з незмінною люлькою в зубах — і його скромного друга і вірного помічника Уотсона, що від його імені ведеться розповідь про романтичні подвиги знаменитого детектива.

І Холмс обстоював Закон. Однак чинив так він не в обороні владуючої еліти, а лише захищаючи життя і гідність простої людини від загрозової для неї сили зла. Ніколи не криючи свого презирства до лицемірної моралі пануючих класів, до жадібності, користолюбства, егоїзму, він, ризикуючи службовою кар'єрою, громадським становищем, зрештою, життям, завжди був готовий вступити у нерівний бій, щоб захистити нещасних, які стали жертвами несправедливого соціального порядку.

Англійський народ любить свого літературного героя. Йому — витворові письменницької уяви, — наче конкретній історичній особі, поставлено пам'ятник. І здається, з докором дивиться статуя великого детектива на графоманську метушню тих, хто, нехтуючи естетичні закономірності жанру, намагається у своїх «чорних романах» зводити в норму буття все те, проти чого повставав, з чим боровся легендарний Шерлок Холмс. Та якби пам'ятник міг заговорити, якби розкрилися кам'яні уста, вони б не тільки кинули гіркі слова докору Хамметам і Спіллейнам, а й з вдячністю назвали б імена тих, хто не тільки зберіг традиції жанру, а й, розвиваючи їх, вклав у цей жанр новий соціальний і естетичний зміст, — імена австралійця Д. Уотена, француза Ж. Сименона, англійця Чарлза Персі Сноу.

Перший варіант детективного роману Сноу «Смерть під вітрилами» був опублікований ще 1932 року і залишився, по суті, непомічений. На той час Сноу був зовсім невідомий як письменник. Навіть коли у 1934 році з'явилася ще одна його книга — «Дослідження», роман про радість пошуків, епопея про тривоги, розчарування, надії

перших конквістадорів атомного ядра — молодих вчених-фізиків. — Його друзі схильні були розцінювати її як «літературну розривку» талановитого дослідника, визначного громадського діяча, що втомився від «важкої рутини повсякденності».

Інакше сприйняла цей твір широка публіка. Вже через кілька тижнів після виходу в світ книги, надруковану великим тиражем, було повністю розпродано (небувале для Англії явище), а сторінки прогресивних газет і журналів зарясніли схвальними відгуками.

«Якщо письменник, перу якого належить ця книга, — писав один з рецензентів, — піде й надалі цим шляхом, йому забезпечено як тепер, так і в майбутньому видатне місце серед художників слова».

Пророцтво це справдилося. Минуло кілька років, і роман «Чужі й брати» (1940), перша книга однойменного циклу, поставив Ч. П. Сноу в один ряд з найвидатнішими сучасними реалістами. Тут, як і в подальших романах епопеї — «Світло й темрява» (1947), «Час надії» (1949), «Наставники» (1951), «Нові люди» (1954), «Повернення додому» (1956), «Сумління багачів» (1958), «Діло» (1960), «Коридори влади» (1963), — звучить уже на повен голос тема приреченості старого світу. Проте Сноу аж ніяк не обмежується фіксацією хворобливих процесів, що роз'їдають сьогодинське буржуазне суспільство. Через увесь цикл проходить, все наростаючи, радісна тема любові до людини в її суспільній та історичній конкретності. «Романи Сноу, — справедливо зазначає прогресивний літературознавець Дж. Б. Сьюллівен, — незважаючи на відсутність яскравих описів, численних відступів, ліричних роздумів та інших аксесуарів романтичного орнаменталізму, забарвлені справжньою поезією гуманістичного пошуку».

З книги в книгу крокують герої епопеї Сноу, і в динамічному, складному, часом суперечливому світі їхніх почуттів не тільки відбуваються провідні колізії нашої доби, а й розкривається ідейна еволюція письменника, фіксуються зміни в його поглядах на місце художника в життєвій боротьбі, на роль його у побудові такого суспільства, де «люди житимуть у мирі й достатку і назавжди втратять жадобу збагачення й прагнення до влади, що володіють ще ними сьогодні («Час надії»).

Яскравим свідомством еволюції Чарлза П. Сноу можуть бути також і ті естетичні позиції, які він посів, беручись у 1958 році за ґрунтовну переробку детектива, написаного ще на світанку творчості. «Я б хотів, — підкреслює письменник у передмові до видання 1959 року, — надати своєму твору максимального реалістичного звучання». І Сноу пощастило здійснити свій задум. Новий варіант «Смерті під вітрилами» — це все що завгодно, тільки не стандартна історія розкриття злочину або пошуків злочинця. Справжній зміст

цієї книжки — сумні роздуми письменника про соціальну й моральну природу злочинів у суспільстві, яке роздирає взаємна ненависть, про трагічну неминучість злочинства у світі, де владарюють люди, «що їм серця, душі й уми мучить неспокійне сумління багатців».

Саме тому письменник усім арсеналом своїх засобів полемізує з усталеними в буржуазному суспільстві поглядами на детективний роман як на «естетичний клапан», через який виривається підсвідоме прагнення сучасної людини до боротьби з «абстрактним злом».

«Захоплена романтикою боротьби детектива із злочинцем, вона (сучасна людина.— З. Л.) забуває про скверну, в якій їй не тільки доводиться перебувати, але яку сама вона й допомагає створювати власними руками. Тому неминуча страта злочинця на електричному стільці — це не тільки символ очищення нашої цивілізації від суспільного зла, а й засіб оновлення, очищення внутрішнього свого «я», — так повчає нас відомий теоретик і практик детективного роману Дороті Сейерс.

Подібного роду лицемірну концепцію в романі Сноу формулює поліцейний інспектор Беррел, що поставив перед собою завдання розкрити з допомогою традиційних методів поліцейного детектива непосильному таємницю вбивства на яхті.

«Розслідувати злочин, — пояснює він мимовільним свідкам злочину, в кожному з яких він бачить, до того ж, потенціального вбивцю, — розслідувати злочин — це значить використати з благородною метою всі негативні риси нашої вдачі! Колись люди складали балади про війну, брутальну силу, хтивість. Тепер вони пишуть детективні оповідання, в яких вся енергія героїв сконцентрована на викритті зла. Невже ви не розумієте, про які величезні зміни в свідомості це свідчить? Та якщо хочете знати, детективні оповідання — це символ цивілізації. А розслідування злочину символізує собою все, що є путнього в нашому сучасному світі».

Роман Сноу покликаний не тільки спростувати цю хибну концепцію, а й довести, що розкриття індивідуального злочину в буржуазному суспільстві не дає нічого конструктивного у справі боротьби із справжньою розбещеністю моралі, якою забарвлені всі аспекти буржуазного буття. Ось чому пафос книги Сноу розкривається не стільки у пошуках і остаточному викритті злочинця, скільки в естетичному ствердженні того факту, що прибраний у тогу «добропорядності» соціальний паразитизм пануючих класів і викликане ним моральне переродження, жертвою якого є і окремі представники британської інтелігенції, стають у сучасних умовах тим живильним середовищем, що на ньому виростають квіти зла буржуазної цивілізації — злочинність і насильство.

Ми переконуємось у цьому, уважно прочитавши роман, а на

перших його сторінках перед нами розгортаються ідилічні сценки з життя доброї старої Англії, перенесеної, немов якими чарами, в гомінке і метушливе наше ХХ століття: сонна річка ліниво несе води свої через болотисту рівнину, крила вітряка, світло-бузкові в надвечірніх сутінках, застигли на тлі криваво-червоного заходу сонця, а потім — нараз погасле чорне небо, колюча мжичка, жалібний стогін осіннього вітру... Як добре цієї сумовитої пори, коли природа вмирає, побути серед давніх друзів у затишній каюті розкішної яхти: дзвенять келихи, іскряться золотом коктейлі, миліші серцю пустотливі жарти чоловіків, паморочать голови принадли усмішки жінок...

І вбираючи всім єством своїм красу цього вечора, Ян Кейпл — герой книги Сноу, від імені якого ведеться розповідь, — оцінює в думці всіх тих, з ким звела його доля: всі вони — Евіс і Крістофер, Тоня й Філіпп і, нарешті, він сам, немолодий уже віком, але й досі неодружений, людина, що давно перестала сумніватися в будь-чому, прийшли сюди, на цю яхту, на запрошення її власника, веселого жартівника Роджера Мілза, щоб взяти участь у прогулянці. Сам по собі цей конкретний факт ніби й не осудливий, та чи справедливо те, що одні все життя розкошують, а іншим судилося тільки праця? Чому світ влаштовано так абсурдно, що одні жирують десь на яхті або на узбережжі Середземного моря цілими місяцями, а інші після п'ятдесяти тижнів напівкаторжної роботи абияк збувають свій двотижневий відпочинок на курорті для бідних у Блекпулі?

О, він давненько вже придумав «відповідь» на це запитання: хай це несправедливо, але ж хіба можна уявити собі щось краще за цей «несправедливий баланс», в якому не зводяться кінці з кінцями? Якщо одного чудового дня «цей казковий світ комфорту й лінощів» буде раптом зруйновано, якщо правими виявляться ті, хто твердить, що все повинно змінитися, і то на краще, що соціальний лад, який породив мораль паразитарного класу, рокований на загибель, то настане кінець світу, крах цивілізації: у нудній монотонності повсякденної праці навіки зникне краса пустотливих жінок, зникнуть веселі й милі нероби, що прикрашають собою життя.

«Якщо позбутися таких людей, — міркує Ян Кейпл, — це означить кінець світу, світу, який, попри всі свої хиби, дає багатьом із нас стільки радощів, скільки не дасть ніякий інший, вигаданий світ. Лише господь знає, як багато на землі дурнів і циніків — їх не злічити; але бувають і милі люди, і саме їх мені й пощастило зустріти».

Мине кілька годин, і станеться подія, яка розвіє до решти ці прекраснодушні думки. Від руки вбивці загине власник яхти Роджер Мілз, і в процесі слідства, за яке на вимогу Яна візьметься детектив-аматор Фінбоу, нашим очам відкриється інша, страшна своєю

непривабливістю правда про цих «милих людей», що прикрашають «нудьгу» життя.

Хай кінець кінцем буде знайдено вбивцю, хай у фіналі пролунає традиційний постріл і злочинець, караючи себе за вчинений злочин, впаде бездиханний на зім'яту траву десь там, поза сценою, подалі від очей читачів,— справжнім злочинцем все-таки буде не він, а той, кого він убив,— Роджер Мілз. І навіть не стільки Роджер Мілз, скільки весь потворний устрій життя, що дозволяв йому безкарно стільки років підряд нести зло людям, калічити їхні душі, розтлівати їх серця і уми.

Роджера Мілза вбив Крістофер Таррент, який став жертвою його шантажу, але так само вбивцею міг стати і будь-хто з його друзів (зрозуміло, крім оповідача), бо кожен з них мав за що помститися. Роджер Мілз не давав спокою Евіс, нав'язуючи їй свою любов. У далекій Ніцці задовго до того, як розпочалася ця історія, він купив любов Тоні лише для того, щоб, переситившись нею, відкинути мов непотрібну дрібничку. Та, мабуть, найбільш не по-людському він поводитьсь з молодим талановитим медиком Вільямом Гарнетом, якому він свого часу нав'язав своє «співтворство»: «То було чисте шахрайство,— розповідає один з героїв книги про шлях Роджера до багатства й слави,— Гарнет не мав грошей, а хотів зайнятися науковими дослідженнями. Мілз дізнався про це, виклопотав для нього якусь стипендію, а потім привласнив половину слави, яка належала одному тільки Гарнетові. Мілз не написав жодного рядка. В науці він був закінчений дурень, і всі його галасливі сентенції були або хибні, або просто безглузді».

Ця безсовісна експлуатація Вільямового таланту Роджером, згідно з концепцією Сноу,— не «окремий випадок», не «патологічне викривлення» моральних підвалин суспільства, а невід'ємний атрибут етичного кодексу, що панує у середовищі буржуазних вчених, потворне відбиття загальної трагедії моральності: «Один вчений якось розповідав мені,— гірко скаржиться письменник устами Фінбоу,— що поміж науковців стільки ж дріб'язкового безчестя і підлого ошуканства, як і поміж фінансистів. І, мабуть-таки, він мав рацію».

Розвиваючи кращі традиції критичного реалізму, Сноу вводить нас у ситуацію, з якою ми вже зустрічалися у чудовій п'єсі Бернарда Шоу «Дім, де розбиваються серця». І там, у тому страшному домі, який, за задумом драматурга, став символом паразитичної Англії, випадок зводить разом велику групу представників класу нероб, людей, які живуть цілком бездумно і марно. Попервах вони теж ніби «милі» люди, схожі на тих, яких зустрів Ян Кейпл на Роджерівій яхті. Але в гнітючій атмосфері передодня катастрофи, у мить

під якої душевної кризи, вони скидають з себе личину благопристойності, що стала для них раптом нестерпна. Поміж вибухів бомб, освітлені сліпучим світлом прожекторів перед нами метушаться динки, брехуни, перелюбники, люди, що позабули минуле і не мають віри у майбутнє.

На відміну від п'єси Шоу, для героїв «Смерті під вітрилами» — не стільки владарів паразитичної Англії, скільки її жертв — домог, де розбиваються серця, стає одинока садиба, за огорожею якої вони з прихованою тривогою чекають на закінчення слідства. Маски скинуто! Тепер, уже не соромлячись одне одного, вони оголюють свої зяючі страшною порожнечою душі. Розділені непереборними перегородками взаємної недовіри і ворожнечі, що нахлинула не знати звідки, отруєні для них чужою, власне, мораллю панівного класу, піддані звіриному егоїзмові, в чорній нудзї безвір'я вони роздирають свої серця. Нехай топить у бездонних своїх очах Евіс гірке зізнання, що вона, така чарівна, така принадна, провадить огидне життя нахлібниці, нехай, «нашвидкуруч» закохавшись у Філіппа і домагаючись маленького свого щастя — вигідного шлюбу, нікому не розповість Тоня всієї правди про ганебний зв'язок свій з Роджером. Але їм не вдасться втекти від самих себе. Вільям Гарнет — ця жертва суспільної несправедливості — цинічно сформулює життєве кредо паразитичного класу Англії, класу, до якого він не належить, але ідеологія якого отруїла його свідомість своїми міазмами: «Зростали ми у повоєнні роки, в найбезглуздішу епоху, яку тільки знало людство. А тепер, коли наше життя більш-менш налагодилося, на нас насунула економічна криза, яка може перевернути все шкереберть. Оце й є спадщина вашого покоління, містере Фінбоу, і вашого клятого суспільного сумління. Чи ж дивно, що ми не плакаємо більше ніяких надій? Чи ж дивно, що нас цікавить тільки наше власне життя, а на решту людства нам начхати?»

Похмура тирада Вільямова — це «символ віри» Хаммета і Спіллейна та їхніх огидних героїв. Заслуга Чарлза Персі Сноу якраз і полягає в тому, що він у своєму «детективному» романі з граничною повнотою показує соціальні й моральні підвалини подібних нелюдських поглядів і, таким чином, скидає фальшиву романтику насильства і грубої сили, що утвердилася у більшості творів детективного жанру на Заході, з хисткого її п'єдесталу.

3. Лібман

З М І С Т

<i>Розділ перший.</i> Шестеро приемних людей	3
<i>Розділ другий.</i> Роджер впливає сам	15
<i>Розділ третій.</i> Я пропоную ще один злочин	25
<i>Розділ четвертий.</i> Алоїзіус Беррел і Фінбоу	40
<i>Розділ п'ятий.</i> П'ять запитань Фінбоу	56
<i>Розділ шостий.</i> Вільям посміхається	75
<i>Розділ сьомий.</i> Чому п'ятеро милих людей ненавиділи Роджера?	86
<i>Розділ восьмий.</i> На майданчику для гри в крикет	97
<i>Розділ дев'ятий.</i> Фінбоу розтягує час	111
<i>Розділ десятий.</i> Нічні випробування	123
<i>Розділ одинадцятий.</i> Неприємний ранок	135
<i>Розділ дванадцятий.</i> Любовні справи Евіс	150
<i>Розділ тринадцятий.</i> Обід у сутінках	158
<i>Розділ чотирнадцятий.</i> Любовні справи Роджера	168
<i>Розділ п'ятнадцятий.</i> Алоїзіус Беррел у ролі водолаза	183
<i>Розділ шістнадцятий.</i> Алоїзіус Беррел складає звіт	192
<i>Розділ сімнадцятий.</i> П'ятеро милих людей полегшено зітхають	198
<i>Розділ вісімнадцятий.</i> Евіс спалює папери	207
<i>Розділ дев'ятнадцятий.</i> Фінбоу дає довге пояснення	217
З. Лібман. У пошуках справжнього вбивці	232

ЧАРЛЗ СНОУ

Смерть под парусами

(На українском языкє)

—————

Видавництво художньої літератури
«Дніпро»,
Київ, Володимирська, 42.

Редактор *Р. І. Доценко*
Художник *В. В. Машков*
Худ. редактор *Б. А. Тулін*
Техн. редактор *О. О. Фабрицька*
Коректор *Н. М. Петрушевська*

Виготовлено на Книжковій фабриці
ім. Фрунзе
Державного комітету Ради Міністрів
УРСР по пресі,
Харків, Донець-Захаржевська, 6/8.
Лінотипісти *Н. Семенско,*
А. Аллик
Верстальник *А. Форгач*
Друкарі *Д. Тимошенко,*
А. Гончаренко
Керівник палітурно-брошурувальних
процесів *В. Задорожний*

Здано на виробництво 28/V 1965 р.
Підписано до друку 29/VII 1965 р.
Формат паперу 84 × 108¹/₃₂.
Фізичн. друк. арк. 7,5.
Умовн. друк. арк. 12,812.
Обліково-видавн. арк. 13,131.
Ціна 81 коп. Замовл. 5-301.
Тираж 65 000.
БЗ — 3 — 1965 — поз. 39.

81 год.

К

